طراحی پردیس شهری

جلد دوم: باغ های همپیوند

غلامرضا پاسبان حضرت - معمار

جلد دوم: باغ‌های همپیوند

وضعیت نمایه‌سازی : فیپا.
شماره کتابشناسی ملی : ۲۶۸۲۸۷۲
شابک : ۰-۸۱۵۳-۰۴-۹۶۴-۹۷۸
عنوان و نام پدیدآور : طراحی پردیس شهری (منابع الکترونیکی: کتاب)/ غلامرضا پاسبان حضرت.
وضعیت نشر : تهران: غلامرضا پاسبان حضرت، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری : ۱ لوح فشرده: رنگی، بدون کلام؛ ۱۲ س م.
توصیفگر : طراحی معماری
باغسازی
باغ ها
برنامه‌ریزی شهری
توصیفگر : کوهسنگی
مشهد
ایران
شناسه افزوده : پاسبان حضرت، غلامرضا، ۱۳۲۳ -

طراحی پردیس‌شهری

تألیف : غلامرضا پاسبان حضرت
شابک : ۰-۸۱۵۳-۰۴-۹۶۴-۹۷۸
مشخصات ظاهری : ۳۳۶ ص. ، مصور، نقشه.
نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۱
شمارگان : ۲۰۰۰ عدد
شماره شناسه اثر : ۸-۰۳۷۰۲-۰۲۵۳۹۶
چاپ و تکثیر : شرکت ریزموج سیستم

کلیه حقوق قانونی این کتاب متعلق به مؤلف است.
استفاده از مطالب این کتاب فقط در صورت ذکر مآخذ، آزاد است.

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد

- از همکاران و دوستان ارجمند خانم‌ها و آقایان نامبرده در زیر که در مقاطع مختلف به تکمیل این کتاب یاری رسانده‌اند سپاسگزاری می‌کنم.

تهیه تصاویر
آقای مهندس داریوش ابوالضیاء

اصلاح متن
خانم مهندس فرانه ریاحی
آقای دکتر کیانوش سوزنچی
آقای کیومرث مسعودی
خانم سپیده امجدی‌ترشیزی

ترجمه باغ‌های اروپایی
آقای بیژن پاسبان حضرت

تنظیم نقشه‌ها
آقای محمد رهجو

صفحه‌آرایی و تنظیم تصاویر
خانم سپیده امجدی‌ترشیزی
خانم مینا شایگان نیک
خانم لیلا مرادی

تایپ
خانم لیلا مرادی

آماده‌سازی دیجیتالی
آقای مهندس شروین بهزادی‌فر

- از مهندسان مشاور بافت شهر؛ تسهیلات در تهیه و تنظیم مدارک
- از همه کسانیکه در تهیه طرح مرحله اول، دوم، سوم و نظارت طرح‌های یاد شده در این کتاب مشارکت داشته‌اند بالاخص عزیزانی که از بین ما رفته‌اند، نام و خاطره‌شان گرامی باد.
مرحوم خانم دکتر پریچهر خوشبخت
مرحوم مهندس فرهاد ابوضیاء
مرحوم مهندس تقی حجی‌مانی

صفحات افزوده شده به کتاب پس از اولین چاپ

گزارش فعالیت های انجام شده از سال ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ و پس از آن

اولین انتشار کتاب طراحی پردیس شهری (باغ های همپیوند) به صورت لوح فشرده در سال ۱۳۹۱ انجام شد. تا آن زمان بخش هایی از طرح که در اراضی جنوب و جنوب شرقی کوهسنگی قرار داشتند، به دو علت تکمیل نشده بود. اول کمبود بودجه و دوم عدم تخلیه و تحویل این اراضی که در اختیار اداره آب، برق و نیروی انتظامی، بخش خصوصی و ... بود. از آن پس تکمیل طرح به شرح زیر ادامه یافت:

۱. ادامه فعالیت ها: بعد از تاریخ یاد شـده در بالا و پس از انجام مذاکرات و پرداخت قیمت و یا تحویل اراضی معوض از طرف شـهرداری مشهد، بخش های دیگری از اراضی به تدریج آزاد شد و تکمیل طراحی این اراضی آغاز گردید و طرح های متعددی متناسب با امکانات و محدودیت های قطعات اراضی آزاد شـده در چارچوب طرح کلی مجتمع کوهسـنگی تهیه شد و به تصویب رسید و به تدریج متناسب با بودجه تامین شده اجراء آنها نیز آغاز گردید و به اجراء در آمد.

۲. واگذاری اراضی برخلاف طرح: در سال ۱۳۹۴ شورای وقت شهر مشهد بدون هماهنگی با مشاور، با تصمیم غیرمنتظره، اراضی جنوب شرقی کوهسـنگی را که طی سـال ها و به تدریج آزاد شـده بود و برای اجراء باغ تفریحی (برای عموم) و بخش سرپوشیده چهارفصل (ویژه کودکان) و همچنین پارکینگ چند طبقه (برای کل کوهسنگی) در زیر زمین در نظر گرفته شده و طراحی آن انجام و طرح نیز تصویب شده بود را به یک نهاد نظامی برای احداث موزه دفاع مقدس واگذار نمود.

۳. تاثیر واگذاری: واگذاری اراضی یاد شـده، موجب بلاتکلیفی و توقف در اجراء طرح در اراضی مجاور آن گردید که در حدود یک سـوم اراضی یکصد هکتاری کوهسنگی را شامل می شود. در این مورد توضیحات بیشتری در قسمت باغ تفریحی ارائه شده است.

٤. کیفیت و شـرایط اجراء در بخش جنوب شرقی: در آخرین قطعه اراضی جنوب شرقی، مشـاور بافت شهر در نظارت کارگاهی و طراح طرح در نظارت عالی حضور نداشـت و بلاتکلیفی که در اجراء طرح در قسـمت هایی از جنوب ناشـی از ناروشنی در واگذاری قسمتی از اراضی به دسـتگاه دیگر (موزه دفاع مقدس)، به وجود آمد، از یک سـو موجب عدم اجرای کامل طرح گردید و از سوی دیگر در قسمت هایی از اجرای طرح، کیفیت اجرا و مصالح به کار برده شـده ناهماهنگ با نظر طراح اجرا گردید. در حال حاضر و یا در آینده ممکن اسـت بازدیدکنندگان و یا مدیران کنونی و آینده شـهرداری با مشاهده این ناهماهنگی ها قضاوت نادرستی داشـته باشند. برای اطلاع یادشدگان و خوانندگان این کتاب از چگونگی اقدامات و نتایج اجراء و یا توقف طرح های طراحی شـده صفحاتی به کتاب اضافه گردید که در پایان معرفی هر یک از باغ ها این صفحات توضیح داده شده است.

۵. قرارگیری کتاب در اینترنت: چون توزیع مجدد لوح فشرده کتاب طراحی پردیس شهری از طریق ناشر و به صورت گذشته با مشکل مواجه شد، برای دسترسی رایگان علاقمندان، به ویژه دانشجویان، تصمیم گرفته شد که این کتاب در تارنمای اینجانب و مهندسین مشاور بافت شهر قرار گیرد.

توضیح درباره فعالیت ها و نتایج اجراء طرح ها با حضور مشاور بافت شهر در مشهد:

همانگونه که قبلاً اشاره شد، بعد از چاپ اول کتاب در سال ۱۳۹۱، مشاور بافت شهر تا تاریخ ۹۴/۳/۱۸ به خدمات خود در نظارت کارگاهی و عالی ادامه داد و در طی این مدت طرح های متعددی برای اراضی که به تدریج آزاد می گردید، طراحی و به اجراء در آمد. طرح های فضای سـبز نیز به تدریج اجراء گردید که موجب دگرگونی چهره کوه ها و بخش جنوبی شـد. گزارش اضافه شـده به صفحات قبلی کتاب در مورد این دوره از فعالیت بوده و شامل موارد زیر است:

عناوین **محل ها**

الف- تکمیل باغ فرهنگی ..... ۲۲۷ تا ۲۲۹
ب- تکمیل باغ سنگی ..... ۲۷۰ تا ۲۸۳
پ- تکمیل بخشی از باغ طبیعی ..... ۲۹۱ تا ۲۸۹
ت- سرنوشت باغ تفریحی ..... ۳۰۴ تا ۳۰۷
ث- وضعیت باغ ورزشی ..... ۳۱۲ تا ۳۱۲
ج- وضعیت باغ آرامگاه ..... ۳۱۶ تا ۳۱۶
چ- برخی توضیحات تکمیلی ..... ۳۶۰ تا ۳۶۸

با افزودن این برگ ها به چاپ اول کتاب طبعاً شماره های صفحات قبلی تغییر نموده است.

برگ های افزوده شده به کتاب با یک دایره قرمز ● در بالای صفحات متمایز شده است.

سپاسگزاری: وظیفه خود می دانم که از زحمات و پشتیبانی ها و همکاری های نامبردگان زیر که بعد از اولین انتشار کتاب به ویژه در سال های اخیر قبول زحمت نموده اند، سپاسگزاری نمایم.

الف- در شهرداری مشهد

۱. آقای مهندس حمیدرضا نخعی، معاونت فنی و عمران شهرداری مشهد
۲. آقای مهندس خلیل اسدی، مجری طرح کوهسنگی
۳. آقای مهندس سیدمحمود ریحانی، مدیریت نظارت بر پروژه های عمرانی شهرداری مشهد
۴. آقای مهندس احسان حمیدزاده، مجری طرح کوهسنگی
۵. آقای مهندس محمد بجنوردی، سرپرست کارگاه و نماینده سازمان عمران شهرداری (پیمانکار)

ب- همکاران شرکت مهندسین مشاور بافت شهر

۱. خانم مهندس مهرو ابرکار، تهیه کننده طرح و نظارت طراحی منظر در اراضی باغ طبیعی و کوه ها
۲. آقای مهندس هارمیک خداقلی عراقی، مدیر نظارت کارگاهی
۳. آقای مهندس داریوش ابوالضیاء، مدیر نظارت کارگاهی
۴. آقای مهندس علی اصغر غلامی، سرپرست نظارت کارگاهی و تهیه کننده قسمتی از تصاویر طرح های اجرا شده
۵. آقای مهندس سعید کریمی، مسئول نظارت تاسیسات برقی
۶. آقای مهندس محمدرضا بزنگانی، مسئول نظارت تاسیسات مکانیکی
۷. آقای حسن امینی، نماینده بافت شهر و تهیه کننده قسمتی از تصاویر طرح های اجرا شده
۸. خانم مهندس سارا حائری یزدی، تهیه کننده قسمتی تصاویر طرح های اجرا شده
۸. خانم لیلا مرادی، مسئول تنظیم شرایط جدید کتاب
۹. خانم سپیده امجدی ترشیزی، مدیریت تنظیم شرایط جدید کتاب

جلد اول: باغ، پارک- بخش اول تا پایان بخش چهارم

آغاز سخن ۸

بخش اول- باغ‌ها و پارک‌های دیگر کشورها ۱۳
۱-۰ . مقدمه ۱۴
۱-۱ . نکاتی درباره باغ‌های قدیمی اروپایی ۱۴
۱-۲ . نکاتی درباره برخی باغ‌ها و پارک‌های اروپایی ۱۵
۱-۳ . برخی پارک‌های جدید اروپایی ۲۶
۱-۴ . فعالیت‌های مختلف مردم در پارک‌ها و عناصر پارک ۳۴
۱-۵ . جمع‌بندی ۶۲

بخش دوم- برداشتی از باغ ایرانی ۶۳
۲-۰ . مقدمه ۶۴
۲-۱ . اجزاء و عناصر باغ ۶۹
۲-۲ . باغ و تعدیل شرایط اقلیمی ۷۷
۲-۳ . رنگ و نور ۷۹
۲-۴ . جمع‌بندی ۸۰

بخش سوم- برخی باغ‌های عمومی (پارک‌ها) در ایران ۸۱
۳-۰ . مقدمه ۸۲
۳-۱ . باغ‌های ملی ۸۲
۳-۲ . پارک‌های مقیاس شهری ۸۳
۳-۳ . جمع‌بندی ۹۲
۳-۴ . برخی نکات منفی در طراحی پارک‌ها ۹۳

بخش چهارم- شهروندان ایرانی در طبیعت ۹۵
۴-۰ . مقدمه ۹۶
۴-۱ . استفاده از طبیعت ۹۶
۴-۲ . نیازهای کنونی شهروندان ۱۰۱
۴-۳ . جمع‌بندی ۱۰۴

جلد دوم: طراحی پردیس شهری (باغ‌های همپیوند)- بخش پنجم تا پایان

بخش پنجم- پردیس‌های شهری (باغ‌های هم‌پیوند) پایه‌ها و الگوها ۱۰۵
۵-۰ . مقدمه ۱۰۶
۵-۱ . مبانی طراحی پردیس‌های شهری ۱۰۹
۵-۲ . پردیس‌های شهری و باغ ایرانی ۱۲۱
۵-۳ . پردیس شهری و باغ ایرانی در اراضی پایکوهی و کوهستانی ۱۳۱
۵-۴ . پردیس شهری و باغ‌های روز- باغ‌های شب ۱۳۵

بخش ششم- معرفی نمونه‌ای از پردیس‌های شهری ۱۴۷
۶-۰ . مقدمه ۱۴۸
۶-۱ . کوهسنگی مشهد ۱۴۹
۶-۲ . کوهسنگی به عنوان پردیس شهری ۱۵۰
۶-۳ . ایده‌ها در مقیاس‌های مختلف ۱۵۱
۶-۴ . موقعیت سابقه عناصر ۱۵۸
۶-۵ . مبانی و ایده‌ها ۱۶۰
۶-۶ . ارتباطات، تأسیسات عمومی ۱۶۷
۶-۷ . معرفی باغ‌های هم‌پیوند کوهسنگی ۱۶۹
۶-۷-۱. باغ پذیرائی ۱۶۹
۶-۷-۲. باغ فرهنگی ۱۹۰
۶-۷-۳. باغ سنگی ۲۳۰
۶-۷-۴. باغ طبیعی ۲۸۴
۶-۷-۵. باغ تفریحی ۲۹۹
۶-۷-۶. باغ ورزشی ۳۰۸
۶-۷-۷. باغ آرامگاه ۳۱۳
۶-۷-۸. نورپردازی ۳۱۷

بخش هفتم- پیوست‌ها- نکاتی درباره طراحی و اجراء ۳۳۱
۷-۰ . مقدمه ۳۳۲
۷-۱ . نکاتی درباره قرارداد، تصویب ۳۳۳
۷-۲ . نکات و رویدادهای خاص ۳۳۵
۷-۳ . عوامل مؤثر بر طراحی و طرح ۳۳۷
۷-۴ . مشکلات خاص طرح ۳۴۰
۷-۵ . مشکلات در مراحل اجرائی ۳۴۲
۷-۶ . مشکلات ناشی از مشارکت ۳۴۴
۷-۷ . مشکلات عدم توجه به نظر مشاور ۳۴۴
۷-۸ . مشکلات ناشی از تصمیم مدیران بهره‌برداری ۳۴۴
۷-۹ . مشکلات ناشی از دخالت سرمایه‌گذاران ۳۴۸
۷-۱۰. مشکلات حضور مستأجرین ۳۴۹
۷-۱۱. دستاوردهای اجرای طرح ۳۵۲
۷-۱۲. توصیه‌های مشاور ۳۵۷

بخش هشتم- برخی توضیحات تکمیلی ۳۶۰
۸-۰ . ساختمان های با بام سبز ۳۶۱
۸-۱ . مسیرها و وسایل ارتباطی باغ های پردیس کوهسنگی ۳۶۳
۸-۲ . طرح ارتقاء کیفیت و تسهیل رابطه شهری پیرامون با کوهسنگی ۳۶۴
۸-۳ . بناها و فضاهایی که طراحی شد ولی اجراء نگردید و یا نیمه تمام رها شد ۳۶۵
۸-۴. تصرف مجدد اراضی واگذار شده ۳۶۶
۸-۵. کیفیت برخی نقاط اجراء شده پس از خاتمه کار مهندسین مشاور بافت شهر ۳۶۷
۸-۶. ساخت و سازهای ناهنجار و نازیبای پیرامون ۳۶۸

اسامی عکاسان تهیه کننده تصاویر ۳۷۰
مبانی و مأخذ ۳۷۷
درباره نویسنده کتاب ۳۸۰

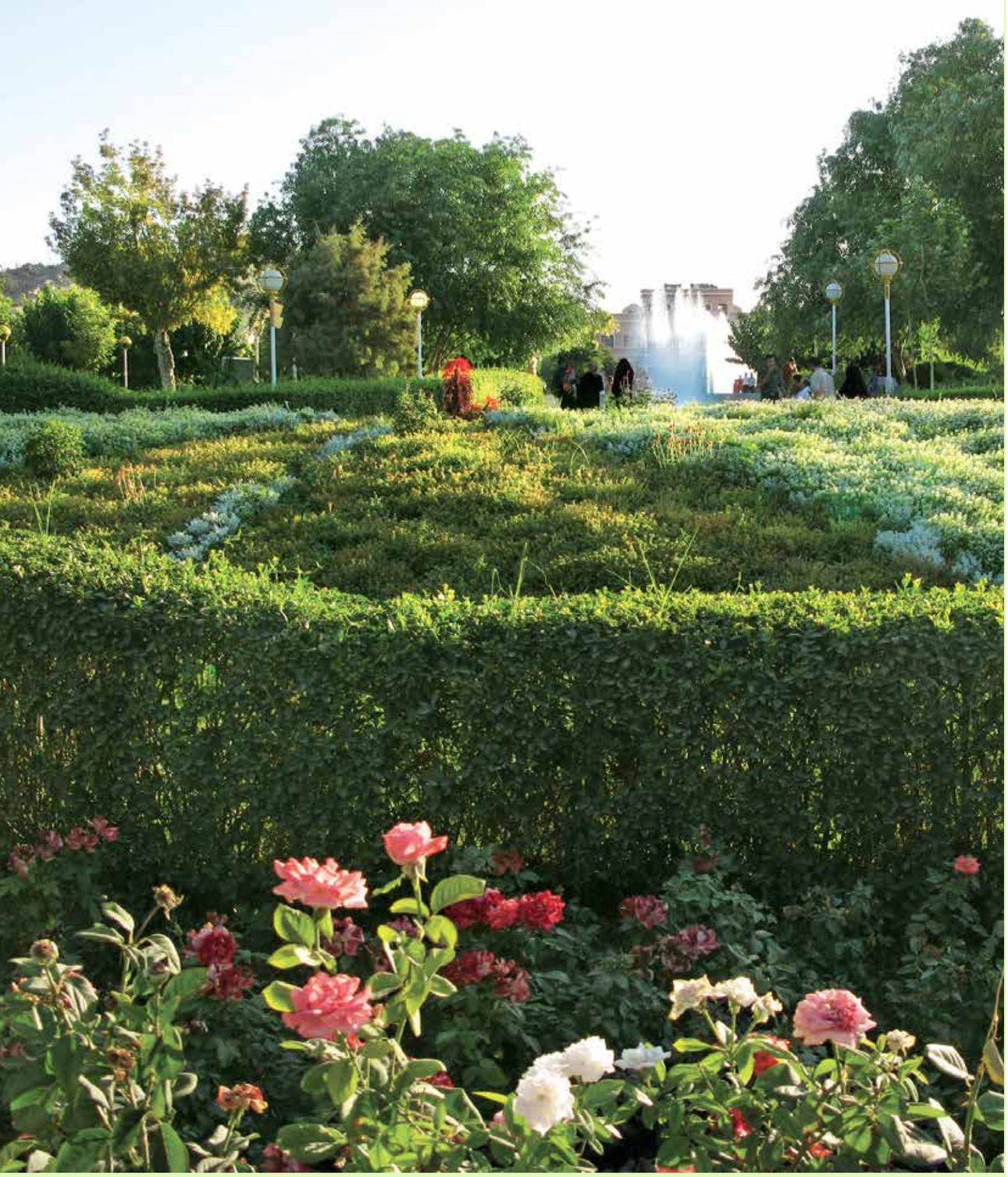

۵ پردیس های شهری (باغ های هم پیوند)
پایه ها و الگوها

منظره ورودی قدیمی بازسپرایی شده کوهسنگی - مشهد

۵ – ۰ – مقدمه

نیاز انسان شهرنشین به حضور در طبیعت

جمعیت کشور، در طی سه دهه اخیر به دو برابر افزایش یافته و متأثر از این افزایش جمعیت، شهرها به طور بی‌رویه و انفجارآمیزی توسعه یافته و برای اسکان این جمعیت انبوه، ده‌ها شهر جدید و مجتمع‌های زیستی طراحی و به اجراء در آمده است.

توسعه شهرها و توسعه فضای کار و سکونت، عادت‌ها و روش‌های آرام و حساب شده در حمل و نقل، مراودات، گردش، گذران اوقات فراغت و ارتباط با طبیعت، درون و پیرامون شهرها را دچار تغییرات عمده نموده و در برخی موارد با بحران مواجه ســاخته است. هرآنچه رابطه انسان با طبیعــت را برقرار می‌کرد، به نحوی مــورد تهاجم و تخریب قرار گرفته؛ اراضی پایکوهی تخریب، تســطیح و ساخته شده، دره‌ها و خطالقعرهای طبیعی پر شــده و زیر ساخت و ساز رفته، رود– دره‌ها به کانال‌های بتنی فاضلاب تبدیل و از حالت طبیعی خارج و بدنه آن‌ها ساخته شده است.

باغ‌های قدیمی که مأمنی برای آرامش و نزدیکی با طبیعت بود غالباً نابود شده و معدود باغ‌های باقیمانده توان حضور انبوه مردم شهرنشین را ندارند. کشــتزارهای بیرون شهرها که گردشگاه ایام تعطیل مردم بود به کارخانجات آلوده‌کننده محیط زیست واگذار شده، کمربند سبز پیش‌بینی

تهران– دره‌های ســبز و خرم و پر آب تهران یکی پس از دیگری در فشــار ساخت و ساز شهری نابود گردیده‌اند.

تهران– گلابدره– گلابــدره (گل+ آب+ دره) به کانالی بتنی و نازیبا و ناایمن تبدیل شده است.

شــده در طرح‌های جامع گذشــته مورد تهاجم قرار گرفته و در مقیاس کوچک‌تــر، خانه‌های کوچک دارای یک یا چنــد درخت کاج، توت، انار و ... جای خود را به قوطی‌های مکعب‌مســتطیل آپارتمان‌ها داده و حتی تک درختان درون حیاط‌ها، درختان کوچه‌ها و خیابان‌ها از آسیب مصون نمانده و توسط آسفالت و جداول بتنی به فراموشی سپرده شده و از حق حیات محروم شده‌اند.

اینک شــهروندان در شهرهایی بدون پشــتیبانی باغ‌ها، کشتزارها، انبوه درختان و رودخانه‌ها و سایر عناصر طبیعی، رابطه خود را با طبیعت از دســت داده‌اند و به عقیده صاحبنظــران، این جدایی موجب رفتارهای اجتماعی ناهنجار، بحران‌های روحی، افزایش خشونت، افسردگی جامعه و سرخوردگی جوانان و سرآغاز تنش‌های اجتماعی آتی است.

امروزه به علت فشارهای ناشی از توسعه کنترل نشده، در حال حاضر و بیش از هر زمان دیگری ساکنین شهرهای بزرگ و به ویژه نسل جوان نیاز به آرامش دارند.

تجربه جهانی و هم‌چنین تجربه کشــور ما، که از دیرباز در هزاران شــعر شاعران ایرانی مورد تأکید قرار گرفته حاکی از آن است که آرامش انسان به خصوص در شرق و با تأکید بر ایران، با حضور و ارتباط منطقی با طبیعت، امکان‌پذیر است. این طبیعت در گذشته به اشکال مختلف در فضاهای انسان‌ســاز از جمله در خانه‌ها، میادین، اماکن مذهبی، معابر و فضاهای تجاری تعبیه می‌شــد و به صورت درختان، بوســتان‌ها، باغ‌ها، حاشــیه رودخانه‌ها و کوه‌ها حضور و وجود داشت ولی اکنون تقریباً همه عناصر طبیعی از کشــتزار و باغ، رودخانــه، رود– دره، اراضی پایکوهی، چشــمه و کوه مورد تهاجم و تخریب قــرار گرفته و خاک طبیعی درون و پیرامون شــهرها نیز با پلاستیک یا مواد شیمیایی آلوده شده، در چنین شــرایطی چگونه و از چه طریق می‌توان این ارتباط طبیعی را به گونه‌ای مفید، فراهم ساخت.

مباحث این نوشتار در جستجوی پیشنهاد و راه‌حل برای نیاز و پرسش مطرح شده است. نتیجه این مباحث ارائه ایده‌هایی برای ایجاد فضاهای سبز در مقیاس شهری یا منطقه شهری است که دارای دسترسی مناسب در مقیاس شهری یا منطقه شهری است که علاوه بر دسترسی مناسب،

دارای مساحت کافی، با امکانات طبیعی لازم، طراحی متناسب با نیازهای شهروندان و توان اراضی است، به طوری که بتوان با برنامه‌ریزی اصولی در بهره‌بــرداری انبوه، جمعیت‌های هزاران نفری مشــتاقان طبیعت را در هر روز پاســخ‌گو باشــد و به نیازهای متعدد و متنوع سنین مختلف، فرهنگ‌های متفاوت موجود در یک شــهر و هم‌چنین اقشــار مختلف، همزمان پاسخ گفته و برای استفاده‌کنندگان آرامش ناشی از نزدیکی به طبیعــت، رضایت خاطر از گذران اوقات فراغت و تعامل اجتماعی مثبت را به ارمغان آورد.

شهروندان، تلاش گسترده‌ای را برای افزایش فضای سبز شهری از یک طرف و ارتقای کیفیت فضاهای سبز موجود از طرف دیگر آغاز نموده‌اند و مهم‌ترین تلاش در جهت ایجاد پارک‌های مقیاس شهری شده است.

احداث این مقیاس از فضای سبز از طرف شهرداری‌ها با سه هدف عمده انجام می‌شود:

۱. افزایش سرانه فضای سبز

۲. پاسخ‌گویی به نیاز شهروندان برای گذران اوقات فراغت

۳. قابل تحمل نمودن زندگی در شهرهای بزرگ از طریق تسهیل

تهران– قوطی‌های مکعب‌مستطیل جایگزین باغ‌ها و حیاط خانه‌ها شده و شهروندان در شهری بدون پشتیبانی باغ و مزارع رابطه خود را با طبیعت به تدریج از دست می‌دهند.

اینک با توســعه پرشتاب شــهرهای کشــور ما و تبدیل تدریجی شــهرهای کوچک به متوسط، متوسط به بزرگ و بزرگ به کلان‌شهر و بروز مشکلات همه‌جانبه زندگی در این شهرها فضاهای سبز در مقیاس شهری بیش از پیش مورد نیاز شهرها است.

در حال حاضر مسئولین شهرداری‌های سراسر کشور، با درک شرایط نامساعد زندگی در شهرهای بزرگ و مشکلات محیط زیست، هم‌چنین مقایسه سرانه فضای سبز شــهرهای کشور با سرانه‌های فضای سبز در سایر کشــورهای جهان و پاســخ‌گویی به تقاضاها و نیازهای روبه رشد ارتباط انسان با عناصر طبیعی و طبیعت.

شــهرداری‌ها در توسعه فضای سبز با مشــکلات متعددی مواجه هســتند کــه مهم‌ترین آن افزایــش قیمت زمین شــهری و در نتیجه امکان‌ناپذیر شدن خرید زمین و تخصیص آن به فضای سبز در نقاط مورد نیاز اســت، مشکلاتی که در همه شهرهای جهان وجود دارد. جنگ بین قیمت زمین و افزایش فضای سبز به نفع قیمت زمین و تقلیل فضای سبز در حال انجام است. در کشورهای پیشرفته که اداره شهر با نظام مدیریت واحد شــهری انجام می‌شود، در مراکز شهری تبدیل برخی کاربری‌های

ناسازگار به فضای سبز با مشکلات کمتری مواجه است، به همین جهت در سال‌های اخیر در بسیاری شـهرهای بزرگ، کشتارگاه‌ها، پادگان‌ها، کارخانه‌های قدیمی و ... به فضای سبز تبدیل شده‌اند.

در شهرهای کشـور ما که هنوز مدیریت واحد شهری برای اداره شهرها شکل نگرفته است، مشکل تأمین زمین برای احداث فضای سبز شهری مشکل بزرگی است که به سرمایـه‌گذاری کـلان نیاز دارد و شهرداری‌ها فعلاً توان تأمین چنین بودجه‌هایی را ندارند، اما خوشبختانه در برخی شـهرها مانند تهران انتقـال برخی پادگان‌ها (ایرانشـهر، عشرت‌آباد و ...)، کشتارگاه‌ها (کشتارگاه تهران)، کارخانه‌های قدیـمی (چیـت ری و ...)، اراضی کوره‌های آجرپزی (پـارک آزادگان کنونی) و فرودگاه (قلعه مرغی) از داخل بافت کنونی شـهر به عنوان یک امکان برای ایجاد فضای سبز در مقیـاس شـهری مطرح گردیده و بعضی از آن‌ها نیز تغییر کاربری به فضای سـبز یافته اسـت. در سـایر شهرها چنان‌چه از این امکانات اسـتفاده نگردد، ناگزیـر این مقیاس از فضای سبز، اجبـاراً نه در میان بافت شـهری که مورد نیاز شدید است بلکه احتمالاً در حاشیه شهـرها (در کمربند سبز، در بـاغ‌های هنوز موجود) که تملک اراضی ارزان‌تـر است تأمیـن خواهد شد که طبعاً کارآیی لازم را نـخواهد داشت.

تـلاش و پیـگیری شهرداری‌ها از یک سو و پشتیبـانی افـکار عمـومی مردم، از سوی دیـگر بالاخره در هر شـهر برحسب شرایط اجتماعـی- اقتصادی به طور نسـبی مؤثـر خواهد بـود و تعدادی از کاربری‌های نامناسب به خارج شهر منتقل خواهد شد و در نتیـجه اراضی، برای ایجاد فضـای سبـز در مقیاس شهری در اختیار شهـرداری‌ها و مـردم قرار می‌گیرد.

پس از تأمین زمین برای ایجاد فضای سبز مقیاس شهری، مهم‌ترین اقدام تهیه طرحی مناسب برای فضای سبز مقیاس شهری است. ساختار طرح یک فضای سـبز در مقیاس شهری بالاخص طرح کاشت درختان، دهها سال بر جا می‌ماند (در ایران به خاطر تجاوز و تصرف و تغییر فضای سـبز در زمان بهره‌برداری، این مدت کوتاه‌تر است)، لذا انتخاب الگوی مناسب، کارآ، با هزینه بهینه در احداث، با هزینه کم در نگهداری و توجه به ویژگی‌های دیگری که ماندگاری آن را تأمین می‌کند از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است.

طراحی بـاغ، پارک و انواع فضـای سبـز همانند هر طراحـی دیگـری در هر مقیـاس، در اقلیـم‌های متفاوت با بودجـه‌های متـفاوت تأمین شـده و هـدف‌های متفاوت از اجـرای آن‌ها، دارای معیـارها و ضوابـط خـاص خود است که در اینجا مجـال بـررسی و یا پرداختـن به همـه آن‌ها نیست. اما در مورد فضـای سبز مقیاس شهـری که مورد توجه این بحث است برخی نـکات حائز اهمیت وجود دارد که می‌تـوان آن‌ها را مبنـای تصـمیم‌گیری، مطالـعه، طراحـی و اجـرای طـرح‌ها قـرار داد.

در صفحات بعد ابتدا اشاره فشرده‌ای به این معیارها و نکات خاص خواهد گردید و سـپس پردیس‌های شـهری و یا باغ‌های هم‌پیوند که دربرگیرنده این معیارها و نکات هستند معرفی می‌شوند.

موضوع مورد بحث در این نوشتار، در نهایت معرفی «پردیس‌های شهری» است که خلاصه ویژگی‌های آن عبارتند از:

الف- مقیاس: مقیاس مورد استفاده، مقیاس شهری و یا منطقه‌ای از شهر است.

ب- هـدف از اجراء: هدف از اجرای فضای سـبز با این مقیاس، توسعه فضای سبز شهری، پاسخگویی به نیازهای مردم شهر یا بخشی از آن، ایجاد فضایی برای تعامل اجتماعی و گذران اوقات فراغت شهروندان در طبیعت می‌باشد.

پ- خدمات: خدمـات قابل پیش‌بینی در ایـن مقیاس، متنوع و برحسب نیازهای شهر و منطقه شهری است.

ت- واژه انتخابـی: در طی چند دهه اخیر در شـهرهای مختلف، برای فضاهای سبز احداث شده در هر مقیاس، عنوان پارک برگزیده شده که واژه‌ای غیرفارسـی است. این انتظار منطقی وجود دارد که جایگزین مناسـبی برای واژه پارک انتخاب گردد و با در نظر گرفتن سابقه باغ در ایـران، طبعاً یکی از گزینه‌ها واژه باغ اسـت. اما با توجه به ویژگی‌های بـاغ در ایران که قبلاً مورد بحث قرار گرفـت، اطلاق نام باغ به فضای سبز مقیاس شهری ناهماهنگ با ویژگی‌های باغ است. گزینه دیگر واژه پردیس است که در تاریخ کشور ما، سابقه‌ای چندهزارساله دارد. بنابراین به جای پارک شـهری واژه «پردیس شهری» انتخاب گردیده است که پردیس جایگزین پارک و کلمه شهری نشان دهنده مقیاس فضای سبز مورد نظر است.

ث- سـاختار اصلی: سـاختار اصلی پردیس شـهری عبارت از پهنه‌بندی فضای سـبز این مقیاس به چند پهنه سبز کوچک که هر یک حـاوی عملکرد و فعالیت متفاوت بوده ولی در مجموع به هم پیوسـته، مرتبط و هماهنگ می‌باشـند و مجموعاً فضای سـبز مقیاس شهری را تشکیل می‌دهند.

بدین ترتیب می‌توان هر یک از فضاهای سبز کوچک‌تر را باغ نامید که برحسب عملکرد غالب آن‌ها، باغ فرهنگی، باغ ورزشی و ... نامگذاری شـوند و مجموع آن‌ها نیز به علت به هم پیوسـتگی، پردیس شـهری (باغ‌های هم‌پیوند) نامیده می‌شوند.

۵-۱- مبانی طراحی پردیس‌های شهری

در صفحات قبل جمع‌بندی خواسـته‌ها، نیازهـا و انتظارات کنونی شهروندان نسـبت به فضای سبز مقیاس شهری مطرح گردید. در ادامه مطالب یاد شـده مبانی طراحی این‌گونه فضاها ارائه می‌شود. در طراحی فضاهای سبز در مقیاس شهری می‌توان مبانی طراحی را در چهار گروه اصلی یعنـی: پیش‌نیاز، مطالعه، برنامه‌ریـزی و طراحی مطرح نمود که مجموعاً در ۲۰ عنوان مطرح می‌گردند و این عناوین عبارتند از:

الف- پیش‌نیاز

۱. تأمیـن مسـاحت مناسـب
۲. تأمین موقعیت- دسترسی

ب- مطالعه

۳. توجه به نیازهای منطقه و یا شهر
۴. پهنه‌بنـدی اراضی برحسب تـوان

پ- برنامه‌ریزی

۵. لحاظ نمودن برنامه‌های سفارش دهنده
۶. پهنه‌بنـدی اراضـی برحسب عملکردهـا
۷. در نظر گرفتن محدودیت‌های مالی- اجرایی

ت- طراحی

۸. حتی‌المقدور حفظ وضعیت طبیعی زمین- گیاه، عناصر طبیعی
۹. توجه به شیـوه استفاده مردم از فضـای سبز
۱۰. توجه به تفاوت ساختار اقلیمی باغ و پارک
۱۱. استفاده از آموزه باغسازی ایرانی
۱۲. به کارگیری نکات مثبت پارک‌سازی ایران و جهان
۱۳. اجتنـاب از نکات منفـی پارک سازی ایران و جهان
۱۴. توجه به نیازهای نسل جوان
۱۵. توجه به تنـوع مورد نیاز سنین و اقشـار مختلف
۱۶. توسعه ساختار سبز به درون بافت‌های پیرامونی
۱۷. استقرار عناصر فرح‌بخش در بدنه‌های خارجـی
۱۸. احداث جاده حائل، کنترل، ایمنی و خدمات حاشیه
۱۹. همکاری معمار و معمار منظر
۲۰. طرح کاشت متنـاسب با محیط، اقلیم آب و کاربری
۲۱. استقرار ساختمان‌های الحاقی با حداقل انسداد منظر
۲۲. ماندگاری
۲۳. سازگاری
۲۴. توجه به لزوم تلفیق ساختمان با طبیعت

توضیحات بیشتر درباره هر یک از عناوین فوق، به شرح زیر است:

۵. ۱. ۱. مساحت مناسب

بررسی پارک‌های مقیاس منطقه‌ای و شهری در ایران و اروپا که در صفحات قبل انجام شد، نشان می‌دهد که برای ایجاد یک فضای سبز در مقیاس منطقه‌ای و یا شهری مساحتی بیش از ۵۰ هکتار اراضی مورد نیاز است که طبعاً می‌تواند به تناسب جمعیت شهر و یا منطقه استفاده‌کننده و یا ویژگی‌های طراحی و عناصر مستقر در آن افزایش یا کاهش یابد.

۵. ۱. ۲. موقعیت استقرار و دسترسی

فضای سـبز با مقیاس منطقه‌ای و شـهری می‌بایست در موقعیتی انتخاب شود که دسترسی به آن از مناطق و یا از نقاط شهری به سهولت امکان‌پذیر باشد.

ارتباط بلاواسطه و یا نزدیک با بزرگراه‌های شهری می‌تواند در این زمینه مؤثر باشد.

این امر در مورد امکانات و کیفیت و کمیت تأسیسـات زیربنایی در منطقه طرح نیز صادق است.

۵. ۱. ۳. توجه به نیازهای منطقه و شهر

در حال حاضر و در آینده قابل پیش‌بینی، در غالب شـهرهای کشور در کل شهر و یا در مناطق شهری کمبود امکانات در زمینه‌های فرهنگی، ورزشی، هنری و ... مشهود است و به علت گرانی زمین و کمبود بودجه، ادارات مسئول و شهرداری‌ها قادر نیستند اراضی لازم را تأمین کنند.

بررسـی پارک‌های احداث شده در مقیاس منطقه‌ای و یا شهری در ایران نشـان می‌دهد که به علت کمبودهای یاد شـده، اراضی فضاهای سبز مقیاس شـهری در خطر تخریب و یا تصرف اراضی سبز قرار دارند (پارک ملت مشهد، باغ ملی مشهد، پارک لاله تهران و مجتمع فرهنگی- تفریحی کوهسنگی مشهد نمونه‌های آن هستند).

تجربه نشان می‌دهد که پس از شـروع بهره‌برداری، تقاضا، اعمال فشار و هجوم برای دریافت بخشی از اراضی فضای سبز تشدید می‌شود و لذا اگر بخشـی از این نیاز که واقعی اسـت مورد توجه قرار نگیرد و در طراحی پارک برای آن فکری اندیشیده نشود، در زمان بهره‌برداری این نیازها با فشـار مقامات بالا، مؤثر واقع شـده و به خصوص اراضی سبز را می‌بلعد.

درســـت‌تر این اســـت که در هنگام برنامه‌ریزی با روش معقول و در انطباق با "توان اراضی"، این نیازها نیز در برنامه لحاظ شـــود و بدین ترتیب از تخریب فضای سبز جلوگیری گردد.

منطقی اســـت که مســـاحت سطح اشـــغالی مجموعه کاربری‌های خدماتی از حدود ۱۵-۱۰ درصد مســـاحت فضای سبز تجاوز ننماید. زیرا مســـاحتی بیش از این مقدار، موجب تقلیل ارزش‌های فضای سبز پارک خواهد شـــد و ابنیه احداثی خود موجب: تردد مضاعف، آلودگی صوتی و انسداد دید، اشراف احجام ساختمان‌ها به پارک خواهد بود و عملاً سطحی بیش از این مقدار را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

برای تعدیل اشراف احجام ساختمان‌ها بهتر است که حائل یا دیواره ســـبز بین این ابنیه و پارک پیش‌بینی شـــود، به طوری که منظره قابل رؤیت ساختمان‌ها از درون و بیرون فضای سبز پردیس به حداقل ممکن کاهش یابد.

۵. ۱. ۴. پهنه‌بندی اراضی برحسب توان

اراضی بزرگ معمولاً دارای اختلاف ســـطوح و یا عناصر طبیعی در درون خود هستند. برای تقلیل هزینه احداث و نگهداری و هم‌چنین ایجاد فضاهای متنوع در درون فضای سبز منطقی‌تر این است که اراضی طرح برحسب توان پهنه‌بندی شوند و بدین ترتیب برنامه‌ریزی و سپس طراحی و اســـتقرار عناصر، منطبق با توان اراضی صورت گیرد تا از دستکاری و تخریب طبیعت نیز اجتناب گردد.

۵. ۱. ۵. توجه به نیاز صاحب کار

در طی ســـال‌های اخیر شهرداری‌های کشـــور از بودجه کافی برای پرداخت هزینه خرید زمین، احداث فضای سبز در مقیاس شهری اعم از اراضی آزاد یا کاربری‌های تخلیه شده برخوردار نبوده‌اند، به همین جهت تلاش می‌کنند که با احداث برخی عناصر ســـوده و جاذب ســـرمایه در مجاورت فضاهای سبز، تمام یا بخشی از هزینه اجرای طرح فضای سبز را تأمین کنند.

این امر در کشورهای اروپایی نیز انجام شده است. نمونه مجموعه‌های مختلف پیش‌بینی و اجراء شده در پارک برسی یا مجموعه‌های مسکونی- اداری پارک سیتروئن در پاریس را می‌توان ذکر نمود.

منطقی‌تر این است که در ابتدای مطالعات و طراحی، در صورت وجود چنین نیازی، با آن به صورت منطقی برخورد شـــود و در صورت امکان، این‌گونه کاربری‌ها به صورت اصولی و فکر شـــده در گوشه‌هایی از طرح که موجب تقلیل ارزش، هویت و وحدت فضای سبز شهری نگشته بلکه با آن ترکیب و آن را تقویت کند، پیش‌بینی شود.

۵. ۱. ۶. پهنه‌بندی برحسب عملکردهای درون و پیرامون

یکی از مشـــکلات کنونی پارک‌های مقیاس شهری ایران، تداخل عملکردها و کاربری‌های درون و پیرامون است.

بـــه عنوان نمونه می‌توان به احـــداث واحدهای تجاری، با کیفیت و معمـــاری نازل در میـــدان ورودی پارک (پارک لاله- تهران) و تـــداخل آن با درون پارک یا در تداخل منفـــی حیاط- موزه هنـــرهای معاصر در پارک لالـــه تهران با مجموعـــه مغازه‌های خوداتـــکایی در همان پارک اشـــاره کرد که بخشـــی از پارک را از آن جـــدا و کیفیت حیاط موزه مربوط به موزه هنرهای معاصر را تقلیل داده است.

ترکیب عملکرد تجاری با موزه در خارج از ایران نیز وجود دارد. نمونه موزه لوور- پاریس که در قســـمت زیرین بازاری با کیفیت معماری بسیار عالی احداث شـــده و نه تنها در عملکرد موزه و فعالیت فرهنگی اخلالی ایجاد ننموده، بلکه حتی مکمل آن شده است.

مقایسه این دو نمونه نشان می‌دهد که هر اقدام در ترکیب کاربری‌ها و یا افزودن کاربری‌ها به فضای سبز یا عنصر فرهنگی می‌بایست توسط افراد ذیصلاح و طراحان باتجربه انجام شـــود تا از بروز اشتباهاتی مانند پارک لاله تهران پرهیز گردد. بهتر این اســـت که پهنه‌بندی برحســـب عملکردهـــای درون و پیرامون فضای ســـبز در طراحی صورت گیرد که ارزش‌های طراحی و طرح خدشه‌دار نگردد و تداخل نامناسب عملکردها، عملکرد فضای سبز را نیز خدشه‌دار نسازد.

بدینســـان در صورتی که عملکردهای متنـــوع و یا متضادی همراه فضای ســـبز مورد نیاز اســـت، منطقی‌تر این اســـت که با پهنه‌بندی و جداسازی این عملکردها و در عین حال ایجاد ارتباط فضایی و دسترسی مناســـب بین آن‌ها، کیفیت فضایی و عملکرد هر پهنه ارتقـــاء یابد. به عبارت دیگر در یک فضای سبز مقیاس شهری که علاوه بر فضای سبز عملکردهای متفاوت و گاه ناهماهنگ مورد نیاز است، می‌توان کل فضا را به فضاهای متناسب مســـتقل کوچک‌تر با عملکردهای متفاوت ولی مکمل و به هم پیوسته تقسیم نمود. به طوری که عملکردهـــا در پیرامون و مجموعه فضای سبز آن‌ها به صورت فضـــای سبز پیوسته و متحد در درون عمل نماید.

۵. ۱. ۷. توجه به محدودیت‌های مالی- اجرایی مدیریت شهری

در چند دهه اخیر، شـــهرداری‌ها همواره با مشکل تأمین بودجه برای پارک‌های بزرگ در مقیاس شهری مواجه بوده‌اند.

تأمین بودجـــه برای خرید زمین و اجرای پـــروژه با محدودیت‌های بســـیار مواجه بوده به طوری که در بسیاری موارد تحقق اجرای پارک را با ابهام روبرو ساخته است. به عنوان نمونه شهرداری مشهد که شهرداری دومین کلان‌شـــهر ایران اســـت، برای تأمین بودجه خرید زمین و خارج کردن ســـازمان‌های متصرف سایت یکصد هکتاری اراضی کوهسنگی و تأمین بودجه اجرای طرح، مدت ۱۵ سال است که تلاش می‌نماید.

این تجربه و تجربه‌های مشابه در سایر شهرهای کشور نشان می‌دهد که برای اجرای کامل طرح، می‌بایست طرح به گونه‌ای باشد که بتوان آن را به بخش‌های مناســـب تقسیم و هر قسمت را به عنوان بخشی از کل کار با بودجه محدودتر در زمان مناســـب‌تر اجراء نمود. طبعاً این بخش‌ها باید به نحوی انتخاب شود که استفاده از فضای سبز آن امکان‌پذیر گردد و در عین حال تخلیه اراضی تخلیه نشده را سرعت دهد.

۵. ۱. ۸. توجه و حفظ وضعیت زمین، گیاه، عناصر طبیعی

در بخش مطالعات پایه، اراضی طرح برحسب توان پهنه‌بندی می‌شوند. این احتمال وجود دارد که بنا به برنامه طرح، بخش‌هایی خارج از توان اراضی برنامه‌ریزی و اجراء گردد. در چنین مواردی می‌بایســـت راهکار اصلاحی اندیشیده، طراحی و اجراء گردند، ولی برای پایداری بیشتر فضای سبز ایجاد شده و هزینه کمتر اجراء و نگهداری، منطقی‌تر این است که حتی‌المقدور وضعیت طبیعی بســـتر، گیاهان و عنصر طبیعی حفـــظ و تقویت گردند.

۵. ۱. ۹. توجه به روش استفاده مردم شهر از فضای سبز

در مباحث گذشـــته مطرح شد که مردم و شـــهروندان ایرانی روش خاصی برای حضور در طبیعت و استفاده از فضای سبز دارند.

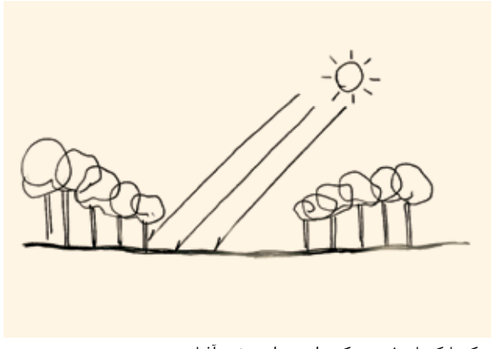

مرکز پارک‌های غربی مرکزی است برای حضور آفتاب

نحوه حضور در طبیعت در روز طبیعت (سیزده‌به‌در)، حضور در حاشیه رودخانه‌های شـــهری در اصفهان و سایر شهرها و حتی استفاده مردم از فضای سبز بدنه بزرگراه نشان‌دهنده تمایل به این روش است.

در هر طرح مقیاس شهری لازم است چنین فضایی پیش‌بینی شود، به طوری که مردم بتوانند در قسمت‌هایی از فضای سبز با راحتی خیال، بدون تخریب فضای ســـبز با شیوه رفتاری و استقرار مورد علاقه‌شان از فضای سبز استفاده کنند.

۵. ۱. ۱۰. توجه به تفاوت ساختار اقلیمی باغ و پارک

یکی از تفاوت‌های مهم که بین ساختار یک پارک غربی با یک باغ وجود دارد و باید مورد توجه قرار گیرد، نحوه برخورد با آفتاب است.

در پارک‌ها حضور بی‌مانع و مستقیم نور خورشید به خصوص در مرکز پارک مورد نیاز و علاقه مردم غربی است که از کمبود آفتاب در رنجند. در حالی که در باغ، جلوگیری از تابش آفتاب به وســـیله درخت و ایجاد سایه مناســـب به خصوص همراه و در ترکیب با جوی به صورت مسیر مشجر جویباری مورد علاقه و نیاز شهروندان است.

بنابرایـــن پیش‌بینی محورهای ســـایه‌دار، به خصوص در محورهای پرتردد یکی از نیازهای فضاهای سبز مقیاس شهری در کشور ماست.

۵. ۱. ۱۱. استفاده از آموزه‌های باغ‌های ایرانی

با توجه به ســـابقه چندهزار ساله کشـــور ما در احداث فضای سبز و معروفیت جهانی پردیس‌ها، باغ‌ها و بوستان‌های ایرانی، انتظار می‌رود که الگوی باغ ایرانی به نحوی در این طرح‌ها مورد توجه و استفاده قرار گیرد که بتواند موجب تجدید حیات این باغ‌ها گردد.

در بخـــش‌های قبـــلی این نوشتـــار ضمن مـــروری بر بـــاغ ایـــرانی، آن بخـــش از ساختـــار و اجزای آن را که می‌توانـــد در طراحی باغ‌های عمـــومی (پارک‌ها) مورد استفاده قرار گیـــرد، مورد توجـــه قـــرار گرفـــت و

پارک اروپایی: چمن وسیع، آماده برای استفاده انسان از آفتاب

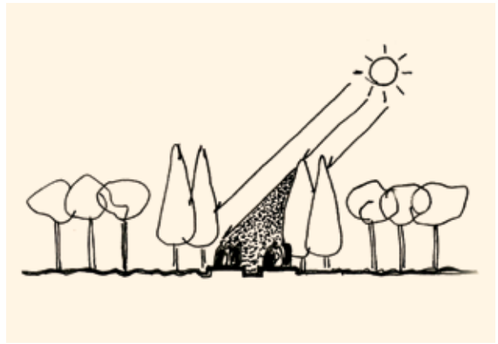

باغ ایرانی با مرکزیت سایه و بدون آفتاب

بررسی و بیان شد. باغ ایرانی دارای زیبایی‌ها و ارزش‌های بسیار است، که قبلاً در بخش برداشتی از باغ ایرانی به آن اشاره شد. اما دارای محدودیت‌هایی نیز می‌باشد که نمی‌توان آن را با همان کیفیت و کمیت در طراحی فضای سبز مقیاس شهری به کار برد. از جمله:

الف- مساحت کم: که عملاً آن را در مقابل بافت شهری و کثرت جمعیت استفاده کننده آسیب‌پذیر می‌نماید.

ب- آبیاری ثقلی: (یعنی مصرف زیاد آب) که مغایر با صرفه‌جویی آب در کشور و به خصوص در شهرهای بزرگ است.

پ- دیوار حفاظ و تعدیل‌کننده اقلیم: که مغایر با استفاده آزاد از فضای سبز و مانع تلفیق فضای سبز با بافت شهری است.

ت- فقدان فضای مناسب تجمع: برای پذیرایی از انبوه جمعیت استفاده کننده نیاز به فضاهای وسیع است که در باغ ایرانی عملاً حضور مردم کلان‌شهرها در این باغ‌ها را محدود می‌کند.

ث- گونه‌های گیاهی مثمر: که خود عاملی برای تخریب فضای سبز توسط انبوه مردم مراجعه‌کننده می‌شود.

ج- مناظر ثابت و غیرمتنوع: که مغایر با روحیه‌های متنوع شهروندان و به خصوص نسل جوان است.

چ- دیوارهای حمایتی و حفاظتی: که فضا را محدود و در نتیجه حضور جمعیت را نیز محدود می‌کند.

با توجه به محدودیت‌های نامبرده می‌بایست طراحی را به نحوی انجام داد که برای هر یک از محدودیت‌های فوق راه‌حلی ارائه گردد به عنوان مثال:

در طراحی فضاهای سبز مقیاس شهری می‌توان نقش این دیوارهای سخت را به فضای سبز حمایتی محول نمود و یا از ایده "باغ در باغ" استفاده کرد که در صفحات بعد توضیح لازم درباره آن ارائه خواهد شد.

الحمرا[1]- گرانادا-اسپانیا: حتی در فواصل بین دو باغ درختان سرو بلند کاشته می‌شود تا حرکت انسان دور از تأثیر آفتاب صورت پذیرد.

۵. ۱. ۱۲. استفاده از نکات مثبت پارک‌سازی چند دهه اخیر ایران و جهان

همان‌گونه که در بخش‌های قبلی اشاره شد، در کشور ما در چهار دهه اخیر پارک‌های متعددی در مقیاس شهری، در شهرهای بزرگ به وجود آمده است.

برخی نمونه‌های این پارک‌سازی در صفحات قبلی مورد توجه قرار گرفت. حاصل چهار دهه پارک‌سازی در مقیاس شهری در ایران، حاوی نکات مثبت و منفی است که می‌تواند در طراحی پارک‌های جدید مورد استفاده قرار گیرد.

در همین پارک‌ها نکات مشترکی نیز با پارک‌سازی‌های جدید اروپایی وجود دارد که؛ وسعت پارک، ساخت و سازهای فرهنگی، آموزشی، تجاری، اداری، ورزشی در مجاور و در ترکیب با پارک، استفاده از آب در سطوح وسیع (برکه- دریاچه)، استفاده از چمن به عنوان پوشش بستر پارک، خطوط آزاد در طراحی محورها و فضاهای پارک، از آن جمله‌اند. به نظر می‌رسد که این نکات مشترک ناشی از تأثیر شرایط تقریباً مشابه اجتماعی، اقتصادی و مدیریت شهری در شهرهای بزرگ است.

۵. ۱. ۱۳. اجتناب از نکات منفی چهاردهه پارک‌سازی ایران

یکی از نکات قابل توجه و منفی طرح‌های پارک‌سازی دهه‌های اخیر ایجاد ساختمان‌های متعدد و مختلف در ارتباط با فضای سبز اعم از ساختمان‌هایی که در ابتدا طراحی شده و یا ساختمان‌هایی که بعداً اضافه گردیده است.

از آن‌جا که این ابنیه هویت فضای سبز را به چالش می‌کشد و کیفیت آن را تقلیل می‌دهد و وحدت و یکپارچگی که لازمه پایداری فضای سبز است را مخدوش می کند. لازم است در این مورد توضیحات بیشتری ارائه گردد که در صفحات بعد به آن می‌پردازیم.

۵. ۱. ۱۴. توجه به نیازهای نسل جوان

در مباحث گذشته عنوان شد که به علت شرایط متفاوت اقلیمی- اجتماعی- اقتصادی، نحوه استفاده جوانان ایرانی از پارک با استفاده جوانان اروپایی متفاوت است.

در حالی که تقریباً در تمام شهرهای اروپایی تسهیلات و امکانات متعددی برای ورزش، تجمع و گذران اوقات فراغت جوانان وجود دارد، و هر فضای باز خود نوعی فضای سبز و پارک است.

در ایران به علت کثرت جمعیت و کمبود امکانات، پارک‌ها به خصوص در مقیاس شهری نقش چندگانه‌ای به عهده دارند.

بنابراین ایجاد فضاهایی که بتواند به نیازهای نسل جوان در زمینه‌های مختلف پاسخ دهند، یکی از اصلی‌ترین نکات در اجرای پارک است.

۵. ۱. ۱۵. توجه به تنوع در ایجاد فضا برای سنین مختلف و اقشار اجتماعی

از فضاهای سبز مقیاس شهری، مردم شهر یا منطقه‌ای از شهر استفاده خواهند نمود. مردمی در سنین مختلف از کودک، نوجوان، جوان، میانسالان و پیران که از طیف‌های مختلف اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی و حتی از اقوام مختلف هستند.

بنابراین فضاهای تشکیل دهنده این مقیاس شهری باید پاسخ گوی حضور، مشارکت، فعالیت و بهره‌مندی همه این مردم باشد و بتواند آن‌ها را راضی نماید.

۵. ۱. ۱۶. توسعه ساختار سبز به درون بافت‌های پیرامونی

امروزه فضای سبز شهری به عنوان یک نیاز حیاتی شهر شناخته شده است. بنابراین هر اقدامی در جهت توسعه فضای سبز اعم از توسعه مفهومی یا توسعه منظر و کالبدی نیز با ارزش است. به همین دلیل در طراحی فضای سبز مقیاس شهری می‌بایست این فضا به عنوان مرکزی برای توسعه و غلبه سبزی به بافت شهری قرار گیرد، می توانیم آن را تهاجم سبز بنامیم . یعنی خیابان‌ها و معابر مجاور، نیز جزیی از فضای سبز شهری به هم پیوسته تلقی و فضاهای قابل استفاده با پشتیبانی فضای سبز مقیاس شهری به فضای سبز تبدیل گردند.

۵. ۱. ۱۷. استقرار عناصر فرح‌بخش و یا عناصر در بدنه‌های خارجی

یکی از ارزش‌های فضای سبز شهری ایجاد محیطی پرطراوت و بانشاط است. در طراحی می‌بایست عنصری از فضای سبز که موجب ایجاد محیط با طراوت و دلپذیر در حاشیه پارک می‌گردند، نظیر گلکاری متنوع و انبوه، آبشار، فواره، آب‌نما، درختان حجیم و سایه‌دار نیز مستقر گردند که کیفیت معابر پیرامون خود را ارتقاء دهند.

۵. ۱. ۱۸. احداث جاده داخلی (حائل، مسیر کنترل، ایمنی و خدمات)

در فضای سبز مقیاس شهری مسیری که عبور وسایل نقلیه ضروری و اضطراری را تسهیل کند، خدمات‌رسانی به قسمت‌های فضای سبز وسیع را ممکن سازد، ایمنی فضای مرکزی را نسبت به پیرامون افزایش دهد و حائلی برای دخل و تصرف‌های احتمالی باشد، لازم است.

این جاده می‌تواند با حداقل عرض در لبه‌های فضای سبز با فاصله مناسبی که بتواند در پیرامون آن فضای سبز حفاظتی و منظر شکل گیرد پیش‌بینی شود. از این مسیر به عنوان مسیر ورزش، دویدن، دوچرخه‌سواری و اضطراری نیز استفاده خواهد شد.

۵. ۱. ۱۹. همکاری معمار و معمار منظر

طرح کاشت یکی از مهم‌ترین اجزای یک طرح فضای سبز در مقیاس شهری است. باید قبول نمود که بدون فضای سبز زیباترین و برترین طرح معماری بستر فضای سبز، مجموعه‌ای از مصالح سخت است. طرح کاشت نه تنها واقعیت سبز را تحقق می‌بخشد بلکه خطاهای ما معماران را نامرئی، تصحیح و زیباتر می‌کند.

در حالی که امکان دارد جزییات معماری به تدریج تخریب یا تعویض شود گونه‌های گیاهی به خصوص درختان، امکان عمر صدها ساله دارند (باغ‌های قدیمی اروپایی نمونه آن است). اگر معماری فضای سبز (طرح نرم) و معماری عناصر و مصالح (طرح سخت) به طور مناسبی مکمل هم باشند، هر چه زمان بگذرد ارزش‌های معماری طرح به کمک معماری منظر به وجود آمده کامل‌تر می‌شود.

گرچه در یک فضای سبز مقیاس شهری همکاری گروه‌های متعدد کارشناسی مورد نیاز است، ولی همکاری دو طراح اصلی یعنی معمار و معمار منظر یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در موفقیت یک طرح فضای سبز مقیاس شهری است. به همین دلیل من اعتقاد دارم که هیچ فضای سبز مقیاس شهری بدون حضور معماران منظر و یا طراحان محیط نمی‌تواند دارای طرحی برجسته باشد.

۵. ۱. ۲۰. طرح کاشت متناسب با محیط، اقلیم، آب و کاربری

به علت وسعت پردیس شهری طرح کاشت آن می‌بایست با چند عامل مؤثر هماهنگ باشد.

- با محیط مورد طراحی
- با خاک موجود و یا در دسترس
- با اقلیم منطقه
- با میزان آب در دسترس

– با کاربری‌های مجاور بلافصل و یا پیرامون

۵. ۱. ۲۱. استقرار ساختمان‌های الحاقی با حداقل انسداد منظر و رابطه

ساختمان‌های متعدد در پارک‌های شهری یکی از آفت‌های تخریب فضای سبز است. به همین دلیل نحوه ارتباط با استقرار، بناها و ترکیب آن‌ها بسیار حائز اهمیت است. طبیعی است که استقرار ساختمان‌ها در رابطه با عملکرد داخلی و خارجی فضای سبز شهری و امکانات و محدودیت‌ها انجام می‌شود.

در صورتی که ساختمان‌ها در لبه فضای سبز و به صورت یک مجموعه قرار گیرند می‌بایست حداقل انسداد در منظر و فضای سبز را بوجود آوردند. یکی از روش‌ها مستقر نمودن بناها در تراز پایین‌تر از فضای سبز و کاشت بر سقف و دیوار آن‌هاست و یا حداقل استقرار این مجموعه‌ها در گوشه‌ها، به نحوی که از نقاطی از مجموعه، دید و ارتباط به فضای سبز تعبیه شود که تلفیق بناها با طبیعت را سهل‌تر و آن‌ها را قابل تحمل‌تر می‌کند.

هر قدر نمای این مجموعه‌ها شفاف‌تر باشد که بتوان از ورای آن فضای سبز را مشاهده کرد به ارزش‌های بنا می‌افزاید. هر قدر ساختمان با عنصر فضای سبز نظیر درخت، بوته، آب، آبشار و غیره ترکیب شود فضای قابل قبول‌تری به وجود خواهد آمد. در صورتی که قرار باشد ساختمانی خدماتی در پارک ایجاد شود بهتر است در تراز پایین قرار گیرد. به طوری که سقف ساختمان در تراز و یا در ترکیب با بستر فضای سبز قرار گیرد و بتوان آن را توسط فضای سبز پوشش داد (به نمونه‌های ارائه شده در صفحات آتی مراجعه شود).

۵. ۱. ۲۲. ماندگاری

فضای سبز مقیاس شهر یکبار طراحی و یکبار اجراء می‌گردد ولی برای دهه‌های متوالی باید مورد استفاده میلیون‌ها نفر قرار گیرد و به همین دلیل باید ماندگار باشد. به عبارتی طرح و مصالح به کار گرفته شده باید ماندگاری طرح را تضمین نماید.

۵. ۱. ۲۳. سازگاری

بدنه‌های طرح با پیرامون خود سازگارند، از جمله: در مجاورت بافت‌های مسکونی یا تجاری و هم‌چنین در مقابل ناسازگاری‌های مجاور خود یعنی بزرگراه راه‌حل‌هایی برای سازگاری ارائه می‌کنند (تپه‌های سبز) و طرح در درون خود با طبیعت کوه حداکثر سازگاری و هماهنگی را مورد توجه قرار می‌دهد.

۵. ۱. ۲۴. توجه به ویژگی‌های ساختمان در طبیعت

چگونگی طراحی و استقرار ساختمان در طبیعت (در فضای سبز مقیاس شهری و یا هر نوع فضای سبز دیگر) بسیار حائز اهمیت است. همان‌گونه که در شهر، دانش طراحی شهری ارتباط منطقی و هماهنگی بین معماری و شهرسازی را مورد توجه قرار می‌دهد، در فضای سبز شهری که خود همانند شهری زنده، حساس و زیباست لازم است رابطه و هماهنگی منطقی بین معماری و فضای سبز به وجود آید.

ممکن است یک ساختمان در فضای شهری و در لابه‌لای ساختمان‌ها، بسیار زیبا به نظر رسد ولی ممکن است همین ساختمان در فضای سبز و در لابه‌لای گل و گیاه و درختان، به بنایی غیرقابل تحمل، مزاحم و زشت تبدیل شود.

برای روشن شدن بیشتر موضوع نمونه‌هایی از ابنیه ساخته شده در فضاهای سبز شهری کشور و مقایسه آن با برخی نمونه‌های مناسب ارائه شده است.

اگر بپذیریم که در فضای سبز و در هر مقیاس، اصلی‌ترین موضوع در رابطه با ساختمان چگونگی رابطه ساختمان با فضای سبز است، باید بپذیریم که هر ساختمان که در مجاورت و یا در رابطه با فضای سبز قرار می‌گیرد، باید با فروتنی در مقابل فضای سبز سر فرود آورد. یعنی معمار در طراحی خود نه در فکر تحمیل طرح بر فضای سبز و تأکید بر حضور خود، که در فکر تقلیل تأثیر خود بر فضای سبز و یا در هماهنگی و ارتباط با فضای سبز باشد. به علت اهمیت حضور و تأثیر ساختمان‌های خدماتی در پیرامون و در درون فضای سبز و برای روشن شدن موضوع، چند ساختمان اجراء شده در فضاهای سبز مختلف، در مقابل، در لبه و در داخل فضای سبز، مورد توجه و بررسی قرار می‌گیرد.

پارک لاله – تهران – خیابان حجاب: نماسازی خیابان‌ها با سلیقه خاص حاکی از عدم شناخت ارزش منظر پارک برای ساختمان‌های مجاور است.

۵. ۱. ۲۴. ۱. ساختمان‌های مقابل فضای سبز شهری

یک فضای سبز مقیاس شهری دارای ساختار و منظر با ارزش است. در تمام فصول سال منظر فضای سبز دارای تنوع و زیبایی خاصی است و منطقی است که ساختمان‌های پیرامون و مشرف به پارک، از این منظر نهایت استفاده را ببرند و از طرفی چون این ساختمان‌ها از داخل پارک دیده می‌شوند، لازم است نمای مناسبی برای این ساختمان‌ها طراحی شوند که ارزش‌های محیطی و منظر پارک به خارج را خدشه‌دار نسازد.

پارک شهر – تهران: کاربری تئاتر در مقیاس شهری در پیرامون پارک، ارزش‌های پارک را ارتقاء می‌دهد.

۵. ۱. ۲۴. ۲. ساختمان‌های مجاور فضای سبز شهری

ممکن است اضلاع برخی پارک‌ها و یا باغ‌های ملی، به جای خیابان در مجاورت زمین دیگری قرار گرفته باشد، معقول است که اگر قرار باشد در این زمین ساختمانی احداث شود، این ساختمان با فاصله کافی از زمین پارک یا باغ احداث و حدفاصل دو زمین درختکاری و نمای ساختمان مشرف به پارک با گشودگی و منظره مناسب طراحی شود تا تأثیر منفی ساختمان بر پارک و فضای سبز به حداقل برسد.

یک نمونه مثال‌زدنی در شهر مشهد است که در شمال شرقی باغ

پارک برسی[1] – پاریس: ساختمان‌های مسکونی در مقابل پارک با تراس‌های بزرگ مشجر و مشرف به پارک، در حقیقت تداوم فضای سبز پارک در نمای ساختمان‌های مجاور است.

در شهرهای مختلف جهان، بالاخص در اروپا ضوابط متناسبی برای ارتفاع و سیمای این ساختمان‌ها مورد استناد قرار می‌گیرد. در ایران تاکنون از این امر غفلت شده است و در نتیجه هر طراح بنا به سلیقه خود در این زمینه تصمیم‌گیری نموده و در نتیجه در بعضی موارد نظیر سیمای خیابان حجاب تهران در مقابل پارک لاله، آشفتگی غیرقابل قبولی به وجود آمده است.

سنترال پارک[2] – نیویورک – آمریکا: یکی از برجسته‌ترین مناظر پیرامونی پارک، وجود موزه‌های مهم در خیابان‌های جانبی پارک از جمله موزه گوگنهایم اثر فرانک لوید رایت است که به خیابان و این بخش پارک چهره‌ای فرهنگی عطا کرده است.

ملی زمینی متعلق به اطاق بازرگانی بوده است. این اطاق، ساختمانی بزرگ با معماری ویژه و حجمی سنگین دارد که بدنه مجاور پارک را در طرح خود مورد توجه قرار نداده است. اگرچه به طور معمول نمای اصلی و سیمای طراحی شده خود را رو به خیابان اصلی قرار داده ولی کمترین توجهی به ارزش‌های منظر باغ ملی و لزوم تنظیم این نما در مقابل باغ ننموده و به طور کلی ارزش مجاورت با باغ ملی مشهد را نادیده گرفته است.

باغ ملی- مشـــهد ســـاختمان اطاق بازرگانی در مجاورت باغ ملی مشهد: ساختمان با حجم سنگین و سیمای بسته خود به هم‌جواری و تأثیر خود بر باغ ملی بی‌توجه بوده و تناسبات این باغ کوچک را تغییر داده و آن را تحقیر نموده است.

پارک برسی[1]- پاریس: ساختمان‌های خدماتی با نمای شیشه‌ای مشرف به پارک، از زیبایی پارک نکاســـته بلکه انعکاس فضای سبز پارک در این نما به زیبایی آن افزوده است.

۵. ۱. ۲۴. ۳. احداث هم‌زمان ساختمان مجاور فضای سبز شهری

در مباحث قبل عنوان شـــد که می‌بایست ساختمان‌های مجاور و یا مربوط به یک فضای سبز شهری همزمان با پارک آغاز و با افتتاح فضای ســـبز آن‌ها نیز خاتمه یافته و افتتاح گردند. در غیر این صورت این‌گونه فضاها به عاملی تهدیدکننده برای پارک تبدیل و پیرامون آن را به نقاط غیرایمن و ترسناک تبدیل می‌کنند و محدوده وسیعی از پارک تحت تأثیر آن به محدوده‌هایی منفی تبدیل می‌گردند.

در ضلع جنوب شرقی پارک لاله تهران گودالی عمیق از حدوده سه دهه قبل برای ســـاخت یک هتل بلندمرتبه حفر شـــده است که نه تنها به محدوده‌ای نامطلـــوب از خیابان مجاور تبدیل گردیده بلکه فضاهای موجـــود در پارک را غیرمطمئن و ناایمـــن نموده. قبل از محصور کردن ایـــن گودال به دفعات افراد معتاد از داخل پارک به آن ســـقوط نموده و درگذشته‌اند.

پارک لاله- تهران: بیش از ســـه دهه از حفر این گودال عظیم در ضلع جنوب شرقی پارک می‌گذرد. گویا قرار بوده بزرگ‌ترین هتل آن زمان در این محل احداث گردد.

ساختمان‌های تمام شیشه پارک برسی: پارک برسی- پاریس: ساختمان‌های اداری مرتبط و یا مجاور پارک، هم‌زمان ایجاد و مورد بهره‌برداری قرار گرفته‌اند.

۵. ۱. ۲۴. ۴. ساختمان در لبه فضای سبز شهری

هرگونه ساختمان در لبه فضای سبز شهری می‌بایست تابع ضوابط و قوانین معینی گردد و به خصوص به عنوان بخشـــی از عناصر فضای سبز لازم اســـت ارزش‌های منظر فضای سبز را مورد توجه قرار داده و آن را در طرح خود لحاظ نماید.

پارک لاله- تهران: ایجاد این ســـاختمان‌ها در اراضی مجـــاور پارک حاوی دو نکته منفی است: الف- زمین‌های ورزشی در هوای آزاد را از بین می‌برد.
ب- با حجم سنگین خود زیبایی پارک را از خیابان مجاور گرفته است.

پارک برســـی[1]- پاریس: حجم این مجموعه بزرگ ورزشی پوشیده از چمن است تا بدین وسیله خود را با پارک منطبق و بر پارک برسی تأثیر مثبت بگذارد.

ورودی فضای سبز شهری نه تنها دعوت‌کننده به درون و تسهیل کننده ارتباط مردم با طبیعت است بلکه خود نشانه‌ای از ارزش‌ها و ویژگی‌های فضای سبزی است که این دروازه نماینده آن است. بنابراین بهتر است که هر ورودی دارای نشانه‌ای از طبیعت و یا عناصر طبیعی باشد.

در تهران دو نمونه جالب و قابل مقایســـه وجود دارد. ورودی پارک لاله که نه تنها دارای ویژگی و شـــخصیت طبیعی نیســـت بلکه به علت استقرار واحدهای تجاری با معماری غیرهماهنگ با پارک محیطی آشفته را تحمیل و اصولاً ورودی پارک را تحت تأثیر قرار داده اســـت. در حالی کـــه در پارک ملت تهران، حضور آب‌نماهـــا و فواره‌ها در پیاده‌رو خیابان مجـــاور (ولیعصر)، پیاده‌رو را زیبا، حرکت در آن را فرح‌بخش و مســـیر را دعوت‌کننده و آرام‌بخش نموده است.

پارک لاله- تهران: در ورودی پارک لاله تهران، به جای گل و گیاه احجام نامتناسبی به عنوان فضای تجاری، مفهوم پارک را خدشه‌دار نموده است.

پارک ملت- تهران: ورودی پارک ملت از دو سو با پیاده‌روهای خیابان ولی‌عصر ترکیب گردیده و آب‌نماها و فواره‌ها مفهوم و زیبایی پارک را در امتداد خیابان ارائه نموده است.

پارک سیتروئن[2] - پاریس- فرانسه: احداث دو آبنما در دو سوی ورودی که صدای همهمه و ریـــزش آب آنها تداعی کننده آبشـــارهای طبیعی و جویبارهاســـت، ورودی دعوت‌کننده و نشاط بخشی را برای پارک به وجود آورده است.

باغ جمشیدیه[3]- تهران- ایران: ورودی ترکیب شده با یک آبخوری خاص کوهنوردان خسته و تشنه بازگشته از کلکچال را به نوشیدن آب و رفع خستگی در باغ دعوت می‌کند.

۵. ۱. ۲۴. ۶. کاربری‌های فرهنگی در فضای سبز شهری

ساختمان طراحی شده برای یک فضای سبز شهری به علت موقعیت استقرار، در لبه فضای سبز و یا در ترکیب و در داخل فضای سبز می‌بایست حضور فضای سبز را مغتنم شمرده و به نحوی آن را در خود منعکس و یا با آن ترکیب شده و یا به آن احترام بگذارد. باید توجه داشت که بافت سیال، متغیر و زیبای سبز با بافت خشک شهری متفاوت و در تضاد است.

در کنار پارک لاله تهران موزه هنرهای معاصر طراحی شده است. این ساختمان مورد تأیید و تمجید معماران و منتقدان قرار گرفته است. ساختمان به تنهایی موقر و زیباست اما به نظر می‌رسد حضور یک فضای سبز شهری در کنار خود را نادیده گرفته است. دیوارهای سنگی با سنگ طبیعی و بتن، منظری غیرمنعطف به منظر منعطف پارک را تحمیل نموده است. مقایسه این موزه با موزه لوئیزیانا (موزه هنر معاصر کپنهاگ) که در محیط طبیعی (پارک ساحلی) قرار گرفته و طوری طراحی شده است که دیواره موزه شفاف و فضای داخلی از فضای خارجی موزه قابل تشخیص نبوده و از بیرون پارک و موزه منظر بسیار زیبایی از حضور انسان‌ها در درون موزه، بیرون موزه و در ترکیب با طبیعت دریا و جنگل به چشم می‌خورد. موزه نه تنها سدی در مقابل طبیعت نمی‌باشد، بلکه گویی تابلوها و مجسمه‌ها را در جهت‌های مختلف در لابه‌لای درختان چیده‌اند.

۵. ۱. ۲۴. ۵. ورودی فضای سبز شهری

موزه هنرهای معاصر[1]– تهران: حجم سنگین این موزه اگر در مجاورت ساختمان‌های شهری قرار می‌گرفت، زیبا بود ولی اندازه بنا و نمای بسته و سنگینی این احجام، منظر زیبا و با طراوت فضای سبز پارک را از منظر خیابان‌های مجاور کور می‌کند.

موزه لوئیزیانا[2]– کپنهاگ: شفافیت ساختمان، موجب اتصال فضای نمایشی موزه با طبیعت یعنی جنگل و دریای مجاور شده است به طوری که تشخیص انسان و اشیاء موزه در درون موزه و یا در طبیعت مشکل است.

موزه بزرگ خراسان[3]– باغ فرهنگی– مجتمع کوهسنگی– مشهد: ساختمان موزه متین و زیباست ولی حجم بزرگ و بسته تا حدی بر حجم کوه تأثیر می‌گذارد.

سفارت فنلاند[4]– واشنگتن– آمریکا: در مجاورت و یا در داخل فضای سبز حتی یک سفارتخانه که معمولاً بسته و غیرقابل رؤیت است، می‌تواند با شفافیت تمام چهره خود را به روی طبیعت بگشاید.

۵. ۱ . ۲۴ . ۷ . ساختمان‌های تجاری در فضای سبز شهری

حضور ساختمان تجاری (اعم از پذیرایی یا دفاتر هنری، واحدهای صنعتی و ...) در درون فضای سبز شهری جالب نیست و بهتر است از آن احتراز گردد ولی اگر قرار بر استقرار چنین کاربری‌هایی باشد، منطقی‌تر این است که ساختمان در خارج قرار گیرد و حدالمقدور با فضای سبز ترکیب و نسبت فضای باز و بسته نماها متناسب با فضای سبز باشد و نظم و هماهنگی ساختمان یا ساختمان‌ها به نحوی تأمین شود که تأثیر منفی بر فضای سبز نگذارد.

۵. ۱. ۲۴. ۸. ساختمان‌های فرهنگی- علمی در فضای سبز شهری

ساختمان‌های فرهنگی و یا علمی به خصوص اگر در مقیاس شهری باشد به طور معمول دارای سطح و حجم بزرگ هستند و اصولاً باید از احداث این‌گونه ساختمان‌ها در داخل فضای سبز خودداری گردد، چون حجم بنا، مراجعات، تردد اتومبیل‌ها و غیره عملکرد فضای سبز را مختل و آرامش را از فضای سبز و مراجعین می‌گیرد. مهم‌تر از آن اینکه این‌گونه احجام، بخش وسیعی از فضای سبز را تحت تأثیر قرار داده و منظر آن را سد می‌نماید. حتی اگر الزام به اجرای این‌گونه بناها باشد بهتر است در لبه و در زیرزمین مستقر گردد و در چنین صورتی سقف آن با فضای سبز پوشیده شود.

پارک برسی[1]– پاریس: ساختمان انبارهای متروکه قدیمی بازپیرایی و به عنوان مراکز هنری و فرهنگی مورد استفاده قرار گرفته است. زیبایی این نماها بخشی از زیبایی فضای پارک است.

پارک لاله– تهران: مجموعه خوداتکایی که در قسمتی از پارک ایجاد شده دارای فضای سازمان نیافته و معماری آشفته است که از ارزش فضای سبز پارک می‌کاهد.

ساختمان‌های ورزشی مجاور پارک لاله– تهران: گرچه عملکردهای ورزشی دارای هماهنگی نسبی با فضای سبز عمومی است، اما ساختمانی با این احجام کاملاً در تضاد با فضای سبز است. ساختمان‌هایی با نمای آشفته نه تنها منظره‌ای غیرقابل قبول را به پارک تحمیل می‌کنند، بلکه بخشی از پارک را تقلیل کیفیت داده و به محلی برای افراد مسئله‌دار تبدیل می‌کند.

پارک سیتروئن[2]– پاریس: ساختمان ایجاد شده به صورت شیشه‌ای و شفاف مانعی در برابر منظر سبز و یا آسمان آبی نیست.

پارک ملت[3]– مشهد: ساختمان‌های حجیم فرهنگی با سیمای بسته تأثیر منفی خود را بر قلب پارک تحمیل نموده و منظر سبز پارک را مسدود نموده است. اصولا محل استقرار این‌گونه ساختمان‌ها در قلب پارک نیست.

۵. ۱. ۲۴. ۹. ساختمان خدماتی در فضای سبز شهری

نحوه اســتقرار و حجم هرگونه ســاختمان از جمله ساختمان‌های خدماتی حتی مستراح‌های عمومی نیز در فضای سبز حائز اهمیت است و بایــد در محلی قرار گیرند که حداکثر خدمات‌رســانی و حداقل منظر نامناسب را به وجود آورند. حتی چنین ساختمان‌هایی بهتر است به جای یک حجم خشک و غیرمنعطف، نما و حجمی منعطف و حتی‌المقدور در ترکیب با فضای سبز داشته باشند.

پارک ملت- مشهد: ساختمان دستشویی به نحوی در درون زمین طراحی شده که سقف آن سبز و بخشی از فضای پارک است و ساختمان مانعی در برابر منظر سبز نیست.

پارک برایانت[1]- نیویورک: نمای ســاختمان سرویس بهداشتی با کیفیت بسیار بالا به ارزش پارک می‌افزاید.

پارک لاله- تهران: ســرویس بهداشتی پارک لاله موجب انسداد منظر سبز و زیبای پارک و موجب تقلیل کیفیت منظر معبر شــهری مجاور شــده اســت. به جای انبوه گل‌های زیبای پارک و بوی مطبوع آن‌ها، منظر و بوی نامطبوع مستقر شده است.

پارک برایانت- نیویورک: فضای داخل سرویس بهداشتی با گل طبیعی آراسته شده و فضای بسیار زیبایی در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌دهد.

۵. ۱. ۲۴. ۱۰. تراکم ساختمان یا فعالیت در فضای سبز شهری

تعداد ساختمان‌های یک پردیس شهری اگر از حد معین و متناسبی بگذرد و یا ســطح این ابنیه آن‌قدر زیاد انتخاب شــود که فضای سبز را تحت تأثیر قرار دهد و یا ابنیه‌ای احداث شود که ارتفاع آن منظر سبز و یا همسایگان را مورد فشار قرار دهد غیرقابل قبول است.

پارک ملت- مشــهد: نمونه‌ای از فضای ســبز پــارک که عاری از عناصر ســخت ساختمانی و بسیار زیبا است.

پارک ملت- مشــهد: چرخ فلک بزرگ نصب شده در قســمتی از پارک که نه تنها تراکم فعالیت و ســاختمان را به وجود آورده، بلکه اشــراف آن به واحدهای مسکونی مجاور، موجب نارضایتی مردم را فراهم ساخته است.

۵ - ۲ - پردیس‌های شهری و باغ ایرانی

در مباحث بخش‌های قبلی بر این نکته تأکید شده که باغ‌های ایرانی بخشــی از میراث فرهنگی و معماری منظر است. ارزش‌ها و ویژگی‌های موجود در این باغ‌ها می‌بایســت مورد بررسی بیشتر قرار گرفته و طبعاً در طراحی‌های مختلف معماری منظر مورد توجــه طراحان و مدیران قرار گیرد.

از جمله، ما معماران در طراحی فضای ســبز در مقیاس شهری و یا مقیاس کوچک‌تر از آن، می‌بایســت در بهره‌مند شدن از این ارزش‌ها و کاربرد مناسب و واقع‌گرایانه ویژگی‌های یاد شده تلاش کنیم.

این امید وجود دارد که طراحــان مختلف در شــرایط همسان یا متفاوت، طرح‌های بسیار متنــوعی را با حفظ ارزش‌های باغ‌های ایرانی خلق نماینــد و بدین ترتیب روح باغ‌های گذشــته ما در کالبدی جدید تداوم یابد.

اینجانب نیز به عنوان معمار، این شــانس را داشته‌ام که در دوران فعالیــت خود در این زمینه تلاش‌هایی را انجــام داده و طرح‌هایی برای فضای سبز در مقیاس شهری و یا سایر مقیاس‌ها طراحی نمایم.

در آن طرح‌ها متناســب با امکانات و محدودیت‌ها، به این امر یعنی اســتفاده از ارزش‌های باغ‌های ایرانی پرداخته‌ام. اما در این طراحی‌ها به خصوص در مقیاس شهری همواره تضاد بین اندازه بزرگ طرح‌ها و اندازه و ویژگی‌های باغ ایرانی، بین نیازهای کنونی جامعه برای تحرک و جنب و جوش با شکنندگی باغ ایرانی یکی از معضلات بوده است.

به علت وســعت فضاهای ســبز در مقیاس شــهری، که چندین برابر اندازه و مساحت بــاغ‌های ایرانی است و هم‌چنیــن نیاز به ایجاد فضــاهایی با منظر متنــوع و عملکردهای مختلف، برای پاسخ‌گویی به نیــازهای شهروندان، شاید نتــوان الگوی باغ‌های ایــرانی را با همــان تناسب‌ها و یا اصــول مورد استفاده قــرار داد و بنابراین می‌بایست تلاش نمــود که به نحوی الگــو و آموزه‌های باغ ایرانــی در این فضاهــا نیز به کار گرفته شود.

در سطور آینده به برخی از طرح پردیس‌های شهری تهیه شده که در برخــی تمام یا بخش‌هایی از آن‌ها اجراء گردیده اســت و می‌تواند به عنوان نمونه‌هایی از تلاش برای حضور باغ ایرانی در یک پردیس شهری تلقی گردد و هم‌چنین به نحوه و کیفیت حضور باغ ایرانی یا تأثیر ساختار آن در این‌گونه طرح‌ها اشاره خواهد شد.

در این‌باره معرفی‌ها به شرح زیر انجام می‌شود.

پردیس شهری با ساختار باغ ایرانی- نمونه‌ها:

اول- پردیس (پارک) نخل ناخدا- بندرعباس	سال ۱۳۶۶
دوم- پردیس (پارک) آزادگان- تهران	سال ۱۳۶۹
سوم- پردیس یا باغ یادبود- تهران	سال ۱۳۷۴
چهارم- پردیس یا باغ آموزشی شرکت نفت- تهران	سال ۱۳۸۲

پردیس شهری و حضور باغ ایرانی در آن (باغ در باغ)

اول- پردیس (پارک) آزادگان- تهران	سال ۱۳۶۹
دوم- پردیس (مجتمع) کوهسنگی- مشهد	سال ۱۳۷۲
سوم- پردیس (مجتمع) شیرین‌شهر- اهواز	سال ۱۳۸۳
چهارم- پردیس ۲۲ بهمن- بم	سال ۱۳۸۳

پردیس شهری در اراضی پایکوهی و کوهستان

اول- باغ جمشیدیه- تهران	سال ۱۳۷۱
دوم- باغ فردوسی- تهران	سال ۱۳۷۲
سوم- باغ پاچنار- کوه صفه- اصفهان	سال ۱۳۷۹

پردیس شهری و باغ‌های روز و باغ‌های شب

اول- پردیس باراجین- قزوین	سال ۱۳۸۱
دوم- باغ وکیل‌آباد- مشهد	سال ۱۳۷۵
سوم- باغ جمشیدیه- تهران	سال ۱۳۷۱
چهارم- باغ فردوسی- تهران	سال ۱۳۷۲
پنجم- پردیس (مجتمع) کوهسنگی- مشهد	سال ۱۳۷۲

۵. ۲. ۱. پردیس شهری با ساختار باغ ایرانی

در این‌گونه طرح‌ها تلاش شده است ساختار باغ ایرانی و یا برخی از اجزاء آن نظیر محور اصلی یا محور متقارن در مرکز، کرت‌ها در دو سوی محور اصلی و یا حضور آب در کل طرح یا اجزای دیگر آن و یا محورهای مشجّر جویباری به کار گرفته شود.

در صفحات بعد اینگونه طرح‌ها به طور فشرده معرفی شده است.

نمونه اول: پردیس نخل ناخدا- بندرعباس[1]:

این پردیس با مساحتی حدود ۶۰ هکتار در بندرعباس و در نزدیکی ساحل مورد طراحی قرار گرفته است. در این طرح ساختار اصلی از الگوی باغ ایرانی تأثیر پذیرفته است.

کاربرد محور مرکزی: در این طرح از ابتدا یک محور مرکزی وجود داشت و برخی قسمت‌ها نیز تقسیمات اولیه‌ای در دو سوی محور اجراء شده بود. طراحی با حفظ و احترام به کار انجام شده شکل گرفت.

محور مرکزی دو سوم مسیر به طور مستقیم و در یک سوم باقیمانده مسیر تغییر جهت داده و در چند جهت ادامه مسیر می‌یابد. بدنه‌های دو سوی مرکزی تقسیمات (کرت‌ها) به تدریج از منطقه به خطوط آزاد تمایل پیدا می‌کنند.

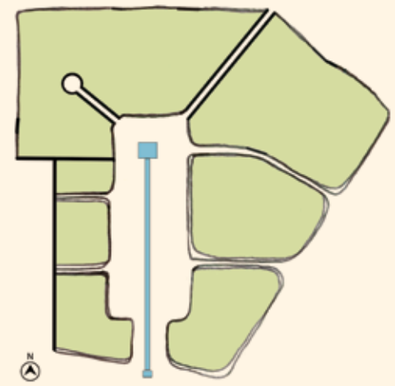

پردیس نخل ناخدا - بندر عباس: مساحت ۶۰ هکتار- ساختار باغ ایرانی در مرکز و فضاهای مورد نیاز در پیرامون

کرت‌های پیرامون محور مرکزی

هر چه از محور دور می‌شویم کرت‌ها اشکال آزادتری می‌یابند که دارای انطباق بیشتری با عملکرد و فعالیت پیش‌بینی شده برای استقرار در آن‌هاست به طوری که بخش‌های خارجی این پردیس کاملاً از فرم آزاد پیروی می‌کنند. هر یک از کرت‌ها به صورت یک باغ طراحی شده است.

نقشه پردیس شهری (پارک)- نخل ناخدا بندرعباس

نمونه دوم- باغ یادبود- تهران[1]:

باغ یادبود تهران که باغی تشریفاتی است در محدوده ای با مساحت ۲۶۰ هکتار و باغی با مساحت ۱۳۰ هکتار طراحی شده و بیشتر مورد استفاده سران کشورها و مقامات میهمان کشور قرار می‌گیرد. حضور مردم با نظم خاص و در شرایط خاصی صورت می‌گیرد و بنابراین نظم تشریفاتی باغ و عدم استفاده گسترده مردم امکان پیش‌بینی و طراحی محور اصلی در باغ را فراهم می‌سازد.

محور اصلی

در این باغ محور اصلی به طور مستقیم در تمام مسیر پیش‌بینی شده است که تأکیدی بر نقش تشریفاتی باغ است.

کرت‌ها

در دو سوی محور اصلی کرت‌ها با تقسیمات منظم قرار گرفته‌اند. طرح باغ متشکل از مجموعه باغ‌های منظم (کرت‌ها) است که هر یک از آن‌ها حاوی گونه‌ای از گیاهان بوده و هر کرت خود به نوعی یک باغ ایرانی است و در محور آن‌ها سیستم چرخش آب نیز پیش‌بینی شده است و ارتباط باغ‌های طراحی شده در کرت‌ها از طریق مسیرهای مشجر جویباری انجام می‌گیرد.

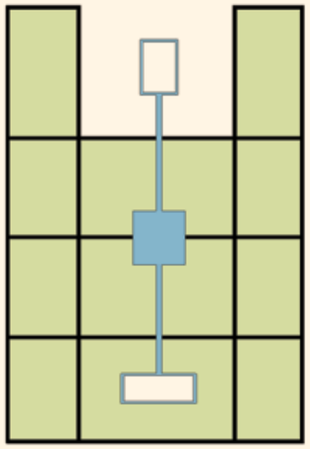

باغ یادبود- تهران: مساحت ۱۳۰ هکتار، ساختار باغ ایرانی در کل طرح و باغ ایرانی در هر یک از کرت‌ها

نقشه باغ یادبود- تهران: باغ یادبود در وسط و فضای سبز حمایتی در پیرامون آن

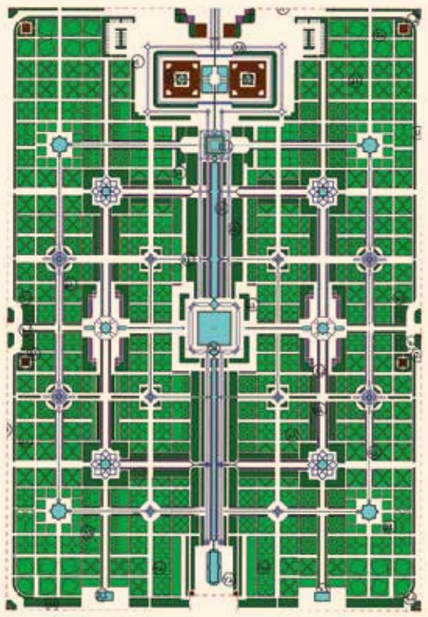

نقشه باغ یادبود- تهران: با ساختار باغ ایرانی، کوشک (ساختمان پذیرایی)، محور مرکزی و کرت‌های منظم پیرامونی که مجموعه در داخل یک فضای سبز حمایتی قرار گرفته است (باغ در باغ)

نمونه سوم- پردیس آزادگان- تهران[1]:

این پردیس ۲۳۰ هکتاری در جنوب تهران و در بین سه بزرگراه بعثت، آزادگان و جنوب قرار دارد که خود قسمتی از طرح بیش از ۵۰۰ هکتار اراضی کمربند سبز جنوب تهران است که به وسیله بزرگراه‌ها قطعه‌قطعه شده و قسمت مرکزی آن به عنوان یک پردیس مجهز شهری و پارک‌های مجزا شده به عنوان پارک‌های محله‌ای- مجموعه‌های مسکونی پیرامون به کار گرفته شده است.

ساختار اصلی این طرح متأثر از ساختار و الگوی باغ‌های ایرانی است.

پردیس (پارک) آزادگان- تهران
کاربری‌های مستقر در کرت‌های اطراف محور مرکزی

کاربرد محور مرکزی

در تبعیت از طرح اولیه و به منظور حفظ درختان قدیمی، پردیس دارای محور اصلی است. این محور در انتهای مسیر با قوسی ملایم تغییر مسیر داده و در نهایت با چرخش کامل به انتهای پردیس می‌رسد.

کاربرد کرت‌ها در دو سوی محور مرکزی:

مجموعه‌های مختلفی که دارای مساحت‌ها و عملکردهای متفاوتی هستند. همانند کرت در باغ‌های ایرانی و در اطراف محور مرکزی استقرار یافته‌اند.

نقشه پردیس شهری مرکزی (پارک) آزادگان- تهران

نمونه چهارم- باغ مرکز آموزشی شرکت نفت- تهران[1]:

از نمونه‌های تأثیر باغ ایرانی در یک پردیس مقیاس شهری، طرح باغ ایرانی به عنوان بستر یک مجتمع اداری- خدماتی به نام مرکز آموزشی شرکت ملی نفت در تهران به مساحت ۲۲ هکتار است.

محور اصلی

محور اصلی در این باغ همانند باغ‌های ایرانی در مرکز و به صورت مسقیم و همراه با آب روان به صورت مشجر و جویباری در نظر گرفته شده است.

کرت‌ها

در دو سوی محور اصلی و با تبعیت از شیب زمین حفظ و درختان کهنسال، کاربری‌های مختلف و حتی‌المقدور به طور منظم احداث شده است.

نقشه باغ مرکز آموزشی شرکت نفت- تهران
با محور مرکزی کوشک (ساختمان پذیرایی) و استقرار ساختمان‌ها بر حسب شرایط درختان

تصویر محور اصلی باغ مرکز آموزشی شرکت نفت- تهران- مسیر مشجر جویباری و مسیر اصلی حرکت آب قنات در طول و عرض باغ

۵. ۲. ۲. پردیس شهری و مجموعه باغ‌ها (باغ در باغ) در ایران

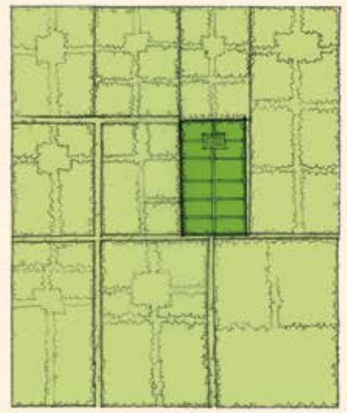

پرچیـــن جداکننده و درختان بادشـــکن درداخل دره‌ها (باغ‌های چسبیده به هم) و حمایت‌کننده اقلیمی از یکدیگر، یا باغ در باغ

در بســـیاری از نقاط کشور، مجموعه‌های باغ‌های در کنار هم وجود دارد. مجموعه باغ‌ها در شـــرایط مختلف اقلیمی و جغرافیایی از جمله در اراضی دشـــت نظیر باغ‌های قصرالدشت در شیراز، باغ های کن در تهران، در اراضی پایکوهی نظیر باغ‌های شمیران در تهران و یا در اراضی رود– دره‌ای نظیر باغ‌های طرقبه و شاندیز در مشهد و یا باغ‌های دره فرحزاد و گلابدره در تهران، دره گنجنامه و مرادبیک در همدان را می‌توان نام برد.

مجموعه باغ‌های کنار هم، موجب تعدیل درجه گرما و ایجاد محیط مناسب‌تر برای رشد و نمو گیاهان می‌گردد و مقاومت گیاهان در مقابل عوامل اقلیمی بالا می‌رود. الگوی مجموعه باغ‌های کنار هم را می‌توان به باغ در باغ نیز تعبیر نمود زیرا هر یک از باغ‌ها در میان باغ‌های دیگر قرار گرفته و بدین علت توسط سایر باغ‌ها محافظت می‌شود.

بنابراین تعبیر، می‌توان الگوی باغ در باغ را برای ایجاد باغ ایرانی (که ظریف، ترد و شکننده‌تر است)، در پردیس‌های شهری به کار برد. بدین ترتیب باغ ایرانی در درون یک بافت شهری ولی به صورت مجموعه‌ای از باغ‌ها با عملکردهای متفاوت قابل استقرار و دوام خواهد بود.

در برخی طرح‌های تهیه شده و یا اجراء شده نیز از چنین الگویی استفاده شده است که نمونه‌هایی از آن در صفحات بعد ارائه شده است.

دره گنجنامه همدان– باغ‌های به هم متصل، که غالباً نه توسط دیوارها بلکه توسط پرچین از یکدیگر جدا شده‌اند، شرایط اقلیمی بهتری را برای تداوم حیات باغ به وجود آورده‌اند.

نمونه اول–باغ ایرانی در پردیس (پارک) آزادگان–تهران ':

نمونه دیگـــر قابل ذکر، پیش‌بینی و طراحی یـــک باغ ایرانی در قسمتی از پردیس (پارک) آزادگان تهران به مساحت ۴ هکتار است. در قسمتی از اراضی تخصیص یافته به ساخت این باغ یک رشته قنات و ساختمانی قدیمی وجود داشت.

این مجموعه قدیمی و عناصر مختلف موجود در آن با طراحی خاص مورد حمایت قرار گرفته، حفظ شده و با کاشت متناسب در اطراف آن تقویت شـــده و با امتداد محور اصلی به همراه آب قنات در مقیاس آن به سوی جنوب، مجموعاً به صورت یک مجتمع فرهنگی در یک باغ ایرانی طراحی شده است.

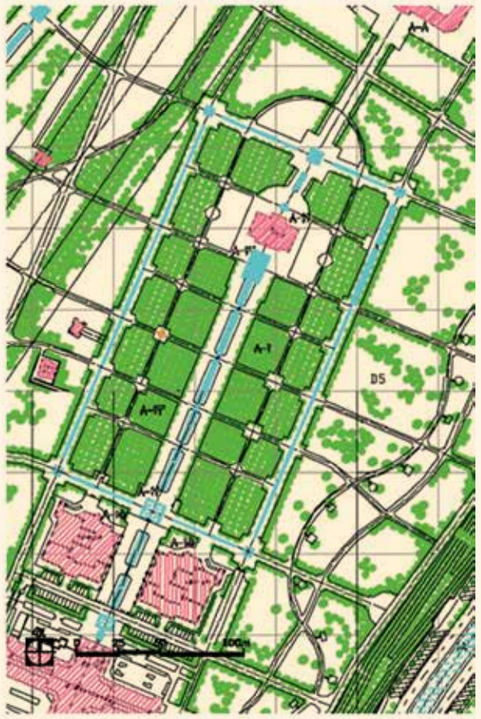

ساختار غیر محصور باغ ایرانی در مرکز پردیس در یکی از کرت‌ها - پارک (پردیس) آزادگان تهران مساحت باغ ایرانی ۳ هکتار - مساحت کل پارک ۲۳۰ هکتار

نقشه باغ ایرانی در درون باغ هنر- باغ قصر پردیس (پارک) آزادگان تهران

تصویری از مسیر آب قنات در محور اصلی باغ فرهنگی

نمونه دوم- باغ ایرانی در مجتمع کوهسنگی مشهد[1]:

در این طرح، در درون باغ فرهنگی (که دارای آرامش بیشتر و فشار جمعیت کمتری اســت) یک باغ کوچک ایرانی در نظر گرفته شده است که دارای محوری جویباری و گلکاری در میان و ردیف‌های گلکاری در دو ســوی جویبار، کرت‌های درختکاری شده جهت توقف و استراحت و سایه در دو سوی محور اصلی باغ است.

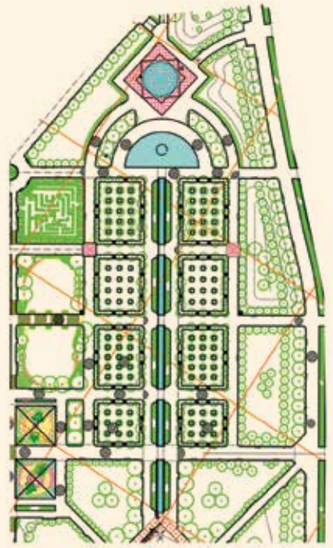

مجتمع کوهسنگی- مشهد- نقشه باغ در درون باغ فرهنگی

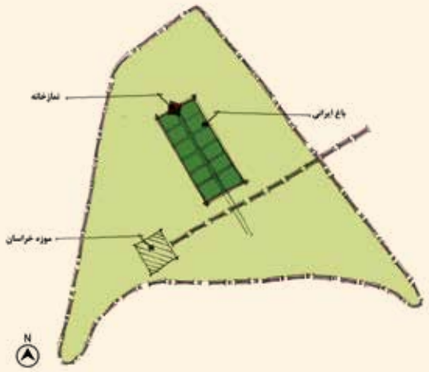

باغ ایرانی در ترکیب با یک مجموعه فرهنگی (باغ فرهنگی)
باغ فرهنگی در مجموعه کوهسنگی- مشهد مساحت باغ ایرانی ۱ هکتار
مساحت باغ فرهنگی ۱۷/۲ هکتار

مجتمع کوهسنگی- مشهد: محور اصلی باغ ایرانی با مسیر جویباری و گلکاری در دو سوی آن (هنوز طرح کاشت درختان دو سوی مسیر کامل نشده است.)

نمونه سوم-باغ ایرانی در پردیس گردشگری شیرین‌شهر-اهواز[1]:

از نمونه‌های دیگر طراحی شــده باغ در باغ، مجتمع گردشــگری- فرهنگی در شهر جدید شیرین‌شهر در اهواز است، که در آن باغ ایرانی به مساحت ۳ هکتار به صورت منظم در بین سایر باغ‌ها که هر یک طرحی ویژه دارند، قرار گرفته است. خطوط آزاد در بستر سایر باغ‌ها هنگامی که به این باغ می‌رســند آرام می‌گیرند، منظم می‌شوند و از آن عبور می‌کنند و بار دیگر در ساختار غیرهندسی راه خود را در سایر باغ‌ها ادامه می‌دهند.

در بالای محور اصلی باغ ایرانی یک بنای فرهنگی و در مقابل آن در سوی دیگر محور اصلی نمازخانه مجموعه استقرار یافته است. کرت‌های پیوسته در دو سوی محور اصلی با نظم و کرت‌های بعد از آن به صورت غیرمنظم طراحی شده‌اند.

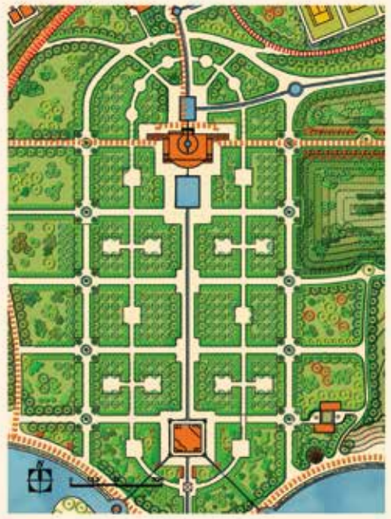

نقشــه باغ ایرانی در درون پردیس شیرین‌شهر- با کوشک (ساختمان فرهنگی) در بالاترین بخش باغ

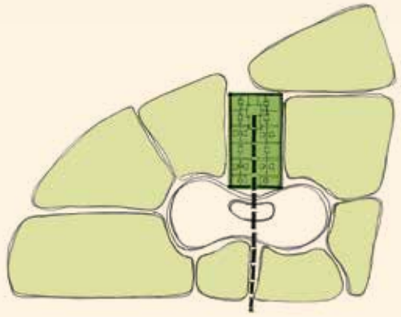

باغ ایرانی و یک عنصر طبیعی در مرکز پردیس و فضاهای سبز دیگر در اطراف مجموعه گردشگری- تفریحی شیرین شهر- اهواز مساحت باغ ایرانی ۳ هکتار
مساحت کل باغ ۵۱ هکتار

نقشه پردیس گردشگری شیرین‌شهر و استقرار مجموعه باغ‌های مختلف در پیرامون استخر مرکزی

نمونه چهارم- پردیس ۲۲ بهمن بم[۱]:

نمونه دیگری از احداث بـــاغ ایرانی در مجموعه پردیس ۲۲ بهمن شهر بم می‌باشد.

قبـــل از آغاز طراحی این پردیس، در قســـمتی از اراضی آن و به ابتکار و همت استاد شجریان (استادآواز ایران) یک مجموعه فرهنگی- آموزشی آغاز شده بود که طراح آن آقای مهندس فرداد خواجه‌نصیر[۲] و سرکار خانم مهندس بهار مشیری[۳] هستند. ایده طراحی فضای خارجی این مجموعه به صورت یک باغ ایرانی به مســـاحت ۶ / ۶ هکتار تنظیم شـــده بود که در تحقق طرح مزبـــور، با تغییرات اندکی (برای انطباق با طرح مجموعه پردیس) عیناً در طرح کلی پردیس گنجانیده شد. گرچه موقعیت استقرار این باغ ایرانی به نحوی است که فقط از دو سو مورد پشتیبانی فضای سبز پردیس قرار می‌گیرد (زیرا از دو سوی دیگر به دو خیابان شمالی و جنوبی متصل شده است). از نکات قابل ذکر در این پردیس تأمین آب روان برای حرکت در طول پردیس است که از آب‌های دو قنات قسمت شمال غربی به دست می‌آید و توضیح بیشتر آن در معرفی پردیس ارائه خواهد شد.

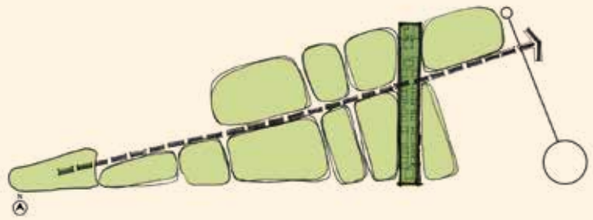

باغ ایرانی در بخشی از پردیس ۲۲ بهمن باغ های هم‌پیوند در طول یک محور- پردیس از دو سوی پشتیبان باغ ایرانی است

پردیس ۲۲ بهمن - بم
مساحت باغ ایرانی۶/۶ هکتار
مســاحت کل بـاغ ۶۰ هکتار

نقشه پردیـــس ۲۲ بهمن

۵- ۳ - پردیس شـــهری و باغ ایرانی در اراضی پایکوهی و کوهستانی

با توجه به تنوع اقلیمی ایران، بخش زیادی از اراضی انتخاب شده و یا امکان‌پذیر برای ایجاد پردیس شـــهری، معمولاً از شیب مناسب برخوردار نمی‌باشند و احتمال می‌رود بخشی از اراضی و یا کل آن در اراضی پایکوهی، ذوعارضه و سنگی قرار داشته باشند. اگر شیب اراضی تا حدود حداکثر ۱۵ درصد باشـــد، می‌توان الگوهای باغ ایرانی را مورد توجه و ملاک عمل قرار داد ولی باید توجه داشت که در شیب زیادتر، به خصوص با توجه به وسعت مورد نیاز در یک پردیس شهری، تنظیم اختلاف ســـطوح به صورت منظم و هندسی، نیاز به دیواره‌سازی‌های زیاد و یا برداشت خاک، سنگ و دستکاری شدید در بستر طبیعت دارد که از یک طرف تخریب طبیعت را در پی داشته و از سویی دیگر بسیار پرهزینه است.

در این گونه اراضی هر چه شـــیب بیشتر می‌شـــود لزوم تبعیت از خطوط طبیعی، صخره‌ها، ســـنگ‌ها و به خصوص بســـتر اراضی اجتناب‌ناپذیرتر می‌گردد.

کوهستان

محدوده های با شیب حدود ۱۵ درصد	محدوده‌های با شیب حدود ۱۵ تا ۳۰ درصد	محدوده کوهستانی – سنگی
با قابلیت محوطه‌سازی تا حدودی منظم اراضی پایکوهی	با قابلیت محوطه سازی منطبق بر کوهستان	محوطه سازی در نقاط امکان پذیر

بدین ترتیب در شـــیب‌های زیاد و به خصوص در کوهســـتان، با حفظ ساختار طبیعی، احترام و رفاقت با طبیعت می‌توان از آموزه‌های باغهـــای ایرانی که اصلی‌ترین آن احترام به طبیعت و عناصر طبیعی است بهره برد و آن را با شرایط خاص بستر اراضی، کوهستان و مصالح در دسترس، در هم آمیخت.

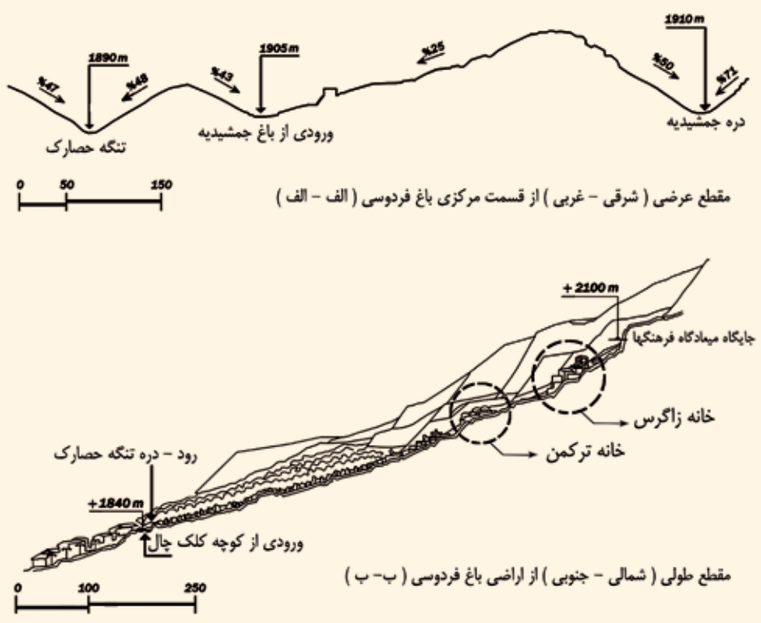

باغ فردوســـی- تهران- مقطع طولی باغ نشـــان‌دهنده حدود ۲۵۰ متر اختلاف ســـطح بین ابتدا و انتهای باغ می‌باشد، که حاوی چند نوع شیب اراضی پایکوهی تا کوهستانی است.

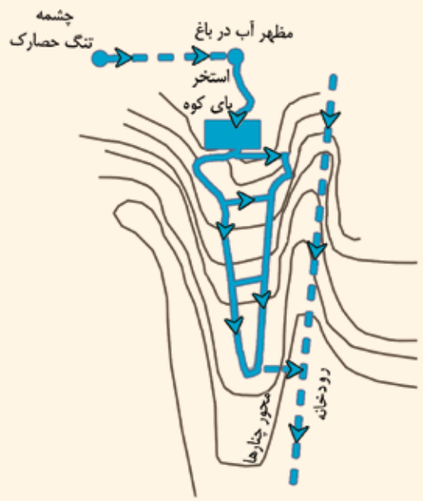

باغ جمشیدیه- تهران: کروکی مسیر اصلی حرکت آب به صورت جویباری از فراز به فرود

نمونه اول- باغ جمشیدیه- تهران[1]:

در باغ جمشیدیه ایده باغ ایرانی مورد توجه قرار گرفته است. این باغ در عین محدودیت فضا به عنوان فضای سبز مقیاس شهری مورد استفاده عموم شهروندان است. در حالی که دو محور حرکتی یکی تقریباً در مرکز و دیگری در حاشیه شرقی باغ از یک نوع نظم هندسی پیروی نموده ولی در نقاط مرتفع‌تر و پرشیب‌تر مجاور کوه، طراحی با طبیعت هماهنگ شده و به خطوط آزاد گرایش پیدا می‌کند. عناصر باغ‌های ایرانی با تنوع در حرکت و حضور آب در این باغ وجود دارد. کرت‌ها در انطباق با شیب طبیعی زمین فرم‌های آزادتری به خود می‌گیرند.

مساحت این باغ توان پذیرایی از انبوه جمعیت مراجعه‌کننده را ندارد و در نتیجه در طی ۳۰ سال اخیر فضاهای سبز آن به دفعات آسیب دیده است.

باغ جمشیدیه تهران- تصویری از محور شرقی (محور چنارها) و جویبارهای دوسوی آن

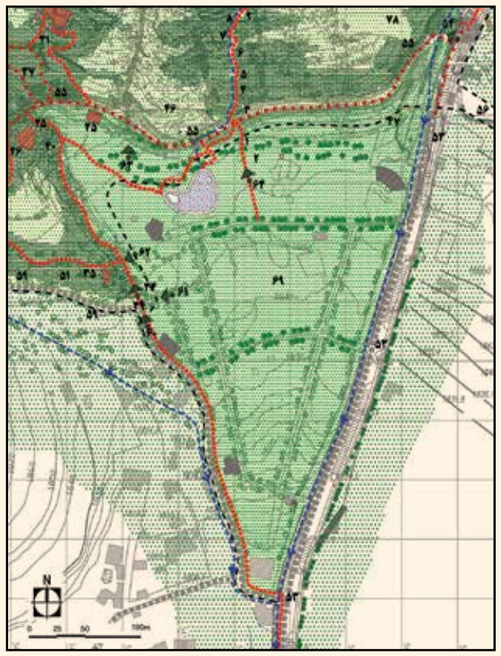

باغ جمشیدیه تهران- شیب این باغ جز در بستر کوهستان جزء اراضی پایکوهی است

نمونه دوم- باغ فردوسی- تهران[1]:

از جمله باغ‌های جدیدالاحداث در کوهستان که با شیب زیاد و بستر سنگی به اجراء در آمده باغ فردوسی- تهران است که بین پایین‌ترین و بالاترین نقطه باغ حدود ۲۵۰ متر اختلاف ارتفاع وجود دارد. محور اصلی باغ (محور آبشارها) تقریباً در وسط قرار گرفته ولی به علت شیب زیاد و وجود صخره‌ها و سنگ‌ها و برای انطباق با آن‌ها، به طور دائم تغییر مسیر می‌دهد. در این باغ تقسیم‌بندی منظم وجود ندارد، بلکه همواره طبیعت راهنما و آموزگار طراحی است. نکته قابل توجه دیگر این است که این باغ به علت کمبود آب فاقد آب جاری است و در نتیجه امکان ایجاد مسیرهای مشجر جویباری به عنوان مسیرهای ارتباط دهنده با ویژگی باغ‌های ایرانی وجود ندارد ولی در جهت رفع این کاستی در محور مرکزی آبشارها آب از استخر زیر کوه (در باغ جمشیدیه) در سه مرحله پمپاژ و در مسیر محور آبشارها از کوه سرازیر می‌گردد. بدنه‌ها از شیب، فرم و وضعیت طبیعی بستر طبیعت تبعیت می‌کنند.

محور مرکزی غربی پس از طی نیمی از راه به چند انشعاب تقسیم می‌شود که هر یک به سوی یک مجموعه پذیرایی- فرهنگی (خانه‌های اقوام ایرانی) ادامه می‌یابد. ویژگی این باغ رفاقت و نرمش طرح در رابطه با طبیعت سرسخت کوهستان است. باغ فاقد آب روان است و گونه‌های گیاهی آن ترکیبی از گونه‌های گیاهی باغ‌های ایرانی و گیاهان خاص کوهستان است.

باغ جمشیدیه- باغ فردوسی- تهران: محور آبشارها از ارتفاع ۱۸۵۰ متر در باغ جمشیدیه تا ارتفاع ۲۱۰۰ متر در باغ فردوسی

باغ فردوسی- تهران- محور مرکزی غربی: بدون آب روان و در انطباق با بستر خویش با پیچ و تاب به بالا صعود می‌کند.

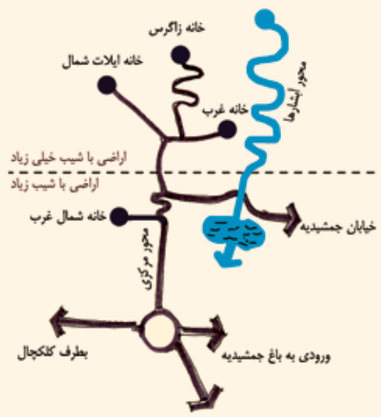

باغ فردوسی با محور مرکزی در اراضی با شیب کم در ابتدا و مسیرهای منطبق با طبیعت و شیب زمین در انتها- مساحت ۳۰ هکتار

نقشه باغ فردوسی تهران- مقاطع چند صفحه قبل نشان داد که بیشترین بخش این باغ در اراضی کوهستانی است و لذا برای جلوگیری از تخریب بستر طبیعت طرح می‌بایست با بستر خود کاملا هماهنگ باشد.

نمونه سوم- باغ پاچنار- کوه صفه- اصفهان[1]:

نمونه دیگر اجرای باغ با ساختار باغ ایرانی در یک پردیس شهری در اراضی پایکوهی چشـــمه پاچنار در کوه صفه اصفهان است که در این طرح محور اصلی با آب روان در امتداد چشـــمه‌ای که از دل کوه می‌جوشد قرار گرفته (تقریباً مشابه باغ قدمگاه نیشابور) گرچه به علت جاده‌سازی‌های قبلی و به علت تخریب‌های انجام شده در کوهستان بخشـــی از کوه از وضعیت طبیعی خارج شده بود و مسیرها و خطوط افقی با عرض زیاد مســـیر اصلی باغ مورد نظر را قطع می‌کنند، ولی تلاش شده است علیرغم این مشکل محور اصلی باغ در امتداد چشمه احداث شـــود و حرکت مســـیر در رعایت کامل شیب کوهستان و در جهت ترمیم تخریب‌ها عمل کند. مســـیر حرکتـــی در یک خط‌العقر طبیعی احداث شـــده است که خود ناشی از ایده باغ‌های روز می‌باشد که در صفحات بعد توضیح بیشتری داده خواهد شد.

محور آبشار

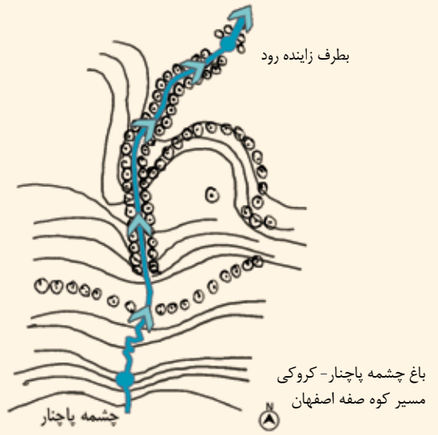

باغ چشمه پاچنار- کروکی
مسیر کوه صفه اصفهان

نقشه باغ چشمه پاچنار- کوه صفه اصفهان- مسیر تقریباً مستقیم در محور چشمه همراه با جویبار پرشیب و پلکان

۵- ۴ - پردیس شهری- باغ‌های روز و باغ‌های شب

اکنون در غالب شهرهای بزرگ کشور در اراضی شهری، قطعه زمین بزرگی باقی نمانده اســـت که در مقیاس شهری به فضای سبز اختصاص یابد و لذا ممکن است اراضی برخی از پردیس‌های شهری در مجموعه‌ای از تپه‌ها و دره‌ها قرار گیرد.

بدیـــن علت در حال حاضر یکـــی از محتمل‌ترین گزینه‌های تأمین اراضی برای فضای سبز مقیاس شـــهری، تخصیص اراضی پایکوهی و کوهستانی است که مالکیـــت آن در اختیار منابع طبیـــعی است. اراضـــی پایکوهـــی به طور عمومـــی از دو نوع اراضی تشکیل شده است. اراضی واقع در فـــراز (خط‌الرأس‌ها) و اراضی واقع در فرود (خط‌القـــعرها). طبیـــعی اســـت که این دو نوع اراضی برای ایجاد فضای ســـبز دارای امکانات و محدودیـــت‌های متفاوتی است که باید در طراحـــی آن‌ها مورد توجـــه قرار گیرد.

نکاتی درباره محدودیت‌ها و امکانات کار بر فراز تپه‌ها

ایجاد فضای سبز بر فراز تپه‌ها، مشکلات بیشتری نسبت به اراضی شهری و یا سطوح کم‌شـــیب دارد. از جمله این مشکلات کمبود خاک، کمبود آب، وجود باد شـــدید، درجه حرارت بیشـــتر در تابستان، کمتر در زمستان و ... را می‌توان نام برد.

کمبود خاک- به طور معمول فراز تپه‌ها به علت فرسایش، فاقد خاک مناسب هستند و به همین دلیل برای ایجاد یک باغ و یا یک مسیر مشجر ســـایه‌دار باید خاک از فواصل دورتری فراهم گردد که در سطوح بزرگ غیرپایدار و پرهزینه است.

کمبـــود آب- به طور کلی آب بر فراز تپه‌ها وجود ندارد. بر فراز تپه‌ها فقـــط در صورتی که تپه‌های طرح قســـمتی از اراضـــی پایکوهی یعنی پایین‌دست کوه‌های بلندتر باشد، امکان تأمین آب از ارتفاعات بالاتر وجود دارد. مانند باغ شازده در ماهان یا باغ جمشیدیه در تهران.

البته همواره امکان تأمین آب از درون دره‌ها و انتقال آن با وســـایل مکانیکـــی وجود دارد کـــه به علت وجود حقابه در دره‌هـــا این امر نیز با مشکلاتی همراه است.

وجود باد- یکی از مشـــکلات در تپه‌ها وجود باد معمولاً شدیدتر از اراضی شـــهری بر فراز تپه‌هاست که با خاک کم‌عمق در آن بخش و در نتیجه رشـــد کم‌عمق درختان موجب بروز مشکلات در نگهداری فضای سبز می‌گردد. باد موجب تبخیر آب آبیاری فضای سبز شده و مصرف آب را بالا می‌برد که مجموعاً توسعه و نگهداری فضای سبز بر فراز ارتفاعات را مشکل و تا حدودی گران‌تر تمام می‌کند.

پردیس باراجین قزوین- ارتفاعات مشـــرف به شهر- اراضی پایکوهی و کوهستانی متشکل از فرازها و فرودها، گزینه محتمل اراضی برای ایجاد پردیس‌های شهری است.

تخلیه خاک از ارتفاعات، جمع شـــدن خاک در دره‌ها در اثر فرسایش و ریزش و یا انتقال خاک از طریق آب‌های سطحی

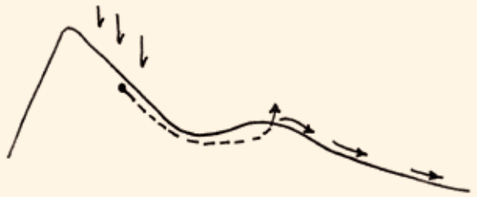

امکان وجود آب در ارتفاعات در صورتی اســـت که در ارتفاعات بالادست آب وجود داشته باشد.

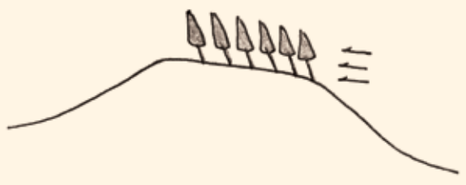

باد شدید بر فراز ارتفاعات یکی از موانع توسعه فضای سبز در ارتفاعات است.

پردیس (مجتمع) کوهسنگی مشهد- باغ سنگی- ارتفاعات مشرف به شهر در شب‌ها ایمن‌تر بوده و بیشتر مورد استقبال و استفاده شهروندان قرار می‌گیرد.

واشنگتن- پارک راک کریک- مجاور رود- دره ناامن محیط موجب تأکید بر بسته بودن پارک پس از تاریک شدن هوا

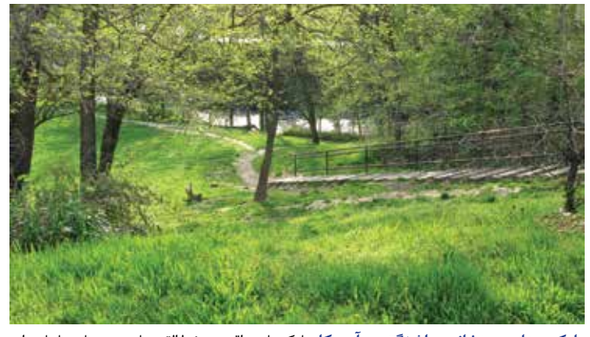

پارک مجاور رودخانه- واشنگتن- آمریکا: پارک‌های واقع در خط‌القعرها در روزها زیبا با هوای مناسب و ایمن ولی در شب‌ها تا حدودی ناایمن بوده و مراجعان کمتری به سمت رودخانه دارند.

درجه حرارت کمتر در شب- فراز تپه‌ها در نبود خورشید از درجه حرارت کمتری برخوردارند، در صورتی که در دره‌های مجاور باغ وجود داشته باشد. رطوبت ناشی از فضای سبز به وسیله باد فراز تپه‌ها، محیط مطبوع‌تری را به وجود می‌آورد.

اشراف به مناظر شهر مجاور- یکی از ارزش‌های فراز تپه‌ها اشراف آن به مناظر شهر مجاور است. در طول روز گرچه منظر شهر دیدنی است، به خصوص اگر فاقد آلودگی و گرد و غبار و قابل رؤیت باشد ولی منظر هر شهری در شب با شکوهتر و دیدنی‌تر است.

دید از شهر به کوهستان- ایجاد فضای سبز بر فراز کوهستان موجب جلب توجه مردم شهر به طبیعت، ارتفاعات و منظر زیبای کوهستان گردیده و تصورات و رؤیاهای مردم شهر به خصوص کودکان را نسبت به کوهستان غنا می‌بخشد.

در طول شب وجود چراغ‌های مربوط به مجموعه‌ای بر فراز کوهستان دعوت‌کننده مردم شهر به طبیعت و ایجاد رابطه ذهنی و تصویری و علاقه بیشتر مردم هر شهر نسبت به طبیعت مجاور شهر است.

به عبارتی دیگر فراز تپه‌ها و ارتفاعات برای ایجاد باغ‌های شب مناسب‌تر است، زیرا می‌توان با کاشت تعداد کمتری درخت، با ایجاد تأسیسات پذیرایی و نورپردازی مناسب محدوده‌ای ایمن برای گشت و گذار مردم فراهم ساخت و منظره بدیعی از زندگی شب را به مردم شهر هدیه نمود.

معمولاً بر فراز ارتفاعات باد شدید وجود دارد که مانعی جهت رشد گیاهان درختان است.

محدوده دره‌ها مناسب برای کاشت و ایجاد باغ عمومی
محدوده فراز تپه‌ها پرهزینه‌تر از دره‌ها، برای کاشت و نگهداری فضای سبز و باغ عمومی

محدودیت‌ها و امکانات کار در دره‌ها:

دره‌ها نیز مانند ارتفاعات ترکیبی از محدودیت‌ها و امکانات مختلف است. برخی از محدودیت‌ها عبارتند از:

غروب زودهنگام- به علت وجود ارتفاعات، طلوع و غروب آفتاب در دره‌ها زودتر آغاز می‌شود و به همین دلیل باغ‌های درون دره دلتنگ‌تر، هوای مرطوب‌تر و دارای آفتاب و روشنی طبیعی کمتر هستند.

امنیت کمتر- باغ‌های درون دره‌ها به علت فقدان دید و تاریکی زودرس از هنگام غروب به تدریج از امنیت کمتری برخوردارند. به همین دلیل در غالب باغ‌های عمومی دره‌ای، فقط مسیر عبور که روشن و ایمن باشد در شب هنگام مورد استفاده قرار می‌گیرد و حتی در پاره‌ای موارد باغ عمومی درون دره‌ها در طول شب تعطیل می‌گردد.

با توضیحات فوق باغ‌ها و فضای سبز درون دره‌ها را می‌توان مناسب برای استفاده در روز و یا باغ‌های روز نامید.

وجود خاک- به طور معمول دره‌ها دارای خاک بیشتری نسبت به ارتفاعات هستند، زیادی خاک ناشی از فرسایش ارتفاعات و یا ناشی از حمل خاک توسط سیلاب‌ها و آب‌های سطحی در آن‌ها انباشته شده است.

وجود آب- یکی دیگر از امکانات دره‌ها وجود آب بیشتر نسبت به ارتفاعات است زیرا به طور معمول چشمه‌ها و یا رودها در دره‌ها جاری است. و آب‌های زیرزمینی بیشتری در دره‌ها وجود دارد. بدین‌سان احداث فضای سبز و باغ در دره‌ها آسان‌تر و کم‌هزینه‌تر از ارتفاعات است و به همین دلیل بیشترین فضای سبز و باغ‌های احداث شده در کشور ما در دره‌ها قرار دارند.

هوای مناسب‌تر برای پرورش گیاهان- وجود ارتفاعات در دو سوی دره‌ها موجب تعدیل گرما و سرما شده و در نتیجه گونه‌های گیاهی در دره‌ها در شرایط مساعدتری قرار می‌گیرند.

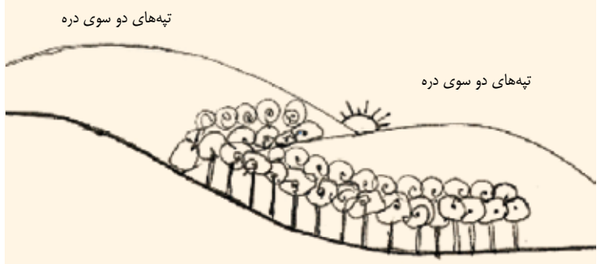

دره‌ها در پناه تپه‌ها و با حضور درختان در طی روز هوای مطبوع‌تر و سایه بیشتر دارند.

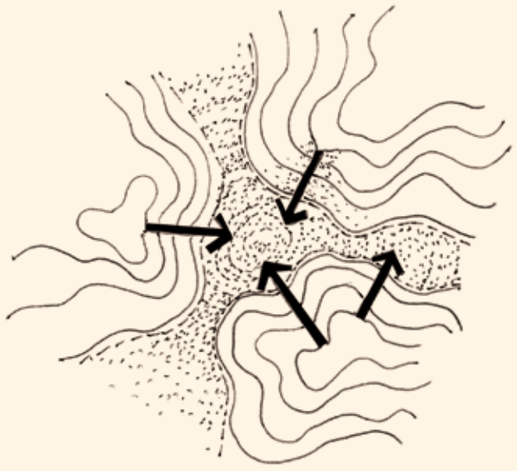

خاک حاصل از فرسایش به داخل دره‌ها می‌ریزد.

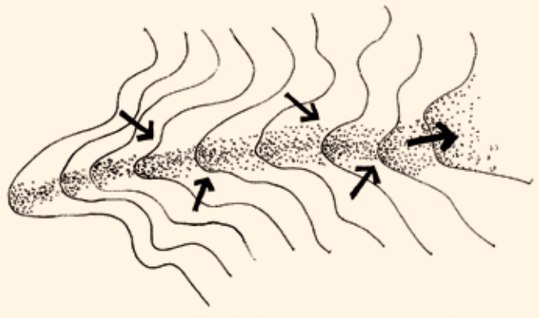

قسمت‌هایی از دره که در معرض چند مسیر قرار دارند دارای خاک بیشتری است.

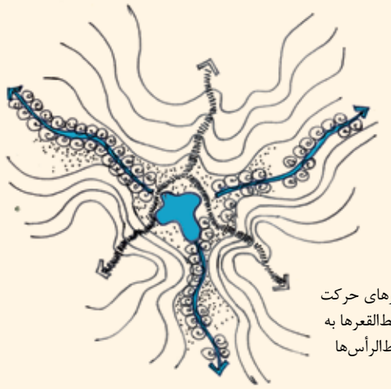

مسیرهای حرکت
از خط‌القعرها به
خط‌الرأس‌ها

دره‌های دارای آب و خاک دارای امکان بیشـــتری برای ایجاد فضای ســـبز هستند و در نتیجه امکان ایجاد باغ‌های عمومی در این دره‌ها بیشتر است.

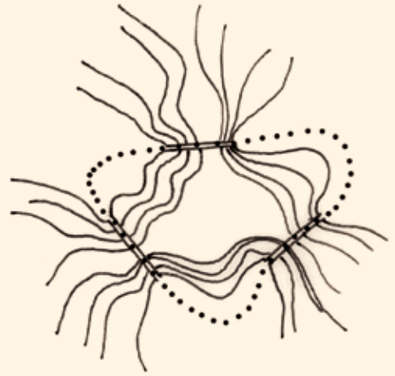

از نقاط تنگ دره، پل‌های ارتباطی تپه‌ها و از دره‌های کوچک ارتباط با فراز دره‌ها برقرار می‌گردد.

ردیف‌های درخت‌کاری در تپه بهتر است با استفاده از خطوط تراز انجام گیرد.

فشـــرده امکانات و محدودیت‌های مطرح شـــده درباره فراز و فرود اراضـــی پایکوهی کوهســـتانی می‌توان دره‌ها را مناســـب‌تر برای ایجاد باغ‌ها و گردشگاه‌ها در طول روز و تپه‌ها را مناسب‌تر برای ایجاد باغ‌ها و گردشگاه‌ها در طول شب دانست.

بدین ترتیب یک پردیس با مقیاس شهری که در اراضی پایکوهی و یا کوهستانی قرار می‌گیرد و طبعاً دارای مجموعه‌ای از یک یا چند دره و تپه است را می‌توان به ترکیبی از باغ‌های روز در اراضی پایین‌دست و در دره‌ها و باغ‌های شـــب بر فراز تپه‌ها در نظر گرفت. ترکیب باغ‌های روز و شـــب منطبق بر وضعیت اقلیمی، توان بستر، صرفه‌جویی در مصرف آب، رشد و مقاومت بیشـــتر گیاه بوده و بر ارزش‌های هم‌جواری یک شهر با طبیعت می‌افزاید و رابطه مردم شـــهر با طبیعت پیرامون را به طور ایمن تسهیل می‌کند.

در این زمینه تجربیات متعددی وجـــود دارد که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- پردیس باراجین در ارتفاعات شمال قزوین
- باغ وکیل‌آباد و پردیس کوهسنگی در مشهد
- باغ جمشیدیه و باغ فردوسی در تهران
- باغ چشمه پاچنار- کوه صفه اصفهان

ســـامـــاندهی اراضی دامنه‌ها- علاوه بر درون دره‌هـــا و فراز تپه‌ها بخـــش مهمی از اراضی با شیب‌های متفاوت وجود دارد که باید مـورد طراحی قرار گیرند. در اراضی که دارای خاک مناســـب هستند با وجود شیب، خـاک، میـزان آب و جهت‌گیری اراضی طرح کاشـت تهیه می‌شود و بـــرای استقـــرار مردم و استفاده آنان از اراضی مزبور برای استراحت و اســـتقرار لازم است خطوط و سطوح تراز ایجاد گردد. (مشـــابه پارک ساعی- تهران)

برای ارتباط تأسیسات فراز تپه با یکدیگر، می‌توان از پل‌های مناسب، ســـبک و یا با ترکیب سنگی- طبیعی استفاده نمود. این پل‌های ارتباطی خود می‌تواند یک فضای بسیار جالب در درون پردیس تلقی شود، زیرا بر فراز آن نسیم خنک و منظر بی‌نظیر دره از فراز آن در انتظار بازدیدکننده است.

ابنیه در نظر گرفته شده در درون دره‌ها در حداقل بنای مورد نیاز در یک فضای عمومی است ولی ابنیه فراز تپه‌ها می‌تواند شامل مجموعه‌های فرهنگی، ورزشی، تفریحی و ... باشد.

این ابنیه بهتر است به نحوی طراحی شوند که در مقابل باد محافظی برای فضای سبز باشـــند و فضاهای حیاط‌های این مجموعه‌ها بتواند در شب مورد استفاده مراجعین قرار گیرد.

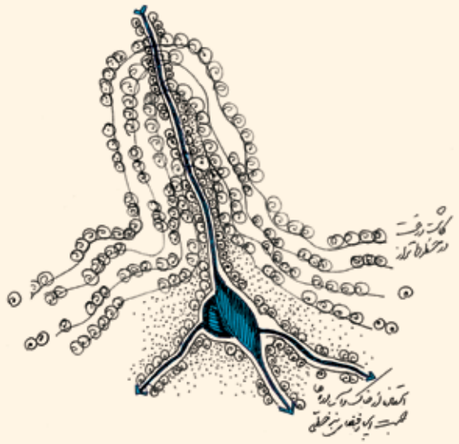

امکان استفاده از خاک و آب دره‌ها در جهت ایجاد فضای سبز خطی

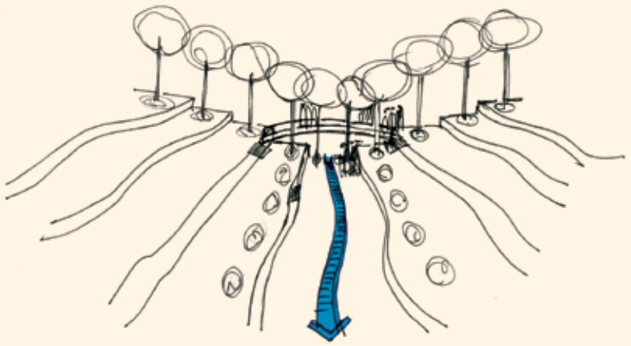

ترکیب تپه‌ها، (باغ‌های شب) و ارتباط آن‌ها و دره (باغ‌های روز) و محور حرکت مشجّر جویباری دره‌ها

امکان ایجاد سطوح توقف و استراحت در دامنه تپه‌ها (حدفاصل خط الرأس و خط القعرها)

فراز تپه‌ها که دارای محدودیت برای توسعه فضای سبز هستند، امکان بیشتری برای ایجاد برخی ابنیه خدماتی و فضای مناسب برای تجمع مردم در طی شب دارند، به ویژه که هم دید جالب به شهر دارند و شهر هم می‌تواند از مناظر زیبای شبانه آن بهره‌مند شود.

ترکیب تپه‌ها و ابنیه خدمات عمومی (باغ‌های شب)، دره‌ها و مسیرهای مشجر (باغ‌های روز) و پل‌های ارتباطی تپه‌ها

در فراز تپه‌ها ساختمان‌ها به صورتی قرار می‌گیرند که:

منظر شب جالبی برای شهر به وجود آورند.

وجود باد شدید را تعدیل کنند.

ضمن ایجاد پرده حمایتی برای فضای سبز در مقابل باد، خود در کمربندی سبز قرار گیرد.

به ایجاد مرکزی فرهنگی- اجتماعی برای خدمات رسانی در روز و شب بیانجامد.

خط القعرها:

در خط القعرها آب در شیب‌ها جریان می‌یابد.

درختان در خطوط تراز کاشت می‌شوند.

باغ روز در ترکیب آب و درخت و اختلاف سطح به وجود می‌آید.

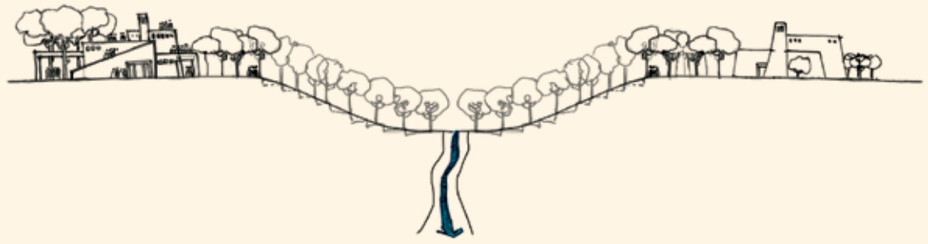

مجموع باغ‌های روز در دره‌ها و باغ‌های شب بر فراز تپه‌ها یک مجموعه از باغ‌های قابل استفاده در روز و شب را به وجود می‌آورد.

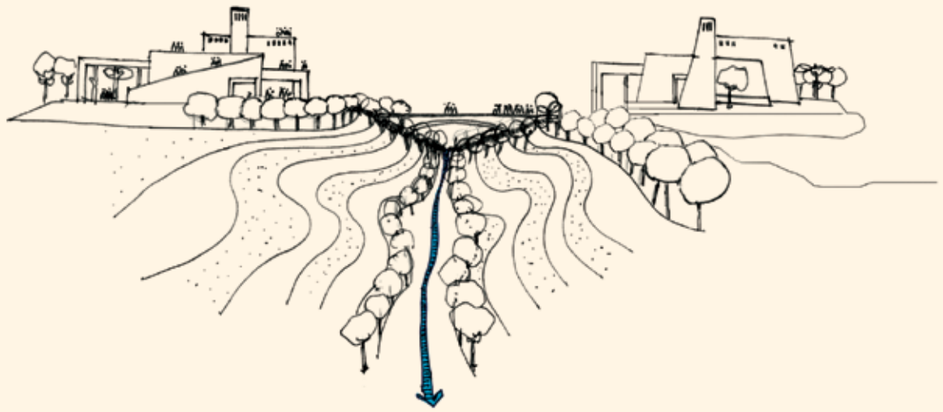

منظره تصوری از یک مجموعه باغ‌های روز، باغ‌های شب و مسیرهای ارتباطی

نمونه اول- پردیس باراجین- قزوین[1]:

از نمونه این پردیس‌هـــا، پردیس باراجین- قزوین با مســـاحتی در حدود ۵۰۰ هکتار در شمال شهر است که شامل دره‌ها و ارتفاعات متعدد است. اساس طراحی آن توانایی اراضی و میزان خاک موجود دره‌هاســـت. در این طرح باغ‌های به هم پیوســـته در دره‌های پیرامون ارتفاعات برای اســـتفاده در طول روز و باغ‌های شـــبانه برای شب با تکیه بیشتر بر نور و تکیه کمتر بر درخت بر فراز تپه‌ها پیش‌بینی شده است.

بدیـــن ترتیب چندیـــن باغ ایرانی بـــا کیفیت‌های متفاوت ناشی از بستر باغ در پیرامون ارتفاع‌های اصلی شکل می‌گیرد که حاوی گونه‌های مختلف گیاهی، آب جاری و سایه کافی خواهد بود و تراس‌بندی‌های منطبق با شـــیب امکان حضور و استفاده مردم در روز را فراهم خواهد ســـاخت. تنوع اســـتقرار باغ‌ها در جهات مختلف آن‌ها را برای ساعات مختلف طول روز نیز قابل استفاده می‌سازد و فراز ارتفاعات نیز نوعی باغ با درخت کمتر و نیز با ابنیه پذیرایی و خدماتی بیشتر و با نورپردازی کافی پذیرای مردم شهر در طول شب خواهد بود.

کروکی سایت پردیس- باراجین- قزوین- تنظیم طرح پایه براساس امکانات و محدودیت‌های خاک و با ایده باغ‌های روز و باغ‌های شب

اراضی باراجین قزوین- تصویری از شب اراضی که مشرف به شهر قزوین است و مسیر ارتباطی به شهر

اراضی باراجین قزوین- تشکیل شده از فرازها (تپه‌ها) و فرودها (دره‌های) مختلف‌الجهت و با اندازه‌ها و شیب‌ها و میزان خاک متفاوت

نمونه دوم- پردیس وکیل‌آباد مشهد[1]:

ایـــن پردیس نیز در چنـــد دره و ارتفاعات مجاور آن‌ها به مســـاحت حدود یکصد هکتار در حال احداث است. کل اراضی طرح بر بستری از گرانیت قرار گرفته است. در داخل دره‌ها باغی قدیمی است که از تعدادی درختان قدیمی برخوردار است.

گرچه متأســـفانه غالب ارتفاعات مشـــرف بر این پردیس از آن جدا شده و به امر خانه‌سازی اختصاص یافتـــه ولی باقیمانده طرح متشـــکل از دو نوع اراضی (دره‌ها و تپه‌هاست).

مالک باغ قدیمی موجـــود در هر کجا که امکانی برای کاشـــت وجود داشـــته درختی کاشته است. در این طرح مســـیر دره‌ها برای باغ‌های روز و چند نقطه مرتفع‌تر برای باغ شـــب در نظر گرفته شده و طراحی گردیده است.

نقشـــه پردیس شهری (باغ) وکیل‌آباد مشـــهد- محورهای حرکت و استراحت روزانه (باغ روز) و مجموعه نقاط مرتفع در جنوب غرب (باغ‌های شب)

پردیس وکیل‌آباد مشهد- مسیر رودخانه یکی از محورهای گردشی در روز است.

پردیـــس وکیل‌آباد- محور مشـــجر جویباری محور گردشـــی در روز و در انتها فضای پیرامون استخر و قنات که در ارتفاع قرار دارد، باغ شب است.

باغ وکیل آباد - محور مشجر جویباری (ورودی اصلی باغ) محور گردشی و باغ روز است.

نمونه سوم- باغ جمشیدیه- تهران[1]:

در صفحات قبل اشاره به باغ جمشیدیه شد. این باغ نیز نمونه‌ای از ترکیب باغ‌های روز و شب است. چند محور اصلی باغ معمولاً برای عبور و ارتباط مورد اســتفاده مردم قــرار می‌گیرد و نقاط مرتفع‌تر از جمله سطح مجاور استخر زیر کوه و رستوران و هم‌چنین یک سطح پایین‌تر از آن محل تجمع مردم در شب است.

باغ جشمیدیه- تهران- محور مرکزی مشجر جویباری و پیرامون آن مورد استفاده مردم در روز قرار می‌گیرد (باغ روز).

باغ جمشیدیه- تهران- سطح زیر برکه یا استخر زیر کوه، با آبشار طبیعی و سطوح پیرامون آن در شب‌ها بیشتر مورد استفاده مردم قرار می‌گیرد (باغ شب).

باغ جشمیدیه- تهران- برکه یا استخر آب و سطوح پیرامون آن در شب بیشتر مورد استفاده مردم قرار می‌گیرد (باغ شب).

نمونه چهارم- باغ فردوسی- تهران[1]:

در مورد باغ فردوســی نیز توضیح مختصری در صفحات قبل داده شد. این باغ که قسمتی از آن در اراضی پایکوهی و قستی دیگر در کوه احداث شده اســت، خود نمونه دیگری از مجموعه باغ‌های روز و باغ‌های شب است.

محور اصلی خانه‌هــای اقوام مختلف که در یک خطالقعر قرار گرفته اســت در طول روز در سایه‌های آن مردم استراحت می‌کنند ولی در طول شب جاذبه زیادی برای توقف و استراحت ندارند.

در این ساعت، مردم به تدریج خود را به فراز ارتفاعات می‌رسانند. ارتفاعات به صــورت خانه‌های اقوام و میادینی در جلوی آن‌ها طراحی شده است. این فضاهای مرتفع محلی برای اجتماع و استفاده مردم در طول شب‌هاست.

میدان ترکمن

شب تراس کردستان

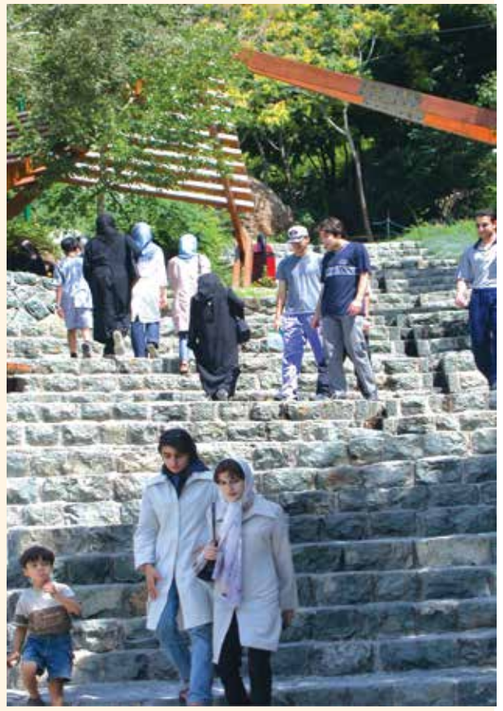

ورودی باغ فردوسی

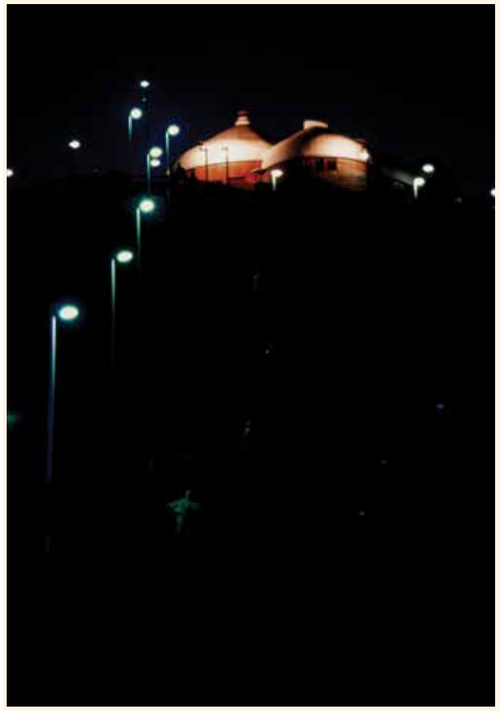

خانه ترکمن در شب

۶ معرفی نمونه ای از پردیس های شهری

کوهسنگی - مشهد

نمونه پنجم- پردیس هزارپیچ- گرگان[1]:

مجموعه پردیـــس هزارپیچ در ورودی شـــهر گرگان نیز نمونه دیگری از ترکیب باغ‌های روز و شب است.

در این ارتفاعات مشرف به شهر گرگان مجموعه‌ای از دره‌های پردرخت و ارتفاعات وجود دارد. شـــیب زیاد و فشـــردگی درختان در دره‌های یاد شـــده حضور و اســـتفاده انســـان را حتی در طول روز با مشکلاتی مواجه می‌سازد و در حال حاضر تنها برخی از قسمت‌های ایـــن دره‌ها (در اطراف راه‌های احداث شـــده)، در ارتفاعات بالاتر در طی روز قابل استفاده است. در این طرح میدان ورودی (که عاری از اتومبیل پیشـــنهاد شده و سبز خواهد شد) و دره‌ها به عنوان باغ‌های روز و فراز ارتفاعات و هم‌چنین تأسیساتی که بر فراز ارتفاع هزارپیچ پیشنهاد شده باغ‌های شب را به وجود می‌آورند.

فقط بخش‌هایی از دره‌های پرشیب و پردرخت می‌تواند در طی روز مورد استفاده قرار گیرد.

فراز ارتفاعات در روز و در شب اشراف به منظر زیبای شهر و طبیعت دارند.

حذف عامل ترافیکی، الحاق میدان به فضای سبز حاشیه و ارتفاعات هزارپیچ پیشنهاد اصلی طرح اســـت که در نتیجه میدان بزرگ و ارتفاعات به باغ‌های شـــب و قسمتی از دره‌ها (قسمت‌های مساعد و مناسب) به باغ‌های روز اختصاص می‌یابند.

اراضی هزارپیچ متشـــکل از دره‌هایی با انبوه درختان و خط‌الرأس‌ها

۶ - ۰ - مقدمه

در صفحات گذشته درباره نظریه پردیس‌های شهری (باغ‌های هم‌پیوند) و مبانی آن توضیحاتی ارائه گردید. معمولاً هر نظریه‌ای دارای نقاط قوت و ضعف است. هنگامی که به سوی اجرایی شدن می‌رود به تدریج این نقاط قوت و ضعف مشخص‌تر شده، می‌تواند مورد نقد قرار گیرد.

در طی دو دهه اخیر اینجانب توفیق آن را داشته‌ام که با این نظریه چندین طرح در نقاط مختلف کشور با شرایط جغرافیایی و اقلیمی و امکانات و محدودیت‌های متفاوت مطالعه و طراحی نموده و شاهد اجرای برخی از آن‌ها نیز باشم.

برخی از این طرح‌ها که با توضیحات صفحات قبلی، می‌توانیم آن‌ها را پردیس‌های شهری بنامیم عبارتند از:

- مجتمع فرهنگی- تفریحی، ورزشی کوهسنگی- مشهد
- مجتمع فرهنگی- تفریحی، ورزشی پارک آزادگان- تهران
- مرکز تفریحات سالم پلی‌اکریل- اصفهان
- پارک ملت- مشهد
- پردیس ۲۲ بهمن- بم
- مجتمع فرهنگی- باهنر- تهران
- مجتمع تفریحی- گردشگری گلبهار- مشهد
- مجتمع تفریحی- گردشگری وکیل‌آباد- مشهد
- پردیس تاریخی- پذیرایی صفه- اصفهان
- پردیس پارس- تهران

تجربه نشان داده است که تغییر مثبت امکانات و تقلیل محدودیت‌های اراضی در طی دوران طراحی و اجراء و هم‌چنین توانایی کارفرمایان در تأمین بودجه در زمان طراحی و یا پس از آن در ضمن اجراء و عدم تغییر مدیران اجرای طرح‌ها همواره یکی از علل موفقیت هر طرح است. در برخی از طرح‌های یاد شده کارفرمایان پس از دریافت ایده‌های کلان (راهبردی) و تصویب آن خود برحسب بودجه‌ها، امکانات و محدودیت‌ها و اهدافشان طرح را ادامه داده‌اند. مانند: طرح اراضی باراجین قزوین و یا اراضی رودخانه و تپه‌های کیو- خرم‌آباد، مجتمع چندمنظوره، گلبهار مشهد. گرچه برای هر طراحی، باعث تأسف است که طرح‌هایش نیمه‌تمام رها شود، اما برای من باعث خوشوقتی است که با مباحث مطرح شده در طرح، ایده‌های کلی مورد توجه کارفرما و کارشناسان قرار گرفته، گرچه عدم حضور طراح اولیه طرح و تغییر مدیران موجب تغییرات بنیادی در فکر اولیه می‌شود و طرح مسیر دیگری را می‌پیماید ولی در شرایط کنونی حتی اگر درصدی از فکر اولیه ادامه یابد باز هم طراح توانسته است نقش مثبتی ایفا نماید.

در برخی از طرح‌ها به علت مشکلات مالی، پس از تهیه طرح‌های مرحله اول ادامه طرح متوقف شده، مانند طرح‌های مربوط به شهر جدید شیرین‌شهر و تعدادی از طرح‌ها تا مرحله اجراء ادامه یافته است و در ضمن اجراء به دلایل مختلف متوقف شده و یا با تغییراتی توسط کارفرما قسمت‌هایی از طرح به اجراء در آمده است. مانند طرح‌های کوه صفه اصفهان، یا پارک آزادگان- تهران، پارک ملت مشهد و تعدادی نیز تا مرحله اجراء و بهره‌برداری امتداد یافته است مانند پردیس یا مجتمع فرهنگی- تفریحی کوهسنگی مشهد و یا مرکز تفریحات سالم پلی‌اکریل اصفهان که در حال خدمات رسانی به مردم است.

در آغاز تدوین این کتاب تصمیم بر این بود که تعدادی از طرح‌های یاد شده معرفی گردند، اما به علت ویژگی‌های هر یک از طرح‌های فوق و تنوع و تعدد مسائل درون و برون آن‌ها و نحوه طراحی و نتایج متفاوت در هر طرح، لازم بود توضیحات کافی برای هر طرح ارائه شود و اگر حداقل ۲۰ صفحه برای هر طرح در نظر گرفته می‌شد خود تبدیل به کتاب دیگری می‌گردید و با در نظر گرفتن حجم مطالب مطرح شده از ابتدا تا کنون در این کتاب، تصمیم گرفته شد که از بین پردیس‌های شهری نام برده شده طرح پردیس (مجتمع) کوهسنگی مشهد که دارای بیشترین بخش اجراء شده و در عین حال دارای طولانی‌ترین زمان طراحی و اجراء می‌باشد با جزییات بیشتری مطرح گردد، بدان امید که توضیحات کامل‌تر یک طرح از توضیحات فشرده چند طرح مفیدتر باشد. این طرح از سال ۱۳۷۲ تاکنون یعنی حدود ۱۷ سال به طور مستمر در حال فعالیت بوده است و در عین حال به علت مشکلات تصرف زمین و کمبود بودجه، بیش از نیمی از طرح در این مدت به اجراء در آمده است که در توضیحات طرح مورد بررسی قرار می‌گیرد.

توضیحاتی که ارائه خواهد شد، شامل مسائل مطالعه، طراحی، تصویب، مشارکت مردم در بررسی طرح، تخلیه اراضی از متصرفین، مسائل مالی و بودجه‌ها، حوادث مهم ضمن اجراء و در نهایت توصیه‌هایی جهت اجراء بهتر طرح‌های مشابه است.

امید است توضیحات ارائه شده که بخشی از تجربه‌های به دست آمده از طراحی و اجرای پردیس‌های شهری است موجب افزایش آگاهی دانشجویان، معماران، معماران منظر و کارفرمایان آینده نسبت به فرآیند، زمان و مشکلات تهیه طرح و اجرای یک فضای سبز مقیاس شهری گردد و بدین ترتیب در آینده از مشکلات سایر طرح‌ها کاسته شده و راه موفقیت طراحان و مجریان طرح‌ها را هموارتر سازد. با این امید که فرصتی به دست آید تا سایر پردیس‌های شهری نیز در کتاب دیگری به علاقمندان تقدیم گردد.

۶ - ۱ - کوهسنگی و مشهد

بسیاری از شهرهای کشور ما برای حفاظت از سیل، استفاده از آب چشمه‌ها، داشتن موقعیت دفاعی بهتر و دلایل اقلیمی و اقتصادی در دامنه تپه یا کوهی آرام گرفته‌اند و شهر و مردم آن، با کوه مجاور رابطه‌ای تاریخی، انسانی و عاطفی دارند. کوه از آن‌ها حمایت می‌کند و به آنها آرامش و در عین حال غرور می‌بخشد.

در غالب نقاط کوهستانی ایران از جمله در خراسان، معمولا هرگاه کسی دچار فشار روزگار یا هجران یار می‌شود، به کوه نزدیک شهر خود پناه می‌برد و غم درون خود را به صورت شعر با آواز بلند سر می‌دهد و یا زیرلب زمزمه می‌کند تا آرام گیرد.

شعر سرکوه بلند مهدی اخوان‌ثالث[1] ، شاعر شهیر خراسانی، که قسمتی از آن در صفحات بعد آمده است، نمونه کاملی است که ابتدا از غم دل شروع و با امید به آیندهٔ خوب، پایان می‌پذیرد.

انس و الفت مردم با طبیعت و کوه‌های مجاور شهرها، از دیرباز در فرهنگ و ادبیات مردم نمونه‌های متنوع و دلکش بسیار دارد.

حکایت مردم شهر مشهد و کوهسنگی، حکایت «همزیستی عاشقانه انسان، شهر و طبیعت» است. جمعیتی که به کوهسنگی صعود و به نحوی از آن بهره می‌برند، از این کوه استفاده می‌کنند، از فراز کوه با شهر و با گنبد طلا رابطه برقرار می‌نمایند و از مناظر شهر و ارتفاعات دوردست احساس آرامش می‌کنند و در مقابل فشارها و تنگناهای شهرنشینی، صبورتر و مقاوم‌تر می‌شوند و آن‌گاه سرزنده و بانشاط به شهر برمی‌گردند.

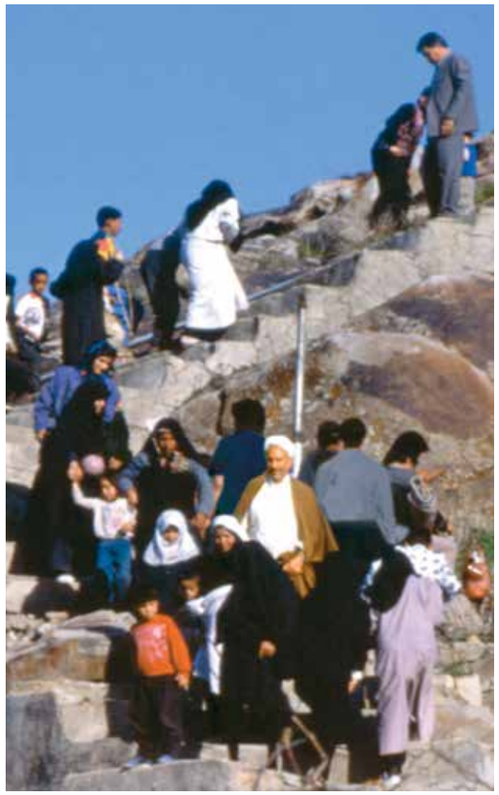

کوهسنگی همواره مورد توجه و علاقه اقشار و طبقات مردم شهر مشهد در سنین مختلف و همچنین زائران و گردشگران و حتی روحانیون بوده است.

بافت شهر مشهد، دو کوه سنگی پسکرانه شهری مشهد و در دوردست ارتفاعات بینالود دیده می‌شوند.

۶-۲- کوهسنگی به عنوان پردیس شهری

دلایل انتخاب کوهسنگی به عنوان یک فضای سبز در مقیاس شهری که طبق توضیحات قبلی می‌توانیم آن را پردیس شهری کوهسنگی بنامیم، به قرار زیر است:

الف: موقعیت آن نسبت به شهر: این اراضی در شرق، شمال و غرب، در مجاورت شهر و واحدهای مسکونی- اداری، تجاری است و تماس بلاواسطه‌ای با بافت شهری دارد و ارتباط بافت شهری با آن از طریق معابر متعدد امکان‌پذیر است.

ب: دسترسی به شبکه‌های شهری: اراضی از یک طرف در انتهای شبکه‌های شریانی شهری و از طرف دیگر در مجاورت بزرگراه کمربندی قرار دارد. خیابان‌های متعددی در ارتباط با آن وجود دارد که امکان دسترسی سریع از هر نقطه شهر به اراضی را ممکن می‌سازند.

پ: مساحت: وسعت اراضی بالغ بر یکصد هکتار است که سطحی مناسب برای احداث پارک در مقیاس شهری است.

ت: تأمین تأسیسات زیربنایی: ایجاد تأسیسات زیربنایی نظیر، جاده و شبکه ارتباطی، تأمین برق، آب و فاضلاب بدون مشکل عمده‌ای امکان‌پذیر است.

ث: خواست مردم: فهرست خواسته‌های مطرح شده مردم و کارشناسان شهر، برای کاربری‌های مورد نیاز و برنامه پیگیری شده توسط کارفرما، معادل کاربری‌های مقیاس شهری و فراشهری بوده است (نظیر: موزه تاریخ طبیعی، موزه خراسان بزرگ، شهربازی سرپوشیده، باغ بتانیک، ورزشگاه و ...). تقریباً هیچ کس در این شهر، کوهسنگی را به عنوان یک پارک محلی یا ناحیه‌ای تعریف نمی‌کند.

ج: پیشینه: از گذشته‌های دور، کوهسنگی به عنوان فضایی طبیعی- تفریحی نه تنها توسط مردم مشهد بلکه توسط زائران و مسافران مشهد مورد استفاده قرار می‌گرفته است، به این ترتیب در سطح کشور نیز شناخته شده است.

تصمیم به احداث این مجتمع در شهریورماه ۱۳۷۲ و توسط آقای مهندس عباس امیری‌پور[1]، شهردار وقت مشهد گرفته شد و در همان ماه به جهت آغاز طراحی به مهندس مشاور بافت شهر ابلاغ گردید.

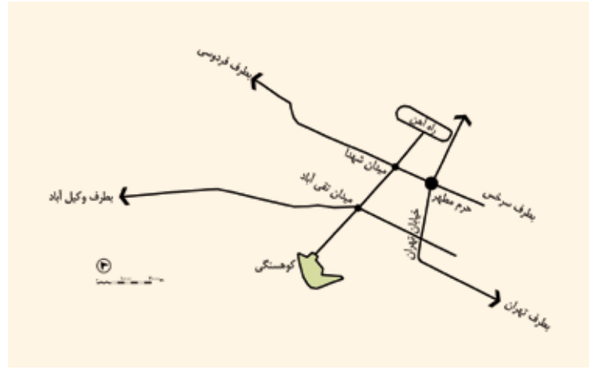

رابطه شبکه ساختاری محور راه آهن، میدان شهدا، کوهسنگی، محور قوچان و مشهد، بطرف طوس

موقعیت قرارگیری کوهسنگی بین دامنه شمالی ارتفاعات بینالود در جنوب مشهد

منطقه کوهسنگی و ارتباط کوهسنگی با خیابان کوهسنگی، باغ ملک‌آباد و جاده کمربندی در جنوب و غرب کوهسنگی

۶-۳- ایده‌ها در مقیاس‌های مختلف

در ابتدای شروع مطالعات فقط طراحی مجموعه کوهسنگی مورد نظر کارفرما بود، ولی به علت ارتباط کوه‌های دوگانه با کوه‌های جنوب آن، وجود بزرگراه کمربندی و تغییرات آتی در قسمت‌هایی از آن، لازم بود منطقه وسیع‌تری مورد مطالعه قرار گیرد. به همین دلیل مطالعات طرح در چند مقیاس با مشخصات زیر مورد توجه قرار گرفت و به کارفرما پیشنهاد گردید و باید از شهردار وقت مشهد قدردانی شود که برای اولین بار موافقت نمود که منطقه وسیع‌تری از محدوده طرح مورد بررسی و ارائه پیشنهاد قرار گیرد. گرچه متأسفانه در طرح‌های اجرایی بعدی، همه پیشنهادها مورد عمل قرار نگرفت.

مطالعات ترکیبی از مطالعات معماری، معماری منظر، محیط‌زیست و طراحی شهری- محیطی در مقیاس کلان بوده است. مطالعه و طراحی منطقه و مجتمع کوهسنگی در سه مقیاس کلان (شهری)، میانی (منطقه شهری) و خرد (پردیس شهری) مورد توجه قرار گرفت که در سطور بعد در مورد هر یک از مقیاس‌ها توضیح ارائه خواهد شد.

الف: مقیاس کلان

در این مقیاس، منطقه کوهسنگی و محیط اطراف آن به عنوان عنصری از نظام فضاهای به هم پیوسته باز و سبز جنوب شهر مشهد (از جمله: وکیل‌آباد، جاده وکیل‌آباد، پارک ملت، باغ ملک‌آباد، کوهسنگی، پادگان موجود در دو سوی جاده کمربندی و فضای سبز جاده فرودگاه) درنظر گرفته شده است. در این مقیاس بر ارتقای کیفیت این فضاها و اتصال عملی آن‌ها به یکدیگر تأکید شده و راه‌حل‌های عملی ارائه گردیده است. اصلی‌ترین پیشنهادهای این مقیاس عبارتند از:

الف-۱. کاسه پرتوی[1]

اولین بخش از حلقه زنجیر فضای سبز- باز جنوب مشهد است که مقصد شهر به طرف طبیعت و مبداء دره‌های ییلاقی بینالود می‌باشد تبدیل این کاسه به یک مجموعه سبز- طبیعی- گردشگری توصیه شده است. با استفاده از اختلاف سطوح، تپه‌های گرانیتی پیرامون و مشرف به این کاسه می‌توان یکی از زیباترین و ماندگارترین پارک‌های صخره‌ای را به‌وجود آورد. کاسه سبزی که مبدا حرکت به طرف دره‌های سرسبز و ییلاقی بینالود از جمله: طرقبه، شاندیز، زشک و ... می‌باشد.

نقشه اصلی ایده کلان برای جنوب مشهد- ارتقای کیفیت جاده وکیل‌آباد- ساماندهی کاسه پرتوی، اتصال فضاهای باز سبز موجود در جنوب مشهد و امتداد آن تا پارک مجاور فرودگاه (ایجاد کمربند سبز)

الف - ۲. کال[۱] چهل‌بازه

یکی از مهم‌ترین ایده‌های این مقیاس، امتداد مسیر رود- دره طرقبه و وکیل‌آباد (که پس از کاسه پرتوی به عنوان کال چهل‌بازه نامیده می‌شود) به صورت یک باغ عمومی خطی به طرف شهر مشهد است. برای انجام این امر در طی جلساتی موافقت نماینده آستان قدس که مالکیت قسمت انتهایی این مسیر را دارد اخذ شده بود. پس از آن با همکاری مهندس مشاور تهیه‌کننده طرح تفصیلی منطقه این محدوده در طرح تفصیلی تثبیت گردید. امید است این ایده جامع عمل بپوشد و بدین ترتیب رود-دره‌های بینالود به طور طبیعی، سالم و پاکیزه در بافت شهری مشهد نفوذ و به سلامت از آن عبور کنند و یک کانال هوای تازه برای هوای آلوده مشهد تعبیه شود و از سوی دیگر محلات مختلف شهری از طریق این مسیر سبز به صورت پیاده و دوچرخه به دره‌های ییلاقی مشهد متصل گردند.

در حال حاضر با تخریب وضعیت طبیعی جاده وکیل‌آباد بر ضرورت احیای این مسیر بیش از بیش تأکید می‌شود.

۱- باغ وکیل‌آباد در دره وکیل‌آباد، ادامه دره طرقبه به طرف شهر مشهد است.

۱- جاده وکیل‌آباد ۲ -کال چهل‌بازه ۳ -کاسه پرتوی ۴ - باغ وکیل‌آباد

امروز- تصویر کنونی پل پرتوی که در آن ایستگاه نهایی قطار شهری احداث شده این ایستگاه منظر زیبای طبیعی را مقهور ساخته است.

دیروز- تصویر منطقه کاسه پل پرتوی در مجاورت باغ وکیل‌آباد که در ایده‌های کلان راهبردی کوهسنگی به عنوان یک کاسه طبیعی سبز در مدخل دره‌های ییلاقی مشهد پیشنهاد شده بود.

الف - ۳. جاده وکیل‌آباد[۲]

حفظ ساختار طبیعی جاده وکیل‌آباد به عنوان عامل ارتباط شهر مشهد و طبیعت دره‌های بینالود و تقویت ارزش‌های طبیعی این جاده که همواره مورد توجه مردم شهر بوده و یک محور گردشگری بسیار باسابقه است. در حال حاضر این ساختار با ایجاد مسیر قطار شهری و تقاطع‌های غیرهمسطح عظیم و بالاخص استقرار ایستگاه آخر از وضعیت طبیعی خارج شده است.

امروز- پل‌های عظیم و متعدد بر فراز خط ریلی مشهد- وکیل‌آباد مسیر قدیمی طرقبه را تحت تأثیر قرار داده است.

* در حال حاضر در مرکز این کاسه طبیعی آخرین ایستگاه قطار شهری مشهد با تأسیسات زیاد مستقر شده است و بخشی از این امکان را در اختیار گرفته است.

الف- ۴ . پارک ملت[۱]

رفع نارسایی‌های موجود در بدنه‌ها و ایجاد منظر سبز قوی‌تر در ارتباط با جاده وکیل‌آباد و اجتناب از ساخت و ساز در داخل و در بدنه پارک.

در حال حاضر با استقرار ترمینال اتوبوس و تاکسی در بدنه پارک این منظر تضعیف شده و با ایجاد زیرگذر عریض در میدان پارک، منظره سبز پارک تضعیف گردیده است.

امروز- بدنه پارک ملت مشهد- استقرار توقفگاه تاکسی، مینی‌بوس و اتوبوس در مجاور پارک آلودگی هوا، صدا و نور را به بدنه پارک تحمیل نموده است. اشتباهی که در پارک شهر تهران نیز اتفاق افتاد.

الف- ۵ . میدان پارک[۲]

میدان پارک ملت با مجسمه مرتفع سفیدرنگ خود یک نشانه در شهر مشهد بوده است. در طرح بر گسترش فضای سبز مرکز میدان، ایجاد فضای سبز پربارتر و مشهودتر در دایره پیرامون (پیاده‌روها) و در صورت امکان عبور بزرگراه از تراز زیر به طوری که میدان تخریب نگردد اشاره شده است. (در حال حاضر وضعیت به کلی تغییر یافته و با گذر قطار شهری از مرکز میدان تغییرشکل یافته و یک میدان ترافیکی شده است.

دیروز- میدان پارک ملت مشهد- نشانه مرتفع وسط میدان فضای سبز

الف -۶. باغ ملک‌آباد[۳]

این باغ یکی از بزرگ‌ترین فضاهای سبز در درون بافت شهری مشهد است. ساماندهی پیرامون، پیاده‌روها، تعریف فضای سبز پیرامون، تعویض دیوارهای خشتی و سیمانی با نرده به طوری که در بدنه چندکیلومتری این باغ بتوان فضای سبز را مشاهده کرد حداقل اقدامات پیشنهاد شده است.

الف-۷. پردیس دانشگاه مشهد[۴]

این باغ یکی از بزرگ‌ترین فضاهای سبز- آموزشی در درون بافت شهری مشهد است. ساماندهی پیرامون، پیاده‌روها، تعریف فضای سبز پیرامون و در درون در مجاور خیابان، ایجاد نرده در همه بدنه‌ها به طوری که منظر زیبای فضای سبز و ساختمان‌های آموزشی در دید مردم قرار گیرد و فضای باز- سبز این مجموعه موجب غنای منظر مسیر وکیل‌آباد و خیابان‌های پیرامون گردد.

امروز- میدان پارک ملت مشهد- نشانه مرتفع وسط میدان برداشته شده، پل عظیمی جای نشانه را گرفته و فضای سبز تبدیل به حفره‌ای عظیم گردیده که از زیر آن قطار شهری عبور می‌کند.

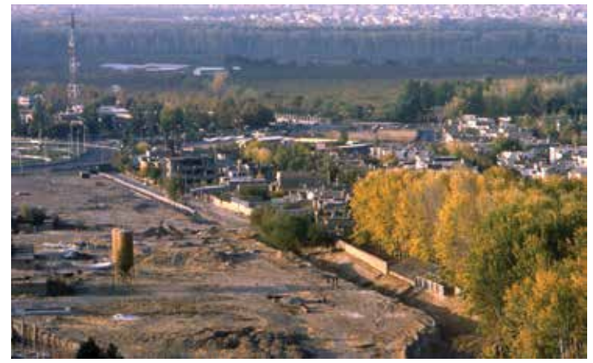

باغ ملک به عنوان یکی از فضاهای سبز بزرگ و مؤثر شهری مرکز چند فضای باز- سبز است. پیشنهاد اتصال این فضا با فضای سبز کوهسنگی از طریق عبور بزرگراه از زیر و کوچک کردن میدان تلویزیون، توسعه فضای سبز آن و در نهایت اتصال دو فضای سبز به یکدیگر داده شده بود.

اراضی پایکوهی به جای تفکیک به قطعات کوچک مسکونی (که به علت بستر سنگی بسیار پرهزینه و قابل انجام بود) به خدمات در مقیاس شهر پیشنهاد شده بود. اینک برخی از پیشنهادها برای احداث کاربری‌هایی در مقیاس شهر در حال انجام است.

پادگان لشکر- مشهد: در طرح راهبردی پیشنهاد شده بود که با انتقال پادگان،بخش‌مهمی‌به‌فضای‌سبز‌وخدمات‌در‌مقیاس‌شهری‌تبدیل‌گردد.

الف- ۸. اراضی جنوب کوهسنگی (جنوب بزرگراه کمربندی)

در طرح‌های قبلی این اراضی به مسکونی تراکم کم اختصاص یافته بود و قرار بود به اقشار کم‌درآمد واگذار شود. احداث مسکن در اراضی سنگی بسیار پرهزینه و برای افراد کم‌درآمد تقریباً غیرممکن است. تغییر کاربری اراضی جنوب بزرگراه، از مسکونی تراکم کم که به علت سنگی بودن بستر، برای احداث مسکن تک‌واحدی یا آماده‌سازی مناسب نمی‌باشد و هم‌چنین اشراف این اراضی به شهر و شهر به این اراضی، که منطقاً می‌بایست کیفیت بهتری از خانه‌های یک طبقه تفکیکی- آماده‌سازی داشته باشد و بهترین کاربرد آن ایجاد کاربری‌هایی در مقیاس شهر، نظیر هتل‌های بزرگ، مجموعه‌های بزرگ خدماتی، پارک شهری و ... است. این کاربری‌ها می‌توانند از اشراف به شهر بهره‌مند شده و هم‌چنین با چنین مجموعه‌های طراحی شده‌ای، ارزش منظر بدنه بزرگراه شهری و منظر شهری نیز ارتقاء می‌یابد.

الف- ۹. پادگان

پادگان لشکر که در چند دهه گذشته در خارج از محدوده شهری قرار داشت اینک در بافت شهری محصور گردیده و با مساحت زیاد و دیوارهای بلند به مانعی در ارتباط بافت‌های مسکونی مجاور به یکدیگر تبدیل گردیده است. طبق ضوابط، پادگان‌ها باید به خارج از بافت شهری تغییر مکان دهد. در چنین صورتی تبدیل پادگان به فضای سبز شهری با خدمات در مقیاس شهر تبدیل می‌گردد و دیواره‌ها برچیده و فضای سبز به بافت شهری متصل می‌گردد.

الف- ۱۰. بدنه بزرگراه کمربندی

یکی از پیشنهادهای طرح، ساماندهی و ایجاد فضای سبز در دو سوی بزرگراه کمربندی و ارتباط آن تا پارک مجاور فرودگاه بوده است، تا بدین ترتیب مجموعه فضاهای باز- سبز جنوب مشهد تا فرودگاه امتداد یابد و مسافرین مشهد (از طریق جاده تهران و جاده فرودگاه) از درون یک دالان سبز طراحی شده که توسط فضاهای

ترکیه- یکی از صدها پادگان ارتش که دارای دیوار کوتاه و نرده بوده و فعالیت‌های مختلف با نظم خاص در دید همه رهگذران است و فضای باز- سبز پادگان قسمتی از فضای باز شهری یا منظر جاده است.

دیواره پادگان با ارتفاع زیاد و سیم‌های خاردار که منظر مناسبی در درون شهر نیست و منظر زیبای کوه‌های جنوب مشهد را مسدود نموده است. در مسیر جاده کمربندی که قرار بود با انتقال پادگان در دو سوی فضای سبز احداث گردد و این فضای سبز عامل اتصال کوهسنگی، پادگان و پارک مجاور فرودگاه باشد.

کلان سبز مجاور خود پشتیبانی می‌شود، عبور نمایند.

الف-۱۱. پارک جنگلی جنوب فرودگاه

این مجموعه سبز نیز به مجموعه‌های ذکر شده خواهد پیوست و بدین ترتیب جاده مشهد- تهران و جاده فرودگاه نیز در این مجموعه سبز قرار می‌گیرد.

الف-۱۲. ارتباط با فضای باز- سبز پادگان تا مجاور خیابان بهار

پیشنهاد شده است که چند واحد تجاری مسکونی حدفاصل پادگان و خیابان بهار برداشته شود و بدین ترتیب فضای باز- سبز عظیم پادگان به باغ بیمارستان امام رضا خواهد پیوست.

الف-۱۳. کوهسنگی

در این مقیاس پیشنهاد شده است که اراضی تقسیم شده کوهسنگی به هم پیوسته و به صورت یک مجموعه گذران اوقات فراغت در مقیاس شهری درآید.

نتیجه

با انجام پیشنهادهای فوق، بدون تخریب زیاد با تکیه بر ابزار قانونی، استفاده از امکانات موجود ساختار و شبکه فضای باز- سبز بسیار گسترده و متنوعی در مقیاس کلان شهر مشهد شکل می‌گیرد که دارای ویژگی‌های زیاد است:

الف- ارزش‌های طبیعی یکی از دره‌های بینالود (وکیل‌آباد) تقویت می‌شود.

ب- کاسه پرتوی تبدیل به مجموعه سبز و بسیار

فضای حدفاصل پادگان و خیابان بهار- در طرح راهبردی پیشنهاد شده که با حذف تعدادی واحد مسکونی اداری فضای سبز- باز پادگان تا لبه خیابان بهار امتداد یافته و بدین ترتیب الحاق دو فضای باز- سبز- شهری یعنی پادگان- بیمارستان عملی می‌شود.

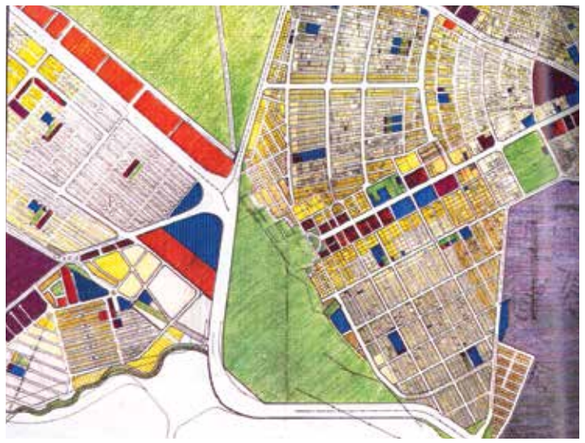

احیای طرح جامع قبلی (در نظر گرفتن اراضی جنوب کمربندی به عنوان فضای سبز) از پیشنهادات طرح راهبردی نیز هست که در عمل تحقق نیافته است.

جذاب در انتهای جاده وکیل‌آباد می‌گردد.

ت- فضاهای سبز کلان شهر مشهد یعنی پارک ملت، پردیس دانشگاه مشهد، باغ ملک‌آباد، پردیس کوهسنگی، اراضی جنوب کوهسنگی، بدنه بزرگراه کمربندی و پـــارک جنگلی مجاور فرودگاه بـــه هم می‌پیوندند و بـــا الحاق به ایـــن مجموعه یک هزار هکتار که یکـــی از غنی‌ترین و بی‌نظیرترین فضاهای سبز شهری در ایران است در کلان‌شهر مشهد به وجود می‌آید و از این طریق ضمن الحاق این فضاهای منفرد به یکدیگر پایداری آن‌ها تقویت و طبیعت بینالود و دره‌های آن از این طریق به داخل شهر نفوذ می‌نماید.

ب- مقیاس میانی

در این مقیاس فضاها و عناصر پیرامون و مرتبط با مجتمع کوهسنگی مورد توجه قرار گرفته است که از جمله به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

ب- ۱. اتصال فضای ســـبز باغ ملک‌آباد به کوهســـنگی (میدان جمهوری)

برای اتصال فضای ســـبز باغ ملک آباد به فضای ســـبز کوهسنگی پیشـــنهاد گردید که بزرگراه کلانتری (که بعداً شریانی خواهد شد) از تراز زیـــر عبور نموده و در نتیجه فضای ترافیکی میدان بزرگ کنونی (میدان جمهوری) کوچک‌تر شـــده و به یک میدان شـــهری تبدیل و در قسمت غربی میدان کنونی مســـتقر می‌شـــود. فضای به دست آمده از این تغییر به فضای ســـبز و پیاده اختصاص می‌یابد که موجب اتصال فضای سبز باغ ملک و فضای سبز کوهسنگی به صورت فضـــای سبز شهری نیـــز می‌گردد.

عبـــور از تراز زیر بـــدان علت بود که منظر طبیعی کوهســـنگی را خدشه‌دار نسازد. متأســـفانه اکنون طرحی، برخلاف پیشنهاد داده شده و در ارتفاع بالاتر از زمین که منظر کوه را از انســـان پیاده می‌گیرد و ارتباط فضایی باغ ملک آباد و کوهسنگی را مختل می‌کند به اجراء درآمده است.

طرح اجراء شـــده به علت ارتفاع و قوس، امکان دید راننده از طبیعت را نیز فراهم نمی‌سازد.

ب-۲. باز کردن مناظر بسته خیابان کوهسنگی

در یک محور گردشـــگری متصل به طبیعت بهتر است که فضاهای سبز پیرامونی بدون واسطه و یا دیوار، مستقیماً به محور متصل گردند. از جمله فضاهای ادارات دولتی، بیمارستان‌ها، دبستان‌ها و ... یکی از موارد شـــاخص این محور دیوار کاهگلی باغ الندشـــت متعلق به آستان قدس اســـت که امید اســـت به صورت باغ باقی بماند. پیشنهاد شده است که با برداشـــتن دیوارها موجب پدیدار شدن منظر زیبای کوه‌های بینالود در خیابان کوهسنگی گردید.

پیشـــنهاد مشـــاور با هدف ارتقاء کیفیت منظر و محیط، عبـــور محور اصلی از زیر میـــدان تلویزیون، کوچکتر کردن میدان ترافیکی کنونی و جابجایی آن به ســـمت شـــمال، برای رســـیدن به دستاورد اتصال فضای ســـبز باغ ملک‌آباد و تلویزیون از طریق فضای صرفه‌جویی شده در هم‌سطح و ایجاد منظر گسترده‌تر سبز در مقابل فضای کوهسنگی

دیروز: میدان جمهوری (تلویزیون)- تقلیل سطح ترافیکی میدان از طریق به زیر بردن بستر اصلی و تبدیل باقیمانده به فضای سبز برای اتصال دو باغ کوهسنگی و ملک‌آباد و تبدیل این بخش از میدان به فضایی شهری یکی از پیشنهادات طرح بوده است.

امروز: اینک طرحی اجراء شده اســـت که برخلاف ایده مطرح شده، پلی عظیم فضای میدان را تحت تأثیر قرار داده و منظر کوهســـنگی را پوشانده و متأسفانه امکان الحاق دو فضای سبز را محدود ساخته است.

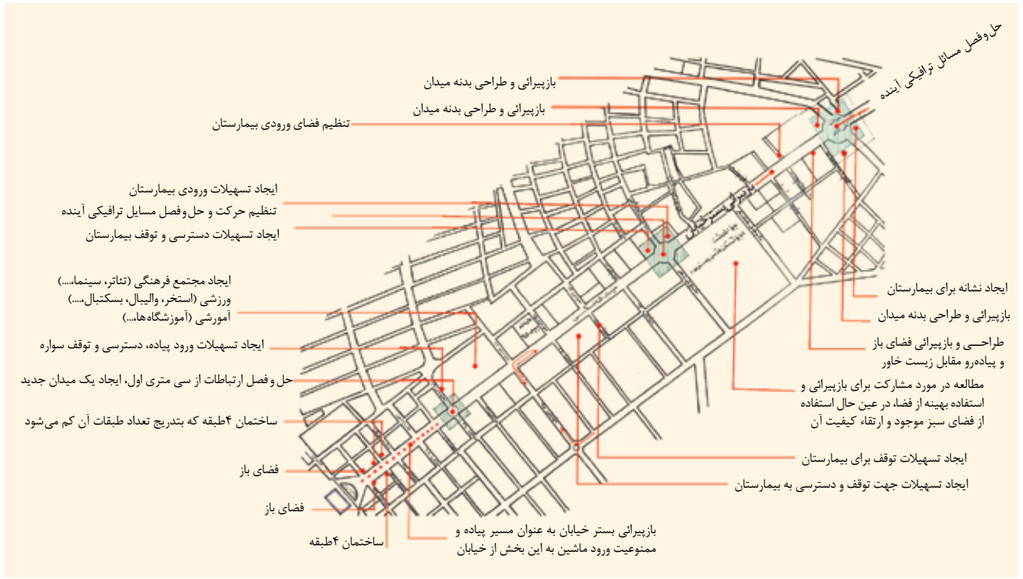

ایده‌های پیشنهادی برای ارتقای کیفیت شهری- محیطی خیابان کوهسنگی

باغ الندشت- خیابان کوهسنگی- اجرای پیشنهاد برداشتن دیوارهای بلند و نصب نرده ارزش‌های محیطی این خیابان را افزوده است.

خیابان کوهسنگی یکی از خیابان‌های سرسبز و شاخص مشهد است. تهیه طرح طراحی شهری- محیطی این خیابان و امتداد طبیعت کوهسنگی به داخل شهر تا میدان تقی‌آباد یکی از پیشنهادات طرح است.

تصویر بدنه جنوب شـــرقی میدان تقی‌آباد، با احجام بسیار متفاوت و ناهماهنگ چیده شده در کنار هم و نابسامانی ترافیک.

ب-۳. طراحی شهری- محیطی خیابان کوهسنگی

خیابان کوهســـنگی در چند ســـال اخیر مورد توجه بیشـــتر مردم و سرمایه‌گذاران قرار گرفته و در صورتی که این محور مورد توجه و طراحی قرار نگیرد طبعاً نمی‌توان انتظار داشت که به عنوان یک محور شهری- گردشـــگری با کیفیت خوب عمل کند به همین دلیل طراحی شـــهری خیابان کوهســـنگی حتی‌المقدور احیای فضای سبز نابود شده آن و ارائه ضوابط ساخت و ساز در دو سوی خیابان به طوری که مفهوم نفوذ طبیعت در بافت شهری را احیا کند، پیشنهاد شده بود.

ب- ۴. طراحی شهری- محیطی میدان تقی‌آباد (هنرستان)

این میدان که در گذشـــته از یک طرف با دیوار بیمارستان امام رضا (شاهرضا) و هنرستان صنعتی مشهد از طرف دیگر تا حدودی تعریف شده بـــود و به عنوان ورودی به محور کوهســـنگی عمل می‌نمود اینک دچار چهره‌ای مخدوش شده و عملکردهای ترافیکی، مترو، کاربری‌های متعدد تجاری آن را دچار اغتشـــاش نموده است. طراحی شهری- محیطی این میدان به طوری که دارای هویت شهری بوده و در عین حال مبین حرکت به طرف طبیعت کوهسنگی باشد، پیشنهاد شده بود.

ســاختمان قدیمی باشگاه کوهسنگی و استخر بزرگ آن، یکی از فضاهای شاخص و به یادماندنی شهر مشهد است که در انتهای محور طولانی راه‌آهن کوهسنگی قرار گرفته است. (تصویر از یک کارت‌پستال قدیمی)

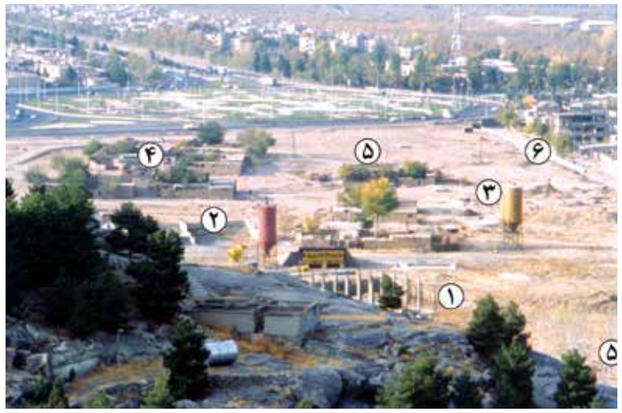

ادارات در پای کوه در حال احداث برج اداری (ســتون‌های قســمت جلو تصویر و مخازن سیمان) و در همان حال آلونک‌نشینان، بخش قابل توجهی از اراضی را تصرف نموده بودند.

۱- اسکلت برج اداری
۲- انبار مصالح
۳- کارگاه ساختمانی
۴. الونک‌نشینان
۵ خاکروبه و نخاله ساختمانی
۶. مسیل

احداث پست فشــار قوی در دامنه کوه که کاملاً مغایر با ارزش‌های طبیعی کوهسنگی است. ولی متأسفانه یک پست برق هزار ولتی در مجاور کوه احداث شده است.

۶-۴ - موقعیت- سابقه- عناصر

۶. ۴. ۱ - موقعیت کوهسنگی و عناصر آن

کوهسنگی یکی از قدیمی‌ترین و خاطره‌انگیزترین گردشگاه‌های مشهد اســت که در جنوب غربی شهر واقع شده است. نام گردشگاه از دو کوه سنگی مشرف به شــهر برگرفته شده است. در گذشته و هنگامی که شهر تا این حد رشد نکرده بود، کوهسنگی در انتهای شــهر (حومه) قرار داشــت و به علت هوای خوب و دید مناسب به شــهر و هم‌چنین وجود کوه‌هایی که امکان کوهنوردی داشت، همواره مورد استقبال مردم، خصوصاً در شب‌های تابستان و روزهای آفتابی فصول سرد بوده است.

خیابان قدیمی و زیبای کوهسنگی به عنوان نقطه شروع تفرجگاه کوهسنگی مطرح است که ارتباط این محوطه طبیعی را با مرکز شــهر برقــرار می‌کند. در گذشته‌ای نه چندان دور، چندین ردیف درختان سپیدار بلند (اشــن) در دو طرف خیابان کوهســنگی، دالانی سبز به وجود آورده بود که به عنوان یکی از زیباترین خیابان‌های مشجر ایران شناخته می‌شد.

کوهســنگی محوطه‌ای مثلث شکل است که دو کوه سنگی، ســاختمان قدیمی باشگاه، استخر ۶۰۰۰ مترمربعی و فضاهای سبز، عناصر اصلی آن را تشکیل می‌دهند. وســعت محوطه کوهسنگی در حال حاضر حدود ۱۰۰ هکتار اســت و عنصری اساسی از ساختار شهر مشهد محسوب می‌شود.

کوهسنگی اکنون در مجاورت بافت‌شهری مشهد واقع شده اســت. بخشی از جاده کمربندی مشهد که جاده آســیایی نیز نامیده می‌شــود، از جنوب و غرب اراضی کوهسنگی عبور می‌کند. از ارتفاعات و از فراز کوه‌های کوهسنگی، چشم‌انداز زیبایی از شهر پیش رو قرار دارد و بخش‌های مختلف شهر با نشانه‌هایی مانند حرم امام رضا (ع)، گنبد مســجد گوهرشاد، ساختمان هتل‌ها، باغ ملک‌آباد و در دوردست‌ها، ساختمان‌های ششــصد دســتگاه راه‌آهن، ســیلوی گنــدم و دیگر نشانه‌های شهری قابل شناسایی است.

۶. ۴. ۲ - کوهسنگی: دیروز، امروز

در سال‌های دور کوهسنگی به عنوان محل خوش آب‌وهوا، تفریحگاه مردم شــهر بود. وجود باشگاه قدیمی مربوط به دوره پهلوی، اســتخر بزرگ آب، و خیابان مشجر کوهسنگی عناصر اصلی آن بودند. ساخت‌وسازهای مسکونی تا اوایل دهه پنجاه از سمت شرق تا میدان تقی‌آباد گسترش یافته بود و از این محل به طرف کوهسنگی و در اطراف خیابان کوهسنگی معدودی خانه، باغ و مزرعه قرار داشت.

در سه دهه اخیر با توسعه بی‌رویه شهری، منطقه کوهسنگی و ارزش‌های آن در معرض خطر نابودی قرار گرفت. بروز پدیده آلونک‌نشینی، گســترش ساخت‌وســازها در اراضی حدفاصل، استقرار کاربری‌های ناســازگار با نقش گردشگاهی کوهسنگی نظیر تأسیسات فشــار قوی برق، منابع آب، روند تخریبی ناشی از تصرف اراضی توســط سازمان‌های دولتی، نابودی تونل سبز خیابان کوهسنگی، بخشی از مشــکلاتی است که به تدریج از ارزش‌های کوهســنگی کاست و حتی آن را به فضایی منفی در حاشیه شهر تبدیل کرد.

ساخت‌وسازهای مســکونی و دیگر کاربری‌ها، چه از جانب شهر (شرق کوهسنگی) و چه در سمت شمال تا پای ارتفاعات (تا جایی که طبیعت زمین و شرایط دیگر اجازه داده)، پیش آمده‌اند و ارتفاعات کوهسنگی مانند جزیره‌ای در میان ساخت‌وسازهای مختلف واقع شده است.

روند فوق‌الذکر که خلاف انتظار مردم شهر و مغایر با ارتقای کیفیت زیست شهروندان نیز بوده است در صورت تداوم، بی‌تردید باعث نابودی کوهسنگی می‌شد. بر این اساس ضرورت توجه به این منطقه و جلوگیری از نابودی آن مورد توجه شهرداری مشهد قرار گرفته وشهرداری مشهد مصمم به نجات کوهسنگی و احیا و ارتقای کیفیت آن شد.

یک شرکت پیمانکاری از موقعیت بلاتکلیفی اراضی استفاده کرده، اراضی را تصرف نموده و جهت تهیه بتن سایر کارگاه‌های خود از محوطه کوهسنگی استفاده می‌نمود.

یک سازمان دولتی، کارخانه لوله‌سازی با مواد شیمیایی در نزدیکی کوه و در چندمتری منابع آب آشامیدنی مشهد ایجاد نموده است.

اراضی پایکوهی کوهســنگی از یک طرف توسط دولت و به مردم واگذار شده و از طرف دیگر مورد تهاجم ساخت و سازهایی با کیفیت نامناسب قرار گرفته بود.

ارزش کوهسنگی آنقدر کاسته شده بود که در بخش شرقی، محوطه‌ای که برای احترام به آرامگاه تعدادی از شعرا در نظر گرفته بود با جاول سیمانی و با کیفیت بسیار نازل احداث و سپس رها گردیده بود.

برخی ادارات، اراضی باارزش کوهسنگی را به انبار کالای اسقاطی (کابل‌های برق) و زائدات اداره خود تبدیل کرده بودند.

۶-۵ - مبانی و ایده‌ها

۱.۰.۵.۶ - مبانی طراحی

در بخش پنجم همین کتاب درباره مبانی طراحی پردیس‌های شهری توضیحاتی ارائه گردید. اینک به چگونگی کاربرد این مبانی عمومی در طرح کوهسنگی و مبانی خاص آن اشاره می‌شود.

مقیاس: قبلاً اشاره شد که کوهسنگی به علت سابقه و موقعیت قرارگیری در شهر و دسترسی به شبکه‌های ارتباطی مختلف برون و درون شهری عملکردی با مقیاس شهری و فراشهری دارد. بنابراین باید بتواند به مردم شهر و هم‌چنین بازدیدکنندگان از سایر شهرها و کشورها پاسخ دهد. بدین ترتیب این مجتمع می‌بایست امکان حضور حداکثر بازدیدکننده را فراهم کند که در این زمینه سطوح سخت در حداکثر پیش‌بینی گردیده است.

پهنه‌بندی برحسب توان و محدودیت: مجتمع کوهسنگی برحسب توان شهری (وضعیت بافت‌ها و کاربری‌های پیرامونی) و طبیعی (وضعیت کوه و اراضی پایکوهی) پهنه‌بندی شده و یکی از دلایل (و نه همه دلیل‌ها) برای تقسیم این مجتمع به هفت فضای متمایز، توجه به این توان و محدودیت دوگانه است.

برنامه‌ریزی متناسب با برنامه کارفرما: یکی از مبانی طراحی برنامه کارفرما بوده است، با این یادآوری که این برنامه با تغییرات مدیران تغییر نموده است (به عنوان مثال برنامه کارفرما در مورد ساختمان باشگاه جدید به دفعات تغییر نمود).

پهنه‌بندی براساس عملکردها: یکی از عوامل مؤثر در پهنه‌بندی عملکردهای برنامه و عملکردهای پیرامونی بوده است. استقرار عملکرد در داخل هر یک از فضاهای هفتگانه از یک طرف به عملکرد سایر فضاها و از طرف دیگر در انطباق با عملکرد مجموعه همان فضا طراحی شده است.

توجه به محدودیت‌های مالی: در بخش نهایی توضیح داده می‌شود که طرح چگونه قدم به قدم خود را با امکانات و محدودیت‌های مالی کارفرما انطباق داد.

توجه به وضعیت زمین و گیاهان و عناصر طبیعی: طرح چه در قسمت شهری و چه در قسمت کوهستانی تلاش خود را به کار گرفته است که حتی یک درخت، یک سنگ، یک صخره مورد توجه قرار گرفته و در جایگاه خود مورد طراحی قرار گیرند.

توجه به استفاده مردم از طبیعت: برای پاسخگویی به این شیوه در بخش باغ ایرانی (در درون باغ فرهنگی) و در باغ طبیعی محل‌هایی برای استفاده مردم به شیوه سنتی پیش‌بینی شده است.

توجه به آموزه باغسازی ایرانی: هر یک از فضاهای هفتگانه این مجتمع با کاربرد چنین آموزه‌هایی طراحی شده است. رجوع به تصاویر هر یک از فضاها مؤید حضور و ترکیب متنوع آب، گیاه، سایه و محورهای

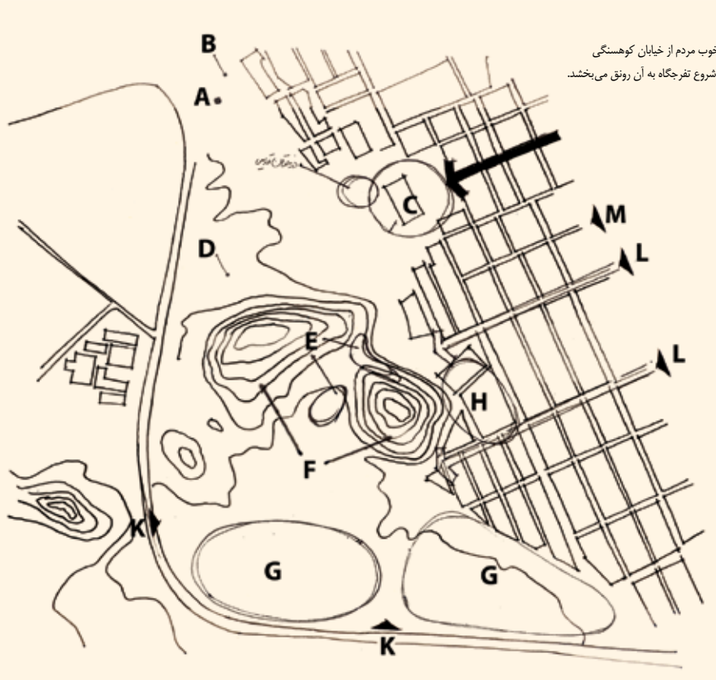

امکانات اراضی طرح

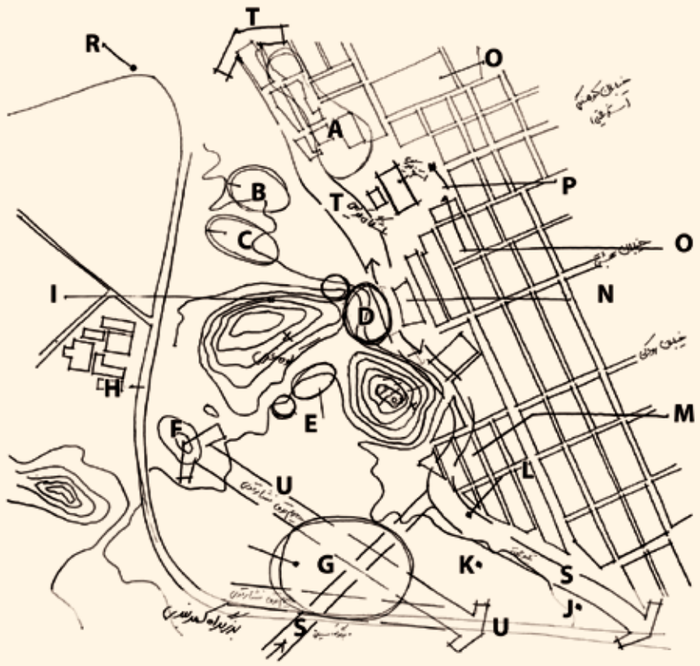

محدودیت‌های اراضی طرح

ایده‌های پیشنهادی برای فضاهای مختلف و اراضی کوهسنگی

حرکتی متشکل از این عناصر است.

استفاده از امکانات مثبت پارک‌سازی اخیر: استفاده از آب در اشکال مختلف، طراحی محورها و فضاهای متنوع متناسب با محیط و پیش‌بینی عملکردهای مورد نیاز مراجعین در فضاهای هفتگانه نوعی توجه به نتایج مثبت پارک‌سازی اخیر است.

اجتناب از نکات مثبت پارک‌های اخیر: علی‌رغم مشکلات ناشی از چند مرحله‌ای بودن طراحی سایت و ساختمان‌ها و تغییرات متعدد در محدوده سایت، حداکثر تلاش به کار رفته که بین فضای ساختمان‌های پراکنده و اجراء شده در زمان‌های مختلف، هماهنگی لازم شهری- محیطی به وجود آید و حتی‌المقدور از ایجاد بناهای مغایر با عملکردهای مورد نظر جلوگیری شود.

توجه به نیاز نسل‌ها: در مجموعه فضاهای مختلفی برای سنین مختلف و متناسب با فضای استقرار طراحی گردیده است.

توسعه فضای سبز به درون بافت‌های پیرامونی: طرح شامل ایده‌هایی برای پیرامون است (از جمله بدنه بزرگراه، بافت شهری و خیابان‌های شهری) که به نحوی فضای سبز، یا آب و یا بستر سنگی این مجموعه را به پیرامون خود نفوذ می‌دهد.

استقرار عناصر فرح‌بخش در بدنه خارجی: در بدنه‌های خارجی این مجموعه عناصر فرح‌بخش استقرار یافته‌اند (دیواره سبز در مجاور بزرگراه، آبشار واژگون در محور یک خیابان، تپه‌های سبز در مجاورت میدان تلویزیون، تپه‌های گل در مقابل خیابان کوهسنگی).

جاده حائل: برای خدمات‌رسانی و استفاده اضطراری جاده کمربندی در طراحی طرح پیش‌بینی شده است.

طرح کاشت متناسب: طرح کاشت هر یک از فضاها متناسب با شرایط ویژه زمین و عناصر طرح طراحی شده است (کاشت متناسب با بافت شهری و یا بافت کوهستانی).

استقرار ساختمان با حداقل انسداد منظر: در طرح تلاش شده است ساختمان‌ها به نحوی قرار گیرند که در مقابل منظر اصلی (کوه) مانعی به وجود نیاورند، بدین منظور تعدادی از ساختمان‌ها زیر زمین قرار گرفته و سقف آن‌ها کاشت شده است.

تلفیق ساختمان و طبیعت: هر یک از ساختمان‌ها به نحوی با یک عنصر (گیاه، آب، صخره و سنگ) ترکیب شده‌اند، اما به طور خاص مبانی دیگری هم متناسب با برنامه ساختمان و امکانات و محدودیت‌های آن مورد توجه قرار گرفته است.

الف- حفظ خاطره‌ها و ساختار قدیمی: برای حفظ خاطره‌های مردم، استخر قدیمی، باشگاه، پیرامون استخر ورودی اصلی کوهسنگی و هم‌چنین محدوده کوه‌ها و هر آن چه مربوط به گذشته بوده حفظ و حتی سنگ‌های قدیمی (در پیرامون استخر) عیناً در محل خود مجدداً استفاده شده‌اند.

ب- توجه به کمبود آب: از آن‌جا که آب قنات قدیمی قطع شده و کوهسنگی متکی به آب چاه است، انواع منابع ذخیره آب به صورت استخرها یا منابع سرپوشیده در طرح پیش‌بینی شده و گونه‌های گیاهی متناسب با این شرایط و نوعی آبیاری متناسب با این کمبود انتخاب شده است.

پ- ماندگاری: یک فضای سبز مقیاس شهری یکبار طراحی و یکبار اجراء می‌شود. به همین دلیل در طرح تلاش بر این بوده است که در حد بودجه در نظر گرفته شده از مصالح پایدار استفاده و از کاربرد هر گونه مصالح مصنوعی، غیرمقاوم و کم‌عمر اجتناب شود.

ت- ارتقای کیفیت محیط: به طور قطع یکی از اهداف اجرای هر طرح، ارتقای کیفیت محیط است. برای مقایسه تفاوت طرح، در این کتاب طرح اجراء شده با وضعیت اولیه و چگونگی ارتقای کیفیت محیط، ناشی از اجرای این طرح، تصاویر مقایسه‌ای بین دیروز و امروز طرح ارائه گردیده است.

۲.۵.۶ - ایده‌ها و ساختار طرح مجتمع کوهسنگی

به علت ویژگی‌های زمین، وجود کوه‌ها، بافت‌های شهری پیرامون، تأسیسات شهری موجود، بزرگراه کمربندی، آرامگاه و ورزشگاه مجاور و...، مجتمع کوهسنگی به شکل هفت فضای متمایز، اما به هم پیوسته طراحی شده است. این هفت فضا در اطراف دو کوه‌سنگی مستقر شده‌اند و در هر یک از این فضاها که در واقع باغ ویژه‌ای هستند، روحیه‌ای متناسب با ویژگی‌های آن برجستگی می‌یابد. ارتباط و حرکت مردم در این باغ‌ها از فراز و فرود کوه به صورت پیاده، دوچرخه، درشکه، قطار و احتمالاً صندلی متحرک (تله‌سی‌یژ) امکان‌پذیر می‌گردد.

لازم به یادآوری است که پس از دفن شهدا در کوه غربی امکان ایجاد تله‌سی‌یژ وجود ندارد.

در همه باغ‌ها، عناصر اصلی باغ ایرانی یعنی سبزه، گل، آب روان و درخت به اشکال گوناگون و متناسب با عملکردهای هر باغ مورد استفاده قرار گرفته است.

طرح در مجاورت بافت‌های شهری با بافت و شبکه‌های شهری مجاور هماهنگ گردیده و به تدریج که به کوه نزدیک می‌شود، طرح بستر و عناصر معماری منظر و معماری طبیعی‌تر شده و با طبیعت کوه هماهنگ‌تر می‌شوند.

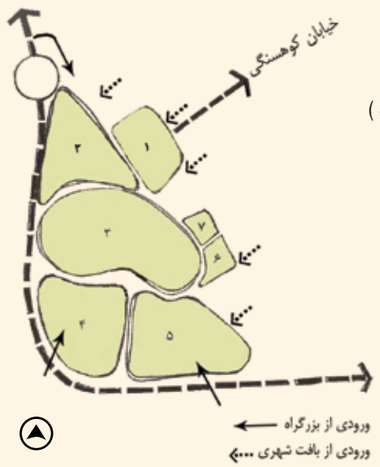

راهنمای محدوده‌های باغ‌های هفت‌گانه :

۱) ورودی قدیمی خیابان کوهسنگی، محوطه قدیمی : باغ پذیرائی (ادامه عملکرد گذشته)
۲) اراضی بازیافت شده در مجاورت میدان جمهوری : باغ فرهنگی
۳) کوه های گرانیتی : باغ سنگی
۴) اراضی محصور در کوه ها، منابع آب مشهد، دارای آرامش : باغ طبیعی
۵) اراضی بازیافت شده، مجاور بزرگراه، دسترسی خوب شهری، وسعت، فاصله از کوه (برای پائین بردن مجموعه): باغ تفریحی
۶) کاربری کنونی ورزش، ارتباط با بافت مسکونی : باغ ورزشی
۷) مقبره موجود، باغ موجود : باغ آرامگاه

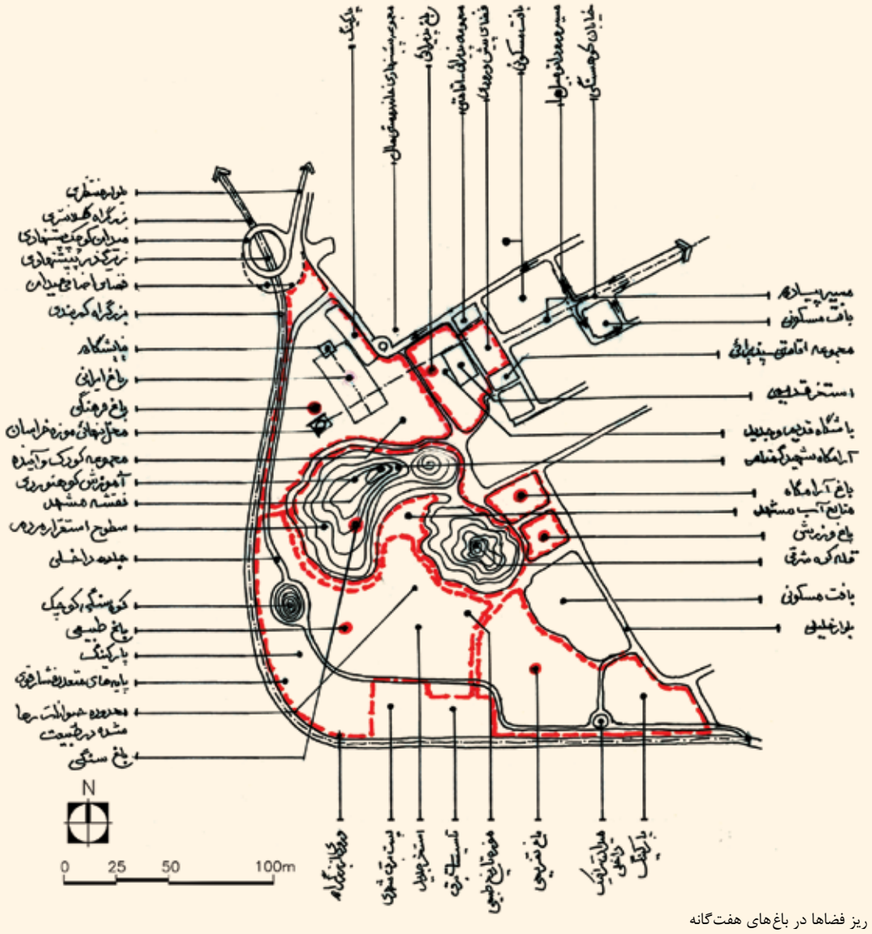

ریز فضاها در باغ‌های هفت‌گانه

۳.۵.۶ - وضعیت اراضی

۱. نقاط متصرفی و واگذاری به مردم (توسط سازمان زمین شهری)
۲. متصرفی کپرنشینان
۳. متصرفی شرکت برق
۴. متصرفی کارخانه لوله‌سازی با مواد شیمیایی
۵. تأسیسات سازمان آب
۶. ساختمان‌های اداره برق
۷. ساختمان کارگاه‌های برق
۸. انبارهای لوازم اسقاطی برق
۹. اراضی متصرفی شرکت ساختمانی وابسته به سازمان آب
۱۰. اراضی مورد ادعای آستان قدس
۱۱. اراضی مورد ادعای اداره کشاورزی
۱۲. محدوده متصرفی و سیم خاردار سازمان آب
۱۳. محل احداث برج اداری سازمان آب
۱۴. ویلاسازی سازمان آب
۱۵. اراضی کارگاه بلوک سازی شهرداری
۱۶. بخش‌هایی که در طرح مصوب کوهسنگی می‌بایست به اراضی طرح ملحق شود ولی به دلیل فقدان بودجه از طرح خارج و طرح را دچار تغییرات عمده کرده است.
۱۷. پست‌های برق

این نقشه نشان می‌دهد که چگونه بی‌توجهی به ارزش‌های منحصر به فرد یک مجموعه طبیعی که متعلق به نسل‌های آینده است، موجب غفلـــت از آن گردیده و ســـپس در مدت کوتاهی بـــه تدریج از مالکیت عمومی مردم شهر خارج می‌شود و ادارات، افراد، صاحبان نفوذ، هر یک در تخریب آن می‌کوشند.

در حالی که اگر به درستی شـــناخته، نگهداری و برنامه‌ریزی شود می‌تواند به صورت مجموعه‌ای در خدمت مردم و نسل‌های آینده قرار گیرد.

وضعیت اراضی باقیمانده کوهسنگی که قطعه قطعه شده و هر قطعه توسط اداره، سازمان، کارخانه و یا مسیر کابل‌های فشار قوی تصرف شده بود.

بخشی از بدنه کوه غربی کوهسنگی در بهار ۱۳۸۶

سر کوه بلند از ابر و مهتاب

گیاه و گل گهی بیدار و گه خواب

اگر خوابند اگر بیدار گویند

که هستی سایه ابر است دریاب

شعر سر کوه بلند- از کتاب آخر شاهنامه
مهدی اخوان ثالث

ترکیب منظر هوایی بافت پیرامون پردیس شهری (مجتمع) کوهسنگی با ماکت آن

۶ . ۶ - ارتباطات، تأسیسات عمومی

۶ . ۶ . ۱ - ارتباط با شبکه‌های شهری

مجتمع کوهسنگی از ۸ نقطه با شبکه خیابان‌های شهری و از دو نقطه با شبکه بزرگراه کمربندی مرتبط است. بدین ترتیب حتی در متراکم‌ترین ساعات و روزهای حضور جمعیت مشکلی به وجود نخواهد آمد.

۶ . ۶ . ۲ - پارکینگ‌ها

در مجتمع مذبور در ۶ نقطه مجموعه‌های پارکینگ پیش‌بینی شده است. پارکینگ‌ها در بدنه‌های طرح و در مجاورت بزرگراه‌ها و یا در مجاورت خیابان‌ها در نظر گرفته شده است. به طوری که حضور این مجموعه‌ها مزاحم فعالیت باغ‌ها نگردد و ارتباط آن‌ها را قطع ننماید. پارکینگ‌ها به صورت مجموعه‌های مشجر طراحی شده است. به طوری که حتی قابلیت پیک‌نیک نیز داشته باشد.

۶ . ۶ . ۳ - ارتباط داخلی

اتومبیل- ارتباط داخلی پارکینگ‌ها و مجموعه‌ها از طریق یک جاده داخلی کمربندی تأمین می‌گردد. عرض جاده در حداقل و برحسب موقعیت و میزان استفاده متغیر پیش‌بینی شده است.

درشکه- یک مسیر مستقل درشکه به طول ۲/۳ کیلومتر بین باغ‌های مختلف و پارکینگ‌ها به صورت مشجر گلکاری شده و با ایستگاه‌های مختلف در نظر گرفته شده است. در نقاط لازم محل‌های استراحت، ۶ ایستگاه تعویض ، کرایه دوچرخه و سه‌چرخه نیز پیش‌بینی شده است. مسیرهای دوچرخه به بافت شهری نیز منتقل گردیده‌اند.

قطار تفریحی- یک مسیر پیوسته قطار ارتباط بین پارکینگ‌ها و باغ‌ها را برقرار می‌کند. قطار نیز در مسیری مشجر و گلکاری شده حرکت و دارای ایستگاه‌های لازم در نقاط مناسب است.

ارتباط هوایی- در مجتمع کوهسنگی در مجاورت باغ قدیمی یک رشته تله‌سی‌یژ پیش‌بینی شده است که از طریق بدنه کوه شرقی به فراز کوه غربی می‌رسد. اخیراً با دفن شهدای گمنام بر روی کوه غربی امکان اجرای این ارتباط از بین رفته است.

ارتباط آبی- در دریاچه واقع در مرکز باغ طبیعی (جنوب کوهسنگی) قایقرانی و ارتباط با قایق نیز پیش‌بینی شده است.

مسیرهای دویدن- یک مسیر مشجر برای دویدن و فعالیت‌های ورزشی در اطراف کوه‌ها (باغ سنگی) پیش‌بینی شده است.

ترکیب ایستگاه‌های درشکه و قطار

نمونه‌ای از قطارهای انتقال مردم از باغ به باغ

راه‌های پردرخت و پرسایه مسیری برای حرکت از یک باغ به باغ دیگر و دوچرخه‌سواری لذت‌بخش در مجموعه باغ‌ها

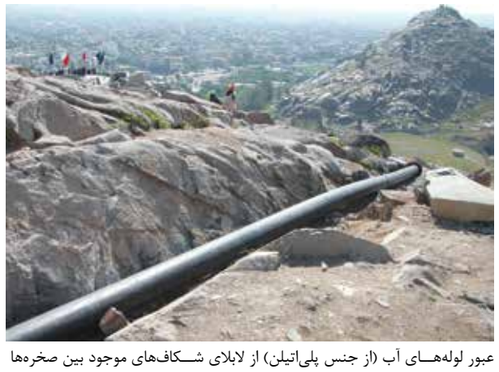

عبور لوله‌های آب (از جنس پلی‌اتیلن) از لابلای شکاف‌های موجود بین صخره‌ها

۶. ۶. ۴ - تأمین آب

آشامیدنی

منبع: تأمین آب آشامیدنی از شبکه شهری انجام و توسط یک منبع واسط در ضلع شمالی به شبکه داخلی متصل می‌شود.

شـــبکه: شبکه داخلی توســـط یک رینگ حمایت و برحسب نیاز در فواصل هر ۳۰۰ متر یک محل برداشت آب نصب شده است.

آبیاری

منبع: تأمین آب از چاه عمیق موجود در محل کارخانه پیسی‌کولای سابق در خیابان کوهسنگی انجام می‌شود.

شـــبکه: به جهت تأمین ذخیره لازم آبیاری، اســـتخر قدیمی روی قســـمت شـــمالی دریاچه واقع در جنوب کوه برای آبیاری بخش جنوبی در نظر گرفته شـــده است. آب آبیاری از طریق پمپاژ به کوه و حرکت در مسیرهای مناسب سالم‌سازی می‌گردد.

آبیاری توســـط شبکه‌های تحت فشـــار قطره‌ای و بارانی انجام و در مواقع استثنایی در روی کوه به طور دستی انجام می‌گیرد.

۶. ۶. ۵ - پست برق

فشار قوی : برق فشار قوی از پست مجاور طرح تأمین و توسط ۹ پست که به طور متناسبی در کل اراضی طرح مستقر شده‌اند به مصرف‌کنندگان نیرو می‌دهند.

فشـــار ضعیف : شبکه برق فشار ضعیف و روشـــنایی برحسب نیاز هر مجموعه و سایت تنظیم شده است.

۶. ۶. ۶ - گاز

ایســـتگاه تقلیل : شبکه گاز مجموعه از شبکه شهری تأمین و تغذیه و برحسب نیاز، واحدها گازکشی دارند.

۶. ۶. ۷ - تلفن

شـــبکه- بی‌ســـیم: نظر به اینکه مدیریت طـــرح و مخابرات جهت کنده‌کاری‌های مورد درخواست شـــبکه تلفن توافق ننموده‌اند، مقرر شد که تلفن‌های مورد نیاز از طریق شبکه داخلی به صورت بی‌سیم راه‌اندازی شود.

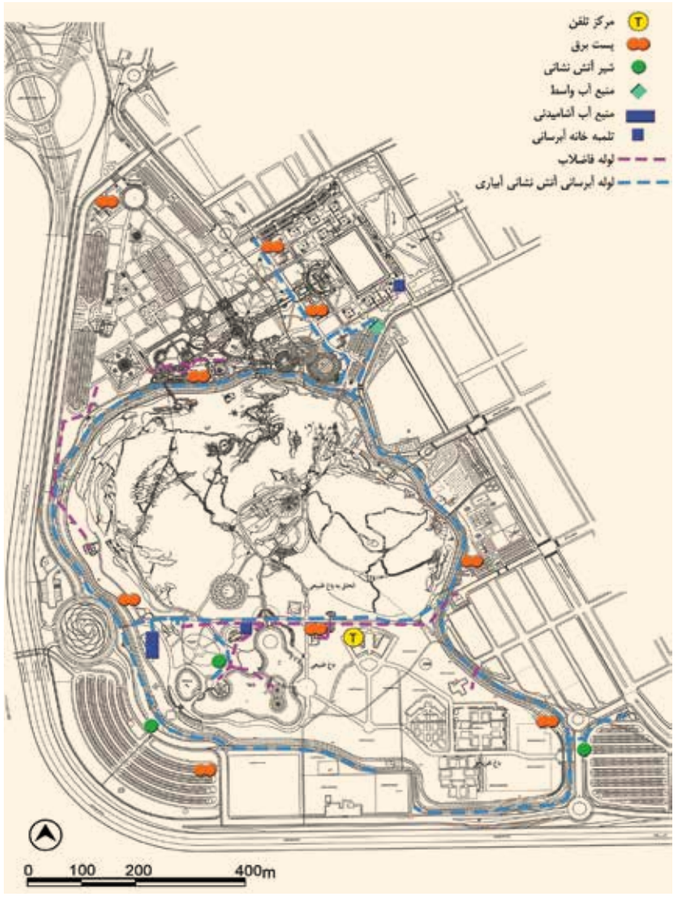

نقشه‌ای از تأسیسات کوهسنگی

۶ - ۷ - معرفی باغ های هم پیوند کوهسنگی

۶-۷-۱- باغ اول:

این مجموعه به مســـاحت حدود ۹ هکتار در پیرامون استخر قدیمی (که به عنوان مخزن آبیاری بخش شمالی عمل می‌کند) و باشگاه قدیمی (سالن پذیرایی) که از ابتدای ســـاخت کوهسنگی شکل گرفته، طراحی شده است.

عناصر اصلی این مجموعه عبارتند از:

- باشگاه قدیمی کوهسنگی با قدمت حدود ۷ دهه، که بازپیرایی سالن و رستوران مشرف به استخر و شـــهر مشهد، استفاده از آن را به صورت یک فضای دلپذیر پذیرایی، تسهیل می‌کند.
- در دو سوی استخر و در نه حیاط (فضای نیمه محصور) که هر حیاط شـــامل دو غرفه و یک بوفه است و با روش‌های سنتی از مردم پذیرایی می‌شـــود. حیاط‌ها در اختلاف ســـطح با یکدیگر قرار گرفته و حیاط‌ها با جویبارهایی به هم متصل و هر یک در داخل انواع گل‌ها محصور شده‌اند.
- باشگاه جدید که در مجاورت باشگاه قدیم و برای تکمیل عملکرد آن احداث شده است، علاوه بر امکان برگزاری کنفرانس‌ها و جلسات شهرداری مشهد، برای برگزاری جشن‌ها و از جمله جشن ازدواج طراحی شده است و بدین ترتیب شهرداری مشهد مانند شهرداری شهرهای پیشرفته جهان با ارائه تسهیلات مناسب در جشن زوج‌های جوان مشارکت می‌کند. تمام نیازها و خدمات برای برگزاری جشن و عروسی پیش‌بینی شده است. در این بنا رســـتوران غذای سریع و مدیریت اداره پارک و محل کمک‌های

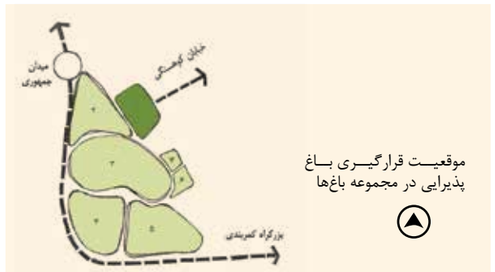

موقعیـــت قرارگیـــری بـــاغ پذیرایی در مجموعه باغ‌ها

اراضی باغ پذیرایی- کوهســـنگی که بخش وســـیعی از آن (در قسمت پایین تصویر) قبل از اجرای طرح محل تخلیه زباله و نخاله بوده است. اتومبیل‌ها و اتوبوس‌ها در نزدیکی استخر قدیمی مشاهده می‌شود.

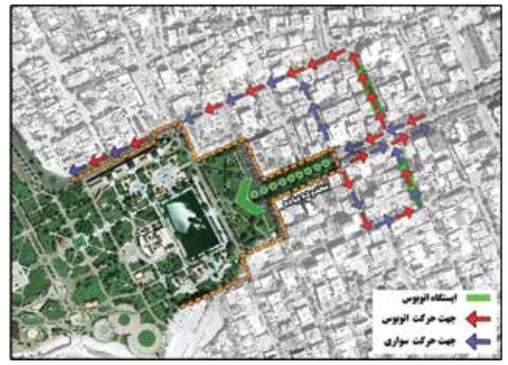

ســـاماندهی آمد و شد در محور کوهسنگی و خیابان‌های اطراف و ایجاد منطقه عاری از اتومبیل (منطقه پیاده) در محور کوهسنگی

اولیه نیز مستقر می‌گردد. این ساختمان به نحوی طراحی و جانمایی شده اســت که دید ورودی اصلی منظر باشگاه قدیمی را خدشه‌دار نسازد و در عین حال کمبودهای تأسیساتی و فضایی آن را جبران نماید. دو باشگاه از طریق پل‌های ارتباطی به یکدیگر مرتبط بوده و امکان استفاده همزمان و مجزای این مجموعه پیش‌بینی شده است.

- سرویس‌های بهداشتی به تعداد مورد نیاز این مجموعه و در سطحی پایین‌تر از زمین پیش‌بینی شده است.

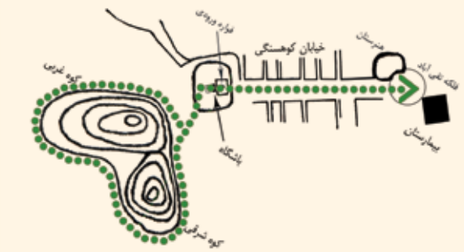

ایده انتقال مفهوم طبیعت و عنصر طبیعی از ســوی کوهســنگی به ســوی میدان تقی‌آباد از طریق بستر پیاده‌رو و گیاهان دو سوی خیابان

باغ پذیرایی: نکاتی درباره بستر طرح

ایده امتــداد اجزاء و عناصــر طبیعی در خیابان کوهســنگی

در ایده‌هــای طرح راهبــردی و این طرح پیش‌بینی شــده بود که برای انتقال مفهوم و خاطره طبیعت کوهســنگی به داخل شهر (لااقل تا میدان تقی‌آباد) بســتر سنگی، عنصر طبیعت، نوع کاشت و حضور آب از کوهسنگی تا میدان یاد شــده تداوم یابد که امید است این ایده به اجراء درآید. نوع پوشش کف در نقاط مجاور بافت شهر صاف و خطوط آن منظم و به تدریج که به کوه نزدیک می‌شــود خطوط منظم به فرم‌های آزاد و منحنی هماهنگ با شیب کوه تبدیل می‌گردد.

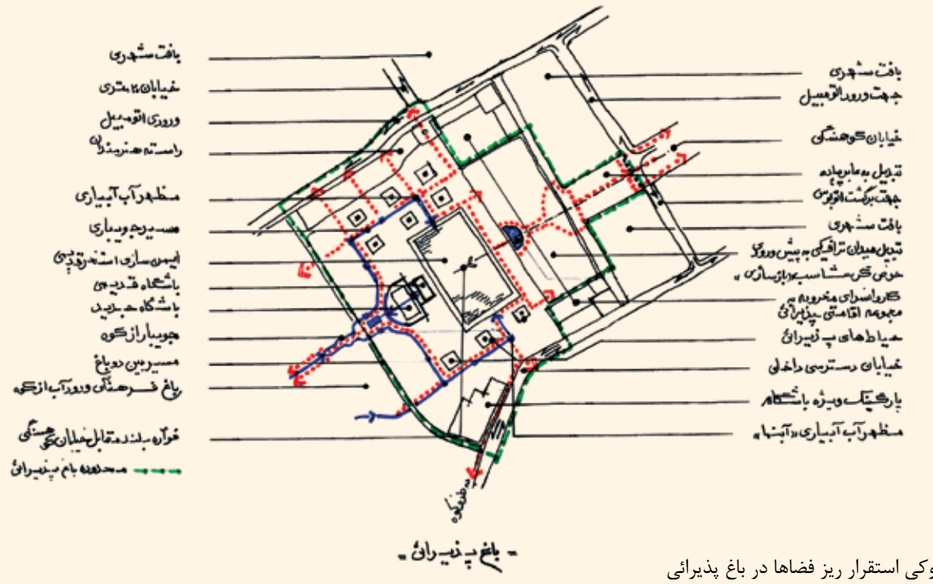

کروکی استقرار ریز فضاها در باغ پذیرائی

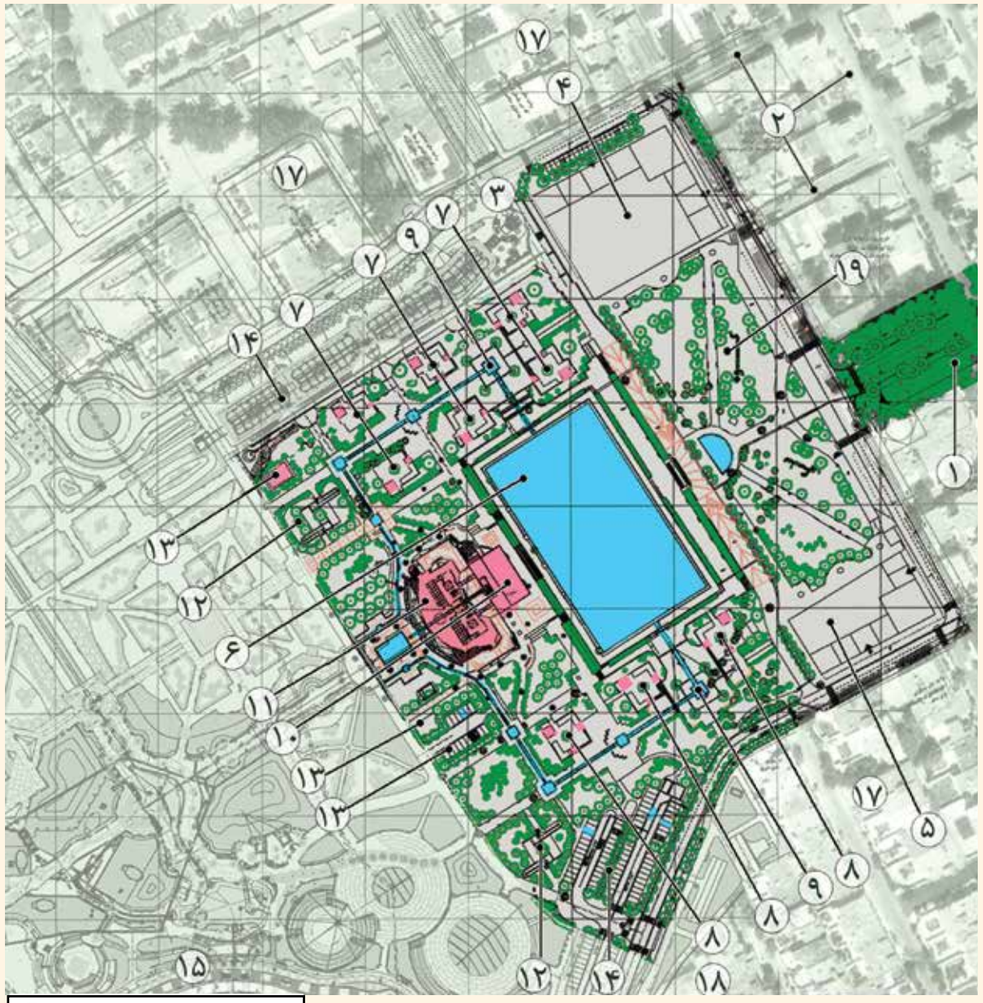

نقشه- تصویر هوائی باغ پذیرائی

راهنمای تصویر هوائی باغ پذیرائی :

۱) خیابان کوهسنگی (در این قسمت تبدیل به پیاده‌رو می‌شود)
۲) خیابان‌های ورودی به مجموعه پارکینگ‌ها
۳) ارتباط خیابان به پارکینگ‌ها
۴) مجموعه پذیرایی- اقامتی
۵) مجموعه پذیرایی- اقامتی
۶) استخر قدیمی
۷) حیاط‌های پذیرایی شمالی
۸) حیاط‌های پذیرایی جنوبی
۹) مظهر آب آبیاری
۱۰) باشگاه قدیمی
۱۱) باشگاه جدید
۱۲) دستشویی عمومی
۱۳) پست فشارقوی
۱۴) پارکینگ‌ها
۱۵) باغ سنگی
۱۶) باغ فرهنگی
۱۷) بافت شهری
۱۸) مدارس
۱۹) پیش ورودی کوهسنگی (ایستگاههای سابق اتوبوس)

امروز- همان فضا در ورودی کوهسنگی که ترافیک برچیده شده و جای آن را تپه‌های گل و گیاه گرفته است.

دیروز- داخل میدان ورودی کوهســـنگی- محلی برای پارکینگ
اتومبیل، اتوبوس با بدنه‌های سازمان نیافته و مخروبه

دیروز- میدان آســفالته و ســنگ‌چین (ســمت چپ) در مدخل
ورودی کوهسنگی قبل از اجرای طرح

امروز- میدان ورودی کوهسنگی- با تپه‌ها و انواع گونه‌های گیاهی و گل‌ها، جداکننده کوهسنگی از سر و صدا و آلودگی معابر پرتردد شهری مجاور

امروز- وضعیت کنونی ورودی- حرکت مردم در میان تپه‌های گل و گیاه، در مواجهه با آب و میان صدای آب ناشی از فواره‌ها

دیــروز- نمای ورودی کوهســـنگی- ورودی ســـازمان‌نایافته،
بستری از ترکیب انواع مصالح ساختمانی

دیروز- خیابان آسفالته داخل پارک کوهسنگی قبل از اجرای طرح

امروز- همان خیابان که تبدیل به فضای سبز و معبر پیاده مشجر شده است.

امروز- باغ کوچک پرسایه و گل جایگزین توقفگاه‌های اتومبیل گردیده است.

دیروز- فضای سبز داخل محوطه کوهسنگی، متشکل از جداول سیمانی رنگ شده و آسفالت در کف‌ها

دیروز- فضای ســـبز مخروبه- میدان آسفالته ورودی کوهسنگی را تشکیل می‌داد.

امروز- همان خیابان تبدیل به فضای پیاده، سنگ طبیعی و هم‌سطح با فضای سبز گردیده است.

دیروز- ضلع جنوبی باشگاه- خیابان‌های آسفالته جداول رنگ‌شده به عنوان پارک کوهسنگی نامیده می‌شد.

امروز- آبنمای خطی با تنوع در مسیر و آزاد شدن فضای سبز از قید جداول بتنی رنگ شده

دیروز- تصویری از وضعیت خیابان مجاور باغ فرهنگی

امروز- وضعیت همان خیابان

امروز- منظر محور خیابان کوهســـنگی- فضای سبز احیاء شده خیابان کوهســـنگی، تپه‌های گل جداکننده مجتمع کوهسنگی از خیابان‌های پرهیاهوی مجاور و گل‌های خوشبویی که دعوت‌کننده هستند.

دیروز- وضعیت خیابان ۲۰ متری و مغازه‌های نیمه مخروبه

دیروز- منظر محور خیابان کوهسنگی- فضایی خشک و نامطبوع دید از ورودی کوهسنگی به سوی شمال

امروز- محور خیابان ۲۰ متری یکی از ورودی‌های باغ پذیرایی در ترکیبی از آب، آبشار واژگون و درخت

باغ پذیرایی: تکاتی در حضور و حرکت آب

در مجموعـــه باغ پذیرایی محل ظهور آب مســـیرهای حرکت آب، فواره‌ها و آب‌نماها پیش‌بینی شده است. برای ایجاد نشانه کوهسنگی از فواصل دوردســـت در محور خیابان کوهسنگی و در درون استخر قدیمی فواره‌ای بلند در نظر گرفته شـــده که منظـــره جالب و دعوت‌کننده‌ای از فواصل دور خیابان کوهسنگی به وجود آورده است.

آب‌های جاری از کوه، در نزدیکی باغ پذیرایی به دو شـــاخه و از دو سوی باشگاه جدید و قدیم به دو طرف استخر قدیمی هدایت و با دو هرم نشانه ظهور آب آبیاری ترکیب و از دو سو به استخر قدیمی وارد می‌شود. در مســـیر حرکت آب فرم‌های مختلفی از آب‌نما، آب پله‌ای و ... ساخته شده است.

فواره آب در استخر قدیم و محور خیابان کوهسنگی به عنوان نشانه مجتمع کوهسنگی عمل می‌کند و از فواصل دور دیده می‌شود.

قسمتی از آب‌نما و جویبار خطی در باغ پذیرایی

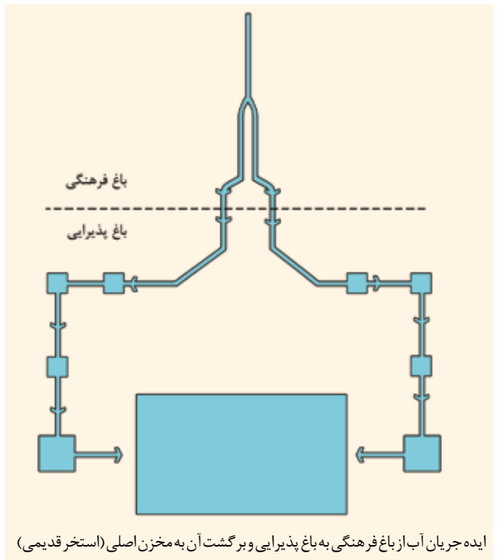

ایده جریان آب از باغ فرهنگی به باغ پذیرایی و برگشت آن به مخزن اصلی (استخر قدیمی)

قسمتی از استخر قدیمی که بازسازی شده و فواره نشانه در مرکز آن

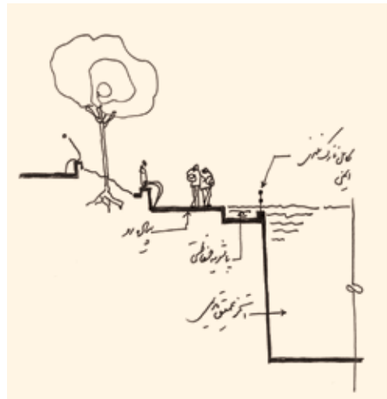

ایده ایمن‌سازی استخر قدیمی و ایمن‌سازی آن به وسیله پاشویه

دیروز- استخر قدیمی توسط نرده‌های بلند آهنی از مردم جدا شده بود.

امروز- همان اســـتخر با استفاده از شـــیوه پاشویه، آنقدر ایمن شده است که پیش‌نماز بدون نگرانی سجاده بر آب قرار می‌دهد.

حل مشکلات آب‌نمای بزرگ

یکی از مشـــکلات دیرینه کوهســـنگی، فقدان ایمنی استخر ۷۰ ساله آن بوده است، زیرا اشتیاق جوانان به آب از یک طرف و عمق زیاد استخر (به علت ذخیره آب آبیاری) از طرف دیگر همواره موجب خطر بوده است. به همین دلیل طی سال‌ها مدیریت پارک با ســـاخت انواع نرده‌های بلند، پایه‌های بتنی، طناب‌کشی و... در صدد ایجاد ایمنی بوده‌اند.

برای حل موضوع یک روش ســـاده سنتی پیشنهاد و اجراء شد و آن ساخت یک پاشـــویه جداکننده برای ایجاد حریم حفاظت و نصب کابل نازک در درون آب برای ایجاد ایمنی بود. به علت عمق پاشویه یک ردیف از کابل در داخل آب قرار می‌گیرد و بدین ترتیب تأثیر منظر مانع فیزیکی به حداقل تقلیل می‌یابد.

اکنون این ایمنی در حدی اســـت که روحانی مســـجد مجاور برای اقامه نماز جماعت، ســـجاده خویش را بر آب پاشویه قرار می‌دهد و نمازگزاران بدون نگرانی به بستر آب مستقر می‌شوند.

امروز- جویبارها در نزدیک بافت شهری از طراحی منظم و متناسب شهری برخوردار است.

امروز- مظهر آب آبیاری در دوسوی استخر قدیمی محلی برای بازی کودکان در آب خنک جاری است.

جویبار ورودی از باغ فرهنگی به باغ پذیرایی و آب‌نمای ادامه این مسیرها که در نهایت به استخر قدیمی می‌ریزد. برای جلوگیری از ورود آب‌های ناشی از شستشوی کف، دو جوی کوچک مجزا در دو طرف مسیر آب پیش‌بینی شده است.

آبشـــار ارتباطی دو باغ (فرهنگی- پذیرایی) دیوار سنگ طبیعی مربوط به باغ فرهنگی و کف سنگ صاف مرتبط به باغ پذیرایی

جویبار در مسیر خود با پیچ و تاب به سوی استخر قدیمی می‌رود.

نکاتی درباره راه‌ها و صعود به کوه

راه‌های ارتباطی این باغ مستقیماً به خطوط ارتباطی شهری اعم از پیاده و سواره مرتبط است با این تفاوت که جز یکی دو مورد ورودی سواره، مسیرهای سواره شهری در پشت این مجموعه متوقف و یا برگردانده شدند و خطوط پیاده و سواره داخل مجموعه در لبه‌های طرح همانند شبکه و بافت شهری مجاور تا حدی منظم است و هر چه به طرف کوه نزدیک می‌شود این خطوط آزادتر و با طبیعت منطبق‌تر می‌گردند.

مصالح مسیرهای حرکتی نیز به همان ترتیب در نزدیکی بافت شهر از کف‌سازی و مصالح منظم‌تر، مسطح‌تر استفاده شده و به تدریج در نزدیکی کوه به بستر سنگی طبیعی گرایش یافته است.

پوشش گیاهی و طرح کاشت

طرح کاشت باغ پذیرایی متناسب با عملکرد هر نقطه و دوری یا نزدیکی آن نقطه به شهر یا کوه مورد توجه قرار گرفته است و ضمن استفاده از درختان و یا بوته‌ها و گل‌هایی که در آب و هوای مشهد بومی شده‌اند، از برخی گونه‌ها که در طی سال‌های اخیر در فضای سبز مسئله‌دار شده‌اند از جمله (سپیدار یا اشن) خودداری شده است. در عین حال تلاش شده که درختان آسیب دیده تیمار شوند. برای درختان قدیمی و آسیب دیده فضای مناسب پیش‌بینی شده و طرح به نحوی تنظیم شده که این درختان در فضای سبز جدید قرار گیرند و گونه‌های جدیدی نیز برای ایجاد تنوع منظر در طرح گنجانده شده است.

میدان ورودی کوهسنگی به عنوان خوشامدگویی و ایجاد فضای معطر با گل آراسته شده، اطراف استخر قدیمی و اطراف حیاط‌های پذیرایی گل‌آرایی شده و در سایر قسمت‌ها از درختان سایه‌دار و بوته‌های رنگین استفاده شده است.

امروز- فضاهای سبز پیرامون استخر قدیمی بارورتر گردیده است.

دیروز- نمونه‌ای از وضعیت اغلب درختان که براثر بی‌آبی‌های متوالی در شرف خشک شدن بودند. (قبل از آغاز طرح)

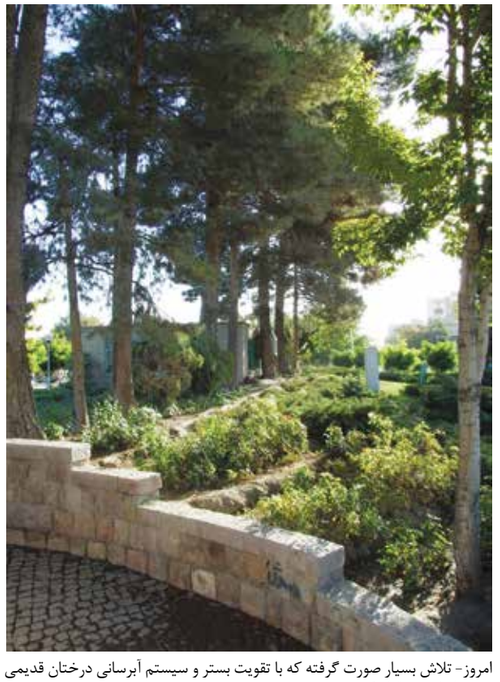

امروز- تلاش بسیار صورت گرفته که با تقویت بستر و سیستم آبرسانی درختان قدیمی در شرایط بهتر قرار گیرند.

درختان، درختچه‌ها ، بوته‌ها و پوشش‌های مناسب مجتمع کوهسنگی (باغ پذیرایی)

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	افرای سیاه	Acer negundo
۲	درخت ابریشم	Albizia julibrissin
۳	زرشک زینتی (جگری رنگ)	Berberis sp.
۴	دم‌موشی غفایی	Buddleia davidii
۵	دم‌موشی ارغوانی	Buddleia davidii var. superbo
۶	ابریشم مصری	Caesalpinia gilliessii
۷	کاتالپا	Catalpa speciosa
۸	سد اطلس (سدر آبی)	Cedrus atlantica
۹	سدروس	Cedrus deodora
۱۰	ارغوان کانادایی	Cercis canadensis
۱۱	ارغوان معمولی	Cereis siliquastrum
۱۲	کوتناستر خزنده (شیرخشت)	Cotonaster horizontalis
۱۳	کوتناسترفرانسوی(شیرخشت‌ایستاده)	Cotonaster sp.
۱۴	درخت پر (صورتی یا بنفش)	Cotinus coggygria
۱۵	سنجد زینتی	Eleagnus pungens
۱۶	یاس زرد	Forsythia intermedia
۱۷	زبان گنجشک	Fraxinus excelsior
۱۸	ژینکگو (پایه نر)	Ginkgo biloba
۱۹	لیلکی آمریکایی بدون خار	Gleditschia triacanthos var.inermis
۲۰	هیپریکوم (گل راعی)	Hypericum spp.
۲۱	یاسمن سفید پیچ	Jasminum offisinale
۲۲	جونی‌پروس خزنده طلایی	Juniperus horizontalis var.
۲۳	درخت چینی (باران طلایی)	Koelreuteria paniculata
۲۴	توری بنفش	Lagerstroemia indica
۲۵	برگ‌نومعمولی(برگ‌ها با لکه‌های زرد)	L. Vulgar Var. aureo- veriegatum
۲۶	پیچ امین‌الدوله (سفید و قرمز)	Lonicera fragrans
۲۷	پیچ آبجویی	Lonicera sempervirens
۲۸	سیب زینتی ژاپنی	Malus floribunda
۲۹	زیتون تلخ	Melia azedarach
۳۰	توت نر پیوندی	Morus alba
۳۱	خرزهره ارغوانی	Nerium indicum
۳۲	خرزهره صورتی	
۳۳	خرزهره سفید	
۳۴	موچسب وحشی	Partenosisus quinquefolia
۳۵	سه‌رنگ	Photinia serrulata
۳۶	چنار	Platanus orientalis
۳۷	آلبالو تلخ	Prunus mahaleb

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۳۸	پیراکانتا نارنجی	Pyracantha coccinea
۳۹	پیراکانتا قرمز	Pyracantha coccinea
۴۰	کرچک	Ricinus communis
۴۱	اقاقیای معمولی	Robinia pseudoacacia
۴۲	نسترن رونده سوئدی	Rosa spp.
۴۳	بید مجنون	Salix babylonica
۴۴	بید مرجانی	Salix carmanica
۴۵	اسپیره	Spirea crentata
۴۶	سیدالاشجار	Sterculia Platanifolia
۴۷	طاووسی	Spartium junceum
۴۸	تاگزوس لوله‌ای	Taxus spp.
۴۹	پیچ اناری	Tecoma grandiflora
۵۰	بُداغ	Viburnum opulus
۵۱	گلیسین	Wisteria chinensis
۵۲	یوکا	Yucca sp.
۵۳	بومادران گل قرمز	Achillea spp.
۵۴	بومادران گل زرد	Achillea spp.
۵۵	گل ختمی	Alcea rosea
۵۶	بابونه (دائمی)- گل سفید یا لیمویی	Anthemis spp.
۵۷	تاج‌الملوک	Aquilegia Chrysantha
۵۸	ستاره‌ای	Aster spp.
۵۹	مارگریت (ترجیحاً بلند)	Chrysanthemum spp.
۶۰	کرئو پسیس	Coreopsis atkinsoniana
۶۱	زبان درقفا (بنفش یا صورتی)- پابلند	Delphinium ajaja
۶۲	میخک رونده	Dianthus spp.
۶۳	اچیناسیا	Echinacea spp.
۶۴	فرانکینیا	Frankenia
۶۵	گایاردیا	Gaillardia aristata
۶۶	گلوسیوم (شقایق شاخدار)	Glousum flavum
۶۷	همروکالیس (زنبق رشتی)	Hemerocallis spp.
۶۸	هوستا ابلق	Hosta spp.
۶۹	زنبق هلندی	Iris spp.
۷۰	لاواندر	Lavandula officinalis
۷۱	چمن	Lawn
۷۲	لیزوماخیا	Lysomachia
۷۳	لاله‌عباسی	Mriabilis jalapa

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۷۴	اطلسی (آبی)	Petunia hybrida
۷۵	رز هفت رنگ	Rosa spp.
۷۶	رزماری	Rosmarinus officinalis
۷۷	رودبکیا	Rudbekia spp.
۷۸	سلوی (ترجیحاً آجری رنگ)	Salvia spp.
۷۹	سیج ابلق (سالویا)	Salvia spp.
۸۰	سدم قاشقی	Sedum spp.
۸۱	جعفری پابلند پرپر (نارنجی)	Taget patula
۸۲	لادن نارنجی	Tropaelum majus
۸۳	شاه‌پسند	Verbena hybrida
۸۴	گل آهار	Zinnia elegans

فضای سبز اطراف باشگاه جدید

دیروز - فضای آسفالت جنوب غرب باشگاه قدیم- محل اجرای باشگاه جدید

معرفی فضاها و ساختمان‌های مختلف باغ پذیرایی

ســاختمان باشــگاه قدیم: این ســاختمان مربوط به زمان احداث مجموعه و در حدود ۷ دهه قبل اســت که فاقد سیســتم‌های تهویه و گرمایش بوده است.

ساختمان باشــگاه قدیمی بازپیرایی و از نظر نیازهای کنونی و آتی تجهیز شــده و برای رفع کمبودها، تکمیل نیازها و ارائه خدمات بیشتر توسط مدیریت پارک و بخشی از باشــگاه جدید برای استقرار مدیریت مجتمع طراحی شده اســت. در طرح این ساختمان، عوامل متعددی بر ایده‌های طرح مؤثر بوده‌اند. برای رعایت حریم فضای ســاختمان قدیم، سعی شده است که ساختمان جدید در منظر اصلی ساختمان قدیمی به طرف کوه کوهســنگی قرار نگیرد و از ســاختمان قدیم مرتفع‌تر نشود. ساختمان باشــگاه جدید نمی‌بایست از حد معینی پایین‌تر قرار گیرد (به علت ســوار شدن به سیســتم فاضلاب)، دارای دو بخش زنان و مردان باشــد، از داخل پارک دید زیادی نداشــته ولی به داخل باغ دید داشته باشــد. کمبود تأسیسات و تجهیزات باشگاه قدیم را هم پوشش دهد. در عین فشردگی و کوچکی، مدیریت پارک نیز در آن استقرار یابد و فضای آن در عین حال برای برگزاری جشــن‌های ازدواج و سمینارهای خاص مناسب بــوده و آشپزخــانه آن برای فعــالیت هر دو ساختمان کافی باشد.

در طرح باشگاه جدید ضمن پاســخگویی به نیازهای فوق، تلاش شده است که ایده ترکیب ساختمان با عناصر طبیعی جامه عمل پوشیده و به همین لحاظ چند عنصر طبیعی نیز با ساختمان ترکیب گردند.

دو ساختمان قدیم و جدید علاوه بر پل‌های ارتباطی از طریق یک آبشــار مشترک به هم پیوسته‌اند. آبشــار به نحوی طراحی شده که در هنگام روشن بودن فواره اصلی استخر قدیمی به نظر می‌رسد آب فواره از شیب ساختمان سرازیر شده است. مجسمه پرندگانی که نشانه شادی و خوشبختی هستند از درون آب حوض جنوب باشگاه برمی‌خیزند و از میان دروازه ورودی ساختمان و از میان آبشار به آسمان می‌روند. سکوهایی در دو سوی ساختمان تعبیه شده که در هنگام جشن‌ها به رسم ایرانیان، دود اسپند از درون ساختمان به سوی آسمان می‌رود و مجموعه‌ای از فواره‌ها و آبشار پله‌ای منظر اصلی سالــــن طبقه زیر را شکل می‌دهد که صدای آبشار و منظر طبیعی را در منظر سالن قرار می‌دهد.

محدودیت‌های تأثیر گذار در طراحی باشگاه جدید

۱ محدود نکردن دید به کوه

۲ بلندتر نشدن از ارتفاع باشگاه قدیم

۳ سوار شدن بر لوله‌های فاضلاب موجود

۴ حوض موجود در پشت باشگاه که قبلاً ساخته شده بود

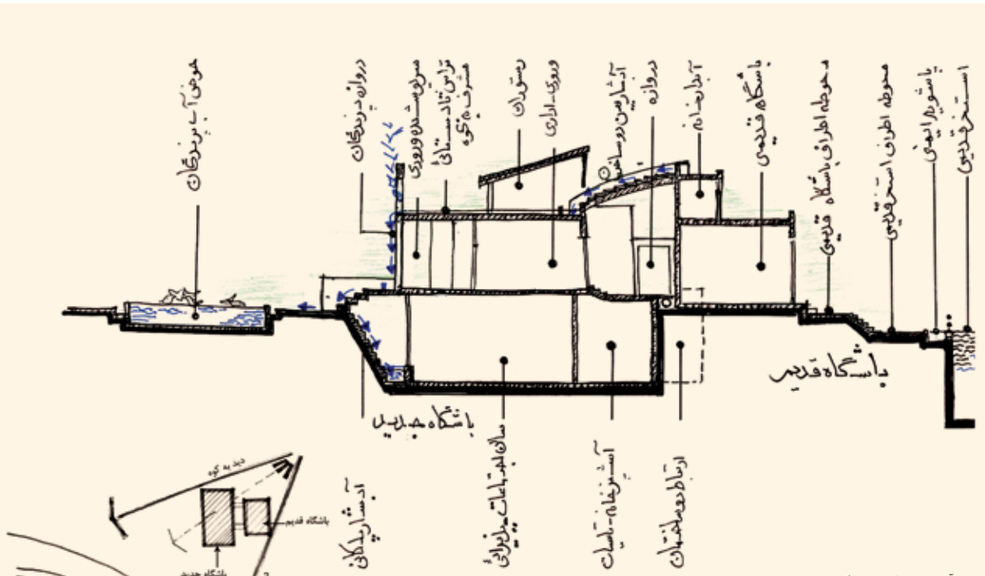

حضور آب در طراحی باشگاه جدید

کروکی ایده ارتباطی مقاطع دو باشگاه

محدودیت‌هــای قرارگیری باشــگاه جدید برای عدم اشغال منظر کوه

راهنمای پلان :

۱- محوطه دور ساختمان
۲- فضای باز ورودی (سرپوشیده)
۳- هال ورودی
۴- هال مرکزی
۵- آسانسور
۶- پله های ارتباطی
۷- اداری
۸- انتظار و پذیرائی
۹- اطلاعات و پذیرائی
۱۰- بهداری
۱۱- اطفال گمشده
۱۲- هال ورودی
۱۳- اطلاعات و مرکز تلفن
۱۴- اتاق منشی و انتظار
۱۵- مدیر و پذیرائی
۱۶- فضای باز
۱۷- سرویس های بهداشتی
۱۸- انباری
۱۹- سرویس های بهداشتی
۲۰- راهرو
۲۱- آبدارخانه
۲۲- آشپزخانه
۲۳- پیشخوان
۲۴- رستوران غذای سریع
۲۵- سرویس های بهداشتی
۲۶- سرویس های کارکنان
۲۷- اتاق کارکنان
۲۸- محل بارگیری
۲۹- ورودی رستوران سریع
۳۰- فضای باز
۳۱- حیاط مرکزی
۳۲- اتاق هوا رسان

امروز- تصویری از قسمت پشت ساختمان باشگاه قدیمی که مجموعه باشگاه جدید و جویبارها آن را به وضع نوین و جذابی درآورده است.

دیروز- تصویری از وضعیت نمای پشت باشگاه قدیم

دیروز- بوفه شمالی باشگاه قدیمی

امروز- نمای باشگاه جدید در حیاط بین دو باشگاه - ورودی معلولین، پل‌های ارتباطی دو باشگاه

قسمتی از سالن طبقه اول باشگاه جدید آماده برای پذیرایی از مهمانی‌ها

قسمتی از سالن چندمنظوره باشگاه جدید - زیرزمین در وضعیت برگزاری جلسه سخنرانی

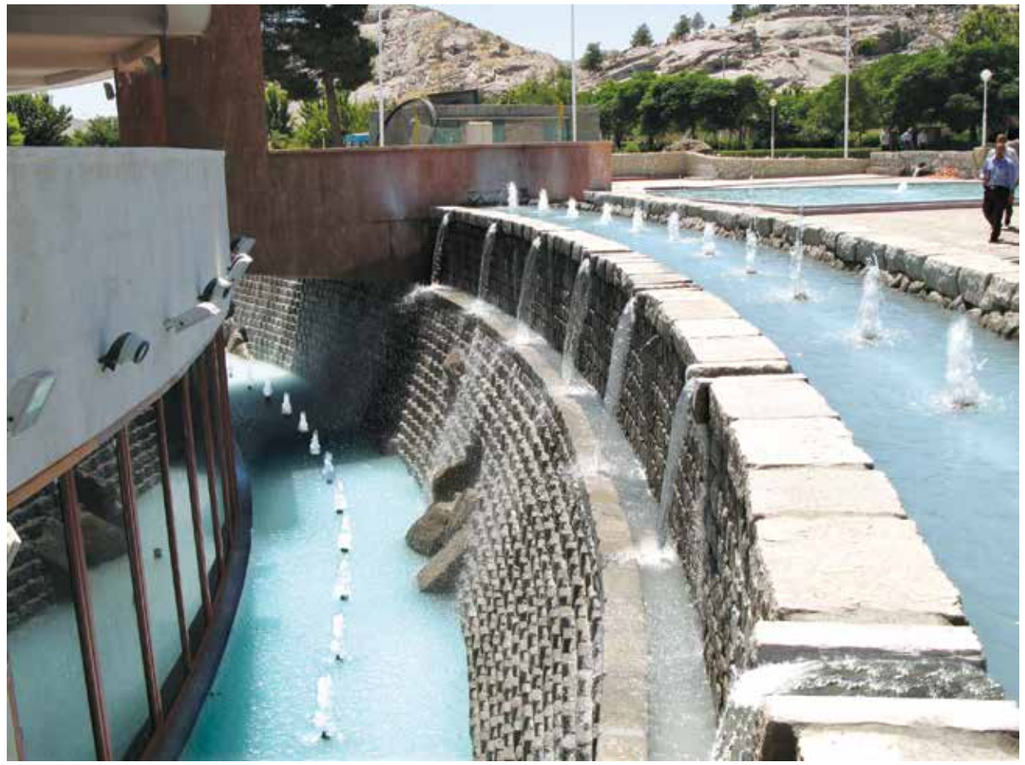

آبشارها و آبنماهای ارتباطی از باغ پذیرائی به طبقه زیرین باشگاه جدید

در نمای اصلی باشگاه جدید ترکیبی از آبشارها، و آب‌نماها در سطح و در ارتفاع، طبیعت را به داخل بنا می‌آورد.

منظر عمومی باشگاه جدید، باشگاه قدیم، باغ پذیرایی و شهر مشهد از فراز کوه

حیاط‌های پذیرایی

در فصول مناســب سال هر روزه ده‌ها هزار نفر پیاده یا با اتوبوس و اتومبیل به کوهســنگی مراجعه می‌کنند و اگر فضای کافی برای نشستن و پذیرایی وجود نداشــته باشد بستر و طبیعت کوهسنگی به شدت آسیب می‌بیند. لذا در اطراف اســتخر قدیمی، متناسب با فضای موجود ۹ حیاط مستقل و به هم پیوسته طراحی شده است که هر حیاط شامل یک بدنه و دو غرفه و محل‌هایی برای نشستن به شیوه سنتی و یا در روی صندلی است.

قرار است در هر حیاط خدمه با لباس‌های محلی یکی از نقاط استان خراسان (قوچانی، تربتی، بیرجندی، بجنوردی، تایبادی، نیشابوری و ...) و حتی‌المقدور با نوشیدنی‌ها و یا تنقلات هر ناحیه از مردم پذیرایی کنند و در غرفه‌ها نیز محصولات آن نقاط عرضه گردد.

یکی از حیاط‌های پذیرایی نه‌گانه در اطراف استخر قدیم پذیرای انبوه مردمی است که از هیاهوی شهر به تنگ آمده و در جستجوی آرامش در طبیعت هستند.

دستشویی‌های عمومی

از ویژگی‌های ابنیه مجتمع این اســت که ســعی شده است بناها با عناصر طبیعی (آب- گیاه) ترکیب شوند و حتی‌المقدور مانعی در مقابل دید به کوه نباشند از جمله این بناها دستشویی‌های عمومی است.

نیمی از دستشویی‌ها در زمین قرار می‌گیرند و سقف آن‌ها به نحوی طراحی شده که به عنوان بستر فضای سبز باغ عمل می‌کند و در میان بنا یک باغچه بزرگ گلکاری شــده قرار می‌گیرد و از دیوارهای جانبی انواع بوته‌ها و گل‌ها به داخل حیاط می‌ریزد.

دستشویی عمومی در کوهسنگی، خود بخشی از طبیعت است. در بدنه‌ها، ورودی‌ها و ســقف آن، گونه‌های مختلف گیاه و بوته کاشته شده است. حضور در دستشویی نوعی بازدید از گونه‌های گیاهی نیز هست.

اثاثیه باغ پذیرایی

اثاثیه باغ پذیرایی منحصراً جهت این باغ طراحی و اجراء شده است. در نیمکت‌ها، ظرف زباله‌ها، چراغ‌ها و ... سعی بر این بوده است که از لوله قوس‌دار (بدون گوشه تیز) استفاده شود که موجب صدمه به کودکان ضمن بازی، دویدن و یا استفاده از این وسایل نشود.

برخی چراغ‌ها در ترکیب با حجم ساختمان‌ها و متناسب با آن طراحی شده است. چراغ‌هایی که برای محوطه‌های داخلی طراحی شـــده اســـت بدون حفاظ و چراغ‌های پیرامونی که در معرض تخریب هستند با حفاظ فلزی طراحی شـــده اســـت. طرح‌های چراغ‌ها به تدریج مورد استقبال قرار گرفت و با عنوان طرح کوهسنگی در بسیاری از فضاهای سبز و خیابان‌های شهرها به کار گرفته شد.

در حالی که برای داخل باغ ها چراغ‌هایی با حداکثر نور پیش‌بینی شده برای پیرامون باغ‌ها چراغی با سقف فلزی و صفحه شیشه‌ای سکوریت استفاده شد، زیرا آنها در معرض پرتاب سنگ هستند.

نیمکت فلزی- چوبی با لوله‌های منحنی، برای سهولت حرکت و اجتناب از آسیب‌پذیری کودکان

نیمکت‌های سنگی- چوبی

چراغ‌ها و تجهیزات روشنایی- چراغ‌های پایه سنگی (یادآور چراغ‌های مجسمه‌ای قدیمی تخریب شـــده) در اطراف استخر قدیمی است، در ترکیب با نیمکت‌های چوبی- سنگی

چراغ‌های دیواری هماهنگ با حجم ساختمان بوفه‌ها مورد طراحی قرار گرفته‌اند.

ظروف زباله با فرم نرم (بهداشتی) هماهنگ با فرم نیمکت‌ها و چراغ‌ها طراحی شده‌اند.

چراغ‌ها و ظروف زباله از یک نوع مصالح و فرم‌های هماهنگ برخوردارند.

حضور مردم

چیدمان نیمکت‌ها در گوشه، فضایی خودمانی برای تجمع مردم در سنین مختلف را فراهم می‌سازد.

انبوه جمعیت نشســـته پهلو به پهلو در یک روز جمعه بعدازظهر در پیاده‌روهای اطراف استخر قدیمی

در برخی روزها سکوهای اطراف استخر قدیمی جای سوزن انداختن نیست.

اطراف استخر قدیمی معمولاً مملو از جمعیتی است که از آب، فواره و حضور دیگران لذت می‌برند.

۶-۷-۲- باغ دوم:

باغ فرهنگی

این باغ در بخش شـــمال غربی مجتمع، با مساحت حدود ۲۰ هکتار قرار دارد و قبل از آغاز و اجرای طرح توســط آلونک‌نشینان، کارگاه‌های سنگ‌تراشی و هم‌چنین توسط سازمان آب تصرف شده بود. بخشی از این اراضی به محل تخلیه زباله و نخاله تبدیل گردیده بود و اراضی توســط کال و مســیل به دو نیمه تقسیم شده بود و از نظر مالکیت نیز مشکلات متعددی داشــت و هم‌چنین لوله‌های آب و کابل‌هــای برق از آن عبور می‌کرد. اینک مجموعه‌ای از عناصر فرهنگی با مقیاس شــهری، ملی، بین‌المللی است.

موقعیت قرارگیری باغ فرهنگی در مجموعه باغ‌ها

دیروز- وضعیت اراضی باغ فرهنگی قبل از آغاز طرح- در اراضی پای کوه مخزن سیمان و پایه‌های برج اداری شرکت آب، در سمت راست مخزن سیمان دیگر برای ساخت و ساز اداری، کمی دورتر آلونک‌های حلبی و آجری ساخته شده توسط تهیدستان و در غالب زمین محل‌های تخلیه زباله و نخاله قابل مشاهده است.

عناصر اصلی (بناها، فضاها)

- **مجموعه کودک و آینده:** در زیرزمین، ولی مرتبط با طبیعت کوه احداث شده و شــامل فضاهایی برای سرگرمی و آموزش کودکان است. ســالن‌های فروش کتاب، پرورش فکری کودکان، یونیسف، کامپیوتر و ارتباطات، رستوران ویژه کودکان، بازی‌های کنترل از راه دور، اسباب‌بازی و غیره از جمله فضاهای این مجموعه است.

«این مجموعه با استفاده از باقمیانده اسکلت بتنی زیرزمین برج اداری ساختمان نیمه تمام یکی از ادارات متصرّف زمین طراحی شده است»

- **موزه خراسان:** بنای زیبایی است برای ارائه تاریخ و عناصر تاریخی خراسان (این مجموعه توسط مهندســین مشاور ابردشت (مرحوم استاد دکتر میرفندرسکی)[1] طراحی و توسط ســازمان میراث فرهنگی احداث می‌شود).
- **راسته صنعتگران و هنرمندان:** شامل حدود ۶۰ واحد مستقل بوده و محلی جهت استقرار، کار و عرضه صنایع دستی و آثار هنرمندان مشهد و محل نمایش کارهای هنری افراد می‌باشــد. هدف از این کار، حمایت عملی از حرفه‌ها و هنرمندانی است که در توسعه مرکز شهر، فضای کاری خود را از دست داده‌اند و حرفه آنان در خطر نابودی است.
- آمفی‌تئاترهای هوای آزاد که در مجاورت کوه پیش‌بینی شده و در آن جشن‌ها، آیین‌های مذهبی، تئاتر، مراسم ورزش‌های سنتی و باستانی از جمله کُشتی چوخه، ورزش زورخانه‌ای و گردهمایی کودکان دبستانی، خیمه شب‌بازی، تردستی، تئاتر و نمایش‌های پهلوانی برگزار می‌شود.
- **خانه دوستی ملل:** شهر مشــهد به دلائل مختلف می‌تواند یک مرکز فرهنــگی، اقتصادی، اجتــماعی و مذهبی در آسیا بالاخص در آسیای میانه باشد.

– فرهنگی به دلیل حضور فردوسی طوسی و زبان فارسی.

– اقتصادی به دلیل توانایی بالقوه اقتصادی این شــهر و عدم وجود شهر هم‌تراز در این منطقه.

– اجتماعی به دلیل مهاجرت و حضور همه اقوام ایرانی (ترک، کرد، فارس و اقوامی از سایر کشورها: افغانی، پاکستانی، عرب، ترکمن و ...)

– مذهبی به دلیل آرامگاه امام هشتم.

لذا حضور یک مرکز فرهنگی– هنری بین‌المللی با تأکید بر فرهنگ ملل فارسی زبان در مجاورت باغ فرهنگی کوهسنگی پیشنهاد شده است، که عاملی برای توسعه رابطه فرهنگی کشور ما با این اقوام و فرهنگ‌ها باشد.

- خانه نیایش در بخش شمالی کوهسنگی و در امتداد یک محور گل و گیاه پیش‌بینی شده است.

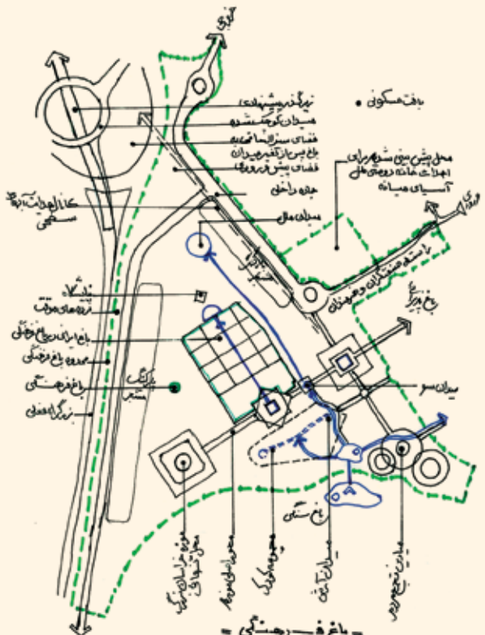

کروکی استقرار ریز فضاها در باغ فرهنگی

نقشه- تصویر هوائی باغ فرهنگی

راهنمای تصویر هوائی باغ فرهنگی :

۱) ورودی اتومبیل
۲) مجموعه راسته صنعتگران و هنرمندان
۳) پارکینگ
۴) ورودی از میدان تلویزیون
۵) زیرگذر پیشنهادی در میدان تلویزیون (از بالا عبور داده‌اند)
۶) محدوده الحاقی از میدان کنونی به باغ فرهنگی
۷) استخر ملل (پرچم‌ها)
۸) نمازخانه
۹) باغ ایرانی
۱۰) میدان‌ها و آب‌نمای محور موزه
۱۱) میدان سو
۱۲) موزه بزرگ خراسان
۱۳) میدان آرش
۱۴) مجموعه کودک و آینده
۱۵) ورودی مجموعه کودک از محور نمازخانه
۱۶) ورودی مجموعه کودک از مجاور موزه
۱۷) زمین بازی کودک
۱۸) پست برق
۱۹) دستشویی کودک
۲۰) پل ارتباطی کودک و معلول به کوه
۲۱) میدان تجمع – مردم
۲۲) میدان ورزش
۲۳) میدان تئاتر
۲۴) ورودی به کوه
۲۵) محل مرشد
۲۶) اسکیت (موقت)
۲۷) سرویس بهداشتی
۲۸) باغ سنگی
۲۹) مجموعه دوستی ملل آسیای میانه
۳۰) باغ پذیرائی
۳۱) بافت شهری
۳۲) بوفه‌های مجاور کوه
۳۳) استخر کودک زیر کوه

درباره بستر طرح

بستر طرح ترکیبی است از خطوط آزاد (در نزدیکی کوه) و خطوط منظم در مجاورت بافت شهری و محورهایی که ساختار اصلی طرح را تشکیل می‌دهند. اول محور مقابل موزه خراسان است که از طرف استخر قدیمی آغاز و اجباراً مستقیماً به مقابل موزه می‌رسد، دو محور اصلی دیگر یکی از کوه تا کنار میدان تلویزیون و دیگری از مقابل مجموعه کودک تا مقابل نمازخانه مجموعه کشیده شده‌اند. بستر طرح در مجاورت کوه با فرش سنگ طبیعی و به تدریج که به بافت شهری نزدیک می‌شود از سنگ پلاک استفاده شده است.

نکاتی درباره حضور آب

در طرح بستر باغ فرهنگی چند محور اصلی حرکتی در ترکیب با آب وجود دارد:

۱. محور ارتباطی میدان ملل (مجاور میدان جمهوری) به کوه که در مرکز این محور آب روان، از کوه به میدان پیش‌بینی شده است.

۲. محور کوه به نمازخانه (محل پیشنهادی اولیه برای موزه خراسان).

۳. از کوه به داخل مجموعه کودک

بستر آب‌های جاری فوق‌الذکر در محدوده کوه به صورت طبیعی است، از نزدیکی بافت‌های شهری به صورت منظم‌تر طراحی و اجراء شده است.

۴. در محور موزه خراسان نیز چند آب‌نما پیش‌بینی شده است که فواره‌های آن‌ها دارای طرح‌های خاصی هستند که به نحو متفاوتی اجراء شده و امید است مجدداً تکمیل و طبق طرح به اجراء درآید.

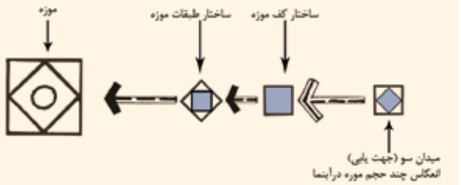

نشانه‌های قرار گرفته در بستر مسیر رسیدن به موزه خراسان

مسیر جویباری، گلکاری و بوته‌کاری در مسیر آب از استخر محور موزه خراسان به طرف نمازخانه

دروازه محور موزه خراسان- در انتهای تصویر موزه در حال ساخت

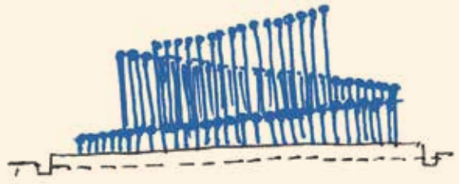

کروکی اولیه آبنمای محور کوهسنگی

به جای آب‌نمای طراحی شده آب نمایی با فواره‌های معمولی نصب شده است.

باغ ایرانی در محور نمازخانه

میدان ملل (با پرچم‌های ملل آسیای میانه)- در صورت الحاق قسمتی از میدان تلویزیون ورودی اصلی باغ فرهنگی خواهد شد.

محور باغ ایرانی - جویبار - گل و درختان سایه دار در دو طرف

در دو سوی باغ ایرانی فضاهایی سایه‌دار به وجود آمده است که فعلاً و تا آماده شدن باغ طبیعی می‌تواند مورد استفاده مردم به روش سنتی یعنی استقرار بر زمین قرار گیرد.

ظهور آب از سنگ چشمه در استخر زیر کوه

قسمتی از مسیر جویبار جاری از کوه به طرف باشگاه جدید در ترکیب آب و درخت و گل

قسمتی از میدان آرش و آب‌نمای پیکان سنگی در باغ فرهنگی، بستر باغ در نزدیک کوه از انحنای کوه تأثیر پذیرفته است.

گونه‌های گیاهی خاص با بوهای خوش و رنگ‌های متنوع در ارتباط با جویبارها

جویبارهای نزدیک کوه با گیاهان و بوته‌های هماهنگ با فضای طبیعی کوه پیش‌بینی شده است.

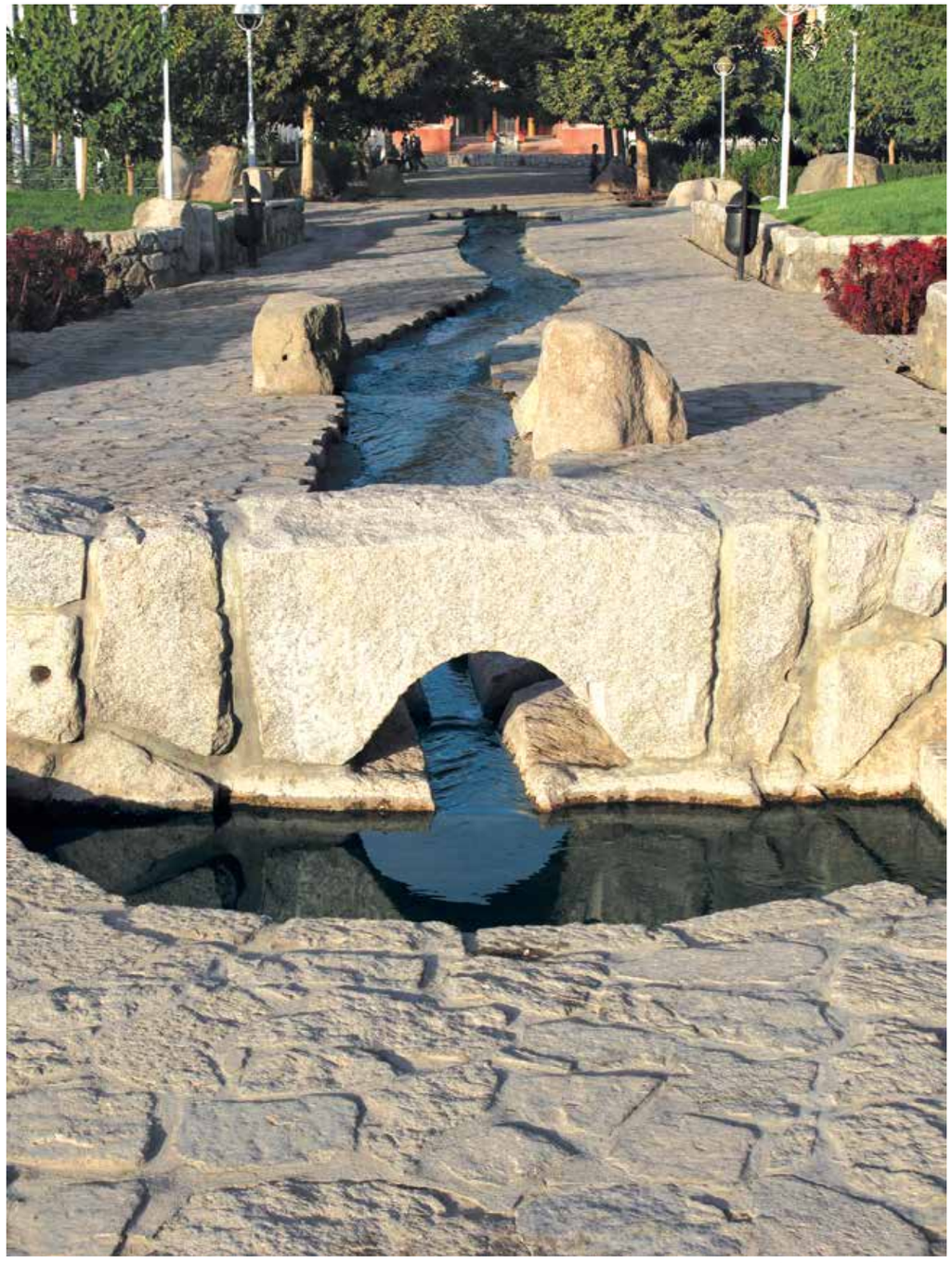

مسیر میدان آرش به طرف باشگاه جدید

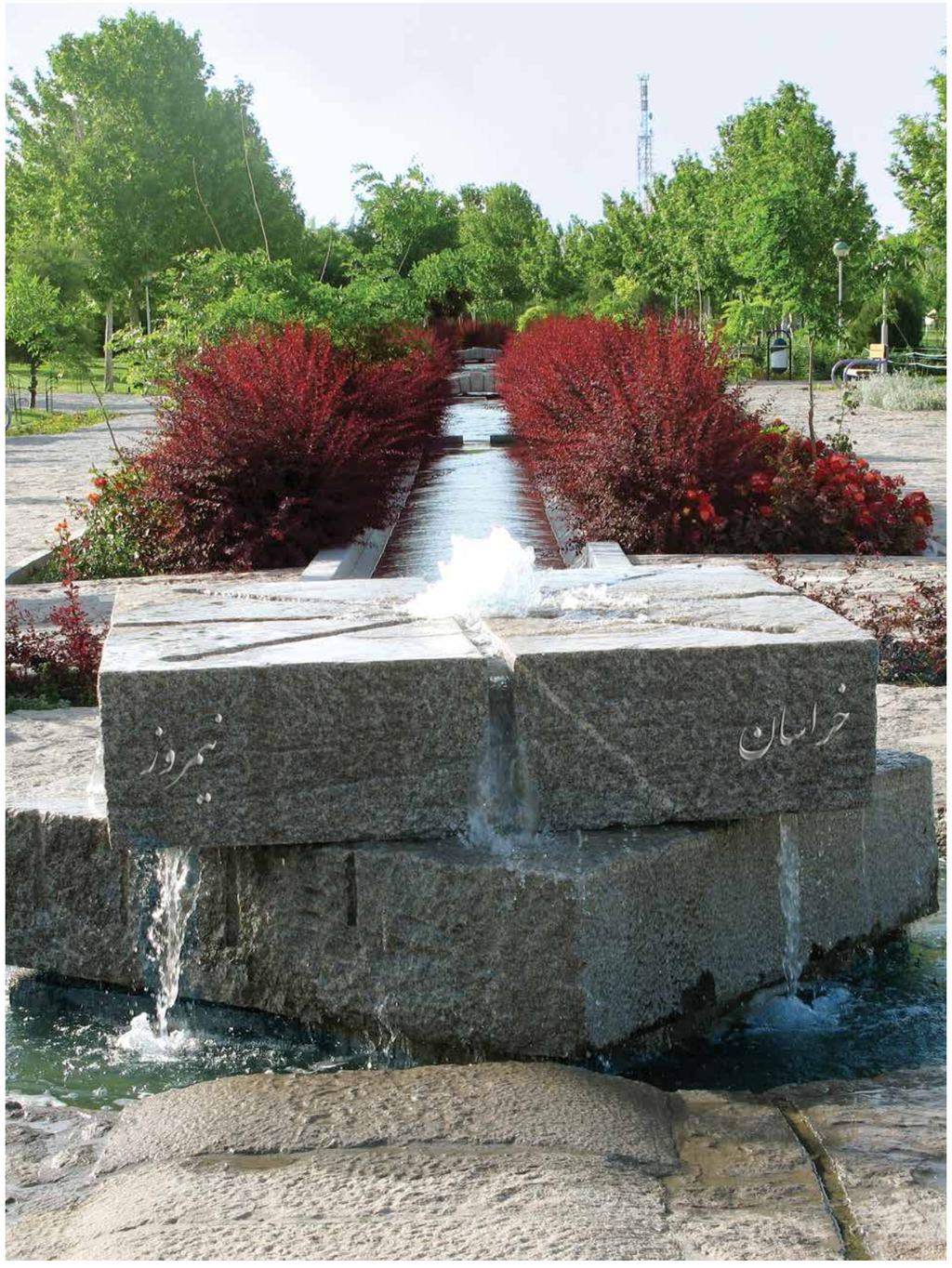

میدان سو (جهت) و آبنمایی که از یک طرف به فرم کالبدی موزه خراسان اشاره می‌کند و از طرف دیگر جهات جغرافیایی را با واژه‌های پارسی، باختر (شمال)، نیمروز (جنوب)، خوروران (شرق) و باختر (غرب) نشان می‌دهد.

ساختمان‌ها و فضاهای مختلف

مجموعه کودک و آینده

قبلاً یادآوری شـــده بود که در آغاز اجرای طرح مجتمع کوهسنگی، اراضی این طرح توسط سازمان‌ها و ادارات مختلف تصرف گردیده که در آن‌ها اقداماتی برخلاف کاربری فضای ســـبز آغاز نموده بودند. از جمله؛ یکی از ادارات متصرف زمین در قسمتی از اراضی غربی برخلاف ضوابط فضای ســـبز اقدام به اجراء یک طرح برج اداری نموده بود، در محلی که اینـــک مجموعه کودک و آینده قرار دارد، این برج مرتفع با زیربنای زیاد و فونداســـیون‌های بزرگ و عمیق و طبعاً با تصرف سطح بزرگ‌تری از اراضی برای پارکینگ و انبار و غیره.

پـــس از خلع ید و اخراج متصرفین زمین، چون تخریب ســـتون‌ها و فونداسیون‌ها دارای هزینه زیاد بود به پیشنهاد شهردار وقت آقای مهندس امیری‌پور قرار شـــد که از این فونداسیون‌ها برای ایجاد یک ساختمان در درون مجتمع استفاده شود. مشکلات بسیاری وجود داشت از جمله فقدان نقشه‌های چون ساخت (As built)، عدم همکاری سازندگان برج مزبور در این زمینه و اجرای غیرفنی کار انجام شـــده (ستون‌ها دارای چرخش بوده و در یک راستا قرار نداشتند. نظر به اینکه ایده طراح کوهسنگی این است که در درون فضای سبز، بهتر است ساختمان حتی‌المقدور در داخل زمین قرار گیرد، تا منظر باارزش فضای سبز را خدشه‌دار نسازد، لذا طرح مجموعه کودک و آینده به اتکاء و با اســـتفاده از فونداسیون و ستون‌های موجود بدون تخریب یا دســـتکاری زیاد به نحوی طراحی شـــده که در زیرزمین قرار بگیرد و بام آن نیز سبز گردد.

علی‌رغم مشکلات یاد شده در ســـال‌های اولیه اجرای طرح مشاور نظارت کارگاهی این طرح را برعهده نداشـــت و چند پیمانکار کم‌تجربه انتخاب شده دچار مشکل مالی و یا اجرایی شدند و برکنار گردیدند.

مجموعه کودک و آینده اینک یک مجموعه علمی– فنی– فرهنگی– اجتماعی برای ارائه پیشرفت‌های علمی– فنی جهان معاصر در زمینه‌های صنایع، محیط زیســـت به کودکان از طریق فیلم، ویدئو، نوار، کامپیوتر و کتاب در محیطی متناســـب با روحیه کودکان و در دل طبیعت می‌باشد، واین مجموعه شامل فضاهای زیر است:

تصویری از محل اجرای مجموعه کودک (تصویر اولیه)

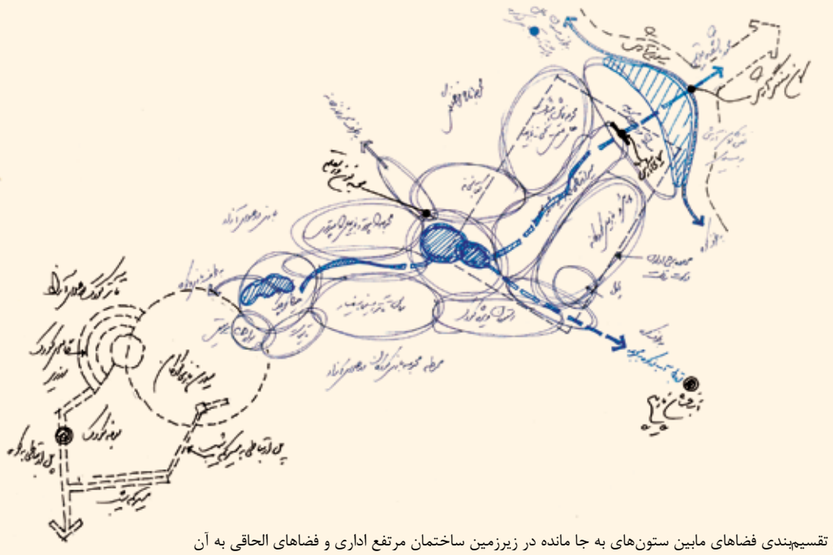

کروکی تقسیم‌بندی فضاهای مابین ستون‌های به جا مانده در زیرزمین ساختمان مرتفع اداری و فضاهای الحاقی به آن

۱. سالن آموزش کامپیوتر و بازی‌های کامپیوتری، ارتباطات اینترنتی و ... برای کودکان

۲. سالن آمفی‌تئاتر و کنفرانس و نمایش فیلم، اسلاید و ویدئو، برای آشنایی کودکان با مسائل و راه‌حل‌های محیط زیستی جهان و مشکلات شهرنشینی و کودکان سایر کشورها

۳. مجموعه ضبط، تکثیر، فروش موسیقی و فیلم کودکان

۴. ســـالن مطالعه و فروش کتاب، مجلـــه، روزنامه برای کودکان (با کمک مؤسسات انتشاراتی مربوط به کودک)

۵. رستوران ویژه کودکان در فضای سربسته و در حیاط مجموعه

۶. بوفه مخصوص کودکان

۷. قفس پرندگان

۸. پیش‌بینی نمادهای مختلف حماســـی، ملی و مذهبی با تأکید بر گرافیک ساده برای کودکان

۹. مجموعه بازی فکری نظیر شطرنج در داخل و محوطه مجموعه

۱۰. حیاط و محوطه مناسب برای برگزاری نمایشگاه‌های کودک

۱۱. حضور عنصر طبیعی نظیر جویبارها و فواره‌ها در داخل و محوطه مجموعه

۱۲. انواع بازی‌های کودکانه با آب، تور و طناب، تونل، پل، کلبه‌های چوبی و نظایر آن در حیاط پیرامونی مجموعه.

لازم به یادآوری است که متأسفانه دال بتنی اجراء شده طرح اداری اولیه آن‌قدر ضخیم بود که امکان کاشت گونه‌های گیاهی در حیاط وسط مجموعه را غیرممکن ســـاخته است و لذا برای حضور گیاه در این حیاط طرح گلدان‌های بزرگ تهیه و اجراء شد.

تصویر مسیر به طرف مجموعه کودک از جویبار اصلی

راهنما :

۱– نگهبانی و اطلاعات
۲– بوفه همکف
۳– سالن نمایشگاه و فروشگاه کتاب کودک
۴– سرویس‌های عمومی
۵– رستوران مخصوص کودک
۶– سالن آمفی‌تئاتر
۷– موتورخانه
۸– اطاق برق
۹– نگهبانی و اطلاعات
۱۰– سالن بازی‌های کامپیوتری
۱۱– سالن سمعی بصری اطلاعات علمی – بازی‌های علمی
۱۲– نیم طبقه – محل فروش نوارهای صوتی تصویری
۱۳– نیم طبقه – اطاق عکاسی
۱۴– نیم طبقه – سرویس‌های عمومی
۱۵– نیم طبقه – بوفه کودک
۱۶– نیم طبقه – سالن بازی‌های کامپیوتری
۱۷– فضاهای عمومی (ورودی‌ها، پله‌ها، راهروها و آینه‌ها)
۱۸– ورودی میدان آرش
۱۹– ورودی از محور موزه خراسان
۲۰– ورودی از کوه
۲۱– ارتباط به فضای باز برای کودکان
۲۲– محوطه تجمع و بازی با ماشین‌های کوچک قابل کنترل

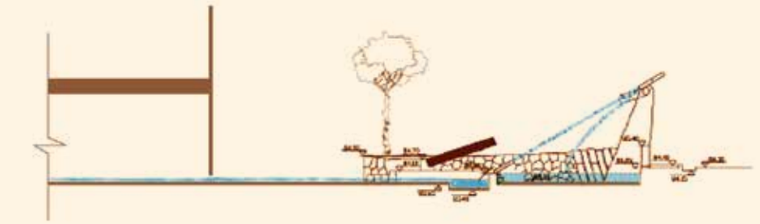

مقطع طولی کمان و میدان آرش

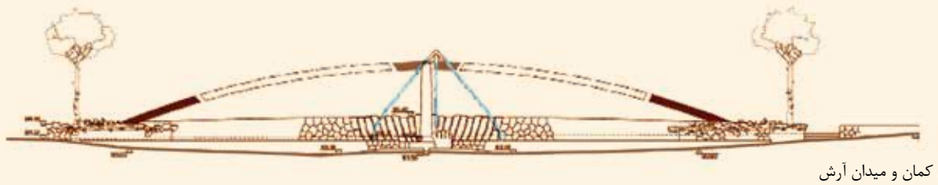

نمای کمان و میدان آرش

کروکی نمای چهره آرش

مجموعه کودک و آینده - ورودی میدان آرش- فواره نشانه کمان که با حرکت فواره آب، تیر آرش شکل می‌گیرد و با توقف آب فقط یک پیکان تیر باقی می‌ماند.

آبنمای حلزونی - مظهر آب از استخر کوچک زیر کوه به طرف مجموعه کودک و آینده

مجموعه کودک و آینده- خطوط به هم پیوسته در فضا تداعی کننده چهره آرش و ورودی مجموعه از باغ پذیرایی

مجموعه کودک و آینده- ورودی از میدان آرش- فواره پیکان و تیر آرش

مجموعه کودک و آینده- نشـــانه نون و قلم در مقابـــل محور نمازخانه و در عین حال نشانه ورودی مجموعه

مجموعه کودک و آینده- پرواز پرندگان در مســـیر پیاده قفس مجموعه کودکان را از پایین و بالا به یکدیگر مرتبط می‌سازد.

مجموعه کودک و آینده و پله ارتباطی بین سقف و محوطه داخلی

مجموعه کودک و آینده- قفس پرندگان در ورودی میدان آرش

مجموعه کودک و آینده- جویبار سرچشمه گرفته از کمان آرش در تمام مسیرها و راهروهای مجموعه جریان دارد. بوفه کودکان در طبقه بالا مشرف به مسیر است.

مجموعه کودک و آینده- سالن دو طبقه بازی‌های کامپیوتری با بدنه مواج

مجموعه کودک و آینده- پله‌های مختلف در جهات مختلف

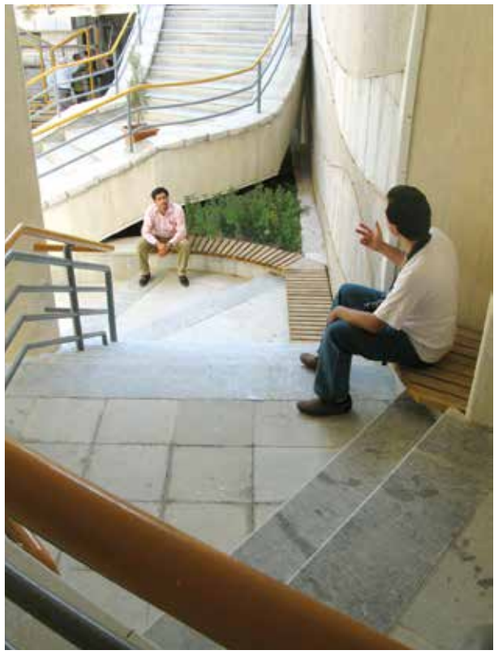

مجموعه کودک و آینده- در هر گوشـــه‌ای که امکان دارد محلی برای استراحت مردم پیش‌بینی شده است.

مجموعه کودک و آینده- جویبار، فواره و آب بخش اصلی محورهای حرکتی در این مجموعه است.

مجموعـــه کـــودک و آینـــده- گوشـــه‌های فرو افتاده در اجـــراء به گوشـــه‌هایی برای استراحت تبدیل شده است.

مجموعه کودک و آینده- پل چوبی و آویزان قسمتی از ورودی جنوبی مجموعه است.

مجموعـــه کـــودک و آینده- حیـــاط غربی، بازیهای‌فکری، پل معلق ارتباطی، نیم طبقه ورزشـــی، موزیک و بازی‌های کودکانه و در سقف مجموعه بازی‌های هوای آزاد کودکان

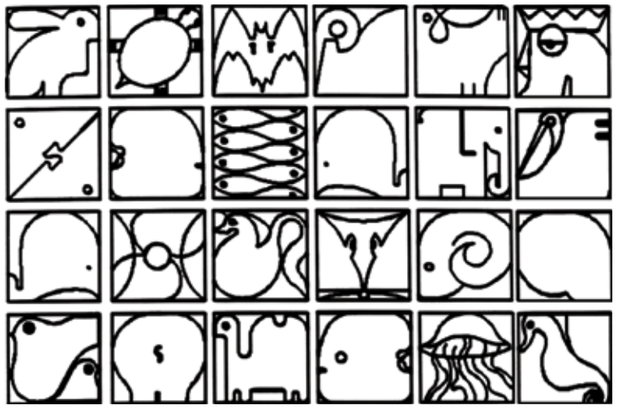

نقــوش مختلف حیوانات مــورد علاقه کودکان کــه فرم آن‌ها از یک خط بــه وجود می‌آید. در دیوارها، پنجره‌ها و کل ساختمان به کار گرفته شده است.

طرح حیوانات مختلف که با حرکت از یک نقطه آغاز و به پایان می‌رسد.

بوفه کودکان در همکف

مجموعه کودک و آینده- تالار ســینما، تئاتر، برگزاری جشن و سخنرانی جهت کودکان

مجموعه کودک و آینده - قسمتی از فضای داخل ورودی

مجموعه کودک و آینده- تالار سینما، دیوارها و سقف مواج و رنگی

مجموعه کودک و آینده- سقف سبز بنا، علاوه بر مسیری برای حرکت، مجموعه‌ای از گل‌ها و گیاهان خوشبو است.

مجموعه کودک و آینده- آب آبخوری‌ها، بر روی سـقف مجموعه مسیری آبی‌رنگ و طولانی را می‌پیماید تا به پای درختان فرو رود.

مجموعه کودک و آینده- حرکت آزاد آب در حیاط مجموعه فرم دهنده فضـا و مبلمان مجموعه است.

مجموعه کودک و آینده- مراجعین مجموعه دربرگیرنده اقشار و سنین مختلف است.

باغ فرهنگی- مجموعه زمین بازی کودکان

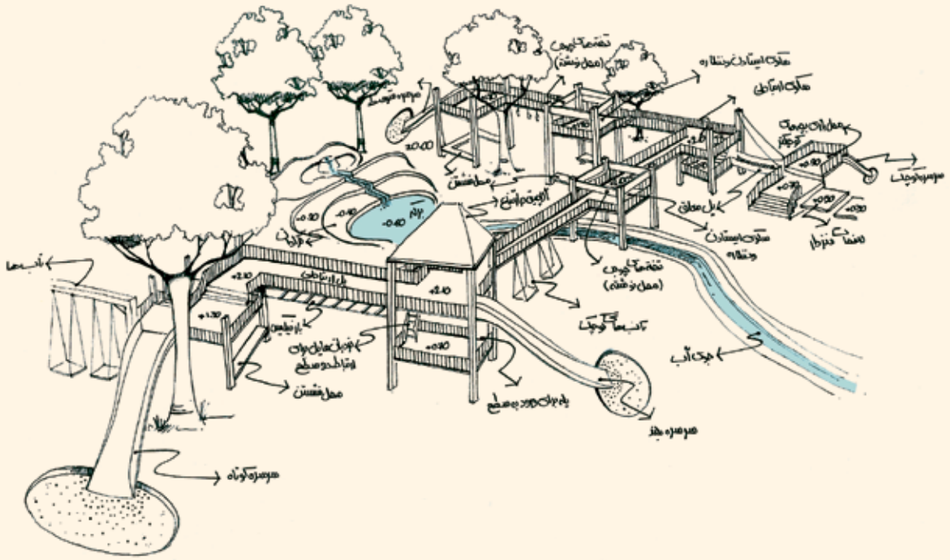

مجموعه چوبی طراحی شده برای بازی کودکان (ترکیبی از آب، درخت و وسایل بازی)

قسمتی از طرح پل‌های ارتباطی و پناهگاه‌های چوبی در ارتفاع برای دیده‌بانی کودکان از مجموعه بازی خود

مجموعــه بازی کودکان و خردســالان - به علــت تعجیــل در راه‌انــدازی مجموعه، به جای طرح چوبی ارائه شده از یک مجموعه پلاستیکی استفاده شد.

مجموعه بازی کودکان با فواره‌های کنترلی دستی توسط کودکان

مجموعــه تــور و طنــاب

مجموعه راسته صنعتگران و هنرمندان برای حمایت از هنرمندان و صنعتگرانی که فضای کار خود را در شهر از دست داده‌اند، به وجود آمده است. این مجموعه و فضاهای برگزاری نمایشگاه در هوای آزاد، در پیرامون و در بام آن، مرکزی برای ارائه این هنرها و صنایع است.

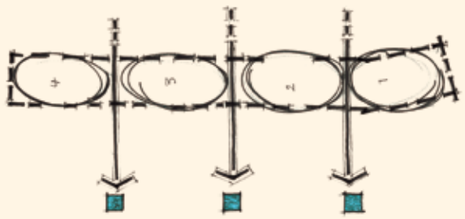

بدنه شیشه‌ای واحدهای راسته موجب نفوذ دید از خارج به داخل باغ پذیرایی است و در عین حال محصولات هنری چیده شده در درون باغ را می‌توان دید.

ســاختمان صنعتگران در عین شــفافیت مانع دید از داخل باغ به نمای نامتناســب ساختمان‌های مسکونی مجاور می‌شود.

نقشه راسته هنرمندان و صنعتگران - با پیش‌بینی شکاف‌هایی در طبقه همکف ساختمان برای ارتباط بصری باغ پذیرائی و معبر پشت ساختمان و شیشه‌های شفاف واحدها برای مشاهده باغ از بیرون

راسته صنعتگران و هنرمندان- تصویر بخش جنوبی از درون باغ پذیرایی

راسته هنرمندان و صنعتگران- تصویر بخش شمالی از خیابان مجاور- فواره واژگون در محل خیابان مجاور دعوت‌کننده مردم به مجموعه

راسته صنعتگران و هنرمندان- ورودی سوم و جویبار مقابل آن

فواره واژگون نشانه در مقابل خیابان ورودی کوهسنگی

نمونه‌ای از غرفه و کارگاه هنرمندان نقاش

نمونه‌ای از غرفه و کارگاه صنایع دستی

حفظ درخت ارار قدیمی از داخل ساختمان صنعتگران و هنرمندان برای حفظ آن

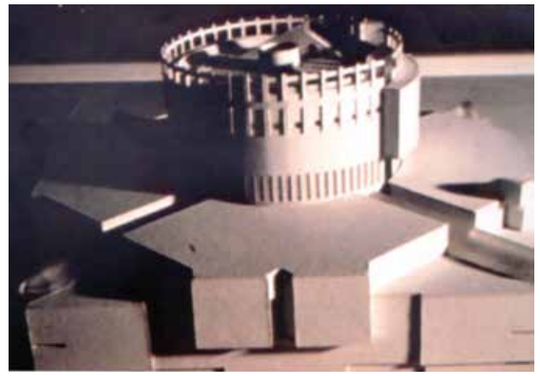

باغ فرهنگی- موزه خراسان، عنصر اصلی باغ فرهنگی است. (ماکت موزه)

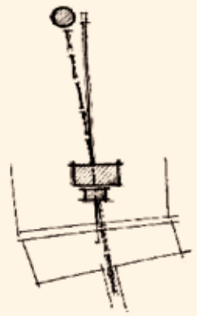

قرارگیری موزه خراســان در محور خیابــان کوهســنگی و زاویه آن با باشگاه قدیم

خانه نیایش در محور باغ ایرانی در باغ فرهنگی و جویبارها و گلکاری این محور

خانه دوستی ملل- ماکت مقدماتی مجموعه- این مجموعه جهت آگاهی رســانی و مبادلات فرهنگی بین مشهد و کشورهای آسیای میانه کــه علاقمند به فرهنگی فارســی و ارتباط با ایرانیان و بالاخص خراســانیان، که به عنوان بخش مهمی از خراسان بزرگ هستند، پیشنهاد شده است.

نکاتی درباره راه‌ها

راه‌های پیش‌بینی شــده در این باغ برحسب کاربرد فضا و دوری و نزدیکی به بافت شــهری و به کوه یا به باغ پذیرایی، متفاوت است. قبلاً یادآوری شــد که طبق نظر کارفرما برای تقلیل هزینه ابتدا تمام مسیرها شن‌ریزی در نظر گرفته شده و حتی اجباراً از جدول بتنی استفاده شده بود ولی به تدریج با بروز برخی مشکلات ناشی از کاربرد شن توسط کودکان برای نشــانه‌گیری به چراغ‌ها و درخواست مردم، با تأمین اعتبار مسیرها ارتقاء کیفیت یافتند. معابر منتهی به نیایشــگاه و موزه خراسان با سنگ پلاک لایبید (سنگی ارزان و مقاوم) پوشانده شدند و به تدریج که راه‌ها به سوی کوه متمایل می‌شدند از انواع سنگ‌ها به صورت مکعب و یا طبیعی استفاده شده است و مسیرهای دور از کوه که معمولاً مورد استفاده جمع بیشــتری از مردم قرار می‌گیرد به عرض بیشــتر و دو ردیف درختکاری در دو طرف ســامان یافته‌اند و هر چه به کوه نزدیک می‌شویم از عرض معابر کاســته می‌شود. حتی‌المقدور سعی شده است که در معابر اصلی از آب جاری دو ســو یا در میانه استفاده شود. ولی نمی‌توان کتمان نمود که چگونگی تأمین بودجه نقش مهمی در انتخاب نوع کف داشته است.

طرح کاشت

طرح کاشت باغ فرهنگی با توجه به تنوع محورها، اهمیت هر محور حرکتی، دوری و نزدیکی به بافت شــهری و میدان جمهوری و یا دوری و نزدیکی به کوه طراحی شــده است. همانند سایر باغ‌ها حتی‌المقدور از گونه‌های گیاهی بومی بهره گرفته شده ولی برای ایجاد تنوع در منظر از گونه‌های جدیدی که در آب و هوا و ارتفاع مشابه در سایر شهرهای ایران وجود دارند بهره گرفته شده است. ضمن آن که چند گونه جدید نیز جهت آرایش به کار گرفته شــده است. گونه‌های گیاهی هر قدر به کوه نزدیک می‌شــوند از گونه‌های فصلی به گونه‌های کوهستانی یا ماندگارتر تغییر می‌یابند. در برخی محورها از گونه‌های درختان با عمر بیشتر (به صورت روت بال Root Ball) از سایر طرح‌های عمرانی شهرداری که درختان آن در مسیر طرح‌ها قرار گرفته‌اند، استفاده شده است.

یکی از مشــکلات این اراضی وجود خاک نامرغوب و یا آغشــته به مصالح ســاختمانی در عمق اســت که طبعاً انتقال همه آن‌ها به خارج و جایگزینی خاک خوب مورد قبول قرار نگرفت و لذا درخواســت شــد در هنگام اجراء برای هر درخت عمق بیشــتر و چاله بزرگ‌تری خاکبرداری شود که امید است این تمهید مثمرثمر قرار گیرد و سازمان پارک‌های شهر مشهد که مســئولیت اجرای فضای سبز را دارد در این زمینه با درایت و دقت لازم عمل نماید.

در محور اصلی طرح، برحسب مورد در دو طرف و یا در وسط محور

سنگ صاف

سنگ ۶ ضلعی (مکعب)

سنگ طبیعی، با رویه نیمه‌صاف

گلکاری انجام شــده است. در میادین طرح برحسب طرح و ایده معماری طرح کاشــت تنظیم گردیده اســت. به طور کلی سعی شده است که در محورهای حرکتی اصلی با کاشت درختان سایه‌دار مسیر سایه‌دار به وجود آید. برای جلوگیری از نفوذ سر و صدا و یا روشنایی اتومبیل‌های عبوری در بزرگراه کمربندی و هم‌چنیــن در اطراف در محل‌هایی که پارکینگ وجود دارد، تپه‌های کم‌ارتفاعی نیز پیش‌بینی شده است (کم ارتفاع بدان جهت که دید والدین از فرزندان خود قطع نگردد و مشکلی به وجود نیاید) که با چمن و یا ترکیب چمن و گل پوشیده شده است.

باغ فرهنگی- جویبارها و گل‌های دو ســوی آن در نزدیک کوه دارای فرم آزاد هستند.

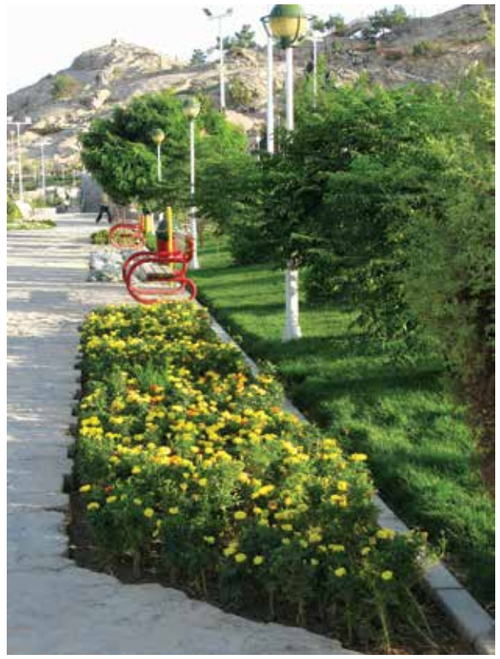

باغ فرهنگی- در مجاور محور اصلی گل‌های متنوع در دو ســوی محور کاشته شده‌اند.

باغ فرهنگی- میدان سو، ترکیب گونه‌های مختلف گیاهی برای ایجاد رنگ‌های متنوع منظر

باغ فرهنگی- ترکیب گونه‌های گیاهی در مسیری غیرمستقیم

باغ فرهنگی - با نزدیک شدن به کوه نوع گونه‌های گیاهی به تناسب تغییر می‌نماید.

بــاغ فرهنگی - در مجاورت بزرگراه با ایجاد تپه‌های کوچک ســعی بر تقلیل آلودگی منظر بزرگراه از درون پارک شده است.

درختان، درختچه‌ها، بوته‌ها و پوششی‌های مناسب مجتمع کوهسنگی (باغ فرهنگی)

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	افرای سیاه	Acer negundo
۲	درخت ابریشم	Albizia julibrissin
۳	زرشک زینتی (جگری رنگ)	Berberis sp.
۴	دم‌موشی غفایی	Buddleia davidii
۵	دم‌موشی ارغوانی	Buddleia davidii var.
۶	کاتالپا	superbo
۷	داغداغان	Catalpa speciosa
۸	سدروس	Celtis caucasica
۹	ارغوان کانادایی	Cedrus deodora
۱۰	ارغوان معمولی	Cercis canadensis
۱۱	به ژاپنی	Cereis siliquastrum
۱۲	کوترناستر خزنده (شیرخشت)	Chaenomeles japonica
۱۳	درخت پر (صورتی یا بنفش)	Cotonaster horizontalis
۱۴	زالزالک گل صورتی	Cotinus coggygria
۱۵	سنجد زینتی	Crataegus monogyna var.
۱۶	یاس زرد	rubro plena
۱۷	زبان گنجشک	Eleagnus pungens
۱۸	ژینکگو (پایه نر)	Forsythia intermedia
۱۹	لیلکی آمریکایی بدون خار	Fraxinus excelsior
۲۰	هیپریکوم (گل راعی)	Ginkgo biloba
۲۱	گردو	Gleditschia triacanthos
۲۲	جونی‌پروس خزنده طلایی	var. inermis
۲۳	درخت چینی (باران طلایی)	Hypericum spp.
۲۴	توری (سفید، صورتی)	Juglans regia
۲۵	توری بنفش	Juniperus horizontalis var.
۲۶	پیچ امین‌الدوله (سفید و قرمز)	Koelreuteria paniculata
۲۷	پیچ آبجویی	Lagerstroemia indica
۲۸	سیب زینتی ژاپنی	Lagerstroemia indica
۲۹	زیتون تلخ	Lonicera fragrans
۳۰	توت نر پیوندی	Lonicera sempervirens
۳۱	مورد	Malus floribunda
۳۲	موچسب وحشی	Melia azedarach
۳۳	کاج سیاه	Morus alba
۳۴	چنار	Myrtus communis
۳۵	آلبالو تلخ	Partenosisus quinquefolia
۳۶	پیراکانتا نارنجی	Pinus nigra

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۳۷	پیراکانتا قرمز	Pyracantha coccinea
۳۸	اقاقیای معمولی	Robinia pseudoacacia
۳۹	اقاقیای گل قرمز	Robinia pseudoacacia var.
۴۰	آبشار طلا	Rosa sp.
۴۱	نسترن رونده سوئدی	Rosa spp.
۴۲	بید مجنون	Salix babylonica
۴۳	اسپیره	Spirea crentata
۴۴	طاووسی	Spartium junceum
۴۵	مروارید	Symforicarpos albus
۴۶	پیچ اناری	Tecoma grandiflora
۴۷	نارون وسک	Ulmus carripinifola
۴۸	سروطبری بلند	Thuja orientalis elegantissima
۴۹	بُداغ	Viburnum opulus
۵۰	مارگریت (ترجیحاً بلند)	Chrysanthemum spp.
۵۱	کرئو پسیس	Coreopsis atkinsoniana
۵۲	میخک رونده	Dianthus spp.
۵۳	اچیناسیا	Echinacea spp.
۵۴	فستوکا	Festuca
۵۵	فرانکینیا	Frankenia
۵۶	لاواندر	Lavandula officinalis
۵۷	چمن	Lawn
۵۸	لیزوماخیا	Lysomachia
۵۹	رز هفت رنگ	Rosa spp.
۶۰	رزماری	Rosmarinus officinalis
۶۱	رودبکیا	Rudbekia spp.
۶۲	سیج ابلق (سالویا)	Salvia spp.
۶۳	ساسا (فالاریس مینیاتور)	Sasa sp.
۶۴	سدم قاشقی	Sedum spp.
۶۵	سدم قرمز	Sedum spp.
۶۶	آویشن خزنده	Thymus spp.

میدان‌های چندعملکردی

باغ فرهنگی- میدان گردهمایی - برگزاری مسابقه پهلوان سال کشور- دامنه کوه خود به عنوان بخشی از میدان مورد استفاده مردم قرار گرفته است.

باغ فرهنگی- میدان بزرگ - میدان‌ها با عبور رشته‌ای جویبار پر پیچ و تاب، بوته‌ها و درختان روحیه طبیعی بهتری یافته‌اند.

باغ فرهنگی- میدان گردهمایی بزرگ - برگزاری یکی از مراسم بزرگداشت در گوشه چپ محل استقرار مرشد ورزش‌های باستانی دیده می‌شود.

باغ فرهنگی- میدان گردهمایی کوچک محلی برای فعالیت‌های مختلف فرهنگی از جمله تئاتر، ورزش جمعی و همچنین تجمع زنان برای روزی خاص

میدان گردهمایی بزرگ – ورزش با وسائل مختلف (بانوان)

میدان گردهمایی بزرگ- ورزش‌های مختلف با استفاده از وسایل (آقایان)

باغ فرهنگی- میدان گردهمایی بزرگ
برگزاری برنامه‌های نمایشی تلویزیون

باغ فرهنگی- میدان گردهمایی بزرگ
برگزاری ورزش‌های باستانی جمعی

باغ فرهنگی- میدان گردهمایی بزرگ
برگزاری مسابقات کشـــتی سنتی منطقه خراسان (باچوخه)

اثاثیه (مبلمان)

اثاثیه باغ فرهنگی به تناسب عملکرد و فضای آن برای این محدوده طراحی شده است. گرچه برخی از اثاثیه طراحی شده نظیر سطل زباله در سایر باغ‌ها نیز مورد استفاده قرار گرفته است.

نیمکت برای حدفاصل بافت شهری و کوه

نیمکت مواج با استفاده از اشکال حیوانات برای کودکان

آبخوری متناسب با محیط و نیاز استفاده‌کنندگان طراحی شده است.

محل بازی شطرنج در هوای آزاد

نیمکت با استفاده از hدیوارهای حائل خاک

چراغ برای حدفاصل کوه و بافت شهری

چـــراغ بـــرای محوطه‌هـــای پیرامونـــی (حفاظت از تخریب)

حضور و استفاده مردم

برگزاری کلاس‌های آموزشی در هوای آزاد و در دل طبیعت در میدان‌های مجتمع

کوهسنگی اینک نیز مورد بازدید و علاقه همه گروه‌های اجتماعی است.
مراجعان به آرامگاه شهید گمنام نیز از طبیعت باغ‌ها لذت می‌برند.

راه‌های عریض پیش‌بینی شده در برخی موارد حضور و هجـــوم اســـتفاده‌کنندگان نمی‌تواند جوابگوی جمعیت زیاد بازدیدکننده باشد.

تکمیل باغ فرهنگی*:

قسمتی از باغ فرهنگی در پیرامون کوه غربی و در شمال شرقی آن و جنوب خیابان بهشتی قرار گرفته است. در این محدوده چند ساختمان اقامتـــی قدیمی برای مهمانان و یک ســـاختمان اداری آجری متعلق به اداره آب منطقه ای قرار داشـــت. پس از تخلیه اراضی ســـاختمان های اقامتی تخریب و ساختمان اداری نگهداری شد. برای جلوگیری از اداری شدن مجدد ساختمان بنا به پیشنهاد طراح و موافقت شهردار مشهد این ســـاختمان به خانه هنرمندان مشهد اختصاص یافت. برای ارتقاء کیفیت محدوده طـــرح هایی به اجرا در آمد از جملـــه پارکینگ ها و ورودی در انتهای خیابان بهشـــتی، محوطه سازی اطراف ساختمان با ایجاد فضای لازم برای استراحت و برگزاری نمایشگاه هوای آزاد، طرح یک رستوران در مجاورت مجموعه برای استفاده هنرمندان، ایستگاه نگهداری و تحویل دوچرخه، پاتوق دوچرخه ســـواران و تکمیل مسیر مشجر و جویباری این مجموعه به داخل کوهسنگی (به فضای میان دو کوه و به بخش جنوبی پردیس کوهسنگی) انجام گرفت[1].

متاسفانه به علت ایجاد یک نرده جدید توسط سازمان آب منطقه ای مسیرهای پیاده مرتبط قطع شده است و طرح رستوران و پاتوق دوچرخه سواران اجراء نشده است.

باغ فرهنگی- منظر مجموعه کودک و آینده از فراز کوه

* این صفحات در توضیح فعالیت های تکمیلی انجام شده پس از انتشار اول کتاب در سال ۱۳۹۸ به کتاب افزوده شده است.

۱.یکی از تبعات واگذاری اراضی به موزه دفاع مقدس و عدم اجراء آن، ایجاد بلاتکلیفی در محوطه بین دو کوه و در بخش جنوبی کوهسنگی بود که موجب شد طرح ها ناتمام بماند و یا اجراء نشود و شرکت ها و یا سازمان ها اراضی را که تحویل داده بودند و طرح های تکمیلی پردیس کوهسنگی در این اراضی اجراء شده بود، با عناوین مختلف همان اراضی را مجدداً محصور کردند و از دسترس عموم خارج ساختند که در صفحات آتی توضیح داده شده است.

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

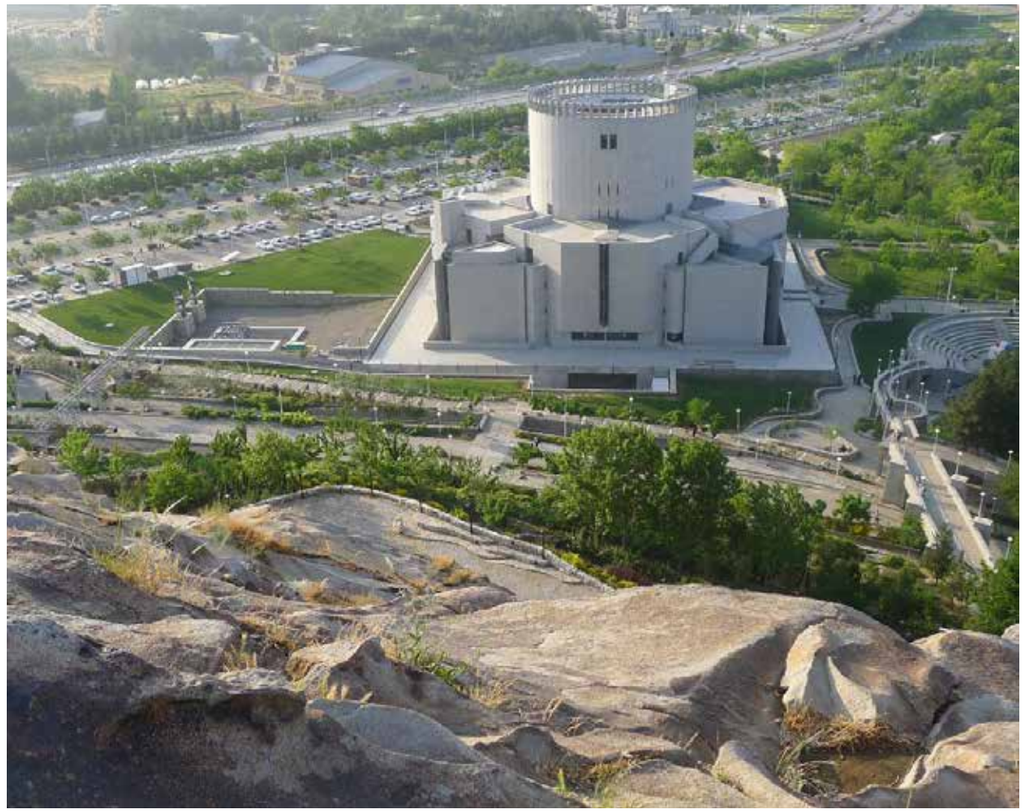

باغ فرهنگی- منظر موزه خراسان پس از تکمیل از فراز کوه

باغ فرهنگی- آب نمای جدید در قسمتی از محوطه ساختمان قدیمی سازمان آب پس از تبدیل به خانه هنرمندان مشهد

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

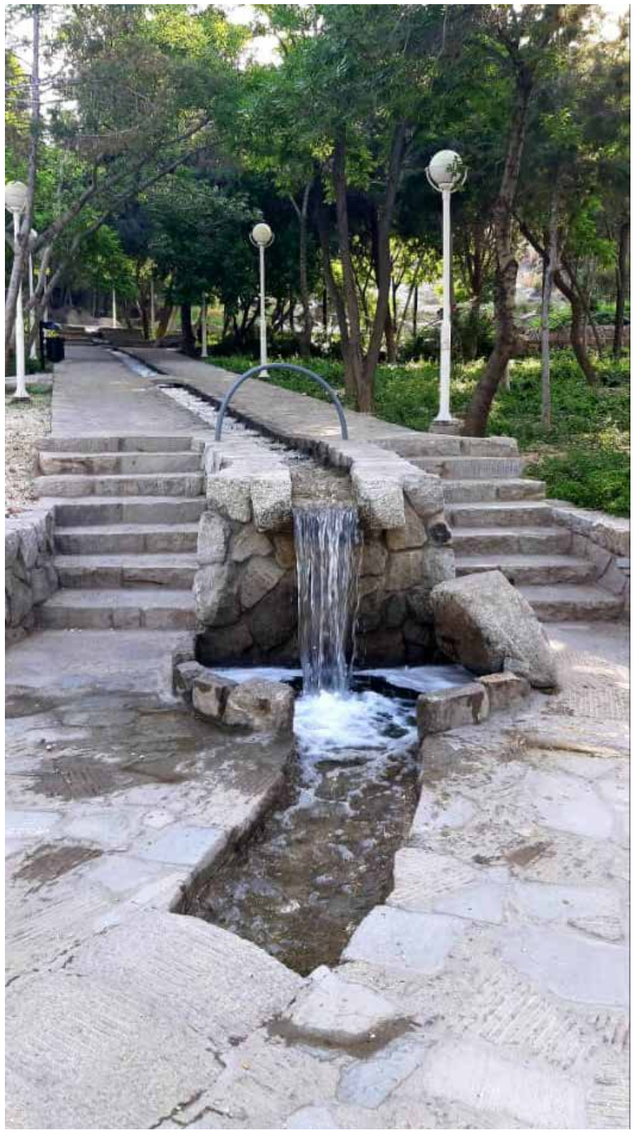

ورودی آب جویبار از سرچشمه دامنه کوه جنوب شرقی به داخل محوطه خانه هنرمندان

مسیر جویباری از کوه به طرف محوطه خانه هنرمندان

۶-۷-۳- باغ سوم:

باغ سنگی

کوه سنگی با تو سخن می‌گوید:

۱. هزاران سال است در انتظار تو هستم، برای خوشامدگوئی تو خود را آماده ساخته‌ام.

۲. صدها استاد سنگتراش کار کرده‌اند که وقتی به دیدن من آمدی راهی کم‌خطر برای حرکت داشته باشی.

۳. معماران بر پیکر من آب‌های روان را جاری کرده‌اند و باغبانان هنرمند گل‌ها و بوته‌ها را کاشته‌اند که راه تو فرح‌بخش گردد.

۴. دوست نیکوی من، آنگاه که به سوی چکاد من می‌آئی، آهسته بیا و به هستی، به طبیعت و به پدیدآورنده زیبائی‌ها بیندیش.

۵. گام‌هایت را آگاهانه و استوار بردار تا نلغزی.

۶. در خموشی، گوش خویش را به صدای زمزمه جویبارها و آبشارهای گونه‌گون بسپار و از موسیقی آب سرشار شو.

۷. با گونه‌ات خنکای نسیم کوهستان را دریاب.

۸. چون به دیواره سیمرغ رسیدی، لختی بیاسای، آیا کسی در بین همراهان تو، سیمرغ نیست؟

۹. بر چکاد من آشـــیانه هشـــت همای جوان است که در راه حفظ شرف ملت خویش بال به آتش سپردند. به ستایش آنان به پاخیز و در خموشی به قهرمانان میهن بیندیش.

۱۰. آنها در آغوش منند و من در سپیده‌دمان همراه نسیم با آنان نجوا می‌کنم.

۱۱. باز هم بالاتر بیا اما به آهستگی و در آرامش.

۱۲. بر زمین نقش شهر مشهد را می‌بینی، شهری هزارساله، با دو نشانه.

۱۳. نشانه گرامی امام و نشانه آرامگاه مردی بزرگ که با اثر سترگ خویش نام ایران و زبان پارسی را جاودان نمود.

۱۴. برای شنیدن صدای رود – دره‌های طرقبه، شاندیز، مایان، زشک و ... باید خموشی گزینی و گوش جان بسپاری.

۱۵. دوست من به شهر بنگر، آیا آن بنای باشکوه را می‌بینی؟

۱۶. در سوی راست، به همزاد من بنگر، به خطوط او نگاه کن او خیلی حساس است. از نگاهت متشکرم.

۱۷. اگر می‌خواهی برگردی احتیاط کن. فقط از مسیرهای زیبای ساخته شده و از کنار گل‌ها و بوته‌ها عبور کن. آیا بوی خوش بوته بومادران را حس می‌کنی؟

۱۸. چون به دامنه من رسیدی برگرد و به من بنگر. مرا می‌بینی؟ من چشم براه تو هستم که باز هم به دیدار من آئی با دوستان، فرزندان و آشنایان.

۱۹. چون به زادگاه خویش بازگشتی پیام مرا به همه برسان و بگو. کوه‌سنگی سفارش کرد:

«با طبیعت نیز همچون با یار خویش مهربان باش»

سابقه و موقعیت

این مجموعه طبیعی در قلب مجتمع طبیعی کوهســـنگی اســـت، با مساحتی حدود ۳۰ هکتار که شامل دو عنصر اصلی یعنی دو کوه سنگی است. ایده‌های عناصر اصلی این باغ عبارتند از:

- کوه شـــرقی مرتفع‌تر است و با راه کمتر و روحیه آرام‌تر طراحی شده اســـت. مردم می‌توانند در محل شـــمال کوه مســـتقر و از ارتباط بصری مســـتقیم با مشـــهد و با گنبد امام رضا(ع) لذت ببرند. بر فراز کوه شرقی مجسمه‌ای فلزی و مرتفع با نام "نیایش" به عنوان یک نشانه که از شهر قابل رؤیت اســـت پیش‌بینی شده است. در دامنه این کوه، مقبره برخی از شاعران خراسان وجود دارد که در ترکیب با طبیعت بازسازی خواهد شد.

عناصر اصلی (بناها و فضاها)

- کوه غربی مرکز تحرک و فعالیت باغ ســـنگی است. در دامنه پایین کوه غربی دو اســـتخر بزرگ و کوچک احداث شده است که مجموعه متنوعی از آبشـــارها آنها و مســـیر بین آن دو را به هم مرتبط می‌سازد. تراس‌های گردش سراســـری و در دامنه بالاتر، مسیرهای استراحت و اتراق خانواده‌ها همراه با آب و آبشار و گل و گیاه کوهستانی است.
- **دیوار سی‌مرغ:** در بالاترین بخش این کوه، دیواره‌های سنگی قرار دارد که بر آن نقش سنگی داستان سی‌مرغ عطار نیشابوری اجراء شده است.
- **آموزش کوهنوردی:** در بخش‌هایی از کوه و در مجاورت مجموعه کـــودک، امکان آموزش و ورزش کوهنـــوردی جهت کودکان پیش‌بینی شده است.
- **آرامگاه شهدای گمنام:** بر فراز کوه غربی پیکر ۸ شهید گمنام دفن شده است که به سادگی و بی‌پیرایگی همراه با آبشار و جوی آب در بین مقابر، طراحی و اجراء شده است.
- **نقشه شهر مشهد:** بر فراز کوه سطحی است که نقشه شهر مشهد و طبیعت اطراف آن به صورت طبیعی بر زمین نقش بســـته است. در این نقشه آب‌های جاری از ارتفاعات بینالود به صورت رودخانه‌های نمادین به شهر مشهد وارد و در نهایت در محل ضریح به زمین فرو می‌رود.

این مجموعه آب‌ها به صورت آبشـــاری بر فراز مقابر شهیدان گمنام ظاهر شده و فرو می‌ریزد و به صورت جویباری از بین مقابر عبور می‌کند و به صورت آبشارهای متعددی تا پایین کوه و تا قلب باغ پذیرایی (استخر قدیمی) جریان می‌یابد.

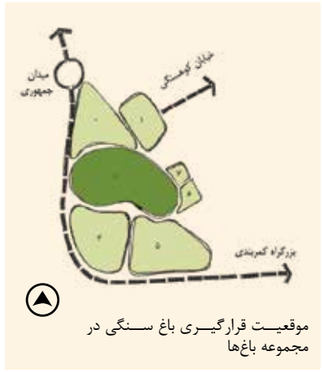

موقعیـــت قرارگیـــری باغ ســـنگی در مجموعه باغ‌ها

دیروز- تصویری از وضع مخروبه اولیه بدنه کوه غربی- محدوده‌ای که تصاویر صفحات آینده نشان‌دهنده طرح اجراء شده بر آن است.

- **مجموع پذیرایی کوهســـتانی (بوفه‌ها):** چون تصمیم گرفته شده بود که برای جلوگیری از ســـاخت و ســـاز آینده بر کوه، هیچ ساختمانی در کوه احداث نشـــود، لذا برای پذیرایـــی از مردم در پای کوه دو بوفه در مجاورت باغ پذیرایی پیش‌بینی و احداث گردید.
- **تراس‌های استراحت در شمال و جنوب کوه:** برای استراحت مردم در صبحگاه و یا در شامگاه تراس‌های متعدد مشرف به هم به همراه آب و آبشار و درخت سایه‌دار در شمال و جنوب کوه غربی پیش‌بینی گردیده است.
- **تابلو آهوان پناهجو در میان دو کوه:** دو منبع آب شـــهر مشهد در بین دو کوه پیش‌بینی شده است که هیچگونه امکان طراحی و یا دخل و تصرفـــی در آن وجود ندارد، از آنجایی که این دو منبع از فراز کوه‌ها دیده می‌شوند تصمیم گرفته شد که دو تابلوی نقاشی برای روی آنها تهیه شود. مضمون یکی خورشید و مضمون دیگری آهوان پناهجو است.

تابلوها به وسیله آجر هره ترسیم و به وسیله شنهای با رنگ طبیعی اجراء گردیده است. اندازه تابلو آهوان پناهجو ۱۱۶ متر است.

- **استقرار مدیریت باغ:** تعدادی ساختمان آجری در حدفاصل بین دو کوه و در جهت شـــمالی که قبلاً مورد استفاده اداره آب قرار داشته وجود دارد. برخی از این ســـاختمان‌ها تخریب و تعدادی نگهداری شـــده و به استقرار مدیریت پارک می‌انجامد.
- **خانه هنرمندان:** پیشنهاد شده است تعدادی از ساختمان‌های تخلیه شده سازمان آب، پس از بازپیرای به خانه هنرمندان مشهد تخصیص یابد.
- **دستشویی‌ها:** برای استفاده مردمـــی که صعود می‌کنند یک سرویس بهداشتـــی در دامنه کوه با نمای سنگی و در ترکیب با شیب کوه اجراء شده است.
- **مجموعه اسکیت و رستوران کوهستان:** در ضلع جنوب غربی کوه شرقی (بین کوه و منبع آب) منطقه‌ای وجود دارد که از کوه برداشت شده و فضای خالی بزرگی به وجود آورده است. برای استفاده از فضای موجود و همچنین ایجاد تحرک و حضور مردم از فضای بین دو کوه که موجب افزایش ایمنی این منطقه خواهد شد، یک مجموعه اسکیت کوهستانی، تئاتر هوای آزاد و رستوران پیش‌بینی شده است.
- **رستوران کوهستانی**
- **پل‌های ارتباطی به مجموعه کودک و باغ پذیرایی**

لازم به یادآوری اســـت که به علت کمبود بودجه تاکنون فقط کوه غربی سامان یافته اســـت. ایده کلی طرح برای کوه شرقی عبارتست از اجرای بخش مجسمـــه‌های ســـنگی در ارتباط با موزه تاریخ طبیعی در قسمت جنوبی کوه و حداقل دستکاری در ساختار طبیعی کوه.

نکاتی درباره بستر طرح

باغ سنگی که بر روی کوه ســـنگی (سنگ خارا یا گرانیت) طراحی شـــده و به اجراء درآمده دارای ویژگی‌هایی اســـت که لازم است با دقت و توضیحات بیشـــتری مورد توجه قرار گیرد. در سال‌های دهه ۳۰ قرن حاضر، طرحی توســـط آقای مهندس هوشنگ ســـیحون معمار معروف ایرانی و رئیس دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران و استاد من در دوران تحصیل معماری برای آرامگاه نادرشـــاه افشـــار، پادشاه و فرمانده بزرگ ایرانی که در مشـــهد قرار دارد تهیه و تصویب شـــد. برای اجرای آرامگاه مزبور از کوهسنگی سنگ استخراج گردید. و بدین ترتیب بخشی از ارتفاع و بدنه کوه کاسته شد. پس از آن نیز برخی سنگ‌فروشان بخش خصوصی از این کوه سنگ استخراج می‌نمودند. بدین ترتیب در جای‌جای این کوه آثار برداشـــت و حفره‌های ناشی از این برداشـــت‌ها وجود دارد. یکی از مواردی که از ابتدا مورد توجه من قرار گرفت این بود که اولاً هیچ سنگ دیگری از کوه برداشت نشود و ثانیاً با پیدا کردن یک معدن سنگ مناسب و به خصوص مشـــابه تا حد ممکن زخم‌های کوه درمان شود. جستجوی معدن، اخذ موافقت برای برداشـــت ســـنگ و هزینه‌های آن که در عرف قراردادهای پیمانکاری سازمان مدیریت نمی‌گنجد یکی از مشکلاتی بود که چند ســـال اجرای طرح در این قسمت را دچار مشکل نمود. بالاخره به طوری که در قســـمت انتهایی این طرح (-۷ نـــکات و رویدادهای قابل ذکر-۲ -۴ جستجوی معدن) توضیح داده شد خوشبختانه موضوع تأمین ســـنگ حل شـــد و با تجهیز کارگاه‌های مختلف کار آغاز گردید.

در کوه سنگی نیز مانند برخی کوه‌های گرانیتی رگه‌هایی سفیدرنگ و یا کم‌رنگ وجود دارد که دارای ســـنگ ضعیف‌تر است و در طول زمان زودتر از سایر نقاط کوه تخریب و تخلیه می‌شود. برای این که از تخریب کوه اجتناب شـــود، این رگه‌ها شناسایی شد و با تخلیه آن‌ها مسیرهایی برای هدایت آب‌نماها، جویبارها، آبشـــارها و مسیرهای حرکت به وجود آمد. در کوه تعدادی سنگ‌های سرگردان وجود دارد که می‌بایست قطعات بـــزرگ در محل تثبیت و قطعات کوچک‌تر به پایین حمل و یا در همان مکان خرد شده و مورد استفاده قرار گیرند.

پس از برداشت کامل توپوگرافی، کنترل آن بر کوه انجام شد. در گام بعد از نقاط ارزشـــمند و نقاط عطف در کوه فیلم و اسلاید تهیه گردید و آنگاه ایده‌های طرح که از فراز تا دامنه کوه را شامل می‌شد تنظیم و سپس امر انطباق قطعه به قطعه (قدم به قدم) آن با کوه در طی بازدیدهای مکرر به انجام رسید.

در هر قســـمت اجباراً تصمیم‌ها و یا طراحی‌هـــای فی‌البداهه انجام می‌شـــد. زیرا طرح هر نقطه ترکیبی از ایـــده اولیه، امکانات حمل و نقل

راهنمای تصویر هوائی باغ سنگی :

۱) ورودی از خیابان بهشتی
۲) ورودی از باغ پذیرائی
۳) ورودی از باغ فرهنگی
۴) ورودی از مجموعه کودک و آینده در باغ فرهنگی
۵) ارتباط بین باغ‌ها (قطار قدیمی، دوچرخه، درشکه، پیاده)
۶) استخر بزرگ پای کوه
۷) چشمه عقاب
۸) آبشارها
۹) مسیر کم‌شیب
۱۰) مسیر پرشیب
۱۱) آموزش کوهنوردی
۱۲) مسابقات
۱۳) راه ارتباطی به آرامگاه شهیدان گمنام
۱۴) تراس قطار به مشهد
۱۵) پل سنگی
۱۶) سرویس بهداشتی کوه
۱۷) مسیر جویباری به طرف بالای کوه
۱۸) دیوار سیمرغ- شهیدان گمنام
۱۹) نقشه مشهد و دره‌های بینالود
۲۰) مظهر آب
۲۱) تقاطع - ارتباط
۲۲) سطوح استقرار و استراحت مردم
۲۳) مسیر مشجر جویباری
۲۴) استخر پای کوه
۲۵) سرویس بهداشتی
۲۶) مسیر جویباری- انتقال آب به استخر جنوبی
۲۷) نقش آهوان پناهجو
۲۸) اسکیت کوهستان- آمفی تئاتر کوهستان
۲۹) خانه هنرمندان مشهد (بازسازی ساختمان موجود)
۳۰) برکه آب و جویبار
۳۱) باغ طبیعی
۳۲) پل ارتباطی کوه با موزه تاریخ طبیعی
۳۳) باغ فرهنگی
۳۴) بافت شهری
۳۵) منابع آب مشهد

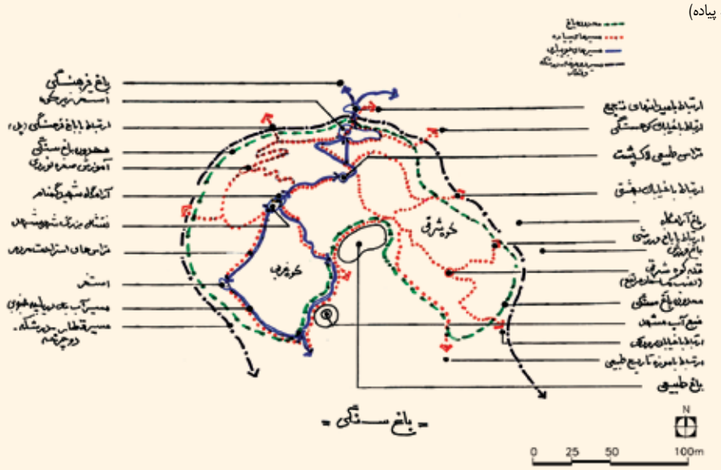

کروکی استقرار ریز فضاها در باغ سنگی

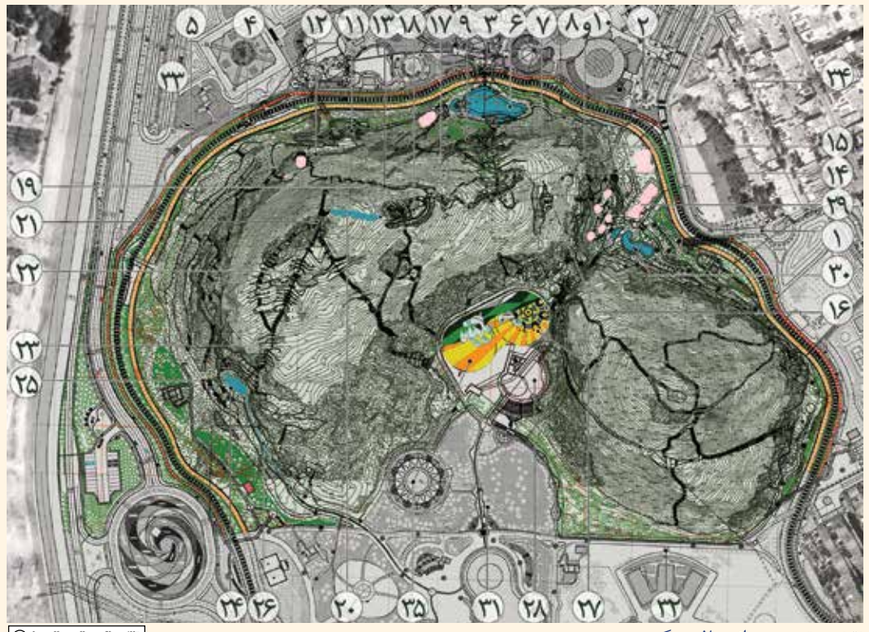

نقشه- تصویر هوائی باغ سنگی

سنگ، وجود سنگ‌های بزرگ و کوچک بر روی کوه که مرکز طراحی قرار می‌گرفتند و نیروی کار موجود در کارگاه بود (به علت کمبود مزمن بودجه، همچنین نیروی کار سنگتراشی و یا بنایی با سابقه کار، در نوسان بود. طبعاً اجرای طرح‌ها را با وقفه مواجه می‌نمود).

کارگاه به چند منطقه تقسیم و هر منطقه زیر نظر یک تکنسین قرار گرفت و آقای مهندس شیبانی (در مورد ایشان به بخش نکاتی درباره قرارداد طراحی و تجربیات ردیف ۲ -۳ مراجعه شود). مسئولیت کل کوه را به عهده گرفت. سنگ‌های وارده در محل مناسب انبار و در اطراف آن کارگاه سنگتراشی و خردکردن سنگ تشکیل شد. حمل سنگ توسط کارگران و یا به وسیله چهارپایان انجام می‌گرفت و طبعاً قطعات بزرگ سنگ قابلیت جابجایی نداشتند و باید در جا مورد طراحی قرار می‌گرفتند.

برای سرعت و سهولت اجرای طرح تصمیم گرفته شد که برای پله‌ها (بیشترین تعداد سنگ تراشیده شود) قطعات مناسب سنگ به عرض ۳۵ و ارتفاع ۱۶ سانتی‌متر و طول آزاد بریده شدند. طبعاً تمام اندازه‌های سنگ از بزرگ‌ترین تا کوچک‌تریـن به نحوی در دیوار، کف، پله، تراس‌بندی، کف جوی‌ها و یا همراه با ملات لای سنگ‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفت و هیچ سنگی غیرقابل استفاده تلقی نشده و به خارج حمل نمی‌گردید.

حتی سنگ‌های پی‌های برخی از ابنیه دولتی که تخریب می‌شدند به کارگاه حمل و مورد استفاده قرار می‌گرفت (از جمله سنگ‌های زیر دیوارهای بیمارستان فارابی) در داخل شهر مشهد.

طرح کوه غربی شامل دیوارهای حفاظتی، مسیرهای تردد به دو صورت پرشیب (برای جوانان) و کم‌شیب (برای خانواده‌ها و کودکان) و همچنین مسیرهای آبشاری متنوع و حوضچه‌های آب و جویبارهاست.

جویبارهای آب رفیق راه هر کسی است که تمایل به صعود به کوه دارد. برای اجتناب از تطویل کلام، این موارد به صورت تصویری در صفحات آینده ارائه شده است.

سنگ‌های به کار برده شده در آرامگاه نادرشاه افشار از کوهسنگی تأمین گردیده است.

دیروز- آثار برداشت سنگ از کوهسنگی برای احداث بنای یادبودی در شهر مشهد، سیمای طبیعی کوه را دگرگون و از وضعیت طبیعی خارج نمود. آثار تخریب در نقاط مختلف کوه قابل رؤیت است.

تأمین سنگ مورد نیاز هر قطعه سنگ وارده به کارگاه با استفاده از نعل پارس به چند قطعه، غالبا به اندازه ارتفاع پله‌ها تقسیم می‌گردیدند و یا به صورت طبیعی به مصرف می‌رسید.

تأمین سنگ طبیعی (برای انطباق با سنگ‌های کوه) یکی از مشکلات طرح در چند سال اول بود تا با تلاش یکی از سنگ‌تراشان معدن سنگ جدیدی در ۳۰ کیلومتری مشهد کشف و با قیمت بسیار مناسب به کار گرفته شد.

گروه سنگ‌کاران (قواره‌کنندگان سنگ‌های وارده به کارگاه)

عدم تخریب کوه - برای جلوگیری از صدمه به محیط طبیعی، از ساخت جاده در کوه خودداری گردیده و در نتیجه حمل و نقل مصالح با دست و نیروی انسانی انجام می‌شد.

برای جلوگیری از جاده‌سازی حیوانات نیز در حمل و نقل مصالح مورد نیاز نقش ایفا می‌نمودند.

استفاده از مسیرهای غیرمقاوم- در بین قطعات سنگ کوه شیارها و یا مناطق سنگ ضعیف وجود دارد که تخلیه شده و به عنوان مسیرهای حرکت و یاآبشار مورد استفاده قرار گرفت.

تثبیت سنگ‌ها- سنگ‌های سرگردان که ناشی از برداشت قبلی سنگ بوده است می‌بایست در محل خود تثبیت و ایمن گردند.

کاربرد نیروی انسانی ماهر- سنگ گرانیت بسیار مقاوم و کار با آن و شکل دادن سنگ مشکل است. سنگ‌تراشانی از مناطق جنوبی خراسان و همدان که قوی و آشنا به فرم دادن سنگ گرانیت هستند دعوت به کار شدند.

رنگ ریزی روی بستر - برای انطباق هرچه بیشتر طرح بر بستر خویش با مقیاس ۱:۱ روی زمین رنگ‌ریزی و اصلاحات لازم در محل صورت می‌پذیرد.

مصالح متناسب با فضای مورد طراحی در نظر گرفته شده و بنایان تا حدودی در اعمال سلیقه و توانایی خود آزادی عمل داشتند.

کاربرد سنگ‌های طبیعی- به عنوان یک عنصر ارزشمند برحسب شرایط و ویژگی‌ها در محل خود در ترکیب با فعالیت مورد نیاز و یا فضای خاص مورد طراحی قرار گرفت.

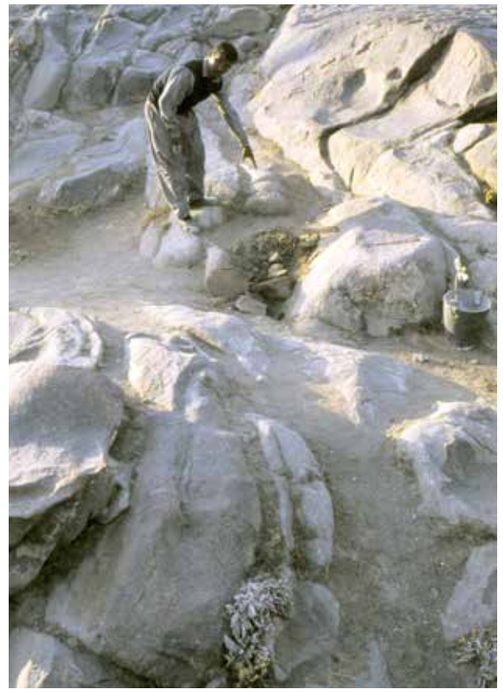

شکاف‌های ناشـــی از رگه‌های ضعیف سنگ شناسانی و ترمیم و یا مورد استفاده قرار گرفته است.

امروز- شـــکاف‌های ناشی از سنگ‌های کم‌مقاومت تخلیه و به عنوان مسیر جویبارها و آبشارهای متعدد، مسیر صعود به کوه طراحی و اجراء شده است.

ســـنگ‌های غیرمقـــاوم در بین دو صخره مقاوم، برای ایجاد یک مســـیر حرکتی مورد استفاده قرار گرفته است.

مسیرهای حرکتی نیز در لابلای شـــکاف‌های ناشی از سنگ‌های خرد شده طراحی و اجراء شده است.

نکاتی درباره حضور آب

در باغ سنگی نیز مانند سایر باغ‌ها، آب نقش مهم و باارزشی دارد. آب در منبع ذخیره آبیاری (استخر قدیمی در باغ پذیرایی) به روی کوه پمپاژ و از آنجا به شرحی که قبلاً گفته شده از طریق آبشارها، جویبارها، حوض‌ها، چشمه‌ها و استخرها نیمی از آب به سوی منبع اصلی خود برمی‌گردد آب در این حرکت در نور خورشـــید با اکســـیژن ترکیب و طراوت و پاکیزگی می‌یابد و مسیر را با صداهای مختلف و متعددی که از طرح‌های مختلف به اجراء در آمده ناشـــی می‌شود، سرشـــار از نیرو می‌کند. در برخی موارد مســـیر صدای آب به گونه‌ای است که به جای صحبت همراه می‌نشیند. نیمـــی از آب فراز کوه به علت محوطه جنوبی (باغ طبیعی) ســـرازیر و از طریق سطوح سایه‌داری که برای استراحت مردم تدارک دیده شده است به دریاچه واقع در باغ طبیعی می‌ریزد.

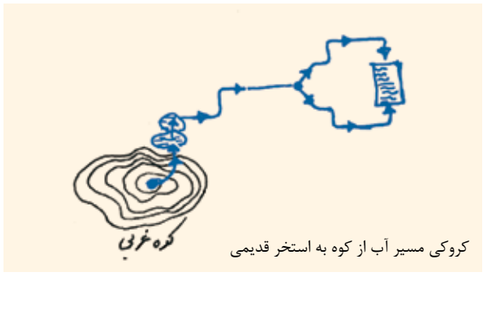

کروکی مسیر آب از کوه به استخر قدیمی

در مجاورت کوه جویبارهای کف‌آلود، رابطه انســـان و عناصر طبیعی برقرار و آب‌ها را با اکسیژن ترکیب می‌نماید.

هر قدر به کوه نزدیک می‌شویم نوع طراحی به حالت طبیعی کوه نزدیک‌تر می‌شود.

یکی از جویبارهای مسیر به طرف فراز کوه، موسیقی صداهای ناشی از (شکل متفاوت سنگ‌ها و ارتفاع آن‌ها) جویبارها، راهنمای بازدیدکنندگان به طرف فراز کوه است.

بخش زیادی از مســـیر جویبارهای مسیر صعود به کوه، در محل شکاف صخره‌ها ایجاد گردیده است.

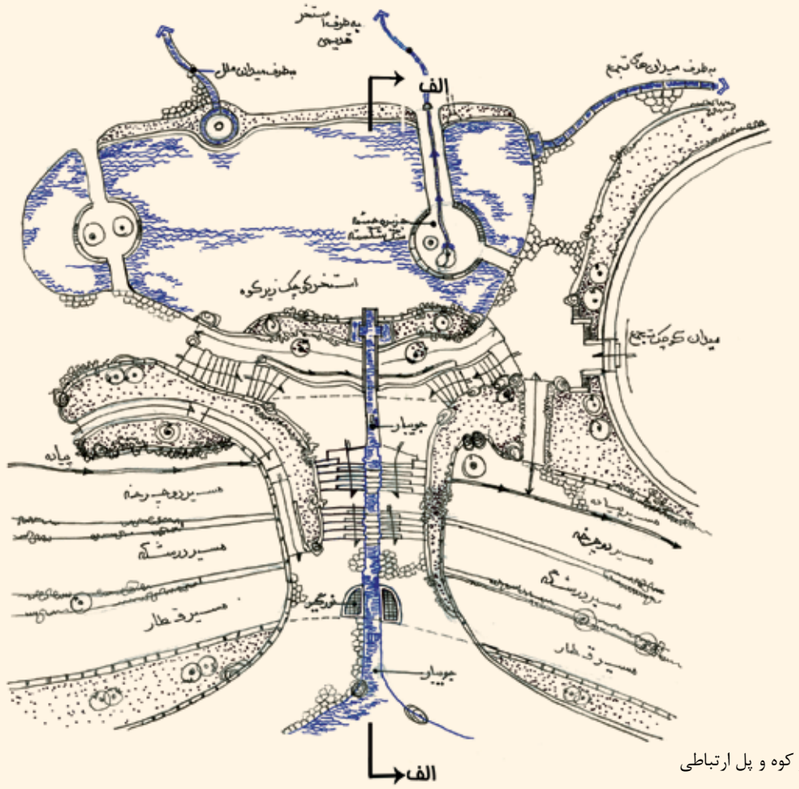

کروکی بستر استخر زیر کوه و پل ارتباطی

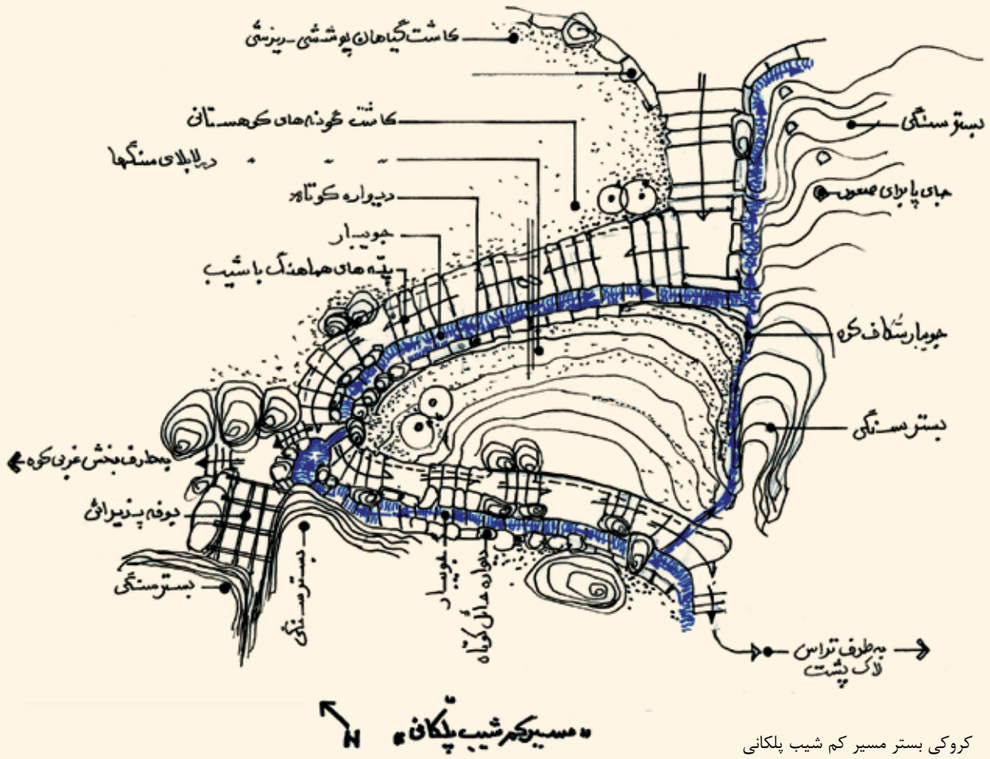

کروکی بستر مسیر کم شیب پلکانی

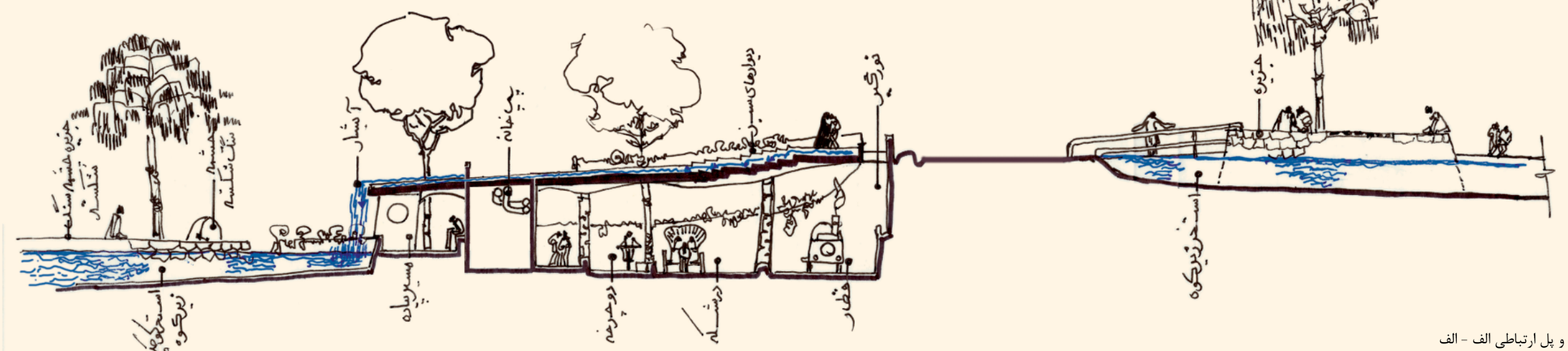

کروکی مقطع استخر زیر کوه و پل ارتباطی الف - الف

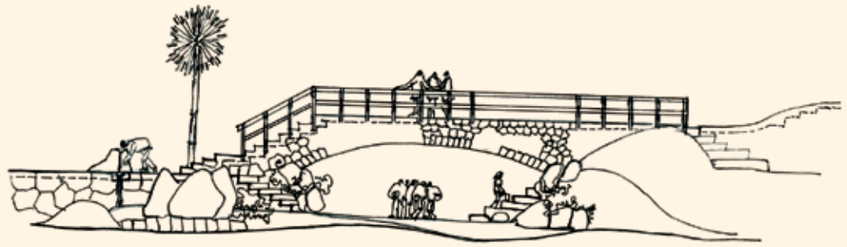

کروکی نمای پل سنگی کوه غربی

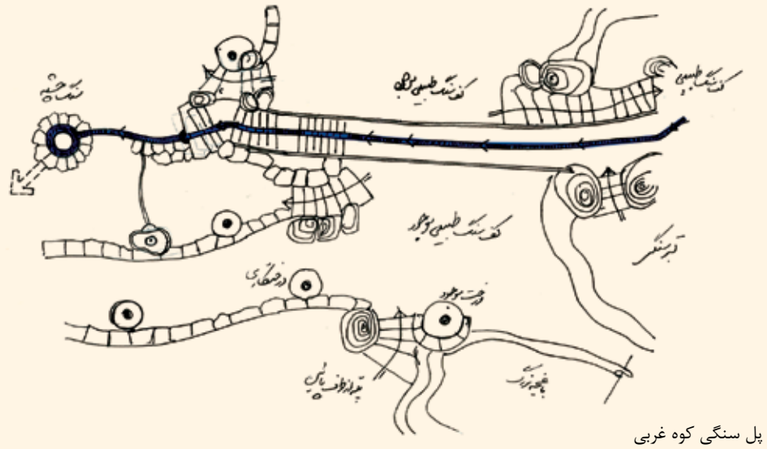

کروکی بستر پل سنگی کوه غربی

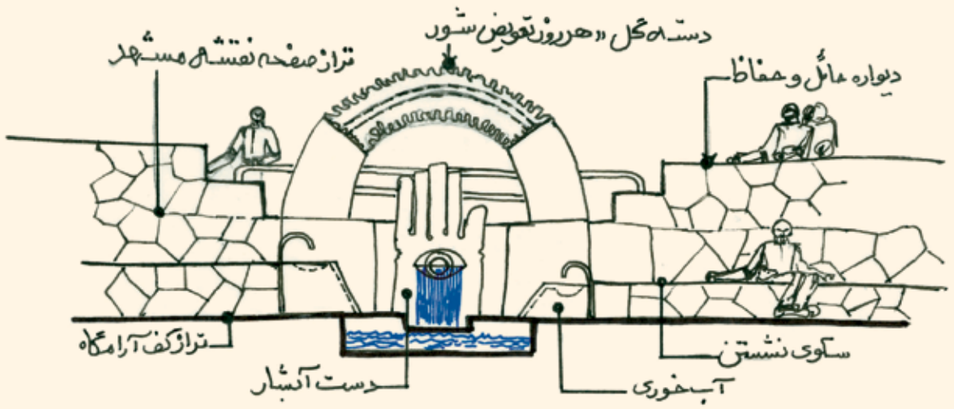

کروکی نمای آبشار و سقاخانه آرامگاه شهیدان گمنام

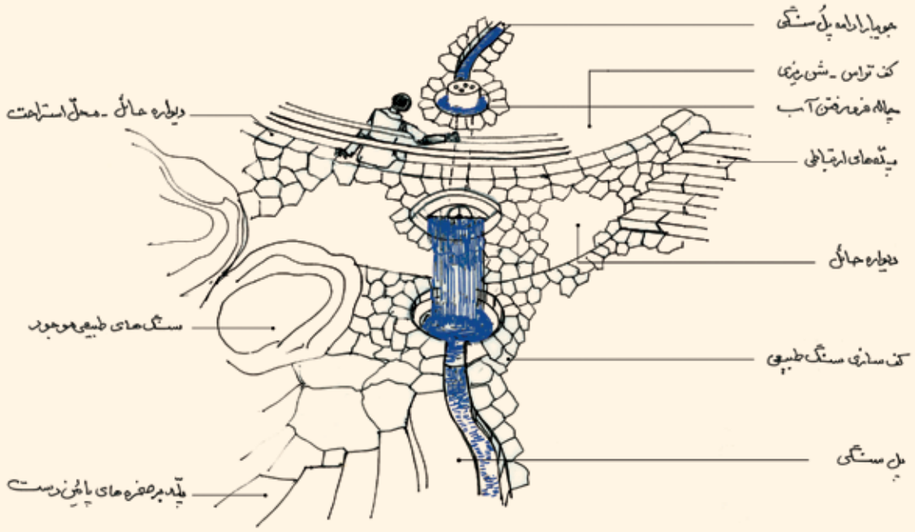

کروکی منظرآبشار زیر تراس زیر پل سنگی

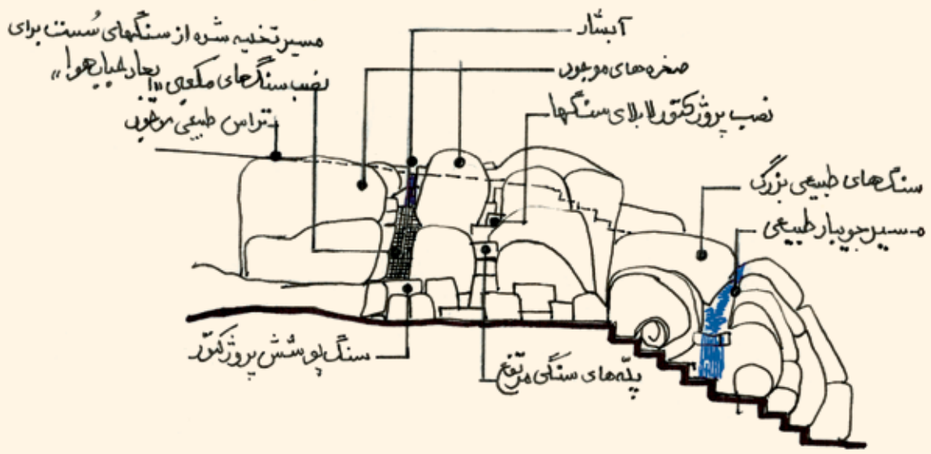

کروکی نمای بخش مرتفع مسیر پرشیب

نکاتی درباره راه‌ها و صعود به کوه

در طراحی راه‌ها تلاش شـــده است که مسیرها به گونه‌ای انتخاب و اجراء شـــوند که موجب برداشت سنگ و یا اضافه کردن پله‌های حجیم سنگی نگردد. بدین علت مسیرها به صورت طبیعی در لابلای سنگ‌ها و در ترکیب با آن‌ها طراحی شده است.

در مســـیرهای ممکن آب و گیاه با راه ترکیب شده است و در برخی مســـیرها که چنین امکانی وجود نداشـــته (راه از آموزش کوهنوردی به آرامگاه شـــهیدان) سعی شده اســـت که راه از بستر سنگی حداقل ارتفاع را داشته باشد.

از ابتدا ورود به کوه دو راه در نظر گرفته شـــده اســـت، راه پرشیب با قطعات بلندتر سنگ برای جوانان و راه کم‌شیب با پله‌های متناسب برای خانواده‌ها و کودکان و کهنسالان. مگر اینکه حتی افراد سالمند برای نشان دادن توانایی جســـمی خود به جوانان همراه، راه پرشیب را انتخاب کنند. چون اکنون بخشـــی از عزیزان، از ویلچیر استفاده می‌کنند برای حضور آنان تا فراز کوه برنامه‌ریزی شـــده و مسیر با شیب کم تدارک دیده شده است که از چند مسیر به یکدیگر پیوسته و در نهایت به بالای کوه می‌رسد.

پله‌های ایجاد شـــده در لابه‌لای شکاف‌های موجود کوه با عرض متغیر بدون تخریب یا جابجایی سنگ‌های طبیعی

مسیر بدون پله و کم‌شیب، پیش‌بینی شده برای معلولان و سالمندان برای رسیدن به فراز کوه

منطقه کاشت در پشت دیوارهای حائل و پوتر بتنی برای حفظ منبع خاک زیر کف سازی‌ها

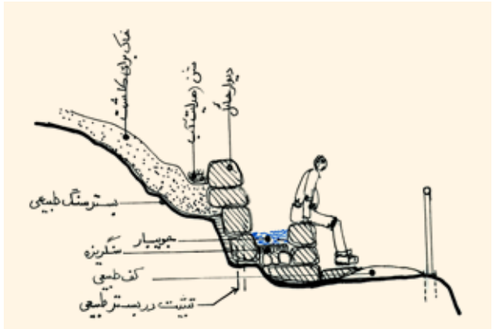

کروکی مقطع پله های کم شیب

مسیر پله کم‌شیب برای استفاده خانواده‌ها، کودکان و سالمندان

درختان، درختچه‌ها، بوته‌ها و پوششی‌های مناسب مجتمع کوهسنگی (باغ سنگی)

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	آیلان (پایه ماده)	Ailanthus altissima
۲	بادام کوهی	Amygdalus scoparia
۳	زرشک زینتی (جگری رنگ)	Berberis sp.
۴	زرشک هلندی	Berberis sp.
۵	دم‌موشی غفایی	Buddleia davidii
۶	دم‌موشی ارغوانی	Buddleia davidii var. superbo
۷	ارغوان کانادایی	Cercis canadensis
۸	ارغوان معمولی	Cereis siliquastrum
۹	کوترناستر خزنده (شیرخشت)	Cotonaster horizontalis
۱۰	سنجد زینتی	Eleagnus pungens
۱۱	یاس زرد	Forsythia intermedia
۱۲	ژینکگو (پایه نر)	Ginkgo biloba
۱۳	هیپریکوم (گل راعی)	Hypericum spp.
۱۴	توری بنفش	Lagerstroemia indica
۱۵	برگ‌نوی درخشان(برگ نوهلندی)	Ligustrum lucidum
۱۶	پیچ امین‌الدوله (سفید و قرمز)	Lonicera fragrans
۱۷	پیچ آبجویی	Lonicera sempervirens
۱۸	ماهونیا	Mahonia aquifolium
۱۹	سیب زینتی ژاپنی	Malus floribunda
۲۰	زیتون تلخ	Melia azedarach
۲۱	توت نر پیوندی	Morus alba
۲۲	خرزهره ارغوانی	Nerium indicum
۲۳	موچسب وحشی	Partenosisus quinquefolia
۲۴	کاج تهران	Pinus eldarica
۲۵	کاج سیاه	Pinus nigra
۲۶	آلبالو تلخ	Prunus mahaleb
۲۷	پیراکانتا نارنجی	Pyracantha coccinea
۲۸	پیراکانتا قرمز	Pyracantha coccinea
۲۹	تیغ وحشی	Rosa canina
۳۰	آبشار طلا	Rosa sp.
۳۱	نسترن رونده سوئدی	Rosa spp.
۳۲	بید مجنون	Salix babylonica
۳۳	بید مرجانی	Salix carmanica
۳۴	طاووسی	Spartium junceum
۳۵	مروارید	Symforicarpos albus

پوشش گیاهی و طرح کاشت

کوه گرانیتی دارای شرایط خاصی است. زمستان‌ها سردتر از اراضی پایین‌دست پیرامون و تابستان‌های گرم‌تر، که ناشی از سنگ‌هاست. خاک به مقدار بســـیار کم در لابلای درز سنگ‌ها وجود دارد و قسمت‌هایی از کوه که در بهار ســـبز می‌شـــود دارای خاک کم‌عمق و غیرقابل اطمینان اســـت (زیرا یک قشر نازک بر روی سنگ خارا است)، بنابراین در کاشت و پوشش گیاهی کوه می‌بایست به نکات متعددی از محدودیت‌های هر نقطه توجه نمود. بخش‌های جنوبی کوه گرم‌تر و پس از آن بخش غربی است. این گرمای شدید می‌بایست توسط فضای سبز تا حد ممکن تعدیل گردد. طرح کاشـــت شامل گونه‌های گیاهی ســـایه‌دار در بدنه کوه (که امکانپذیرتر است) و در معابر صعود به کوه است. در پشت دیوارهای حائل خاک که مقادیری خاک انباشـــته می‌شوند نیز مورد استفاده قرار گرفته و علاوه بر گونه‌های ســـایه‌دار، گونه‌های ریزشی برای پوشش دیوارهای حائل در نظر گرفته شده است. در لابلای سنگ‌ها و صخره‌ها، هر جا که امکانپذیر بوده است گونه‌های متناسب با کوهستان پیش‌بینی شده است. برای قســـمتی از طرح، آبیاری قطـــره‌ای و در برخی نقاط خاص آبیاری بارانی و یا در نقاط استثنایی آبیاری دستی پیش‌بینی شده است.

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۳۶	تاگزوس لوله‌ای	Taxus spp.
۳۷	پیچ اناری	Tecoma grandiflora
۳۸	یوکا	Yucca sp.
۳۹	گل ختمی	Alcea rosea
۴۰	آلیسوم	Alyssum saxatille
۴۱	آلیسوم معمولی	Alyssum spp.
۴۲	میخک رونده	Dianthus spp.
۴۳	فرانکینیا	Frankenia
۴۴	گلوسیوم (شقایق شاخدار)	Glousum flavum
۴۵	رزماری	Rosmarinus officinalis
۴۶	سیج ابلق (سالویا)	Salvia spp.
۴۷	سانتولینا	Santolina chamaecyparissus
۴۸	آویشن خزنده	Thymus spp.

سیج (سالویا)

رزماری

سماق

زرشک زینتی

سنجد زینتی

ماهونیا

پیراکانتا

زالزالک

فضاها و ساختمان‌ها

به علت تنوع بســـتر دو کوه و ارتفاعات و صخره‌های مختلف، طبعاً امکانات و محدودیت‌های متفاوتی به وجود آمده است. لذا در باغ سنگی، فضاها و بناهای متفاوتی پیش‌بینی شده است.

فضاها و بناها در دامنه کوه هماهنگ با فضاها و بافت پیرامونی است و هر چه به کوه نزدیک‌تر می‌شود ویژگی طبیعی فضاها بارزتر می‌گردد. در کوه غربی مسیرها و فعالیت بیشتری پیش‌بینی شده است و کوه شرقی که مرتفع‌تر و دارای سطح کمتری است به صورت اولیه نگهداری می‌شود و تغییرات اندکی در آن پیش‌بینی شده است.

منظره محل احداث بوفه آموزش کوهنوردی از فراز کوه

محل احداث بوفه آموزش کوهنوردی در محل برداشت شده سنگ (معدن سنگ)

محـــل آموزش کوهنوردی و صخره‌نوردی برای کودکان و نوجوانان در قســـمتی از کوه غربی که به علت وجود یک تخته سنگ با نقش مار میدان مار نامیده شده است.

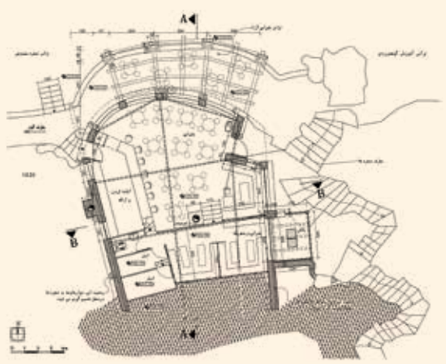
نقشه طبقه همکف رستوران مجموعه صخره‌نوردی و کوهنوردی

نمونه‌ای از صخره مصنوعی پیش‌بینی شده برای برگزاری کلاس ومسابقات صخره‌نوردی

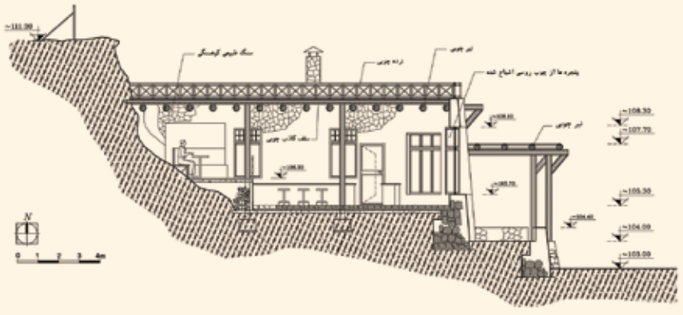
مقطع A-A رستوران مجموعه صخره‌نوردی و کوهنوردی

حفره ناشی از معدن ســـنگ برداری شده که برای اجرای طرح در نظر گرفته شده است.

نمای جنوبی مجموعه پذیرائی اسکیت و تئاتر کوهستانی

پلان طبقه همکف مجموعه پذیرائی - اسکیت و تئاتر کوهستانی

موقعیت استقرار و احداث ساختمان رستوران مجاور زیر کوه

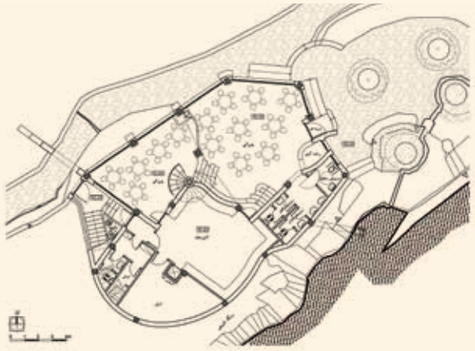

پلان طبقه همکف رستوران مجاور زیر کوه

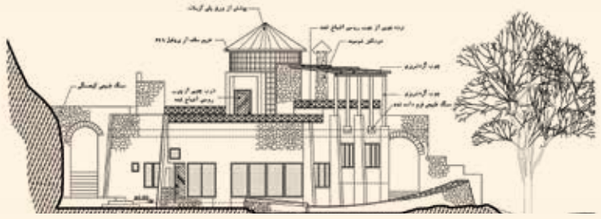

نمای شمال شرقی رستوران مجاور زیر کوه

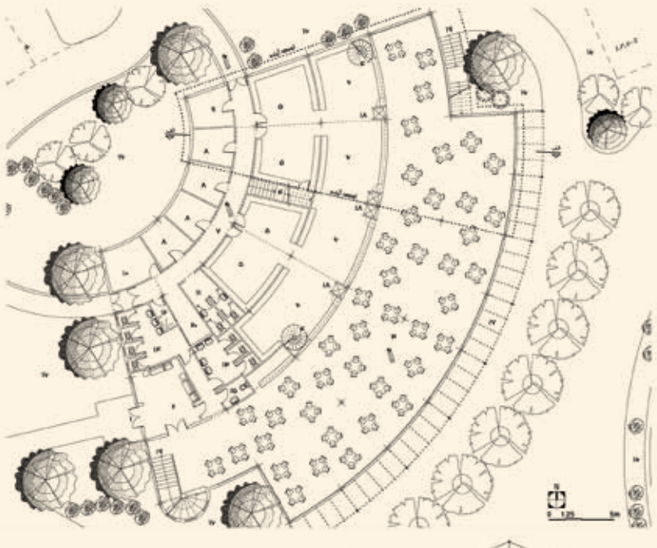

پلان طبقه همکف رستوران کنار دریاچه

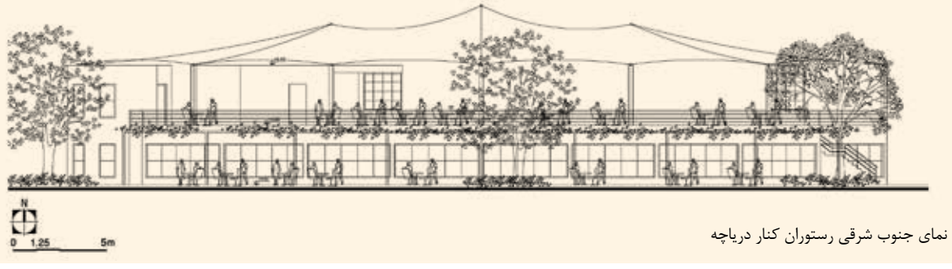

نمای جنوب شرقی رستوران کنار دریاچه

جزییات نقش سنگی سی‌مرغ- چشمان مرغان در شب می‌درخشند و راه را به رهروان نشان می‌دهند.

نقش سنگی مرغان با الهام از داستان سی‌مرغ عطار نیشابوری بر دیواره مقبره شهدای گمنام نقش بسته است.

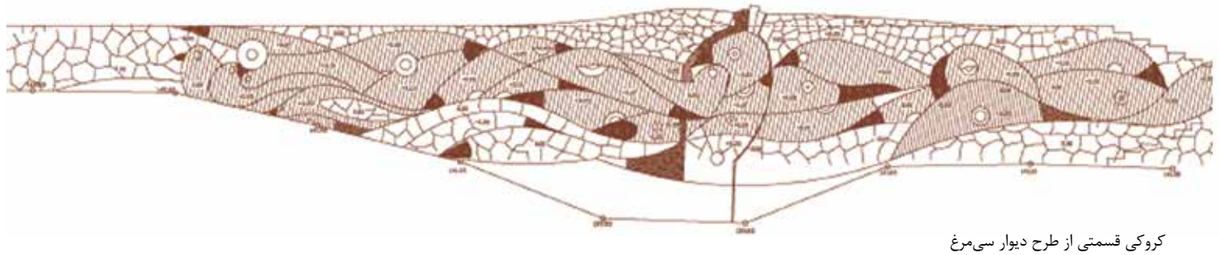

کروکی قسمتی از طرح دیوار سی‌مرغ

هـــرکـــه آید خویشتن ببیند در او

جـان و تن هم جان و تن ببیند در او

چـــون شـــما سی‌مرغ اینجا آمـدید

سـی در ایـــن آیینه پیـــدا آمـــدید

بخشی از شعر سی‌مرغ حکیم عطار نیشابوری

گروه‌های مختلف مردم در مسیر برگشت از مزار شهیدان گمنام

خلوت سالکان بر سنگ مزار یکی از شهیدان گمنام

مزار بی‌پیرایه و متین هشت شهید گمنام با جویباری در بین آن‌ها

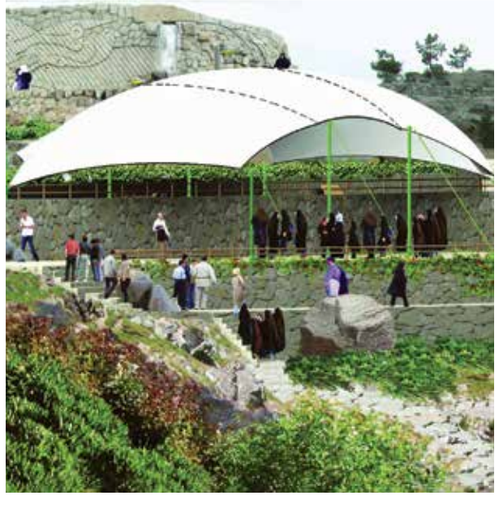

طرح چادر سفید پیش‌بینی شده برای استراحت و آرامش بازدیدکنندگان از مزار

آن فروریخته گل‌های پریشان در باد

کز می جام شهادت همه مدهوشانند

نامشان زمزمه نیمه‌شب مستان باد

تا نگویند که از یاد فراموشانند

شعر سوگ‌نامه- اثر دکتر شفیعی کدکنی
از کتاب در کوچه باغ‌های نیشابور

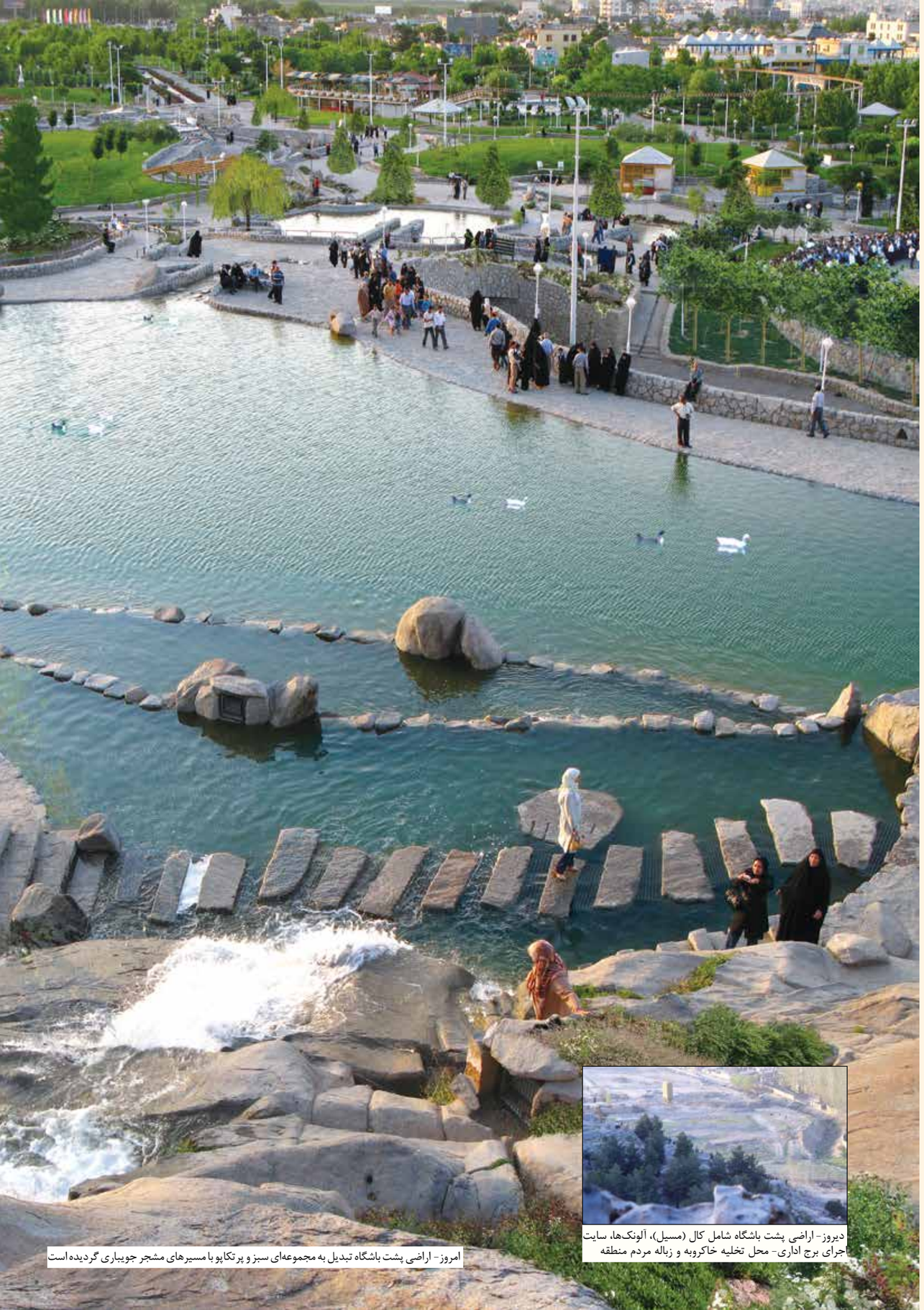

امروز- اراضی پشت باشگاه تبدیل به مجموعه‌ای سبز و پرتکاپو با مسیرهای مشجر جویباری گردیده است

دیروز- اراضی پشت باشگاه شامل کال (مسیل)، آلونک‌ها، سایت اجرای برج اداری- محل تخلیه خاکروبه و زباله مردم منطقه

منظر عمومی استخر بزرگ و کوچک زیر کوه، باغ پذیرایی و بخشی از شهر مشهد

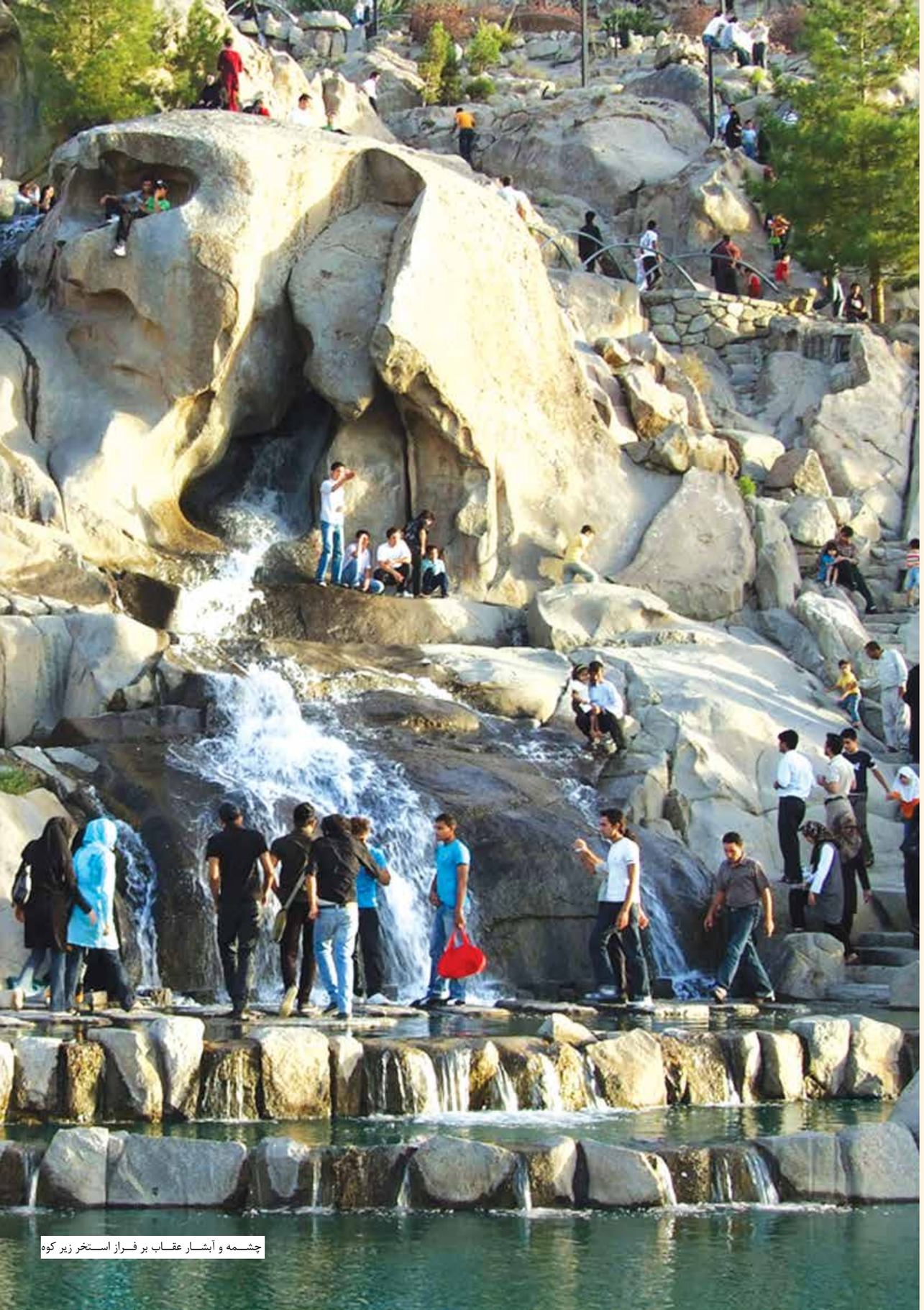

چشـــمه و آبشـــار عقـــاب بر فـــراز اســـتخر زیر کوه

اســـتخر کوچک زیر کوه در آغاز مســـیر کوه دارای آبشاری است که مسیر حرکت به طرف کوه را نشان می‌دهد

هر تخته سنگ به طوری قرار گرفته که می‌تواند به رفع خستگی انسانی کمک کند.

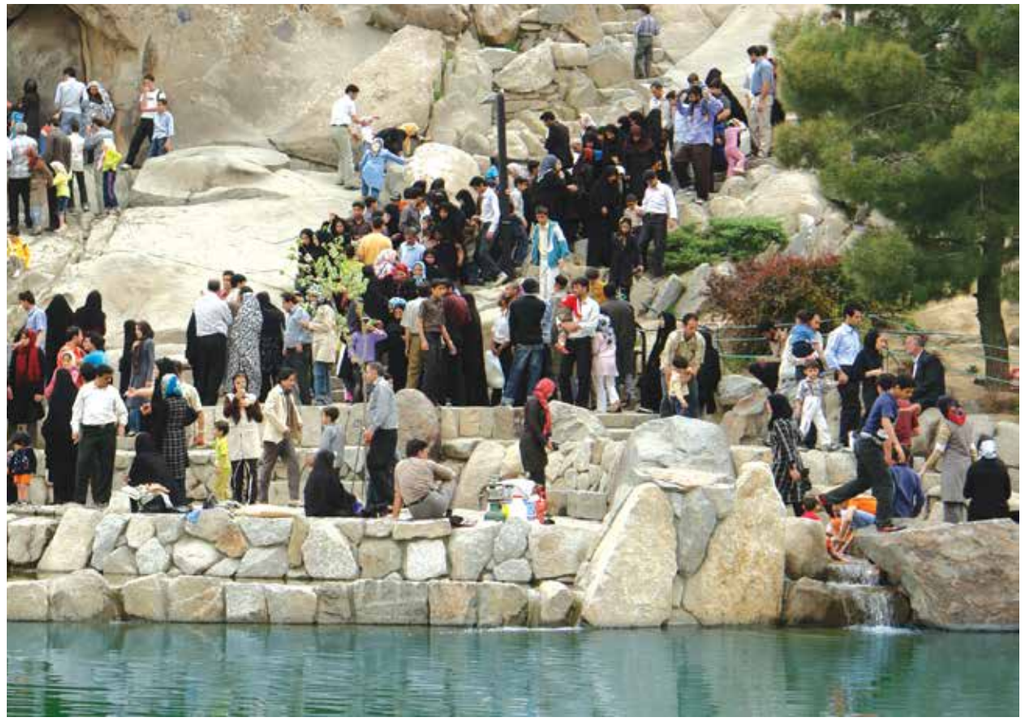

کوه متروک امروز میعادگاه امواج انسانی عاشقان طبیعت است.

آب آبشار چشمه عقاب در انتهای مسیر به حوض آرام کننده می‌ریزد تا بتواند به آرامش به استخر بزرگ زیر کوه وارد شود.

مسیرهای حرکت در لابلای سنگ‌ها به نحوی اجراء شده که با وضعیت طبیعی کوه هماهنگی دارد و هرکس در هر سن و موقعیت اجتماعی گوشه‌ای را برای دوست داشتن طبیعت و ثبت خاطره پیدا می‌کند.

آب در پارک‌ها در همه جای جهان مورد توجه و استقبال مردم است. در کوهسنگی ترکیب آب، آبشار و صخره‌های طبیعی مردم را به شدت جذب و موجب نشاط آنان می‌شود

مسیر پرشیب از پایین تا بالای کوه برای جوانان

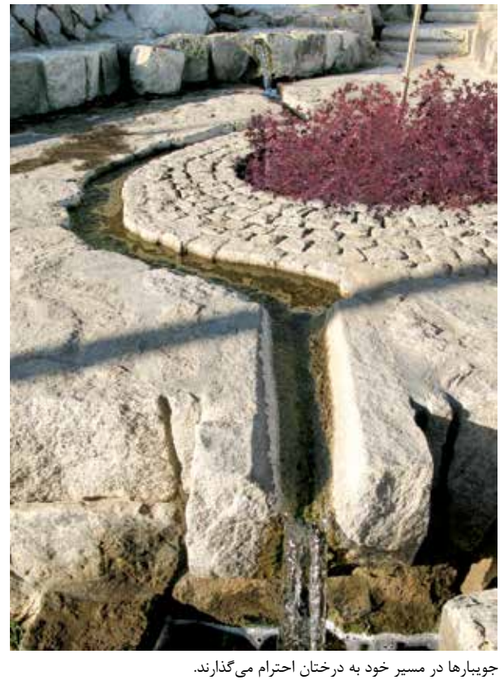

جویبارها در مسیر خود به درختان احترام می‌گذارند.

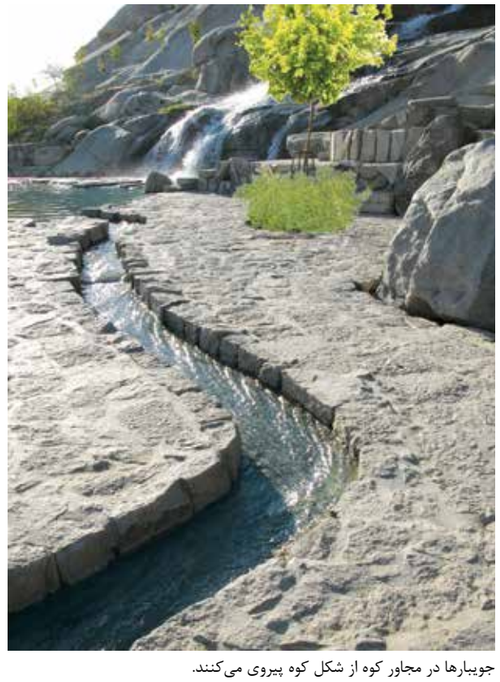

جویبارها در مجاور کوه از شکل کوه پیروی می‌کنند.

در مســـیر آب به ســـوی پایین‌دست اختلاف ســـطوح و حوضچه‌های با عمق متفاوت ساخته شده است تا موسیقی جویبار به گوش رسد.

قطعات ساده سنگ پل‌های فرار جویبارها را شکل می‌دهد.

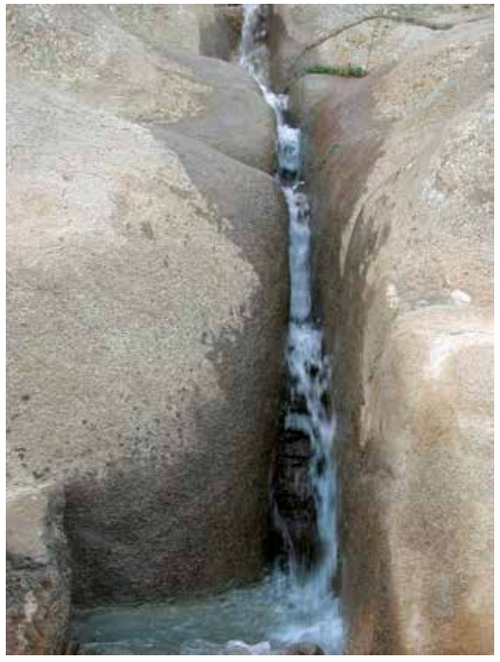

در شـــکاف‌های ناپایدار کوه کار شده و برخی به عنوان مســـیرهای طبیعی جویباری انتخاب شده‌اند.

برخی شـــکاف‌های سست کوه به وسیله سنگ‌های غیرهمسطح فرش شده است تا آب جاری آن‌ها با اکسیژن ترکیب و سالم‌سازی شود.

جویبارهای کار شده در شکاف کوه که با سنگ کوچک مسیری ناهموار به وجود آورده و موجب ترکیب آب با اکسیژن هوا می‌شود.

آبشارها و مسیر اکسیژن‌گیری آب در شکاف‌های کوه

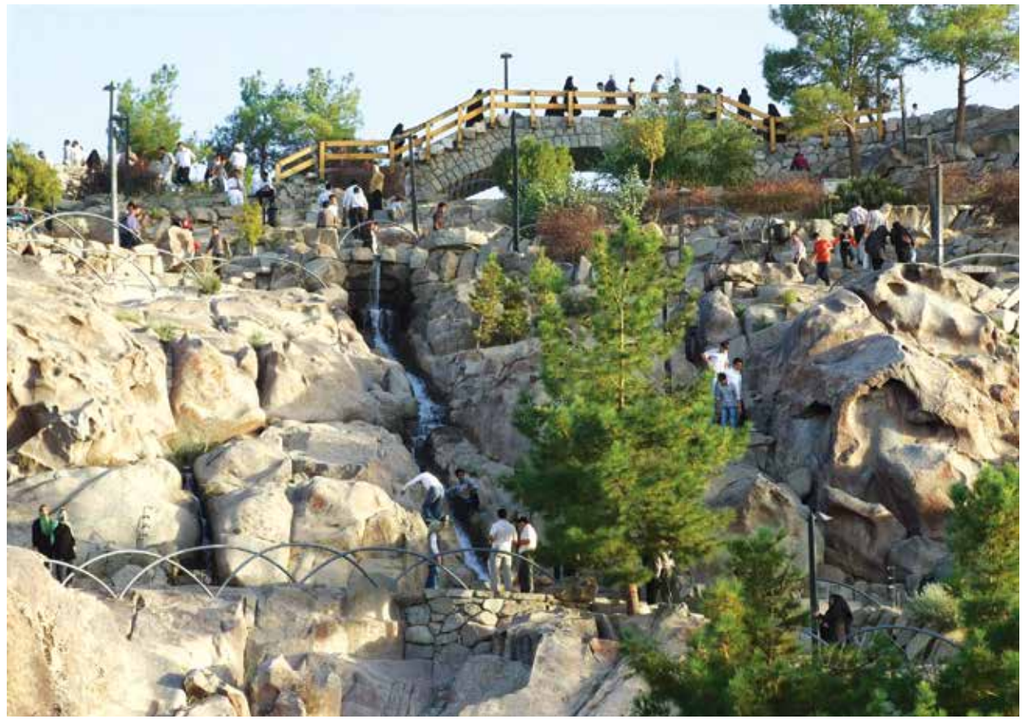

پل سنگی با چشم‌انداز ۳۶۰ درجه به شهر مشهد و به کوه‌های جنوب آن برفراز بخشی از کوه غربی

از زیر پل سنگی مناظری از شهر مشهد در ترکیب با طبیعت کوه دیده می‌شود.

برفراز پل ارتباطی بین دو قســمت کوه، مسیر جویباری پله‌ای و صدای شدید آب آن، دعوت کننده مردم به ارتفاعات بالاتر بر مزار سرباز گمنام است.

مسیر جویباری از ارتفاع کوه به طرف استخر زیر کوه

قوس پل سنگی بر فراز کوه غربی، منظری از کوه‌ها و طبیعت جنوب مشهد را در یک قالب طبیعی قرار می‌دهد.

مجسمه طبیعی لاک‌پشت سنگی در ترکیب با جویبارها، مشرف به شهر مشهد

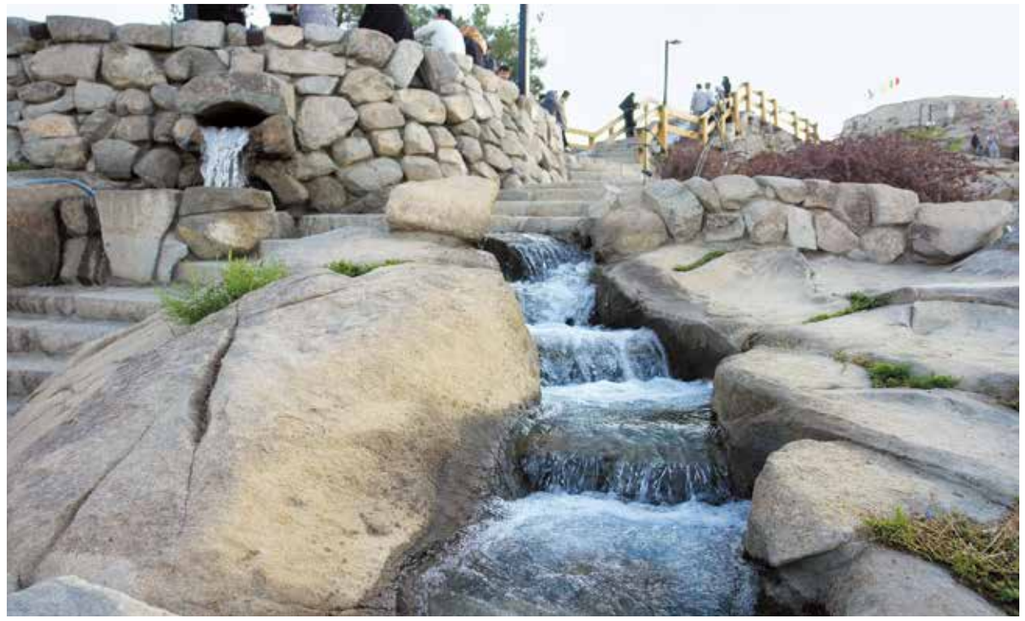

آب‌های جاری از فراز کوه در مسیر خود به اشکال متنوعی ظاهر می‌شوند و در خط‌القعرهای طبیعی راه خود را به سوی استخر قدیمی می‌پیمایند.

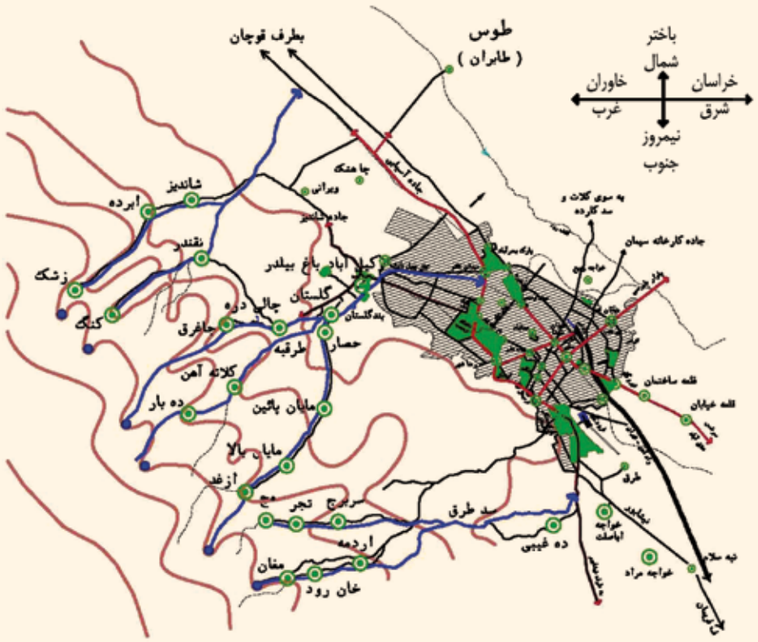

کروکی نقشه مشهد و ارتفاعات پیرامون که با مقیاس ۱:۲۰۰۰ بر روی کوه ساخته می‌شود.

قسمتی از نقشه شهر و حومه آن بر فراز کوه، به مقیاس ۱:۲۰۰۰ که تصویر سرچشمه و رودخانه طرقبه را نشان می‌دهد.

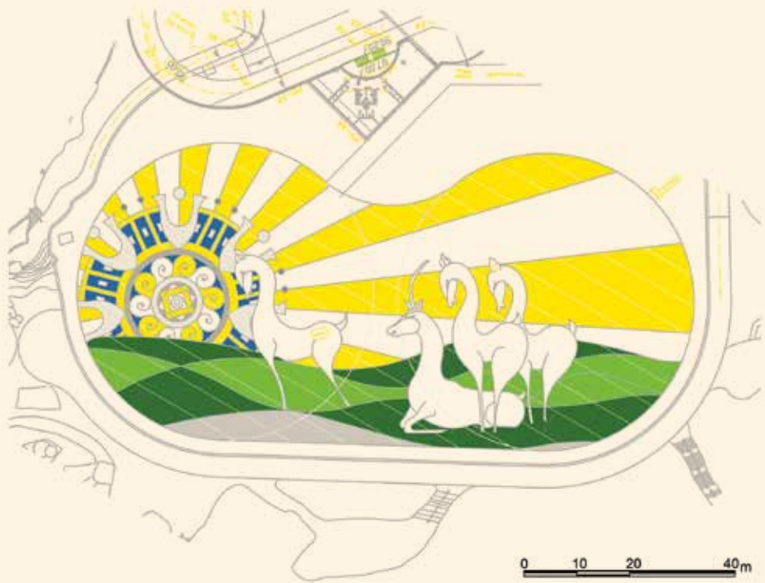

کروکی آهوان پناهجو برای پوشش سقف منابع آب مشهد

نقش آهوان پناهجو در بین دو کوه (بر روی سقف منبع آب آشامیدنی مشهد) اشاره به حمایت امام رضا(ع) از حیوانات بی‌پناه در طول سفر طولانی خود به طوس دارد.

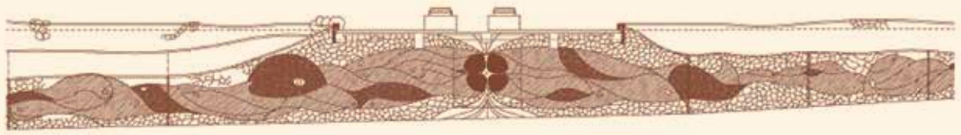

نقش برجسته سنگی، (از ماهی‌ها تا پرندگان)، دیوار حائل خاک در پای کوه

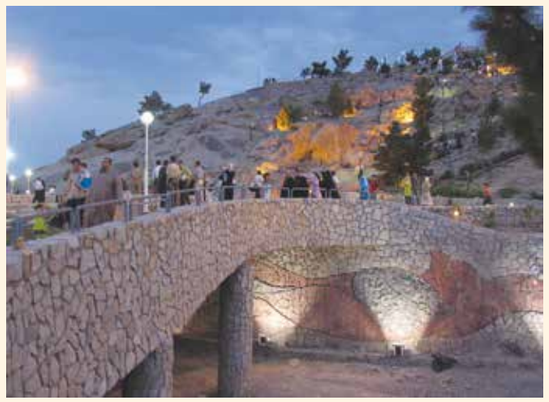

جزئیات نقش برجسته سنگی دیوار ماهی و پرندگان

دیواره حائل خاک با نقش ماهیان و پرندگان

نورافکن در سنگ پنهان شده

نورافکن در لابلای سنگها

طرح چراغ برای مســـیر کوهستان (نور پایین، جلوگیری از خیرگی در فرود آمدن از ارتفاعات، رنگ خاکستری برای هماهنگی با رنگ کوه)

چراغ های دیواری روشن کننده مسیر حرکت

نیمکت برای محوطه‌های پایکوهی

حضور مردم

جویبارهای روان از کوه موجب نشاط مردم است.

منظره‌ای از بدنه کوه، تجمع مردم در اطراف آبشارها و استخر پای کوه

تکمیل باغ سنگی (تکمیل ورودی ها به کوه های غربی و شرقی) *:

۱. اجراء طرح پلکان: در قسمت شرقی کوه غربی، این پلکان محوطه مجاور منابع آب (که در مرکز کوهسنگی قرار دارند) را به فراز کوه رسانده و به مزار شهداء گمنام متصل می کند. مسیر انتخاب و اجراء شده پرپیچ و خم و متنوع است و به ویژه حرکت آب همراه با مسیر از تنوع بیشتری برخوردار است.

۲. مسیرهای منتهی به کوه (جنوبی- شرقی): مسیرهای چندگانه سعود به کوه جنوب شرقی مورد طراحی در محل قرار گرفت و به اجراء در آمد.

۳. اجراء طرح کاشت: در مسیرهای حرکتی در پیرامون کوه فوق الذکر و در پیرامون پله های ایجاد شده، طرح های کاشت نیز اجراء گردیده است و به علت تنوع بستر مسیر، مناظر متفاوت و جالب توجهی به وجود آمده است. در برخی مسیرها حرکت مردم از درون یک محدوده پرگل و یا از درون دالان های سبز صورت می پذیرد. معرفی کارهای انجام شده در باغ سنگی در سه موضوع ارائه شده است:

الف- ورودی ها به دو کوه

ب- جویبارها و آبشارها

پ- پیاده راه ها و شیب راه ها در پیرامون کوه

ورودی به دو کوه

یکی از راه های ورود به کوه قبل از تکمیل فضای سبز

* این صفحات در توضیح فعالیت های تکمیلی انجام شده پس از انتشار اول کتاب در سال ۱۳۹۸ به کتاب افزوده شده است.

ورودی جنوبی کوه غربی
(از داخل باغ طبیعی)

ورودی به کوه غربی از غرب

جویبارها و آبشارها

جبهه جنوبی کوه به علت آفتاب شدید و انعکاس بر سنگ ها، خشک و بدون پوشش گیاهی بوده و به همین دلیل فاقد جاذبه لازم برای جلب مردم بوده است. برای ترغیب مردم طرحی شامل تعدادی صفحات مسطح در خط القعری که در این جبهه وجود داشت در ترکیب با سنگ ها و صخره ها به طوری طراحی و اجراء شد که اولاً در اختلاف سطح امکان کاشت درخت سایه دار وجود داشته باشد، ثانیاً یک رشته آب به صورت آبشار در هر یک از صفحات با تنوع طرح به وجود آید، به طوری که بعد از چند سال که درختان سایه دار شدند این صفحات در طول روز نیز بتوانند محلی خنک و با طراوت با حضور آب روان برای استراحت مردم باشند.

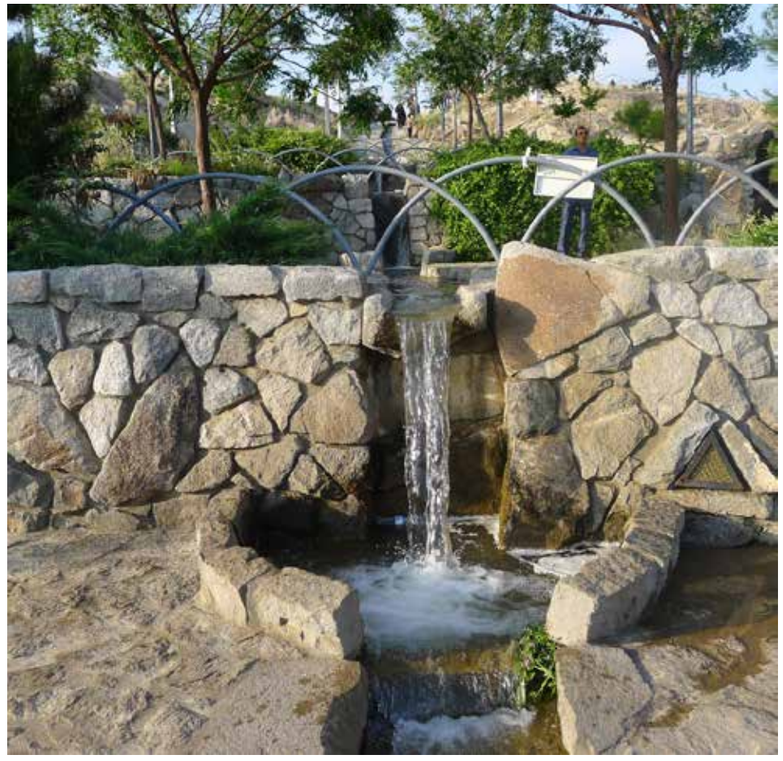

دو نمونه از سلسله آبشارهای اجرا شده در سطوحی که برای استراحت مردم در نظر گرفته شده است. در هر تصویر چهار سطح مشاهده می شود.

یکی از آبشارهای بخش جنوب کوه غربی

یکی از برکه های بخش جنوب کوه غربی

مسیر آب از فراز کوه غربی به سمت جنوب
(باغ طبیعی)

مسیر آب هدایت شده از دامنه جنوبی کوه غربی
به سوی استخرهای جنوبی در باغ طبیعی

پیاده راه ها و شیب راه ها پیرامون کوه

برای صعود به ارتفاع بالاتر افراد مسن و کودکان و کم توانان جسمی، یک مسیر کم شیب در پیرامون دو کوه به اجراء در آمده است که به صورت مشجر و با بوته های رنگین سازمان یافته است. طول این مسیر حدود ۱۷۰۰ متر است.

ترکیب مسیر شیب راه با سنگ های صخره های موجود

بوته کاری ها در مسیر شیب راه کوه غربی

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

قسمتی از یکی از دالان های سبز تشکیل شده در دامنه کوه غربی

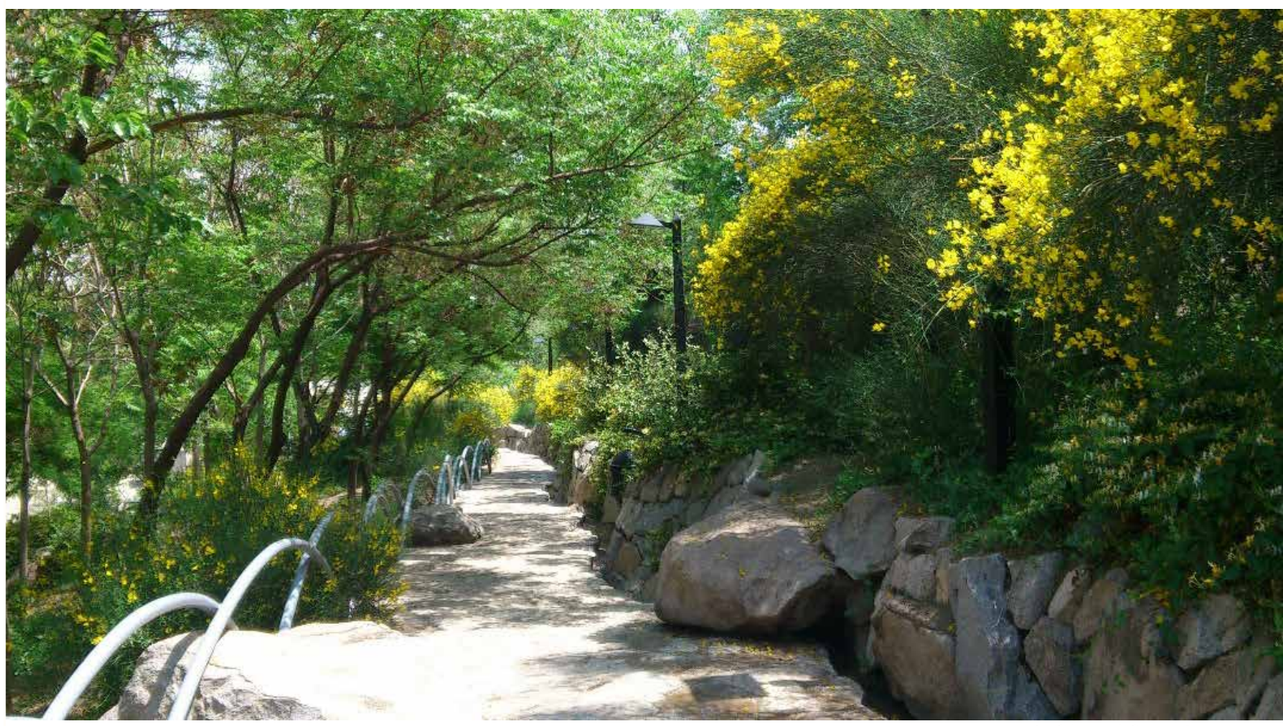

قسمتی دیگر از شیب راه کوه غربی

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

استفاده از بوته های با رنگ متنوع در شیب راه

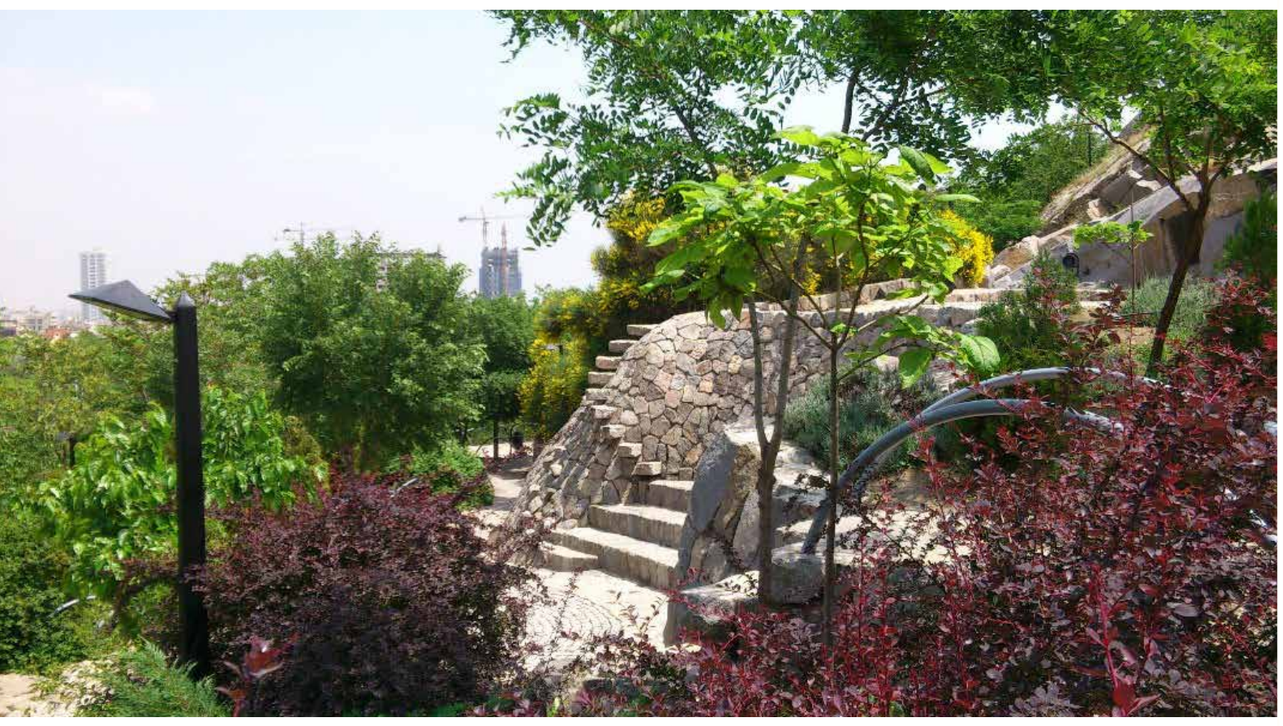

منظر قسمتی از میدان مار در غرب کوه غربی (محل پیش بینی شده برای آشنایی کودکان با صخره نوردی)

باغ سنگی (کوه شرقی- جنوبی)

۱. طراحی و اجراء پلکان: در قســمت غرب این کوه، در مجاور منابع آب (که در مرکز کوهسنگی قرار دارند)، تا فراز کوه، پلکان جدیدی احداث گردید. این پلکان جایگزین پلکان بتنی قدیمی گردیده و در جهت ایجاد شــیب کمتر و سهولت حرکت در مســیر و استفاده از عناصر و فضاهای طبیعی جالب موجود، مسیر از پیچ و تاب بیشتری برخوردار شده است. در ابتدا ورود به این مســیر دو سنگ طبیعی شکافته شده موجود به عنوان دســتمایه طراحی ظهور آب کوهستان انتخاب و اجراء گردیده است. این آب به صورت جویبار و آبشار تا محوطه خانه هنرمندان و سپس تا تقاطع خیابان بهشتی به اجراء در آمد.

۲. سنگ قبرهای موجود: این محوطه حاوی چند سنگ قبر قدیمی از افراد روحانی است و در گذشته مسئولین مرتبط سعی نموده بودند مقابر مزبور را با کاشــت گیاهان از فضای مناسب برخوردار کنند. ولی در انجام این نظر ســلیقه مناسبی به کار برده نشــده بود. تعدادی گلدان و جدول بتنی خیابانی با ترکیب نامناســب و بــا رنگ آمیزی غیرهماهنگ با کوه اجراء گردیده بود. (وضعیت اولیه این محوطه در صفحه ۱۵۹ کتاب قابل مشاهده است)

در جهــت ارتقاء کیفیت محیط مزبور، طرحی اجراء گردید که در آن فضای بیشتری به پیرامون مقابر اختصاص یافت. یک شاخه آب روان از قســمتی از ســنگ های طبیعی موجود در ترکیب با مقابر عبور داده شد و ســپس به طرف پایین دســت (خیابان رودکی) ادامه یافت و همچنین مســیرهای متنوعی از خیابان رودکی به صورت شیب راه با آب روان به سوی آن پیش بینی شد.

برای توقف قطار داخلی (ارتباط بین باغ ها) ایستگاهی در مجاورت و در پایین تر از این معابر پیش بینی شد تا علاقمندان بتوانند به این قسمت از کوه مراجعه نمایند.

۳. مسیر پیاده و مشجر پیرامون کوه غربی: این مسیر که دارای شیب ملایم اســت (به جهت حرکت سالمندان و کم توانان و کودکان)، امکان پیاده روی در یک محیط و مسیر طبیعی پرتنوع در مجاورت کوه را برای کم توانان، ســالمندان و خردســالان فراهم نموده است (مشابه آنچه در پیرامون کوه غربی نیز انجام یافته است). مسیر مزبور از باغ و فضای سبز موجود در انتهای خیابان بهشــتی و در مقابل خانه هنرمندان آغاز و پس از عبور از پشــت باغ موسوم به آرامگاه رضوی و باغ ورزشی، از مجاورت مقبره های موجود که قبلاً توضیح داده شد، می گذرد و سپس در محوطه جنــوب این کوه به محوطه حیوانات رها شــده در طبیعت که در جنوب همین کوه قرار دارد می رســد (محوطه حیوانات اجرا نگردیده است). با عبور از مجاور منابع آب شــهر مشهد که در مرکز و بین دو کوه است، به محل اولیه متصل می گردد.

طول این مسیر حلقوی به حدود ۹۰۰ متر بالغ می شود.

محوطه انتهای مسیر مشجر جویباری و خانه هنرمندان (در انتهای خیابان بهشتی) به میان دو کوه

قسمتی از مسیر ارتباطی از انتهای خیابان بهشتی و خانه هنرمندان تا میان دو کوه

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

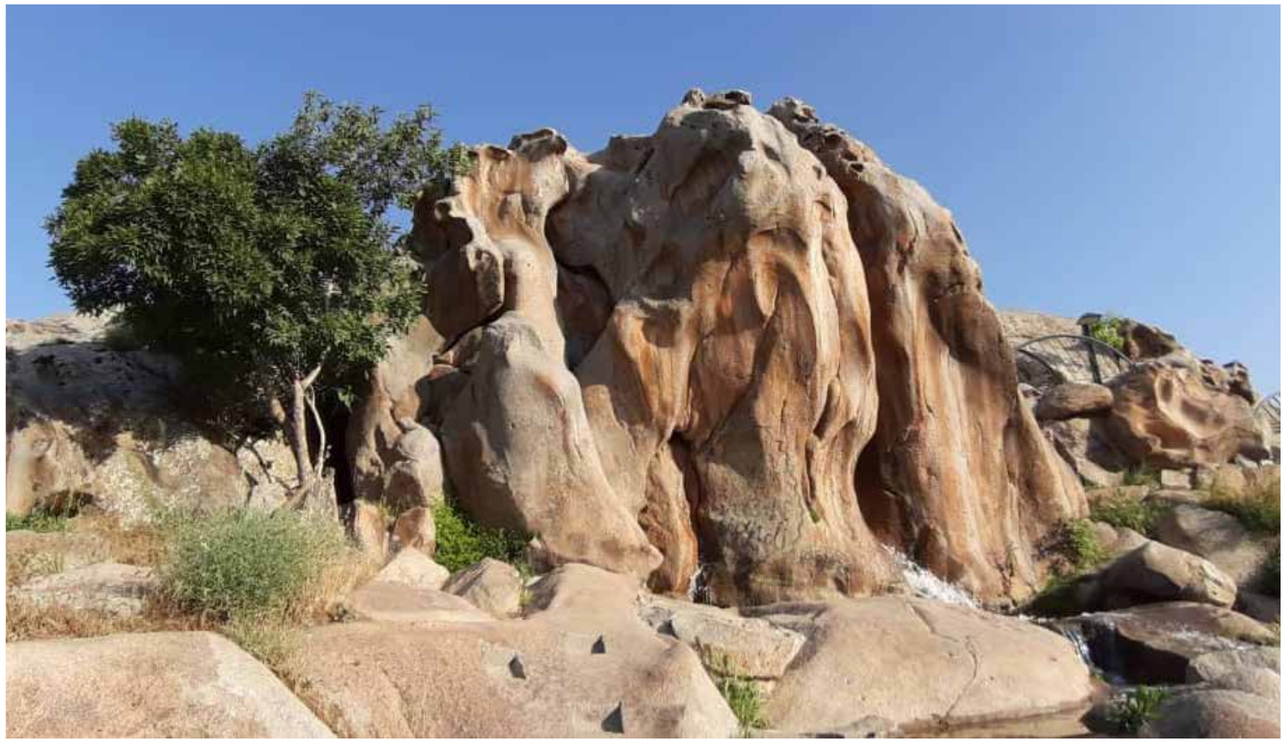

سنگ شکافته، مظهر آب ورودی از کوه به طرف خانه هنرمندان

بخش انتهای مسیر خانه هنرمندان به میان دو کوه

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

منظری از ورودی مسیر به میان دو کوه

منظر دیگری از ورودی مسیر به میان دو کوه

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

شیب راه ورودی از خیابان رودکی به سمت شرق کوه شرقی

بخش انتهایی پل شیب راه در اتصال خیابان رودکی به پای کوه

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

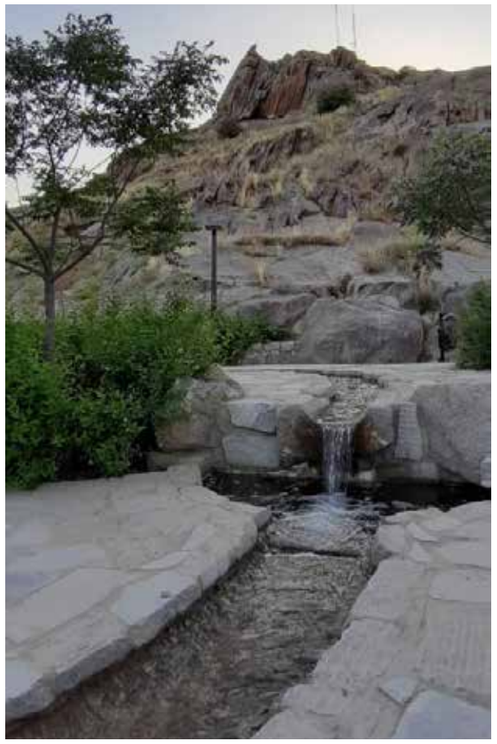

ورود آب در قسمتی از پایکوه به محوطه سنگ قبرها

دیروز

امروز - منظر تنظیم شده برای حفظ سنگ قبرهای موجود (وضعیت قبلی این محوطه قبلاً در صفحه ۱۵۹ کتاب قابل مشاهده است)

۶-۷-۴- باغ چهارم:

باغ طبیعی

سابقه و موقعیت:

این باغ در بخش جنوبی پردیس در دو بخش جنوبی کوه‌ها (دو کوه گرانیتی) به مساحت حدود ۲۲/۷ هکتار قرار گرفته است. اراضی این باغ به طور کامل در تصرف ادارات، سازمان‌ها و حتی کارخانه لوله‌سازی با مواد شـــیمیایی از بخش خصوصی بود. عنصری هم‌چون پست برق ۱۳۲و۶۳ فشار قوی، کابل‌های متعدد فشار قوی که از جهات مختلف به پست وارد می‌شدند، وجود کال (مســـیل) مربوط به کوه‌های جنوبی به این اراضی، همگـــی مانعی در جهت اجرای صحیح طرح بودند. حتی پس از تصویب طرح سال‌های متمادی نیرو، وقت و هزینه کارشناسی و حقوقی مصروف شد تا ادارات و افراد متصرف زمین را از آنجا خارج نمایند. متأسفانه بخشی از اراضی پس از حدود ۱۷ سال هنوز هم تخلیه نشده است. به علت تخلیه مرحله به مرحلـــه اراضی طرح، اجباراً طرح دچار تغییرات متعددی گردید تا با تخلیه تدریجی و قطعه به قطعه اراضی هماهنگ شـــود. در صورت عدم اجرای این تغییرات امکان تصرف اراضی توسط افراد و سازمان‌های دیگر وجود داشت.

۶. ۷. ۴. ۱. نکاتی درباره بستر طرح

اراضی این باغ در طرف شـــمال توســـط دو کوه و در جنوب توسط تأسیسات غیرقابل انتقال برق محدود شده است. در قسمت جنوبی حضور پایه‌های فشار قوی و مســـیر خطوط کابل‌های برق محدودیت‌هایی به وجود آورده است. باغ طبیعی در لابلای این محدودیت‌ها شکل می‌گیرد و نه تنها می‌بایســـت مناظر نازیبای جنوبی را از دیدها پنهان سازد بلکه در پناه کوه‌های شـــمالی خود به باغی طبیعی، آرام و آرامش‌بخش تبدیل

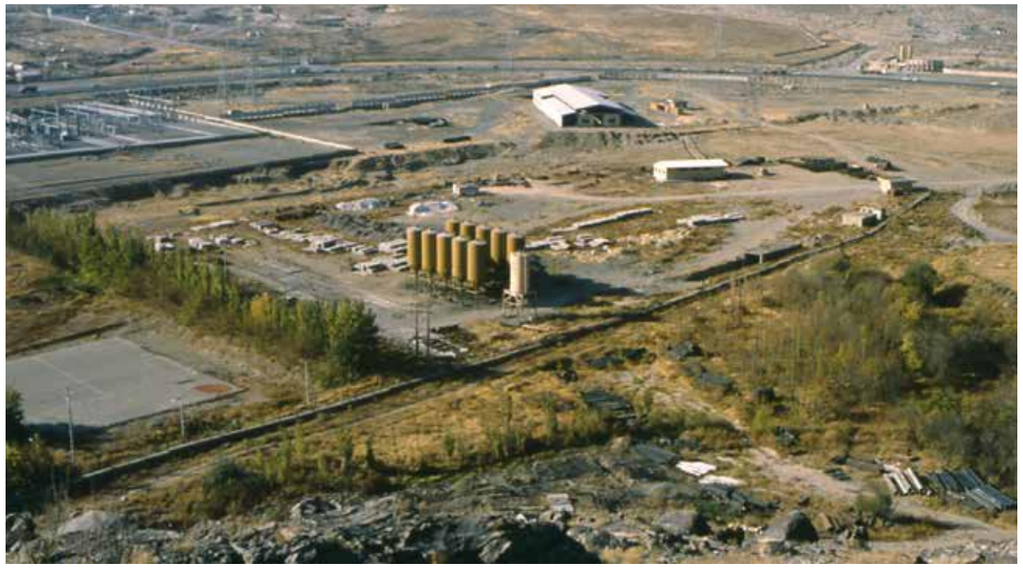

دیروز- اراضی باغ طبیعی- کوهســـنگی- به طوری که در این تصویر ملاحظه می‌شـــود در قســـمت جلوی اراضی تصرف شده توسط یک شرکت پیمانکاری ساختمانی و تأسیسات بتن‌ریزی نصب شده- کمی دورتر کارخانه لوله‌سازی با مواد شیمیایی وابسته به سازمان آب و دورتر تأسیسات پست فشار قوی دیده می‌شوند.

گردد. باغ طبیعی از شمال به باغ سنگی از شرق به باغ تفریحی و در غرب با تماس کمی با باغ فرهنگی مرتبط است. ارتباط این باغ با سایر باغ‌ها از طریق جاده داخلی، قطار تفریحی، درشکه و مسیرهای متعدد پیاده تأمین می‌شود. یکی از ورودی‌های اصلی مجتمع کوهسنگی از طریق بزرگراه کمربندی در مجاور این باغ قرار دارد.

ایده‌های طرح

غلبـــه بر ناهنجاری‌های موجود: تعدیل تأثیـــر ناهنجار کاربری‌های غیرقابـــل تغییر موجود از جمله تأسیســـات منبع آب، پســـت‌های برق، کابل‌های فشـــار قوی، که ماهیتاً در تضاد با طبیعت مستقر شده‌اند. ایده اصلی طرح پوشـــاندن همه این عناصر توسط عناصر طبیعی (درخت و یا تپه‌های سبز) است و قدرت مجموعه عناصر (درخت، بوته، گل، آب آرام با آبشارها و پرندگان) بر تأثیر کاربری‌های ناهنجار متضاد با طبیعت موجود غلبه خواهند کرد و عناصر طبیعی یاد شده هر یک برحسب ویژگی‌های بســـتر از جمله، خاک، سنگ، صخره و اختلاف سطوح به کاربرده خواهد شـــد. و بدین ترتیب تلاش خواهد شـــد که باغـــی آرامش‌بخش در این محدوده به وجود آید. جاده ورودی از بزرگراه با تمهیداتی به تدریج آرامش می‌یابد و با ســـرعت کم به پارکینگ‌های مشجر وارد می‌شود. تعدیل اثر بزرگراه نیز از طریق تپه‌های مشجر گرده ماهی (محدّب) و کاشت انبوه درخت و بوته روی آن‌ها انجام می‌شود.

ساختمان سوله کارخانه لوله سازی با مواد شیمیایی

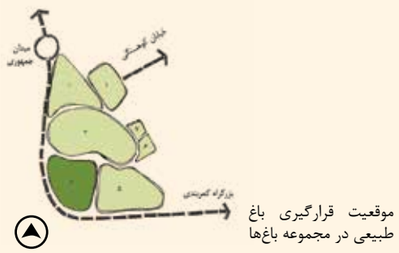

موقعیت قرارگیری باغ طبیعی در مجموعه باغ‌ها

کروکی استقرار ریز فضاها در باغ طبیعی

کروکی مقطع شرقی – غربی باغ طبیعی

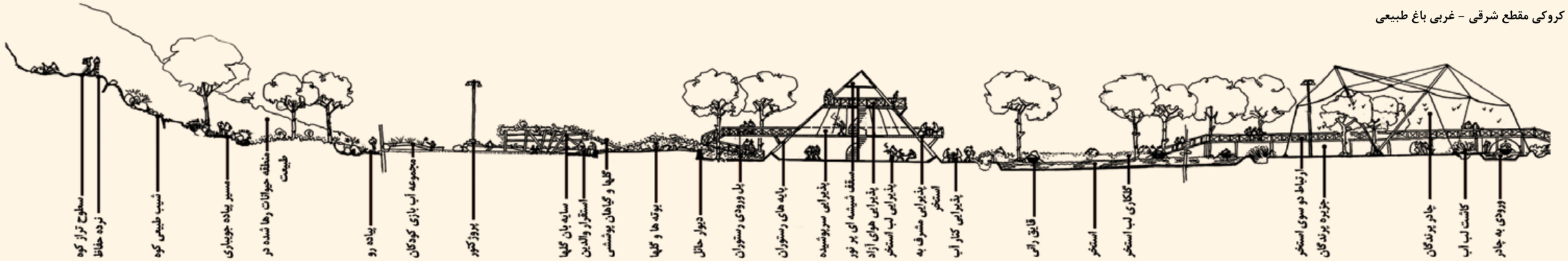

کروکی ارتباط آب از کوه به طرف استخر جنوبی

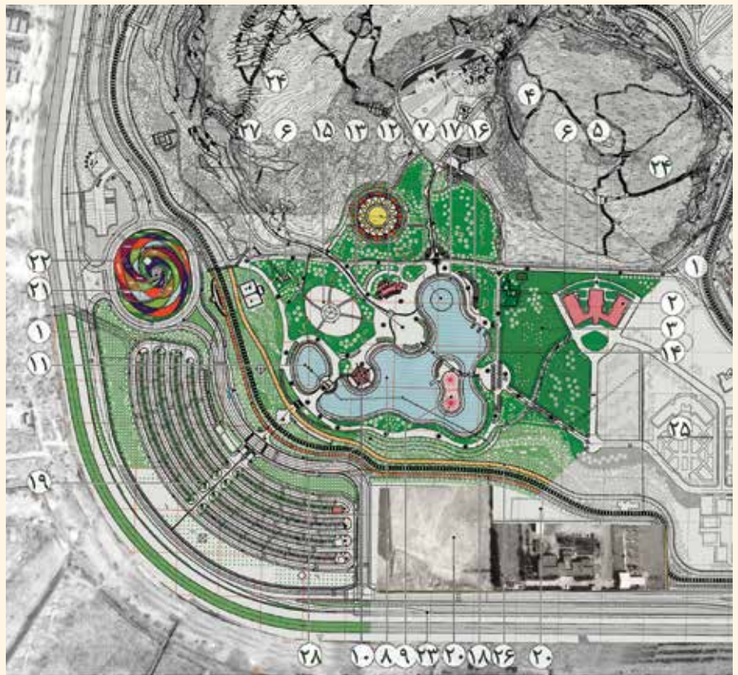

نقشه- تصویر هوائی باغ طبیعی

راهنمای تصویر هوائی باغ طبیعی:

۱) ورودی از بافت مسکونی
۲) موزه تاریخ طبیعی (ساختمان اداری برق)
۳) محوطه حیوانات رها شده در طبیعت
۴) اســتقرار مجسمه‌های سنگی حیوانات در کوه شرقی
۵) پل ارتباطی از کوه به موزه تاریخ طبیعی
۶) دستشویی عمومی
۷) استخر رقص نور موسیقی
۸) استخر قایق‌رانی (استخر پایین)
۹) جزیره قفس پرندگان
۱۰) رستوران غذای دریایی
۱۱) استخر بالا
۱۲) رستوران غذای سریع
۱۳) محوطه تجمع
۱۴) پل ارتباطی به جزیره
۱۵) محوطه بازی کودکان
۱۶) نمازخانه
۱۷) ارتباط بین باغ‌ها
۱۸) مسیر قطار تفریحی، درشکه، دوچرخه، پیاده
۱۹) پارکینگ
۲۰) پست و انبارهای برق موجود
۲۱) پایه‌ای فشار قوی (باید برچیده شود)
۲۲) تپه گل‌ها
۲۳) ورودی از بزرگراه
۲۴) باغ سنگی (کوه غربی)
۲۵) باغ تفریحی
۲۶) جاده ارتباط داخلی
۲۷) منابع آب مجتمع
۲۸) محل‌های توقف و استراحت کوتاه

۶. ۷ . ۴ . ۲. نکاتی درباره حضور آب

آب اصلی‌ترین عنصر موجود در این باغ است. پیش‌بینی استخر بزرگ ذخیره آب آبیاری در مرکز این باغ بر نقش آب تأکید می‌نماید. از فراز کوه غربی و از جنوب شــرق آن چند رشته جویبار در مسیرهای حتی‌المقدور طبیعی وارد شده و به سکوهای استراحت و حضور مردم طراوت می‌بخشد و به ســوی استخر بزرگ قلب باغ سرازیر می‌شود. فضای بازی کودکان با آب و فواره بزرگ و آبشــار عریض پیش‌بینی شده بین دو استخر نیز از نشانه‌های حضور آب است.

دسترسی و راه‌ها

ورودی از بزرگراه: این باغ دارای دو ارتباط با بزرگراه اســت، یکی به طور مستقیم و دیگری از طریق ورودی باغ تفریحی:

از بافت شهری: ارتباط این باغ با بافت شهری پیرامون بلاواسطه بوده و ساکنین نه تنها به طور مستقیم وارد این باغ می‌شوند، بلکه می‌توانند با عبور از آن به ســایر باغ‌ها و یا به بافت شهری شمال مجتمع کوهسنگی نیز مرتبط شوند.

از سایر باغ‌ها– ارتباط این باغ از غرب با باغ فرهنگی، از شمال به باغ سنگی و از جنوب غرب با باغ تفریحی است.

وسایل ارتباطی– ارتباط با این باغ از طریق اتومبیل، قطار تفریحی، درشــکه، دوچرخه و پیاده برقرار اســت. گرچه قبلاً ارتباط تلی‌ســی‌یژ پیش‌بینی شــده بود ولی به علت دفن شهدا فضای لازم برای مقصد در روی کوه وجود ندارد مگر اینکه با دیوارچینی سطوح بزرگی به وجود آید که مغایر طبیعت است.

مسیرهای پیاده: مسیرهای پیاده متنوعی طراحی شده است. از جمله مســیرهای ارتباط با بدنه کوه با سنگ طبیعی، راه‌های اصلی ارتباطی با ســنگ طبیعی. برای پیاده راه‌های فرعی پیرامون دریاچه از ماســه و یا ســنگ ریزه استفاده می‌شود. سطوح بزرگ اطراف دریاچه ترکیب سنگ طبیعی، ســنگ کوبیک و در مواقعی شن‌ریزی است. پیرامون همه راه‌ها درخت‌کاری با درختان سایه‌دار انجام می‌شود.

طرح کاشت

طرح کاشت این باغ بسیار متنوع‌تر از سایر باغ‌هاست، زیرا فضاهای متنوع طبیعی در مجاورت کوه، در اطراف اســتخر فضاهای مناســبی را برای کاشت انواع گل‌ها، بوته‌ها، درختچه‌ها و درختان در اختیار می‌گذارد.

از ایده‌های اصلی باغ، تأمین سایه هر چه بیشتر برای فضاهای بازی، توقف و استراحت برای آسایش بیشتر استفاده‌کنندگان و هم‌چنین سایه برای دریاچه (جلوگیری از تبخیر آب) اســت. اســتفاده گسترده از انواع گل‌های زینتی و دارای بو برای اطراف اســتخر نیز از ایده‌های این طرح اســت. به طوری که پیرامون استخر به محلی برای گذران اوقات فراغت مردم تبدیل شود.

طرح کاشت این باغ متناسب و هماهنگ با فضاهای پیش‌بینی شده معماری اســت. در ادامه تراس‌های جنوبی کوه غربی (درختان سایه‌دار پیش‌بینی شــده اســت)، همین درختان همراه جویبار در دو سوی راه یا در میانه آن به ســوی دریاچه امتداد می‌یابنــد. در پیرامون برخی راه‌ها، در مجــاورت دریاچه گل‌های متنوعی به صــورت خطی در نظر گرفته شده اســت. تراس‌های مشــرف به دریاچه نیز مملو از گل‌ها و گیاهان مختلف است. در دو طرف مســیرهای پیاده و ارتباطی درختان سایه‌دار و حتی‌المقدور جوی‌های آب پیش‌بینی شــده است. برای پوشش عناصر متضاد با طبیعت نظیر بزرگراه، پست‌های برق، پایه‌های کابل‌های فشار قوی، از ترکیب بوته‌های بزرگ مقیاس و درختان پوشش دهنده استفاده شده است.

درختان، درختچه‌ها، بوته‌ها و پوششی‌های مناسب پارک کوهسنگی (باغ طبیعی)

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	افرای سیاه	Acer negundo
۲	آیلان (پایه ماده)	Ailanthus altissima
۳	درخت ابریشم	Albizia julibrissin
۴	بادام کوهی	Amygdalus scoparia
۵	زرشک زینتی (جگری رنگ)	Berberis sp.
۶	زرشک زینتی (با رنگ پاییزه)	Berberis sp.
۷	زرشک هلندی	Berberis sp.
۸	دم‌موشی غفایی	Buddleia davidii
۹	دم‌موشی ارغوانی	Buddleia davidii var. superbo
۱۰	ارغوان کانادایی	Cercis canadensis
۱۱	ارغوان معمولی	Cereis siliquastrum
۱۲	کوترناستر خزنده (شیرخشت)	Cotonaster horizontalis
۱۳	درخت پر (صورتی یا بنفش)	Cotinus coggygria
۱۴	زالزالک گل صورتی	Crataegus monogyna var. rubro plena
۱۵	سنجد زینتی	Eleagnus pungens
۱۶	یاس زرد	Forsythia intermedia
۱۷	زبان گنجشک	Fraxinus excelsior
۱۸	ژینکگو (پایه نر)	Ginkgo biloba
۱۹	لیلکی آمریکایی بدون خار	Gleditschia triacanthos var.inermis
۲۰	ختمی درختی	Hibiscus syriacus
۲۱	یاسمن سفید پیچ	Jasminum offisinale
۲۲	گردو	Juglans regia
۲۳	جونی‌پروس خزنده طلایی	Juniperus horizontalis var.
۲۴	درخت چینی (باران طلایی)	Koelreuteria paniculata
۲۵	برگ نوی درخشان (برگ نو	Ligustrum lucidum
۲۶	هلندی)	Ligustrum vulgar
۲۷	برگ نو معمولی (پرچین)	Lonicera fragrans
۲۸	پیچ امین‌الدوله (سفید و قرمز)	Lonicera sempervirens
۲۹	پیچ آبجویی	Mahonia aquifolium
۳۰	ماهونیا	Morus alba
۳۱	توت نر پیوندی	Partenosisus quinquefolia
۳۲	موچسب وحشی	Pinus nigra
۳۳	کاج سیاه	Prunus mahaleb
۳۴	آلبالو تلخ	Prunus triloba var. plena
۳۵	گوجه گل صورتی	Prunus sp.
۳۶	گوجه گل قرمز	Pyracantha coccinea

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۳۷	پیراکانتا قرمز	Pyracantha coccinea
۳۸	کرچک	Ricinus communis
۳۹	اقاقیای معمولی	Robinia pseudoacacia
۴۰	تیغ وحشی	Rosa canina
۴۱	آبشار طلا	Rosa sp.
۴۲	نسترن رونده سوئدی	Rosa spp.
۴۳	بید مجنون	Salix babylonica
۴۴	بید مرجانی	Salix carmanica
۴۵	اسپیره	Spirea crentata
۴۶	طاووسی	Spartium junceum
۴۷	تاگزوس لوله‌ای	Taxus spp.
۴۸	پیچ اناری	Tecoma grandiflora
۴۹	زیزفون (تیلیا)	Tilia begonifolia
۵۰	بُداغ	Viburnum opulus
۵۱	گلیسین	Wisteria chinensis
۵۲	یوکا	Yucca sp.
۵۳	آلیسوم	Alyssum saxatille
۵۴	آلیسوم معمولی	Alyssum spp.
۵۵	بابونه (دائمی)- گل سفید یا لیمویی	Anthemis spp.
۵۶	تاج‌الملوک	Aquilegia Chrysantha
۵۷	مارگریت (ترجیحاً بلند)	Chrysanthemum spp.
۵۸	کرئو پسیس	Coreopsis atkinsoniana
۵۹	زبان درقفا (بنفش یا صورتی)- پابلند	Delphinium ajaja
۶۰	میخک رونده	Dianthus spp.
۶۱	اچیناسیا	Echinacea spp.
۶۲	فرانکینیا	Frankenia
۶۳	گایاردیا	Gaillardia aristata
۶۴	همروکالیس (زنبق رشتی)	Hemerocallis spp.
۶۵	هوستا ابلق	Hosta spp.
۶۶	زنبق هلندی	Iris spp.
۶۷	لیزوماخیا	Lysomachia
۶۸	فالاریس معمولی (دانه قناری)	Phalaris
۶۹	رز هفت رنگ	Rosa spp.
۷۰	رزماری	Rosmarinus officinalis
۷۱	رودبکیا	Rudbekia spp.

عناصر اصلی:

بناها

موزه تاریخ طبیعی: در محلی که اکنون ساختمان سه شاخه شرکت برق منطقه‌ای قرار دارد (بعد از ۱۸ سال ساختمان تخلیه و تحویل شد)، با تخریب این ساختمان می‌بایست یک موزه تاریخ طبیعی زیبا و هماهنگ با کوه به اجراء درآید. ایده اصلی ایجاد ارتباط بین کوه و این موزه است. ایده اتصال کوه با موزه از دو طریق انجام می‌شود.

الف- حضور سنگ‌ها و صخره‌های کوه در داخل موزه

ب- در قسمت جنوبی کوه برخی سنگ‌ها وجود دارد که می‌توان با خطوط مختصری آن‌ها را به مجسمه‌های حیوانات ماقبل تاریخی و یا کنونی تبدیل نمود. در ادامه این مجسمه‌ها تعدادی مجسمه‌های ماقبل تاریخ به تدریج تکامل را نشان می‌دهند و آخرین مجسمه‌ها حاوی برپا ایستادن انسان و ورود آن به داخل موزه از طریق پلی است که کوه را به موزه مرتبط می‌کند، می‌باشد.

رستوران غذاهای دریایی: در کنار دریاچه یک رستوران غذاهای دریایی در نظر گرفته شده است (فاقد رستوران غذای دریایی به تعداد کافی است) و تمهیداتی اندیشیده می‌شود که در قسمتی از رستوران ماهی و احتمالاً غذاهای دریایی تازه به مردم عرضه شود. رستوران در دو طبقه با تراس‌های مشرف به دریاچه در چند سطح پیش‌بینی شده است. پارکینگ نزدیک این رستوران دسترسی به آن را از داخل شهر تسهیل می‌کند.

رستوران غذای سریع: برای جمع کثیر مردم و نسل جوان که به این باغ مراجعه می‌کنند یک رستوران غذای سریع (یا غذای ملل) پیش‌بینی شده است که هم تنوع سلیقه‌های چند نسل را پاسخ می‌دهد و هم به علت تمرکز تهیه و طبخ غذا، سطح کمتری از باغ را اشغال می‌کند ضمن آنکه فضاهای حدفاصل رستوران و دریاچه در شب‌ها می‌تواند مورد استفاده عده زیادی از مردم قرار گیرد.

منابع آب (آشامیدنی- آبیاری): شهر مشهد در هنگام تابستان دچار کم‌آبی است. برای تأمین آب آشامیدنی به خصوص در روزهای تابستان یک منبع آب پیش‌بینی شده که در این محل ساخته خواهد شد. در کنار این منبع یک منبع دیگر به جهت تأمین آب آبیاری و فشار آن (برای آبیاری‌های قطره‌ای و بارانی و روی کوه) پیش‌بینی شده است.

قفس پرندگان: یکی از مواردی که در زندگی شهری کنونی به فراموشی سپرده شده است. ارتباط با انواع پرندگان که به علت آلودگی شهرها و یا سر و صدا و نور زیاد شهر را ترک گفته‌اند، آشنایی کودکان با آن‌ها این امکان را فراهم می‌آورد که به طور واقعی به ارزش حضور این پرندگان پی ببرند. بدین منظور در مجاورت دریاچه فضایی محفوظ برای نمایش برخی پرندگان شناخته شده و زیبا نظیر انواع کبوتران، بلبلان، قناری‌ها، طوطی‌ها، کبک‌ها، بازها، عقاب‌ها و ... پیش‌بینی شده است. این فضا در سایه درختان سایه‌دار و در کنار گل‌ها شکل می‌گیرد.

اسکله قایق‌سواری: برای سرگرمی کودکان مسیر قایق‌سواری در دریاچه کوچک این باغ پیش‌بینی شده است.

تپه گل: در بخشی از باغ تپه سنگی کوچکی وجود دارد که بر فراز آن پایه کابل فشار قوی موجود است. جهت پوشش این عنصر نامطلوب که تپه را غیرقابل استفاده کرده است، این تپه با انواع بوته‌ها و گل‌ها پوشیده خواهد شد.

فضاها

فضاهای تجمع: فضاهای تجمع در این باغ متنوع‌اند، تنوع از نظر بافت بستر و فضا که به تدریج از سنگی (غلبه سنگ) به سبزی (غلبه فضای سبز) تغییر می‌کنند.

آب در تنوع بخشیدن به فضاها نقش مهمی ایفاء می‌کند. فضاهای کنار دریاچه بزرگتر پیش‌بینی شده است که بتواند جمعیت بیشتری را در خود جای دهد.

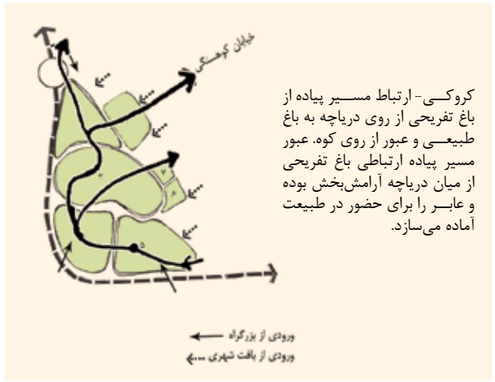

کروکی- ارتباط مسیر پیاده از باغ تفریحی از روی دریاچه به باغ طبیعی و عبور از روی کوه. عبور مسیر پیاده ارتباطی باغ تفریحی از میان دریاچه آرامش‌بخش بوده و عابر را برای حضور در طبیعت آماده می‌سازد.

تصویر ساختمان ۳ شاخه

کروکی موزه تاریخ طبیعی

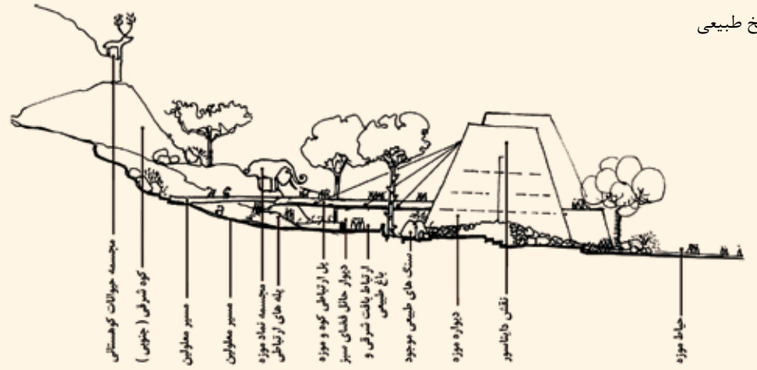

در لابلای درختان فضاهای کوچک‌تری برای استراحت و توقف در نظر گرفته شده است.

فضاهای خاص:

– *بـازی کودکان با آب:* در بخش مجـاور دریاچه یک فضای بازی کودکان پیش‌بینی شده که علاوه بر وسایل معمول نظیر: تاب، سرسره، تـور و طناب و...، مجموعه بازی کودکان با آب نیز در نظر گرفته شـده است.

– *حیوانات رها شده در طبیعت:* برای آشنایی کودکان با حیواناتی که اکنون از زندگی شهری خارج شده، نظیر انواع اسب، اسب پونی، گوسفند، بـز، گاو و ... هم‌چنین برخی حیواناتی که ارتباط آن‌ها با کودکان مفید و فرح‌بخش اسـت نظیر آهو، فضایی در نظر گرفته شده است که خود به چند قسمت برای حیوانات مختلف تقسیم می‌شود. کودکان می‌توانند در این فضا حضور یابند و حیوانات را لمس و بعضاً سـوار شوند. این فضاها مشجر خواهد بود.

مبلمان

در باغ طبیعی غالب مبلمان به صورت طبیعی اسـت، چراغ‌هایی با پایه چوبی، نیمکت‌هایی با نشـیمنگاه‌های چوبی، حتی سطل زباله نیز با پوشـش چوب می‌باشد. طبعاً سایه‌بان‌ها و آلاچیق‌ها نیز از چوب در نظر گرفته شده‌اند.

نمونه‌ای از فضاهای پیش‌بینی شده برای موزه تاریخ طبیعی پیشنهادی

تکمیل بخشی از باغ طبیعی*:

یکی از گسـترده ترین فعالیت ها در تکمیل این باغ انجام گرفت که شـامل دو استخر بزرگ که به عنوان منبع ذخیره آب اراضی جنوبی است، با امکان تامین قایق رانی در آن، مجموعه نور– صدا و حرکات موزون فواره ها در قسمتی از استخر بزرگ پایین دست (با تمهیداتی که آب این قسمت که تصفیه شده است با آب تصفیه نشده بقیه استخر مخلوط نگردد)، مجموعه آموزش، فعالیت و بازی های کودکانه، پارکینگ های مشجر (برای استراحت خانوادگی در مجاورت آب)، سـکوهای نشستن و نظاره فواره ها و سـه واحد دستشویی عمومی یکی برای استخرها و دیگری برای محوطه آموزشی کودکان و سوم برای محوطه ورودی و صعود از جنوب کوه غربی است. سر چشمه آب این دو استخر بر فراز کوه غربی طراحی و اجراء شده است و آب از طریق بخش جنوبی کوه به صورت آبشارهای متعدد که هر یک در حوضچه هایی که در یک سطح صاف برای استراحت مردم قرار دارند می ریزند و از طریق جویبار متنوعی به استخرهای بخش جنوبی هدایت می شوند. بین دو استخر یک آبشار طراحی و اجراء شده است.

شوربختانه علیرغم احداث پمپ خانه و تاسیسات زیربنایی مرتبط، مجموعه حرکات موزون فواره ها و نورپردازی شبانه آنها به علت کمبود بودجه اجراء نشده است.

منظر هوایی بخش میانی باغ طبیعی حاوی دو استخر، جزیره پرندگان)ناتمام(، رستوران و فضای کودکان

* این صفحات در توضیح فعالیت های تکمیلی انجام شده پس از انتشار اول کتاب در سال ۱۳۹۸ به کتاب افزوده شده است.

استخر بزرگ (دریاچه) ذخیره آبیاری در باغ طبیعی

گوشه ای از استخر بزرگ (با عمق ۸۰ سانتی متر برای ایمنی بیشتر) محصور در گلکاری های حاشیه آن و محل استراحت مردم- یک باغچه عریض گلکاری شده و پاشویه آب کم عمق و حفاظ کابل ایجاد شده با پایه های سفید رنگ برای جلوگیری از ورود مردم یا سقوط آنها به داخل آب پیش بینی شده است و نیازی به نرده گذاری های معمول احساس نمی شود.

بخشی از دیواره پلکانی اختلاف سطح بین دو استخر و آبشار بین آنها (کاشت هنوز کامل نشده است)

پل عبور بین دو استخر و آبشار بین آنها

قسمتی از استخر بزرگ (دریاچه) و گلکاری حاشیه ای، پاشویه ایمن استخر و حفاظ ایمنی (با استفاده از کابل)

فضای سبز بخش غربی باغ طبیعی

۱. مجموعه فعالیت ها و بازی های کودکانه در طبیعت:

هدف از طراحی این محوطه به وجود آوردن فضاهای کودکانه در دل طبیعت است و از انواع بازی های در طبیعت، آموزشی، فرهنگی و آشنا کردن کودکان با ترافیک و با عملکرد ساده ماشین ها در نظر گرفته شده است و این فعالیت ها در یک محیط حداکثر طبیعی پیش بینی گردید. این مجموعه در مجاورت استخر بزرگ طراحی و به اجراء در آمد. شامل: فضاهایی برای آموزش رانندگی، مجموعه راز سبز، استخر قایق رانی کوچک به همراه یک کشتی کودکانه، آمفی تئاتر قصه گویی، تپه های سبز و جویبار و آبشار و پل در مقیاس کودک، محل کتاب خواندن (کتاب به صورت آزاد در دسترس کودکان)، سرویس بهداشتی، محل آب بازی کودکانه، بوفه مخصوص کودکان و محل نظارت والدین و ... می باشد.

نقشه مجموعه فعالیت و بازی کودکان در طبیعت

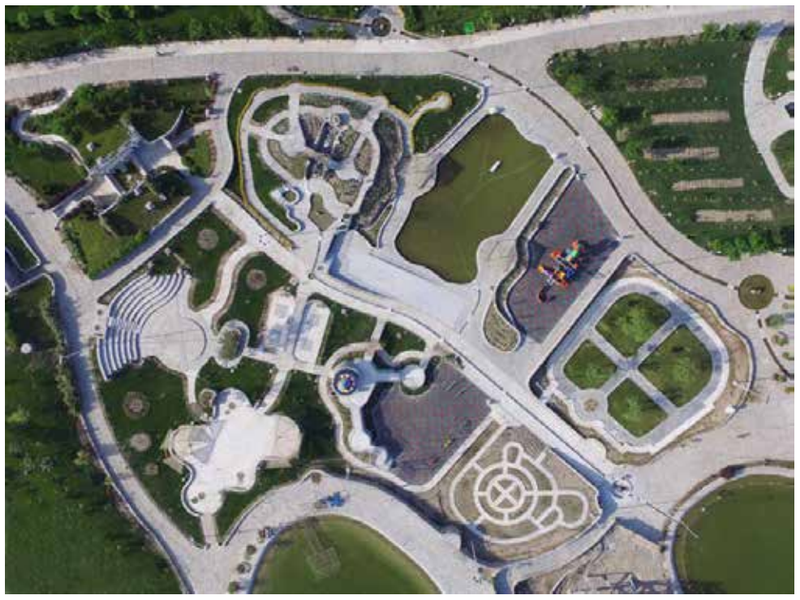

منظر هوایی مجموعه بازی کودک و طبیعت در باغ طبیعی (به صورت ناتمام)

۲. مجموعـــه جزیره پرندگان: این مجموعه در داخل اســتخر بزرگ (دریاچه) باغ طبیعی طراحی شده است که از طریق یک پل بر فراز آب حرکت و در جزیره وسط دریاچه و در قسمتی از اراضی خارج دریاچه مجموعه قفس پرندگان پیش بینی شده است. این مجموعه نیز به علت کمبود بودجه به اجراء در نیامده است.

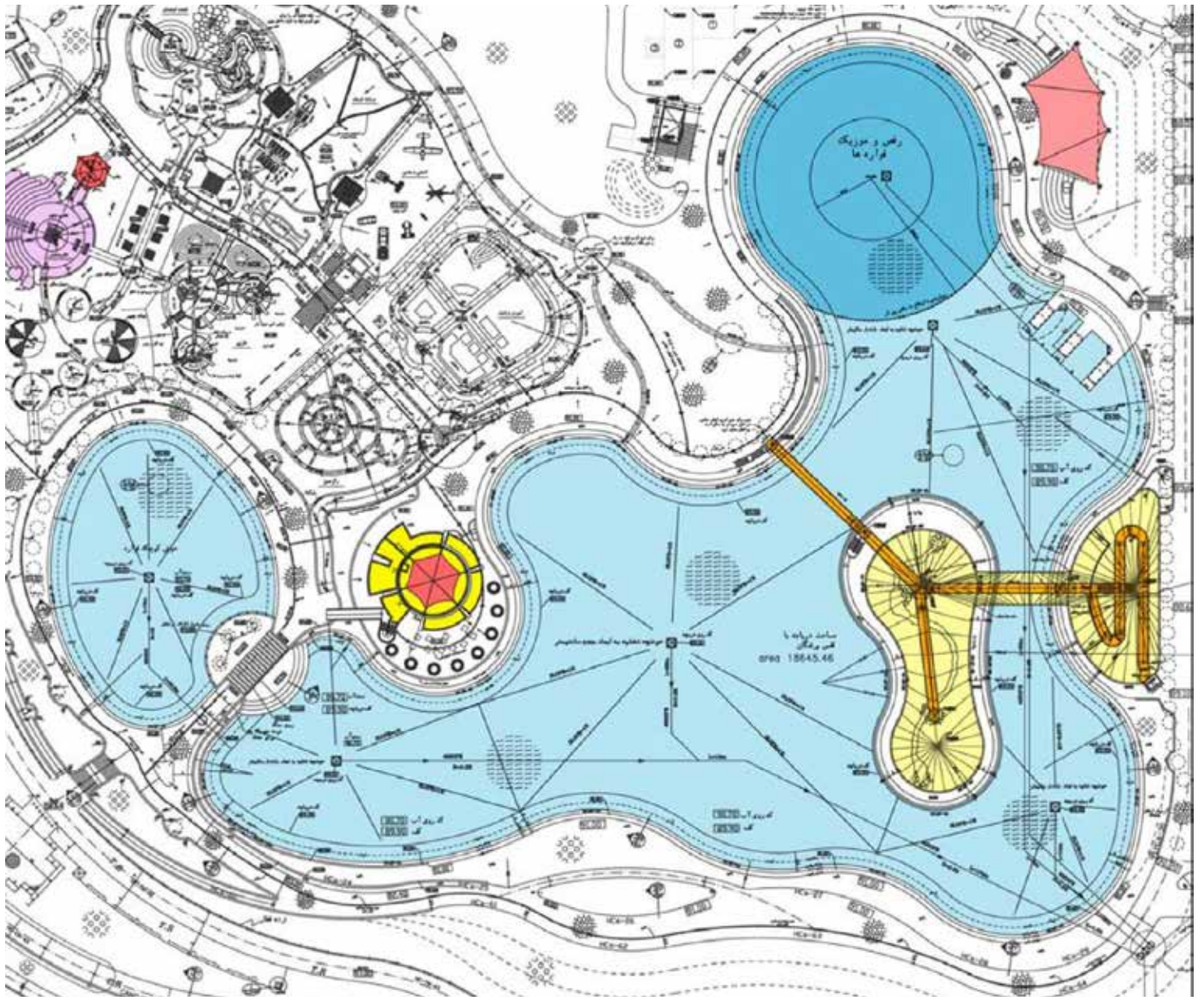

نقشه مجموعه استخرها، محل اجرای حرکات موزون فواره ها و استقرار تماشاچیان، جزیره پرندگان، رستوران غذای دریایی و مجموعه بازی های کودکانه در طبیعت (نیمه تمام اجرا شده)

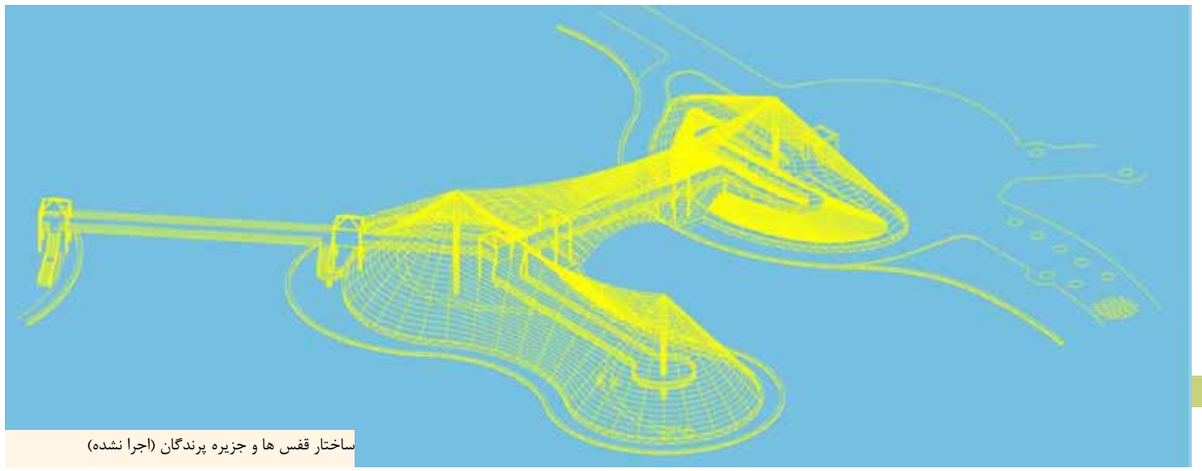

ساختار قفس ها و جزیره پرندگان (اجرا نشده)

۳. نور و صدا و حرکات موزون فواره ها: در استخر بزرگ جنوب کوهسنگی یک مجموعه نور و صدا و حرکات موزون فواره ها و همچنین محلی برای نشستن و نظاره در نظر گرفته شده است. موقعیت این مجموعه به صورتی است که از فراز کوه های کوهسنگی نیز قابل مشاهده است. تاسیسات زیربنایی مربوط به این طرح نیز اجراء گردیده ولی متاسفانه به علت کمبود بودجه برنامه نور و صدا اجرا نگردیده است و به علت تحویل و تحول اراضی به موزه دفاع مقدس، این بخش از طرح اجراء نگردیده است.

منظر تصوری تعدادی از حرکات موزون فواره ها در دریاچه باغ طبیعی (اجرا نشده است)

منظر تصوری از شب و حرکات موزون فواره ها (اجرا نشده است)

۴. نمازخانه بخش جنوبی (در باغ طبیعی): یک نمازخانه با محل مناسبی بین دو کوه به اجراء در آمده است. رنگ روشن که قابلیت شناسایی از فواصل دورتر را داشته باشد، در

نمازخانه باغ طبیعی در شب

۵. رستوران غذاهای دریایی: در مجاورت دریاچه یک رستوران غذاهای دریایی مشرف به استخر و مجموعه کوه ها طراحی گردید که در پیرامون آن و فضای مشرف به دریاچه، نیز امکان پذیرایی از مردم پیش بینی شد. کار اجراء با تاخیر آغاز و اسکلت آن به پایان رسید، ولی به علت واگذاری بخشی از اراضی به موزه دفاع مقدس، اراضی اطراف و این رستوران بلاتکلیف ماند. اسکلت رستوران رها شده و مردم از یک فضای جاذب طبیعی- خدماتی محروم گردیده اند و سرمایه گذاری مربوطه نیز بلااثر شده است.

تصویری از اسکلت ساختمان تکمیل نشده رستوران غذاهای دریایی

۶-۷-۵- باغ پنجم:

باغ تفریحی

نکاتی درباره بستر طرح

این باغ در قسمت جنوب شرقی (پردیس) مجتمع کوهسنگی قرار گرفته و آخرین مساحت آن با پارکینگ‌ها ۱۳/۲ هکتار می‌باشد.

بستر باغ تفریحی فاقد عارضه سنگی است. سطح آن از خاک و بستر سنگی تا عمق چند متری است. برای پایین بردن حجم ساختمان شهربازی چهارفصل که نباید مانع منظره کوه شود، زمین مناسب است. در درون اراضی این باغ یک مسیل دست ساخت وجود داشت که از کوه‌های جنوب به داخل اراضی این باغ وارد و سپس با یک قوس از آن خارج می‌شد. پس از انجام بررسی مشخص شد که لزومی به نگهداری آن وجود ندارد و با حذف قوس مزبور مسیل در جنوب جاده کمربندی قرار می‌گیرد و بدین ترتیب یکپارچگی اراضی این باغ تأمین می‌شود که این امر با موافقت شهرداری انجام شد و بقایای مسیل یاد شده به عنوان یک مسیر سرپوشیده تخلیه آب‌های سطحی، به مسیل سابق‌الذکر در نظر گرفته شده است. در اراضی یاد شده تعدادی ساختمان قدیمی اداری، انبارهای کابل، لوازم، کارگاه‌ها و همچنین انبار هوای آزاد کابل‌های اسقاطی شرکت برق منطقه‌ای وجود داشت که یکی از معضلات طرح تخلیه آن‌ها بود. قبرستان متروکه کوچکی در قسمتی از اراضی طرح نیز وجود داشت. طرح به چند علت در طی چند سال دچار تغییرات گردید.

اول: نظر صاحبکار (شهرداری) مبنی بر واگذاری طرح به سرمایه‌گذار بخش خصوصی که در نتیجه فقط کلیات طرح (تعریف ساختار طرح و ضوابط آن)، دسترسی‌های اصلی و لازم در اجراء، مورد طراحی قرار

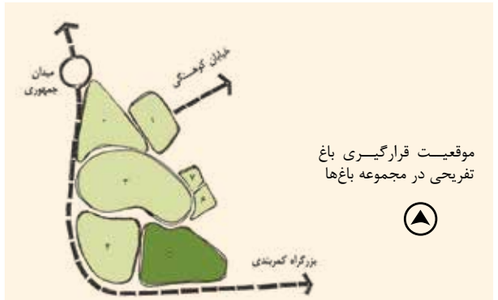

موقعیت قرارگیری باغ تفریحی در مجموعه باغ‌ها

تصویر از وضع موجود

نکاتی درباره بستر طرح

این باغ در قسمت جنوب شرقی (پردیس) مجتمع کوهسنگی قرار گرفته و آخرین مساحت آن با پارکینگ‌ها ۱۳/۲ هکتار می‌باشد.

بستر باغ تفریحی فاقد عارضه سنگی است. سطح آن از خاک و بستر سنگی تا عمق چند متری است. برای پایین بردن حجم ساختمان شهربازی چهارفصل که نباید مانع منظره کوه شود، زمین مناسب است. در درون اراضی این باغ یک مسیل دست ساخت وجود داشت که از کوه‌های جنوب به داخل اراضی این باغ وارد و سپس با یک قوس از آن خارج می‌شد. پس از انجام بررسی مشخص شد که لزومی به نگهداری آن وجود ندارد و با حذف قوس مزبور مسیل در جنوب جاده کمربندی قرار می‌گیرد و بدین ترتیب یکپارچگی اراضی این باغ تأمین می‌شود که این امر با موافقت شهرداری انجام شد و بقایای مسیل یاد شده به عنوان یک مسیر سرپوشیده تخلیه آب‌های سطحی، به مسیل سابق‌الذکر در نظر گرفته شده است. در اراضی یاد شده تعدادی ساختمان قدیمی اداری، انبارهای کابل، لوازم، کارگاه‌ها و همچنین انبار هوای آزاد کابل‌های اسقاطی شرکت برق منطقه‌ای وجود داشت که یکی از معضلات طرح تخلیه آن‌ها بود. قبرستان متروکه کوچکی در قسمتی از اراضی طرح نیز وجود داشت. طرح به چند علت در طی چند سال دچار تغییرات گردید.

اول: نظر صاحبکار (شهرداری) مبنی بر واگذاری طرح به سرمایه‌گذار بخش خصوصی که در نتیجه فقط کلیات طرح (تعریف ساختار طرح

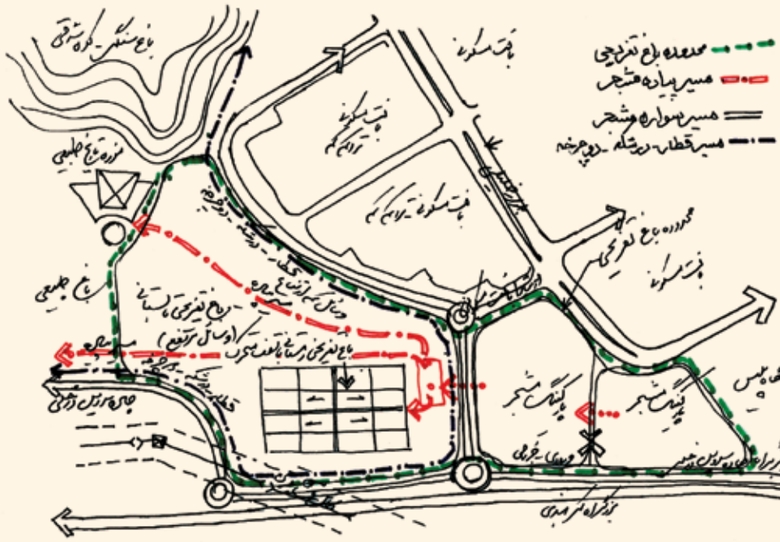
باغ تفریحی
مسیر پیاده و سایه
مسیر سواره و سایه
مسیر قطار - دوچرخه
باغ سنگر - کوه شرقی
پارکینگ
باغ تفریحی
باغ تفریحی
باغ تفریحی

طرح کاشت

به علت حجم ســاختمان مجموعه فضــای تفریحی چهارفصل و هم‌چنین تأسیسات بازی‌های هوای آزاد، فضای سبز تا حدودی کمتر از سایر باغ‌هاست ولی در عین حال با حفظ ایده لزوم ارجحیت و غلبه تراکم و فضای سبز بر ساختمان و تأسیسات، در پیرامون هر یک از بناهای یاد شده و در فواصل بین آن‌ها حجم زیادی فضای سبز وجود خواهد داشت.

طرح کاشــت شــامل ورودی، محور اصلی، جاده‌هــای پیرامونی و پیاده‌راه‌ها و فضاهای بین ساختمان‌ها و تأسیسات می‌باشد که به وسیله درختان مناســب سایه‌دار می‌شوند. برای مســیرهای اصلی نیز گلکاری مناسب پیش‌بینی شده است. در فضای داخلی مجموعه تفریحی و بازی چهارفصل نیز فضای سبز متنوعی همراه با انواع گل‌ها و گیاهان در نظر گرفته شده است.

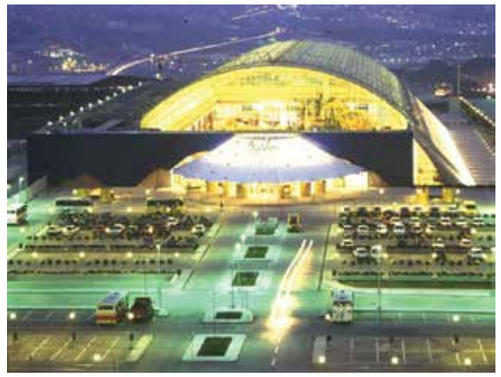

تصویری از مجموعه پارکینگ‌ها و ورودی مجموعه از داخل شهربازی

مبلمان

به علت وجود وســایل بازی متعدد و بعضاً مدرن، مبلمان این مجموعه متناســب با هر عملکرد و فضا و به خصوص بــرای راحتی کودکان و با رنگ‌های شاد خواهد بود.

تصویری از باغ تفریحی در فضای سرپوشیده

فضاها و بناها

فضاهای غیرسرپوشیده این مجموعه به استقرار عنصر بازی تابستانی اختصاص یافته اســت که در چنین صورتی فضاهای بین آن‌ها، فضای استقرار و مکث به مفهوم باغ یا پارک نخواهد بود ، بلکه فضاهای ویژه‌ای اســت که در فاصله دو وســیله یا دو بازی قرار می‌گیرند و برحسب نیاز فضای مورد نظر تنظیم می‌شود .

فضــای عمده خارج از محوطه بازی، فضای ورودی این مجموعه از سمت جنوب است که متناسب با حجم جمعیت مراجعه‌کننده تنظیم شده است.

تصویری از باغ تفریحی و عناصر آن در فضای سرپوشیده

درختان، درختچه‌ها، بوته‌ها و پوششی‌های مناسب مجتمع کوهسنگی (باغ تفریحی)

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	چمن	Lawn
۲	رز هفت رنگ	Rosa spp.
۳	رزماری	Rosmarinus officinalis
۴	رودبکیا	Rudbekia spp.
۵	سلوی (ترجیحاً آجری رنگ)	Salvia spp.
۶	سیج ابلق (سالویا)	Salvia spp.
۷	سانتولینا	Santolina chamaecyparissus
۸	سدم قاشقی	Sedum spp.
۹	لادن نارنجی	Tropaelum majus
۱۰	آیلان (پایه ماده)	Ailanthus altissima

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱۱	درخت ابریشم	Albizia julibrissin
۱۲	زرشک زینتی (جگری رنگ)	Berberis sp.
۱۳	زرشک هلندی	Berberis sp.
۱۴	دم‌موشی غفایی	Buddleia davidii
۱۵	دم‌موشی ارغوانی	Buddleia davidii var. superbo
۱۶	ارغوان کانادایی	Cercis canadensis
۱۷	ارغوان معمولی	Cereis siliquastrum
۱۸	درخت پر (صورتی یا بنفش)	Cotinus coggygria
۱۹	سنجد زینتی	Eleagnus pungens
۲۰	یاس زرد	Forsythia intermedia
۲۱	زبان گنجشک	Fraxinus excelsior
۲۲	ژینکگو (پایه نر)	Ginkgo biloba
۲۳	هیپریکوم (گل راعی)	Hypericum spp.
۲۴	یاسمن سفید پیچ	Jasminum offisinale
۲۵	جونی‌پروس خزنده طلایی	Juniperus horizontalis var.
۲۶	درخت چینی (باران طلایی)	Koelreuteria paniculata
۲۷	پیچ امین‌الدوله (سفید و قرمز)	Lonicera fragrans
۲۸	توت نر پیوندی	Morus alba
۲۹	موچسب وحشی	Partenosisus quinquefolia
۳۰	پیراکانتا نارنجی	Pyracantha coccinea
۳۱	پیراکانتا قرمز	Pyracantha coccinea
۳۲	اقاقیای معمولی	Robinia pseudoacacia
۳۳	بید مجنون	Salix babylonica
۳۴	اسپیره	Spirea crentata
۳۵	طاووسی	Spartium junceum
۳۶	پیچ اناری	Tecoma grandiflora
۳۷	بُداغ	Viburnum opulus
۳۸	یوکا	Yucca sp.
۳۹	بابونه(دائمی)-گل‌سفیدیالیموبی	Anthemis spp.
۴۰	تاج‌الملوک	Aquilegia Chrysantha
۴۱	مارگریت (ترجیحاً بلند)	Chrysanthemum spp.
۴۲	کرئو پسیس	Coreopsis atkinsoniana
۴۳	فرانکینیا	Frankenia
۴۴	گایاردیا	Gaillardia aristata

علف چای

اقاقیا

زبان گنجشک

ارغوان

باران طلایی

دم موش

سرنوشت باغ تفریحی- خلاصه ای از وضعیت گذشته و کنونی *:

شـــهرداری مشهد در مدتی طولانی نزدیک به ۱۸ سال تلاش نمود که اراضی جنوب و جنوب شرق کوهسنگی را که در اختیار و یا در تصرف ادارات آب، برق، شـــرکت های تابعه، مردم و... بود، را آزاد و به مجموعه کوهســـنگی اختصاص دهد. در نهایت این کوشش مستمر نتیجه داد و اراضی یاد شده در مقابل دریافت وجه و یا دریافت اراضی معوض در نقاط دیگر شهر به شهرداری تحویل گردید.

طرح مرحله اول مجموعه باغ تفریحی شامل محوطه استقرار عناصر ورزشی- تفریحی و مجموعه سرپوشیده بازی- تفریحی کودک (در پایین سطح زمین برای باز نگه داشتن منظر کوه ها)، با حجمی به شکل لاک پشت و با سقفی شفاف برای نورگیری و متحرک برای استفاده از هوای آزاد در فصول مناســـب و همچنین یک مجموعـــه پارکینگ که بخش مهمی از نیاز کوهسنگی را نیز پاسخ می دهد (در زیر زمین) با سقف سبز (به صورت باغ کودکان محله های مجاور) طراحی گردید.

این مجموعه توســـط شـــورای هیئت اجرایی (متشـــکل از معاونان شـــهرداری، رئیس مرکز مطالعات و طرح های شهری مشهد) تصویب گردید.

این مجموعه روباز و سرپوشـــیده متحرک قـــرار بود به صورت ۲۴ ساعته به مردم و زوار مشهد به ویژه کودکان در محیطی ایمن و پرنشاط خدمات ارائه نماید. در زمانی که مشارکت های شهرداری در تدارک اجراء پروژه بود، شورای وقت شهر مشهد غلیرغم نظر مشاور با موافقت شهردار وقت مشـــهد آقای صولت مرتضوی، اراضی باغ تفریحی و قسمتی از باغ طبیعی را به نهاد موزه حفظ آثار دفاع مقدس واگذار نمودند. بدین ترتیب بعد از مدتی تلاش برای باز گرداندن این اراضی به پردیس کوهسنگی و ایجاد باغی چندمنظوره برای کودکان و مردم مشهد که بسیار مورد احتیاج و استفاده بود، این اراضی تغییر کاربری داده شد و حتی پارکینگ طبقاتی مربوطه با ظرفیت بالای اتومبیل نیز از مجموعه کوهسنگی گرفته شد و طرح در این بخش (باغ تفریحی) به اجرا در نیامد.

شایســـته یادآوری که سال ها قبل از این واگذاری، در اراضی جنوب جاده کمربندی که در جنوب کوهسنگی قرار دارد، ده ها هکتار اراضی با منظر مناســـب و بستر متنوع برای اینگونه کاربری ها به نهادهای ذیربط تحویل شـــده بود و این موزه نیز می توانســـت در اراضی گسترده مزبور به اجراء در آید و در کنـــار مجموعه های متعدد فرهنگی اراضی مزبور جاذب تر بوده و از امکانات به مراتب گسترده تری بهره مند شود.

مهندس مشـــاور موزه دفاع مقدس نیز در طرح خود با این مشـــاور هماهنگی به عمل نیاورد.

متاســـفانه در حال حاضر گودال بزرگ و عمیقی در این محل حفر و چند سالی است به حال خود رها شده است.

* این صفحات در توضیح فعالیت های تکمیلی انجام شده پس از انتشار اول کتاب در سال ۱۳۹۸ به کتاب افزوده شده است.

نقشه یکی از گزینه های استقرار بنای مجموعه کودک (چهارفصل) و پارکینگ طبقاتی با سقف سبز و حیاط میانی آن برای استفاده محله های مجاور آن

تاثیر واگذاری اراضی باغ تفریحی

۱. عدم اجراء ورودی پردیس کوهسنگی از بزرگراه کمربندی جنوب و حذف یکـــی از مهمترین ورودی های این مجموعه بزرگ که موجب تراکم در ورودی خیابان کوهسنگی می گردد.

۲. بلاتکلیفی در تکمیل اراضی جنوب شرقی پردیس کوهسنگی به وجود آورده و موجب گردیده ســـازمان آب اراضی تحویل شده خود را بار دیگر تصرف و نرده کشی کند و ارتباط بخش های مختلف به یکدیگر را که با هزینه سنگینی احداث شده بود، قطع نماید.

۳. مسیر حلقوی اجراء شده (پیاده، درشکه، دوچرخه، قطار، اضطراری) قطع شده است.

۴. اجراء تعدادی از پروژه ها از جمله پارکینگ سرپوشـــیده، حرکات فواره ها، رستوران غذای دریایی، جزیره پرندگان ناتمام و بلاتکلیف گردند.

۵. یک حلقه چاه آب که در این اراضی قرار داشـــته و آب قسمت جنوبی کوهسنگی را تامین می نماید، بالتکلیف شده است.

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

نقشه مقطع افقی مجموعه کودک- چهارفصل و محوطه باغ تفریحی (اراضی مربوطه واگذار گردیده است)

حجم تصوری از مجموعه کودک (چهارفصل) به شـــکل لاک پشـــت بزرگ با پوشش شفاف و متحرک که همه فعالیت ها در پایین تر از سطح زمین پیش بینی شده است تا کم شدن ارتفاع آن منظره کوه ها مخذوش نگردد. (اجراء نشده است)

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

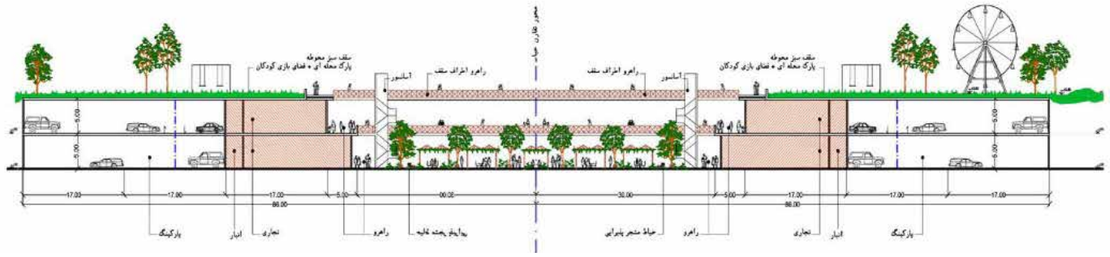

مقطع عرضی پارکینگ طبقاتی با سقف سبز و کاربری مجموعه کودک برای کودکان محله های همجوار

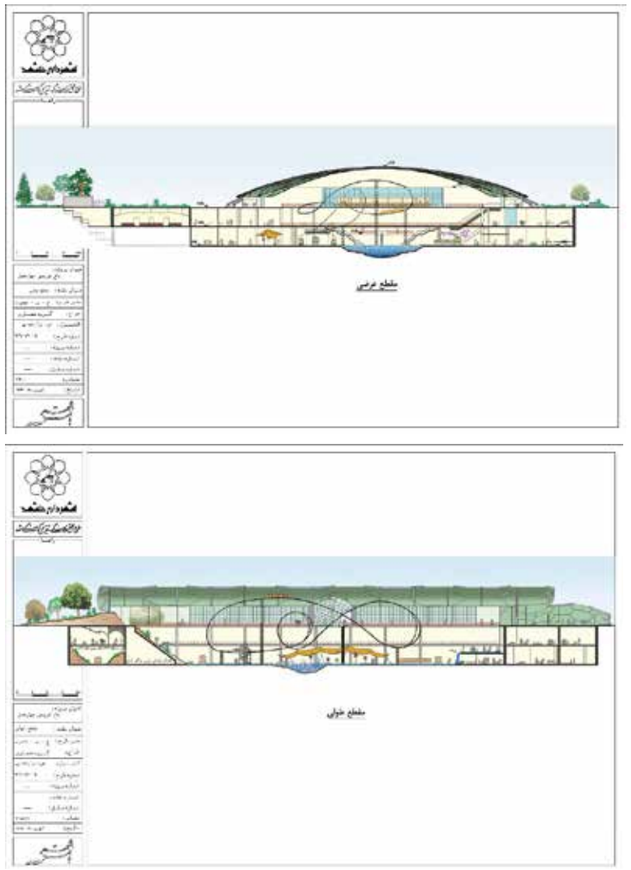

مقطع عرضی مجموعه کودک (چهارفصل)

قطع طولی مجموعه کودک (چهارفصل)

عکـــس وضـــع موجـــود و گودال خاکبـــرداری شـــده در محل باغ تفریحی و مجموعه کودک

۶-۷-۶- باغ ششم:

باغ ورزشی

سابقه و موقعیت

این مجموعه در شرق پردیس (مجتمع) کوهسنگی قرار گرفته است. مساحت اولیه آن ۱/۴ هکتار بوده است که در داخل اراضی زمین فوتبال و یک اســتخر تابستانی وجود دارد و شــامل اراضی در اختیار آموزش و پرورش می‌باشــد و در صورتی که با توافق شهرداری قسمتی از اراضی جدید مجاور آن که توسط شهرداری تملک شده است به آن الحاق گردد مجموعاً به مساحت ۲/۷ هکتار بالغ می‌گردد.

عناصر اصلی (بناها، فضاها)

از آن‌جا که اراضی در اختیار آموزش و پرورش اســت و طبعاً منطقی است که کاربری به نحوی باشد که به خدمات رفاهی، ورزشی، آموزش و پرورش در این اراضی صدمه‌ای وارد نشود. به همین دلیل دو نوع کاربری پیشنهاد شده است.

الف- ورزش‌های در هوای آزاد- فوتبال، والیبال و تنیس که رختکن و دستشویی‌های لازم در آن ساخته شود. در چنین صورتی به علت روباز بودن طبعاً در فصول مناسب استفاده شده و می‌تواند توسط زنان و مردان مورد استفاده قرار گیرد.

ب- ورزش در فضای سرپوشــیده و هــوای آزاد- در این گزینه در قســمتی از اراضی مجاورکوه یک سالن سرپوشیده مجهز ورزشی شامل سالن شنا، والیبال، بسکتبال، بدنسازی، شطرنج و غیره ساخته شده و طبعاً در فضای آزاد پیرامون نیز زمین‌های هوای آزاد احداث خواهد شد.

برای حفظ زمین به منظور بازی و فضای ســبز طبعاً این مجتمع به صورت فشــرده و روی هم ساخته می‌شــود که دارای ارتفاعی در حدود

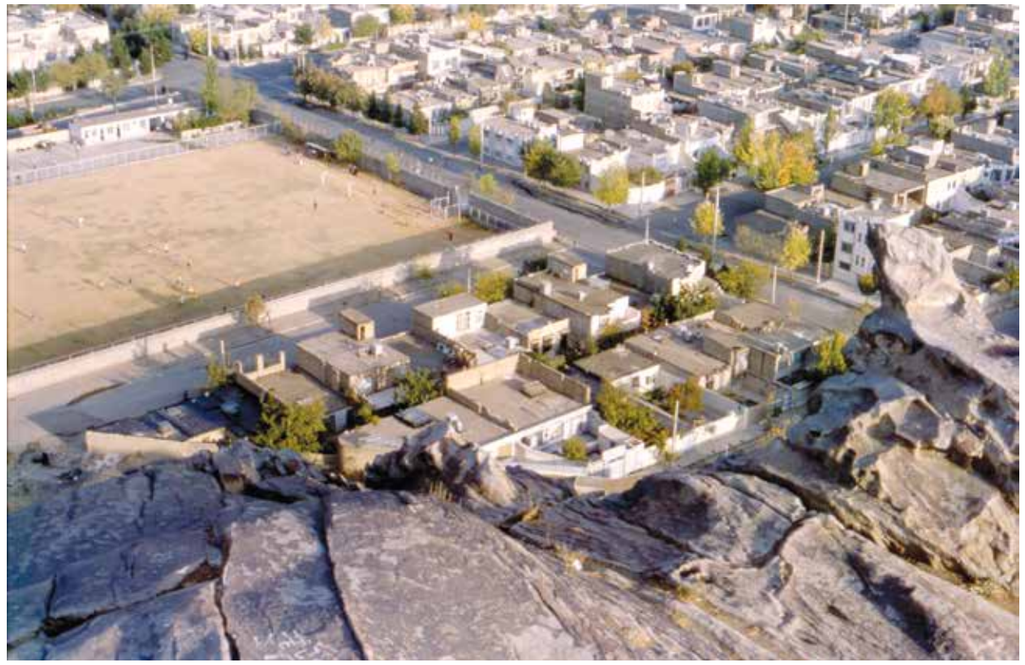

باغ ورزشی- تصویر از روی کوه غربی - عکس از وضعیت اولیه

۱۵-۱۲ متر خواهد بود که به مانعی در مقابل منظر کوه تبدیل خواهد شــد. به همین دلیل لازم اســت که اولاً بخش اعظم این مجموعه در زیرزمین احداث گردد و ثانیاً مجموعه به نحوی طراحی شود که در ترکیب با عناصر طبیعی و حاوی حداکثر فضای سبز باشد.

جداسازی باغ ورزشی در ســایر باغ‌های کوهسنگی نه توسط دیوار بلکه از طریق دیوار سبز گیاهی انجام می‌شود.

دسترسی و راه‌ها

ارتبــاط این مجموعه با ســایر باغ‌ها از طریق شــبکه قطار داخلی، درشکه، دوچرخه، پیاده و با بافت شهری پیرامون از طریق بلوار ذکریا، به سهولت انجام می‌شود.

برای ســهولت مراجعه در خیابان‌های اطــراف، مجموعه پارکینگ پیش‌بینی شده است.

وضعیت زمین ورزشی، دیوار، گیشه فروش، سیم خاردار برفراز دیوار، قبل از آغاز طرح

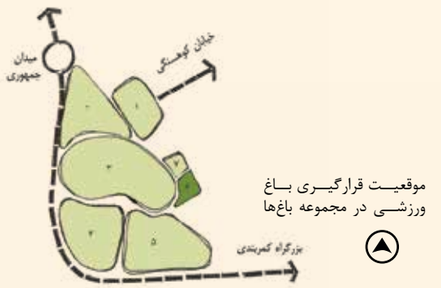

موقعیــت قرارگیــری بــاغ ورزشــی در مجموعه باغ‌ها

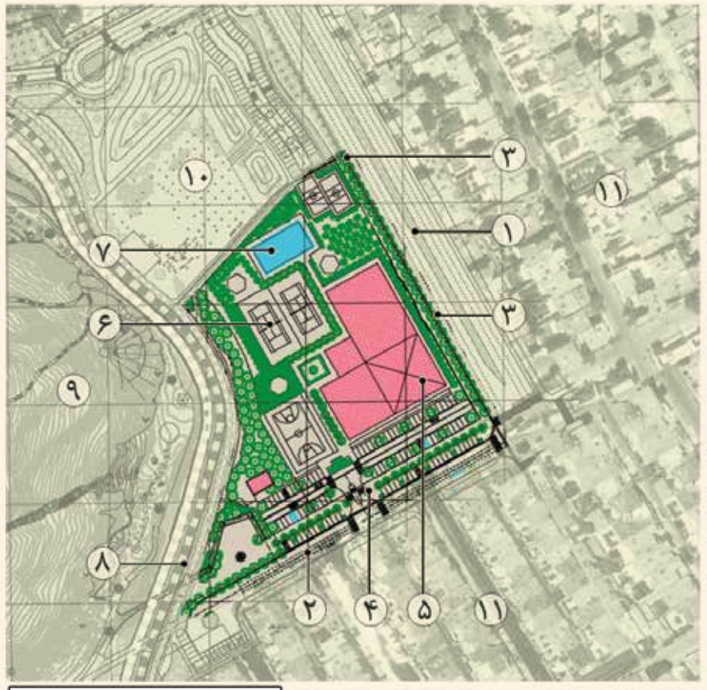

نقشه- تصویر هوائی باغ ورزشی

راهنمای تصویر هوائی باغ ورزشی :

۱) بلوار ذکریا
۲) خیابان اختصاصی
۳) پارکینگ حاشیه خیابان
۴) پارکینگ اختصاصی
۵) ساختمان ورزشی سرپوشیده
۶) زمین‌های ورزشی در هوای آزاد
۷) استخر موجود
۸) مسیرارتباطی باغ‌ها (قطار، درشکه، دوچرخه، پیاده)
۹) باغ سنگی (کوه شرقی)
۱۰) باغ آرامگاه
۱۱) بافت‌های مسکونی

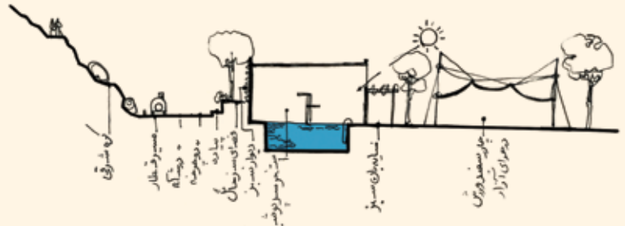

کروکی اســـتقرار ریز فضاها
در باغ ورزشی زنان

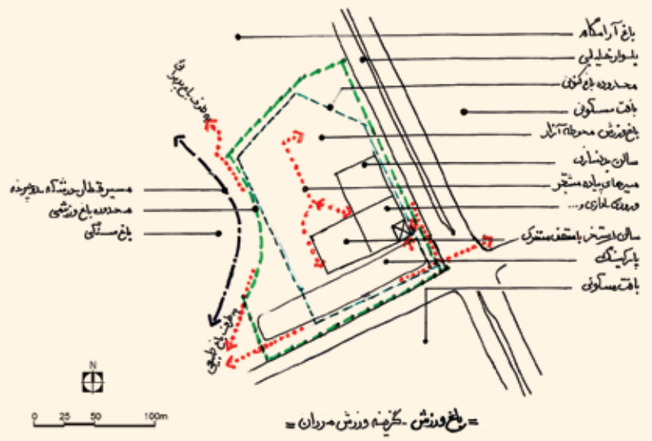

کروکی استقرار ریز فضاها
در باغ ورزشی مردان

نقشه حدفاصل خیابان‌های رودکی و بهشتی با کوه

درختان، درختچه‌ها، بوته‌ها و پوششی‌های مناسب پارک کوهسنگی (باغ ورزشی)

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	افرای سیاه	Acer negundo
۲	افرای ابلق	Acer negundo var. auratum
۳	زرشک زینتی (جگری رنگ)	Berberis sp.
۴	ارغوان معمولی	Cereis siliquastrum
۵	سنجد زینتی	Eleagnus pungens
۶	توت نر پیوندی	Morus alba
۷	کاج سیاه	Pinus nigra
۸	پیراکانتا قرمز	Pyracantha coccinea
۹	اقاقیای معمولی	Robinia pseudoacacia
۱۰	اقاقیای گل قرمز	Robinia pseudoacacia var.
۱۱	زیزفون (تیلیا)	Tilia begonifolia
۱۲	چمن	Lawn
۱۳	رزماری	Rosmarinus officinalis
۱۴	سلوی (ترجیحاً آجری رنگ)	Salvia spp.

منظره‌ای از سالن سرپوشیده در نظر گرفته شده.

منظره‌ای از سالن ورزشی سرپوشیده در نظر گرفته شده.

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

وضعیت باغ ورزشی *:

اطراف این باغ طراحی و اجراء شـــد ولی در محوطه داخلی به علت عدم هماهنگی شهرداری منطقه ۸ با طرح پردیس کوهسنگی، مجوزی برای ساخت دو سوله صادر گردید که قسمتی اجراء شده و به عنوان یک مجموعه ورزشی دانش آموزان دارای منظر نامناسبی از فراز کوه است به حالت بلاتکلیف مانده است و اقدام تکمیلی یا تعویضی صورت نپذیرفته است.

تصویری از پیرامون باغ ورزشی و نرده های جدید جایگزین دیوار آن توسط شهرداری مشهد (برای مشاهده وضعیت قبلی به صفحه ۳۰۹ مراجعه شود)

تصویری از مجموعه ورزشی با دو سوله جدید (متفاوت با طرح پیش بینی شده)

* این صفحات در توضیح فعالیت های تکمیلی انجام شده پس از انتشار اول کتاب در سال ۱۳۹۸ به کتاب افزوده شده است.

۶-۷-۷- باغ هفتم:

باغ آرامگاه

سابقه و موقعیت

این باغ در قســمت شمال شــرقی پردیس (مجتمع) کوهسنگی و چســبیده به کوه قرار گرفته اســت. در حدفاصل این باغ و بلوار ذکریا، تعدادی واحد مســکونی وجود داشت که خریداری و تخریب شد تا منظر کوه سنگی آزاد گردد و اراضی آزاد شده نیز به عنوان قسمتی از پردیس و یا قسمت مکمل باغ آرامگاه عمل خواهد نمود.

مســاحت مجموعه فضای باغ موجود حدود ۰/۴۳ هکتار و مساحت مجموعه فضای ســبز پیرامون که با آن در یک منظر طراحی شده است در حدود ۰/۵۵هکتار است.

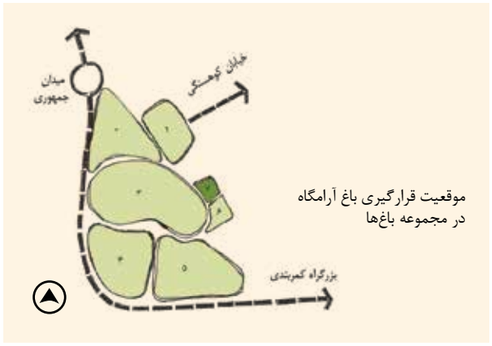

موقعیت قرارگیری باغ آرامگاه
در مجموعه باغ‌ها

باغ آرامگاه- ساختمان مقبره و فضای سبز آن

باغ آرامگاه- تصویر ساختمان آرامگاه و مقابر موجود در آن- کوه غربی در پشت ساختمان مشاهده می‌شود.

سابقه و موقعیت

این باغ در قسمت شمال شرقی پردیس (مجتمع) کوهسنگی و چسبیده به کوه قرار گرفته است. در حدفاصل این باغ و بلوار ذکریا، تعدادی واحد مسکونی وجود داشت که خریداری و تخریب شد تا منظر کوه سنگی آزاد گردد و اراضی آزاد شده نیز به عنوان قسمتی از پردیس و یا قسمت مکمل باغ آرامگاه عمل خواهد نمود.

مساحت مجموعه فضای باغ موجود حدود ۰/۴۳ هکتار و مساحت مجموعه فضای سبز پیرامون که با آن در یک منظر طراحی شده است در حدود ۰/۵۵هکتار است.

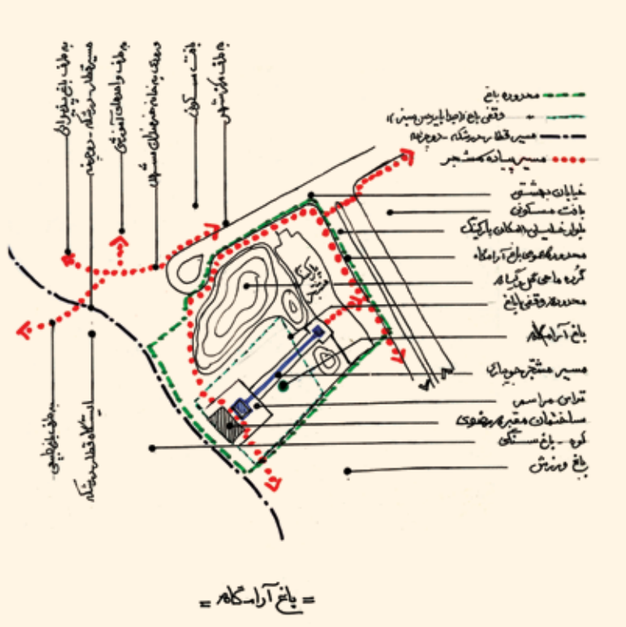

کروکی استقرار ریز فضاها در باغ آرامگاه

حضور آب

از حوض آب مقابل ساختمان آرامگاه جویباری به سوی مقابل پیش‌بینی شده است که در اختلاف سطوح موجود آبشارهای کوچکی را به وجود خواهد آورد.

منظره پشت ساختمان آرامگاه (بخش جنوبی)

درختان، درختچه‌ها، بوته‌ها و پوششی‌های مناسب پارک کوهسنگی (باغ آرامگاه)

ردیف	نام فارسی	نام علمی
۱	زرشک زینتی (جگری رنگ)	Berberis sp.
۲	زرشک زینتی (با رنگ پاییزه)	Berberis sp.
۳	یاس زرد	Forsythia intermedia
۴	جونی‌پروس خزنده طلایی	Juniperus horizontalis var.
۵	برگ‌نوی‌درخشان(برگ‌نوهلندی)	Ligustrum lucidum
۶	برگ نو معمولی (پرچین)	Ligustrum vulgar
۷	توت نر پیوندی	Morus alba
۸	کاج سیاه	Pinus nigra
۹	اقاقیای گل قرمز	Robinia pseudoacacia var.
۱۰	طاووسی	Spartium junceum
۱۱	چمن	Lawn
۱۲	رزماری	Rosmarinus officinalis
۱۳	سلوی (ترجیحاً آجری رنگ)	Salvia spp.

نقشه- تصویر هوائی باغ آرامگاه

راهنمای تصویر هوائی باغ آرامگاه:

۱) بلوار ذکریا
۲) پارکینگ اختصاصی
۳) باغ آرامگاه
۴) ساختمان آرامگاه
۵) تپه‌های سبز جداکننده
۶) خیابان بهشتی
۷) میدان دوربرگردان
۸) مسیر ارتباط باغ‌ها (قطارقدیمی، درشکه، دوچرخه، پیاده)
۹) باغ سنگی (کوه شرقی)
۱۰) ورودی به باغ سنگی
۱۱) بافت‌های مسکونی
۱۲) مدارس موجود

منظره تصوری از بازپیرائی باغ آرامگاه

برگ های اضافه شده در سال ۱۳۹۸

وضعیت باغ آرامگاه *:

علیرغم طرح های تهیه و تصویب شده برای ارتقاء کیفیت داخل و خارج این باغ، مسئولین این بنا از هماهنگی و همکاری مورد انتظار شهرداری خودداری نموده و در حال حاضر در شرایط نامناسبی قرار دارد.

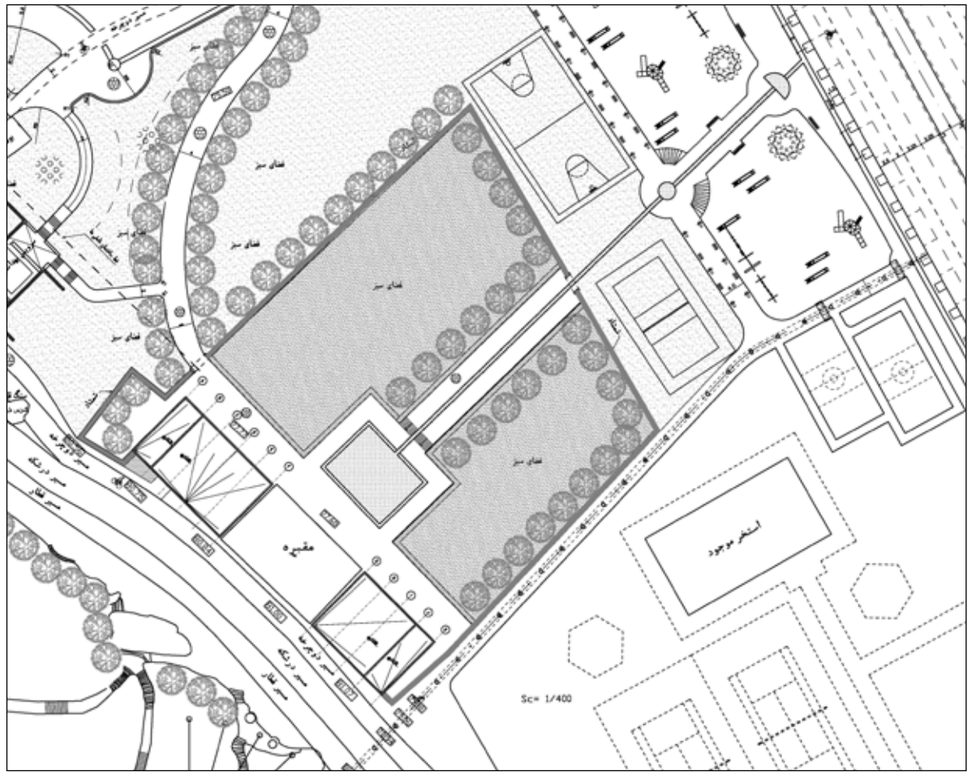

نقشه تهیه و تصویب شده برای باغ آرامگاه به اجراء در نیامده (برای مشاهده وضعیت قبلی به صفحه ۳۱۳ و ۳۱۴ مراجعه شود)

سمت پشت ساختمان باغ آرامگاه چسبیده به کوه سنگی و سرپوشیده های نامناسب دو طرف آن

* این صفحات در توضیح فعالیت های تکمیلی انجام شده پس از انتشار اول کتاب در سال ۱۳۹۸ به کتاب افزوده شده است.

۶-۷ - ۸ -کوهسنگی در شب (نورپردازی)

کوهسنگی به عنوان یک فضای شهری پرتحرک، که پذیرای هزاران نفر در روز و در شب است و در عین حال به علت اختلاف سطوح و شیب‌های شـــدید باید ایمنی کافی در شب داشته باشد. نورپردازی شـــبانه اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. مسیرهای حرکتی دارای نور یکنواخت و ملایم به طرف پایین هســـتند تا در ارتفاع خیرگی ایجاد ننمایند. ولی نقاط عطف و ویژه دارای نورپردازی خاص هســـتند و نورپردازی‌های ویژه‌ای نیز در لابه‌لای سنگ‌ها و صخره‌ها پنهان گردیده است تا نور زیاد در دید بازدیدکنندگان اختلال به وجود نیاورد.

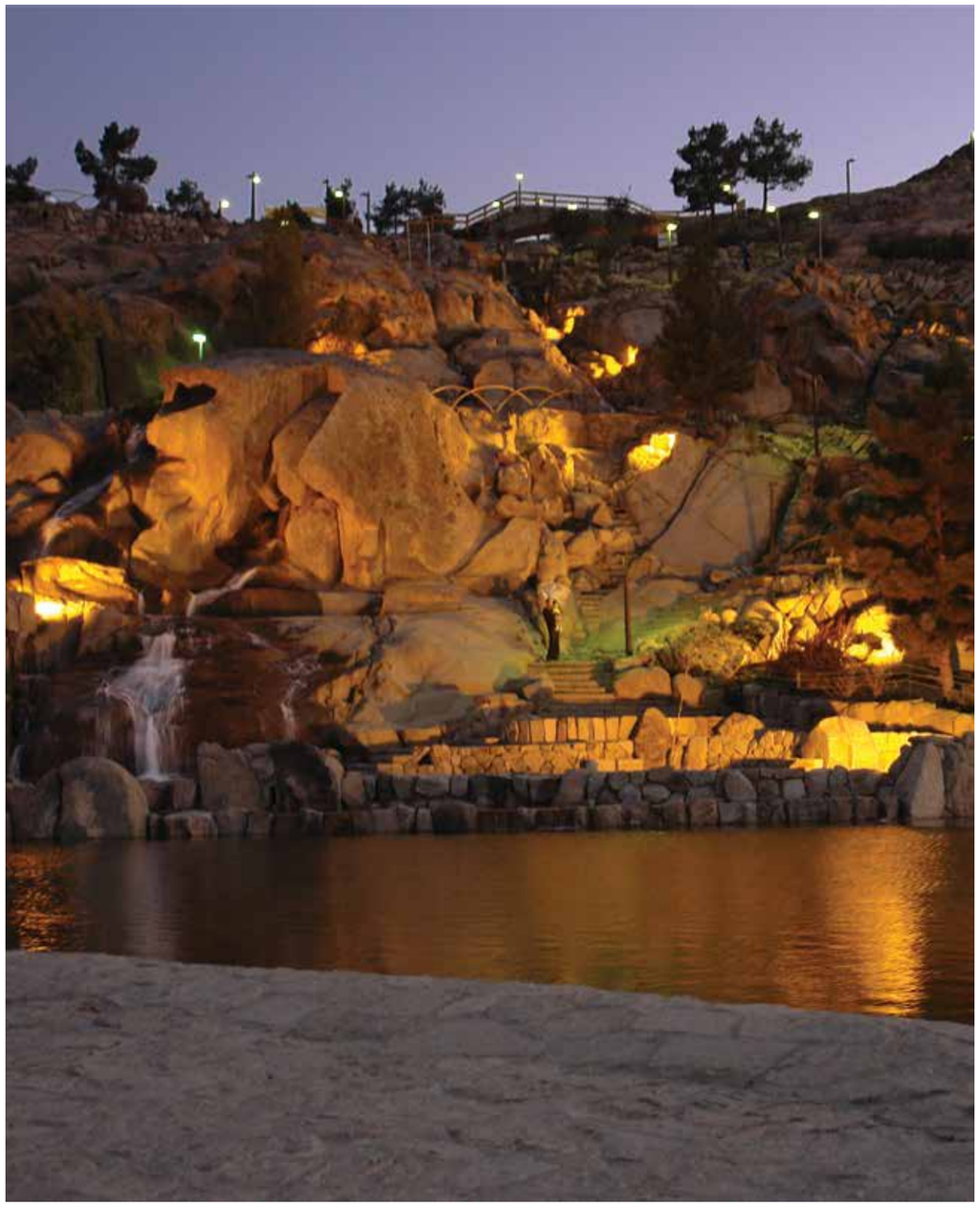

منظره نورپردازی استخر پای کوه و پله‌های ورودی به کوهستان

باغ پذیرایی- ساختمان باشگاه قدیم در شب- در پشت باشگاه بخشی از کوه غربی مشاهده می‌شود.

باغ پذیرایی- باشگاه جدید- منظر شبانه نمای جنوبی باشگاه جدید

باغ پذیرایی- نورپردازی جبهه غربی باشگاه جدید

باغ پذیرایی- گوشه‌ای از یکی از حیاط‌های پذیرائی

باغ فرهنگی- منظر شبانه بخشی از محور موزه خراسان، محور خانه نیایش و در دوردست باغ ملک‌آباد

باغ فرهنگی- میدان‌های ورزشی و تجمع- دید از فراز کوه- در قسمت مرکزی تصویر نورپردازی باشگاه جدید و در دوردست منظر شهر مشهد

باغ فرهنگی- محور خانه نیایش (نمازخانه)

باغ فرهنگی- مجموعه کودک و آینده و فضاهای بازی کودکان در اطراف آن

باغ فرهنگی- نور در جبهه جنوبی راسته صنعتگران و هنرمندان

باغ فرهنگی- راسته صنعتگران و هنرمندان- قسمتی از راسته و میدان مقابل آن

باغ سنگی- کوه غربی- مسیر کم‌شیب و آرامگاه شهیدان گمنام

باغ سنگی- کوه غربی- قسمتی از استخر پای کوه

باغ سنگی- مسیر کم‌شیب برای سالمندان و معلولین

باغ سنگی- سطوح استقرار شبانه مردم مشرف به شهر مشهد

باغ سنگی- حوضچه‌های آرام‌کننده آب آبشارهای پای کوه در استخر پای کوه، در آغاز شب

باغ سنگی- استخر پای کوه و آبشار- نورپردازی بخشی از کوه غربی و استخر پای کوه

باغ سنگی- پل سنگی- زیر پل سنگی ارتباط بین کوه شرقی و غربی

باغ سنگی- پل سنگی- پل ارتباطی سنگی بین دو قسمت از کوه شرقی و غربی بر فراز شهر مشهد در شب

باغ سنگی- کوه غربی - نقشه مشهد - شب بر فراز کوه غربی- حفره‌های خروج آب به نشانه مظهر رود- دره‌های جنوب مشهد (طرقبه، شاندیز، زشک و ...)

باغ سنگی- کوه غربی- نور در چشم سی‌مرغ (نشانه راه برای رسیدن به آرامگاه سرباز گمنام)

باغ سنگی- کوه غربی- آبشار پنجه بر فراز آرامگاه سرباز گمنام

باغ سنگی- کوه غربی- شب برفراز کوه و آبشار آرامگاه سرباز گمنام

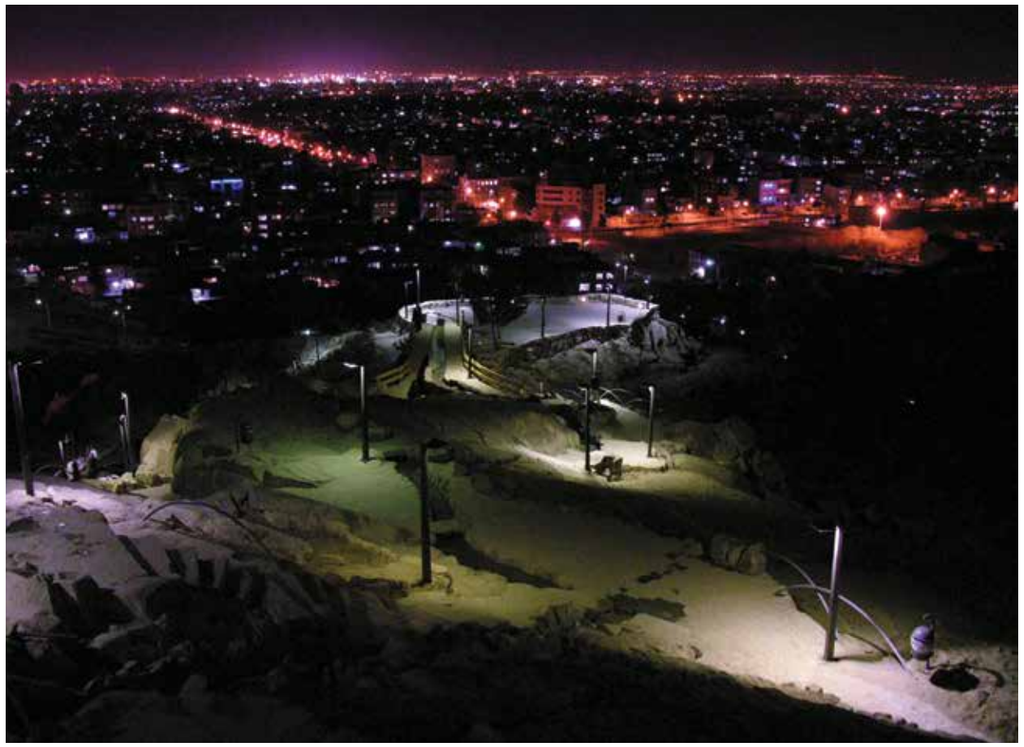

باغ سنگی- سطوح روشن مشرف به شهر مشهد- در دوردست نقاط روشن حرم امام رضا(ع) قرار دارد.

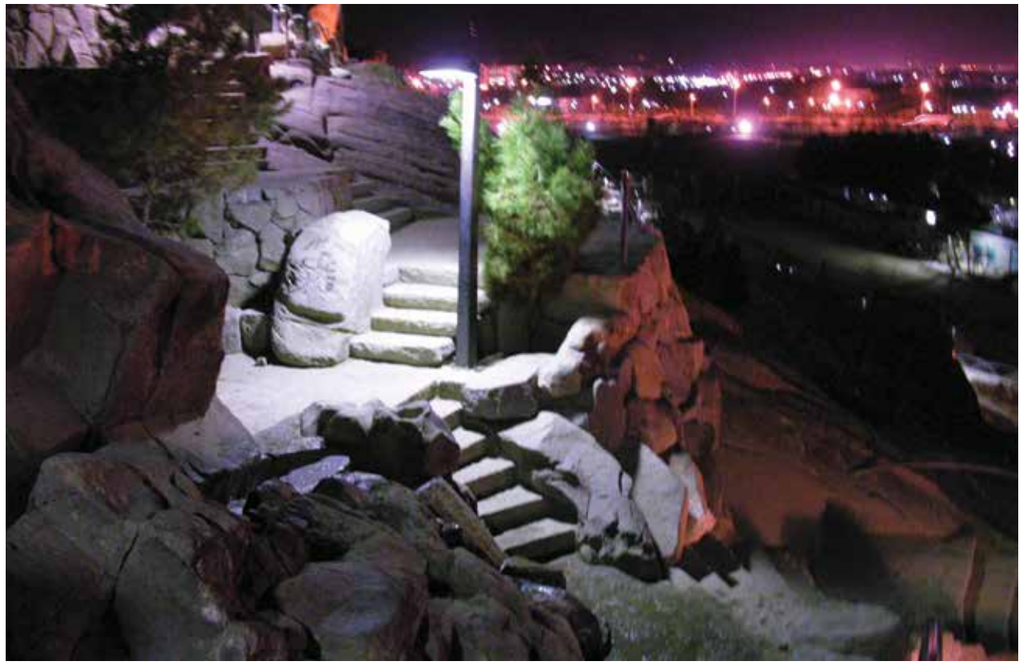

باغ سنگی- نورپردازی برای پلکان ارتباطی کوه

اسامی کارشناسان و همکارانی که در مراحل مختلف مطالعات و تهیه طرح‌های مجتمع فرهنگی- تفریحی کوهسنگی- مشهد مشارکت داشته‌اند.

مرحله اول

مدیر طرح و تدوین ایده‌های طرح	مهندس غلامرضا پاسبان حضرت
فضای سبز	مرحوم مهندس فرهاد ابوالضیاء
شهرسازی	مهندس احمد سعیدنیا
طرح‌های معماری	گروه معماری و
	مهندس مژگان بهمنیار
	مهندس شهرام آلبا
سرپرست تنظیم و هماهنگی مطالعات	مهندس مژگان بهمنیار
ماکت طرح	مهندس محمدرضا صفارزاده
تاسیسات مکانیکی	مهندس احمد حدادکاوه
تاسیسات الکتریکی	مهندس محمد توحیدی
سازه	مهندس حسین حامدعظیمی
مطالعات ترافیک	مهندس فریدون دژدار
	مهندس بوذر رضاخانی
مطالعات اقتصادی	حسن ذوقی- شهرام داور
برآورد تاسیسات	مهندس فرزانه ندرزاده
برآورد طرح	عبدالهادی علائی

مرحله دوم

مدیر طرح مرحله دوم	مهندس غلامرضا پاسبان حضرت
تهیه طرح‌های معماری	مهندس ابوالقاسم حدادکاوه
	مهندس شهرام آلبا
	مهندس کیامرز جوانمرد
	عبدالغفور رئوفی
	محمد رهجو
کنترل نقشه‌ها	عباس فتوحی مظفرنژاد
طرح کاشت	مرحوم مهندس فرهاد ابوالضیاء
ادامه طرح کاشت	مهندس رومینا کاظمی
تاسیسات مکانیکی	مهندس احمد حدادکاوه
تاسیسات برقی	مهندس محمدتقی مانی
	مهندس علی‌اصغر قهرمانی
	مهندس عبدالعلی کفایی
سازه	مهندس حسین حامدعظیمی
برآورد	مهندس حسین حامدعظیمی
	عبدالهادی علائی
	مجتبی کاهه

طرح راهبردی منطقه کوهسنگی

مدیر طرح	مهندس غلامرضا پاسبان حضرت
تنظیم ایده‌های طرح	مهندس احمد سعیدنیا
	مهندس غلامرضا پاسبان حضرت
مطالعات فضای سبز	مرحوم مهندس فرهاد ابوالضیاء
مطالعات شهرسازی	مرحوم دکتر پریچهر خوشبخت
مطالعات معماری و برداشت‌های معماری	مهندس ابوالقاسم حدادکاوه
	مهندس مژگان بهمنیار
	مهندس شهرام آلبا
مطالعات تاسیسات زیربنایی	مهندس احمد حدادکاوه
	مهندس علی‌اصغر قهرمانی
مطالعات ترافیک	مهندس بوذر رضاخانی
مطالعات زمین‌شناسی	مهندس حسین فریدون‌فرخی
مطالعات اقتصادی	حسن ذوقی
	شهرزاد داور

نظارت عالی و کارگاهی

نظارت عالی	مهندس غلامرضا پاسبان حضرت
مدیر نظارت کارگاهی	مهندس هارمیک خداقلی عراقی
هماهنگ‌کننده طرح	مهندس داریوش ابوالضیاء
نظارت فضای سبز	مهندس رومینا کاظمی
سرپرستان نظارت کارگاهی	مهندس شهرام یزدزاد
	مهندس مهران یوسفلی
	مهندس حمید قدیری‌راد
مسئولیت اجرای بخش کوهستان	مهندس انوشیروان شیبانی (مدیر کارگاه)

کارفرمای طرح (طرف قرارداد)

شهرداری مشهد

معاونت فنی و عمرانی شهرداری مشهد

۱. مهندس محمدرضا اکبرزاده
۲. مهندس حمید توتونچی
۳. مهندس عباس شیرمحمدی
۴. مهندس علی نقدی‌پور
۵. مهندس حمیدرضا نخعی

مجریان طرح

۱. مرحوم مهندس هوشمند آرمان
۲. مهندس محمدرضا اکبرزاده
۳. مهندس حمید توتونچی
۴. مهندس محسن نیک‌پور
۵. مهندس محمدحسین سیاف
۶. مهندس مجتبی احتشام‌فر
۷. مهندس رضا ناظران
۸. مهندس خلیل اسدی

۷ پوست‌ها- نکاتی درباره طراحی و اجراء

۷ - ۰ - مقدمه

بطور معمول بخش آخر هر کتاب میبایست حاوی مطالب خوش و خاطره‌انگیز باشد اما از اهـــداف این کتاب انتـــقال نتـایج تجربه‌های بدست آمده است و در نتیجه از یادآوری تجربیات خوش‌آیند و ناخوشآیند گریزی نیست.

از زیباترین خاطرات نویسنده، حضور مردم در مباحث تصویب طرح در ابتدا و سپس در اجراء حضور مهندسین جوان و علاقمند و دهها سنگتراش و بنّا و کارگر با فعالیت خستگی‌ناپذیر در بخش‌های مختلف اجراء، و با چهره‌های مصمم و در عین حال با لبخند رضایت ناشـــی از احساس تعلق خاطر به کار خود بود که در جهت آماده ســـازی و زیباسازی بستر طبیعت برای استفاده میلیون‌ها بازدیدکننده انجام می‌شد.

من می‌توانستم کتاب را با همین جملات خوش به پایان برسانم اما در چنین صورتی وظیفه خود را نسبت به انتقال تجربه به درستی انجام نداده بودم. در صفحات آتی به نکات مهمی که در مدت طراحی و اجراء طولانی این طرح وجود داشته و می‌تواند در موفقیت هر طرح مشـــابه نقش تعیین کننده داشـــته باشد، اشاره می‌کنم و پیشاپیش از همه عزیزانی که نسبت به فعالیت آنها قضاوت کاملاً مثبتی ننمودم معذرت می‌خواهم، بدان امید که مجموعه این اطلاعات و قضاوت‌های حرفه‌ای بتواند در انجام اصولی طراحی، اجراء و حضور مثبت مدیریت نقش خود را ایفا نماید.

مواردی که مورد بحث قرار می‌گیرند عبارتند از :

۱- نکاتی درباره قرارداد، تصویب
۲- نکات و رویدادهای خاص
۳- عوامل مؤثر بر طراحی و طرح
۴- مشکلات خاص طراح
۵- مشکلات در مراحل اجرائی
۶- مشکلات ناشی از مشارکت
۷- مشکلات عدم توجه به نظر مشاور
۸- مشکلات ناشی از تصمیم مدیران بهره‌برداری
۹- مشکلات ناشی از تصمیم سرمایه‌گذاران
۱۰- مشکلات حضور مستأجرین
۱۱- دستاوردهای اجرای طرح
۱۲- توصیه‌های مشاور

۱- نکاتی درباره قرارداد، تصویب

در هر طرح بزرگ، انتخاب مشاور، عقد قرارداد، زمان طراحی، دوران طولانی نظارت، نحوه بهره‌برداری، تغییر مدیریت و کارفرما حضور مجریان مختلف و حضور مردم در بهره‌برداری طرح، حضور سرمایه‌گذاران، موجب به وجود آمدن حوادث و شرایط متفاوت و مختلفی می‌گردد که به شدت بر طرح، طراح و مدیریت اجرای طرح تأثیر می‌گذارد و طبعاً بعد از مدتی به فراموشی سپرده می‌شود.

در کشـــورهای پیشـــرفته و یا در برخی کشـــورهای جهان سوم برنامه‌ریزی و زمان‌بندی تهیه و اجرای طـرح‌ها از ابتدا به طـور اصـولی تنظیم و تقریبـــاً بدون تغییر عمده تا تحویل و بهره‌برداری ملاک عمل قرار می‌گیرد، متأســـفانه در کشور ما زمـــان طراحی و اجـــراء به طور اصولـی تنظیـم نمی‌شود و یا به عللی رعایت نمی‌گردد و این امر یکی از عواملـی است که موجـب می‌شود تهیـه طـرح طولانی‌تر، طرح گـران‌تر، بهره‌برداری با تأخیر بیشتر و حتی اجرای طرح با کیفیت پایین‌تری انجام گیـــرد. از آن‌جا که طرح کوهسنگی از هم‌اکنون و تا دهـــه‌های آینده، به عنوان یک پردیس شـــهری مورد استفاده عموم قرار می‌گیرد، و برای بازدیدکنندگان آن و یا دانشجویان مطالعـــه کننـــده طـرح، سؤال‌های مختـــلفی درباره برخی فضاها یا عملکردها به وجود خواهـد آمد، بدین علت در این قسمت سعی خواهد شد نکات مهم و یا تأثیـرگذار در مدت طولانی طراحی، اجـــراء و بهره‌برداری مـورد توجه و یادآوری قرار گیرد، بدان امید که ذکـــر این نـــکات بتواند در آینـــده در تنظیم زمان، نحوه انتخاب پیمانکاران، نحوه نظارت، چگونگی تهیه برآورد و تأمیـن بودجه طـــرح‌های مشابه مورد توجه قرار گرفته و زمان‌ها به طور منطقی‌تری تنظیم گردد. توضیح این قسمت که حاصل نظارت عالی و در مدتی هم نظارت کارگاهی یک طرح فضای سبز در مدت بیش از ۱۵ سال است، به خاطـر استفاده افـــراد، مدیران و تصمیم‌گیـران و یا سـرمایه‌گـذاران می‌باشد و هـدف آن جلوگیری از تکرار اشتباهات مشابه در سایر شهرهای ایران است که در صورت توجه به آن صرفه‌جویی عظیمی در تهیه طـرح و اجرای این‌گونه طرح‌ها خواهـد شد. اشاره به این مشکلات و چگونگی بروز آنها برای طراحان و مدیران شاید یکی از مهم‌ترین وظایف حـرفه‌ای من پس از سال‌ها فعالیـت در این رشته است.

در این قسمت، چگونگی دعوت به کار، عقد قرارداد مشاور، مشکلات در زمان طراحی، مشـــکلات شـــروع به کار اجرایی، مشکلات در ضمن اجرای کار، تداخل اجراء و بهره‌برداری، تغییرات مدیران، مجریان و تأثیر آن‌ها بر طرح، فقدان بودجه و غیره مطرح می‌گردند. امید است این نکات مثبت و منفی بتواند در آینده مورد استفاده مدیران (نمایندگان صاحبکار) و طراحان جوان قـــرار گیرد و مجموعه این مطالب بتواند نقش کوچکی در واقع‌گرایانه‌تر نمودن تصمیم‌ها در طرح های مشابه ایفا نماید و از این طریق طرح‌ها در زمان مناسب، هزینه کمتر و کیفیت بهتر به اجراء درآید.

۱-۱. دعوت به کار

دعوت به کار در ســـال ۱۳۷۲ توسط شهردار مشهد، آقای مهندس عباس امیری‌پور انجام گرفت. من با ایشـــان آشنایی نداشتم بلکه آقای مهندس ایرج امیری که مدیرکل مســـکن و شهرسازی بودند این معرفی را انجام داده بودند. آشـــنایی آقای مهندس امیری با من مربوط به زمانی بود که ایشان سـمت مدیرکل مسکن و شهرسازی خوزستان را داشـتند و من هم در آن هنگام در چند طرح فعالیت می‌نمودم. در جلسه مـذاکره، علاوه بر دو نفر یاد شـــده، معاونان شـــهرداری، از جمله آقای مهندس اکبرزاده معاون عمـــران و شهرســـازی حضور داشتند. لازم به یادآوی اســـت که در آن هنگام هنوز شهرسازی و معماری زیرمجموعه معاونت عمرانی شهرداری بود و طبعاً یک مهندس عمران، هدایت شهرسازی را نیز به عهده می‌گرفت.

۱-۲. شرایط خاص قرارداد

آقای مهندس اکبرزاده معتقد بودند که خیابان‌های پارک کوهسنگی آســـفالت یا شن‌ریزی شـــود تا ارزان‌تر تمام شـــود و در قرارداد اجباراً به همین نحو منظور شد. جالب این‌که بعداً از طرف مجری طرح درخواست گردید که تمام خیابان‌های شن‌ریزی شده سنگ‌فرش شود، زیرا جوانان و کودکان شـــن‌ها را برای نشانه‌گیری پرت می‌کردند و لامپ چراغ‌ها را به عنوان نشـــانه در نظر می‌گرفتند و موجب شکســـتن حباب چراغ‌های روشنایی می‌شدند.

- تصویب طرح مرحله اول در تاریخ ۷۳/۵/۲۵
- تصویب طرح مرحله دوم در تاریخ ۷۶/۱/۲۷ انجام شد.

۱-۳. مشارکت مردم در بررسی و تصویب طرح

در این‌گونه طرح‌ها که هدف تأمین نیازهای مردم است، دستیابی به هدف مستلزم همکاری همه‌جانبه نهادها و ادارات مختلف و مردم است، مشـــارکت مردم عامل اساسی در توفیق طرح و رفع مشکلات محسوب می‌شود.

از آن‌جـــا که در مطالعات اولیه مشـــخص گردید که ادارات متصرف زمین به سادگی حاضر به تخلیه اراضی نیستند، به شهردار مشهد پیشنهاد شد که مردم را دعوت نمایند تا طرح با آنان در میان گذارده شده و از این طریق، افکار عمومی در جریـــان طرح و موانع اجرای آن قرار گیرند و از طرح پشتیبانی نمایند.

بر این اســـاس در تاریخ ۷۳/۳/۲۱ از طریق رادیو و تلویزیون مشهد، از مردم درخواســـت شد که از طرح بازدید و در مورد آن اظهارنظر نمایند. خوشـــبختانه مردم مشهد استقبال بسیار خوبی به عمل آوردند و در مدت ســـه روز اقشار مختلف مردم، اعم از کسانی‌که در همسایگی طرح بودند و یا کسانی که املاکشـــان در طرح قرار می‌گرفت، بنگاه‌های معاملاتی منطقه (بعضاً با در دســـت داشتن اشل برای اندازه‌گیری‌های طرح و متر بـــرای کنترل آن بر زمین)، از طرح بازدید و در مباحث طرح به طور فعال مشارکت نمودند.

همکاران مشاور، طی سه روز به تشریح جزئیات طرح پرداختند و به انبوهی از سؤالات مردم پاســـخ داده و نقطه‌نظرات آن‌ها را ثبت نمودند. در دقایق پایانی آخرین روز در زمانی که کارشناســـان با حضور مردم، در حال بررسی و اظهارنظر نهایی در مورد طرح بودند، اتفاق غیرمنتظره‌ای

حضور فعالانه و مؤثر مردم در بررسی طرح کوهسنگی

رایزنی و اظهارنظر بانوان ساکن در محدوده در مورد طرح

بحث‌های همه‌جانبه مردم اعم از مالکین، ساکنین و علاقمندان درباره طرح

به وقوع پیوســـت که مردم و کارشناسان را به شدت تحت تأثیر قرار داد. یکی از شـــهروندان سالخورده و با وقار، از میان جمعیت برخاست. پس از کسب اجازه از مدیر جلسه با احساسات عمیق اظهار نمود:

"من دبیر فرهنگ هستم که با ۳۰ سال سابقه، بازنشسته شده‌ام. در این ۳۰ ســـال، توانستم یک ساختمان ۳ طبقه در نزدیک کوهسنگی در انتهای خیابان بهشتی بسازم که در دوران کهولت در یک طبقه آن ساکن شـــوم و در طبقات دیگر فرزندانم ســـکونت کنند، ولی طی این سه روز مشاهده کردم که شما آقای پاسبان حضرت مرا خانه‌خراب کرده‌اید. من در مقابل همشهریان و این دبیر شریف به شدت تحت تأثیر قرار گرفتم و لحظاتی بسیار سخت بر من گذشت.

ایشـــان ادامه دادند: سه روز است من و خانواده‌ام آرام نداریم و دائماً مباحثه می‌کنیم. امروز به این نتیجه رســـیدیم کـــه این طرح اگرچه مرا خانه‌خراب می‌کند ولی شـــهرم را آباد می‌کند. امیدوارم شهرداری حقوق مردم را به درستی پرداخت کند."

ایشان در ادامه گفتند:

" این طرح مورد تأیید من اســـت" و شـــروع به دست زدن نمودند. تمام مردمی که حضور داشتند، تحت تأثیر احساسات این شهروند شریف، شـــروع به دست زدن نمودند. این پرهیجان‌ترین و گرانبهاترین تجربه ما در تأیید طرح توســـط مردم، قبل از تصویب آن توســـط کارشناسان بود.

۱-۴. جلسه معرفی طرح

اولین روز معرفی و بررســـی طرح، با حضـــور آقای مهندس مفیدی اســـتاندار، امام جمعه (مرحوم آیتا.. عبـــادی) و آقای مهندس امیری‌پور شهردار و معاونان شهرداری، رؤســـای ادارات ذیربط "که در کوهسنگی زمین در اختیار داشتند" و کارشناسان تشکیل گردید و حدود ۴ ساعت به طول انجامید که از نظر آنان حضور مقامات روحانی، سیاســـی و اجرایی اســـتان، در جلسه بررسی این‌گونه طرح‌ها یک رکورد محسوب می‌شد و موجب تعجب کارشناسان و دلگرمی من و سایر همکاران گردید.

در انتهای جلسه هنگامی که بنا به استدلال‌های انجام شده مبنی بر لزوم الحاق اراضی متصرفی ادارات به اراضی کوهسنگی، از ادارات مزبور خواســـته شـــد که اراضی را تحویل دهند، این امر موجب بروز ناراحتی و اعتراض نمایندگان ادارات مستقر در کوهسنگی قرار گرفت. نماینده اداره آب اعلام نمود که این غیرممکن است، زیرا فلان هکتار از اراضی طبق سند در مالکیت ماست و فلان هکتار نیز در اختیار ماست و ما نمی‌توانیم این اراضی را تخلیه کنیم، اگر تخلیه کنیم کجا برویم. در این لحظه اتفاق جالبی افتاد. آقای مهندس مفیدی استاندار وقت اظهار نمودند، "من وقتی مدیر کل سازمان آب بودم این اراضی را به سایت منابع آب الحاق کردم، اکنون مشـــخص شد که این اقدام باید اصلاح شود و لازم است با صرف هزینه لازم، کوهسنگی به مردم مشهد بازگردد".

ایـــن برخورد مثبت و حمایتی که در آن روز آغاز شـــد، متعاقباً ادامه یافت و هنگامی که ســـازمان آب در تعطیلات نوروزی سال بعد، اقدام به دیوارکشی در اراضی متصرفی نمود، ایشان دستور دادند دیوارها تخریب و سیم‌های خاردار برچیده شوند.

مهندس مفیدی، اســـتاندار اسبق خراســـان و عضو شـــورای شـــهر که همواره پشتیبان طرح بوده‌اند.

مهندس امیری‌پور- شـــهردار اســـبق مشـــهد آغازگر تلاش برای احیای اراضی و اجرای طرح بودند.

این تجربه نشان داد که اگر طرح از مبانی نظری محکمی برخوردار باشد و منافع عمومی را در نظر گیرد، مردم و مسئولین خردگرا، به شدت از آن پشتیبانی خواهند نمود.

۲- نکات و رویدادهای خاص

۲-۱. مراسم کلنگ‌زنی شروع اجرای کار

در ابتدای شـــروع به اجرای طرح با دعوت شـــهردار، جمع کثیری از مسئولین و معتمدین شهر از جمله استاندار، مدیران کل ادارات و هم‌چنین سرکنســـول تعدادی از کشورهای همسایه، در مراسم کلنگ‌زنی شرکت داشـــتند. مراسم در چادر بزرگی که در محوطه نصب شده بود انجام شد. پس از سخنرانی‌های معمول، همگی برای بازدید از فعالیت و شرکت در کلنگ‌زنی، به طرف کوه حرکت کردیم. من و اســـتاندار در جلو و دیگران به تدریج می‌آمدند.

در نزدیکی کوه ناگهان با ســـیم‌های خاردار شرکت سازمان آب که قرار بود توسط سازمان مزبور جمع‌آوری شود و جمع‌آوری نشده بود مواجه شدیم. وضعیت ناراحت‌کننده‌ای بود. اگر برمی‌گشتیم بسیار نامناسب بود. من به سختی بخشی از سیم خاردار را بالا گرفتم به آقای مهندس مفیدی استاندار گفتم اگر به کوه نرویم طرح اجراء نمی‌شود و ایشان بدون تردید از زیر ســـیم‌های خاردار وارد شـــدند و دیگران نیز به همین ترتیب وارد شدند و به کوه صعود نمودیم. فردا ایشان دستور دادند تمام موانع از جمله سیم‌های خاردار برچیده شود.

مدعوین دعوت شـــده برای کلنگ‌زنی طرح کوهسنگی (تصویر از روزنامه قدس مورخ شنبه ۲۶ فروردین ۱۳۷۴)

۲-۲. حادثه ناگوار

از حوادث ناگوار در طول اجرای طرح، فوت ناگهانی آقای مهندس هوشـــمند آرمان، اولین مجری طرح بود. ایشـــان قبلاً معاونت عمرانی اســـتانداری سیستان و بلوچستان را به عهده داشت و بسیار سخت‌کوش و جدی بود و شبی بعد از یک روز کاری سخت، از جهان رخت بربست. (یاد و خاطره‌اش را گرامی می‌دارم)

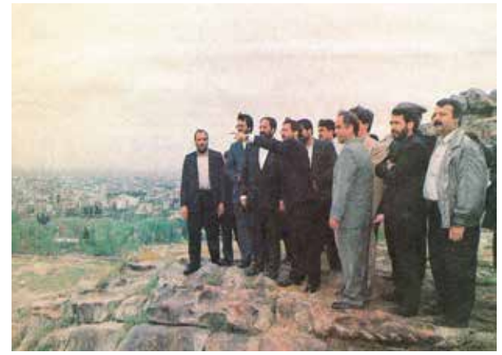

میهمانان دعوت شده از ادارات، سازمان‌ها و سفارت‌خانه‌ها برای مراسم کلنگ‌زنی طرح کوهســـنگی پس از عبور از سیم‌های خاردار به فراز کوه (تصویر از روزنامه قدس مورخ شنبه ۲۶ فروردین ۱۳۷۴)

۲-۳. حضور همکار جوان

از رویدادهای قابل ذکر، حضور آقای مهندس انوشیروان شیبانی در این طرح بود. در یکی از روزهای سال ۱۳۸۴، در دفتر تهران اطلاع دادند دانشجویی از مشهد برای ملاقات با من آمده است.

با ایشـــان ملاقات کردم، جوانی ورزیده ســـبزه‌رو، مؤدب و برازنده و دانشجوی معماری دانشگاه آزاد بود. ایشان گفت "من مشهدی هستم و برای آموختن تجربه‌های شـــما آمده‌ام و حاضرم با هر شرایطی در پروژه کوهسنگی مشهد کار کنم."

من گفتم کار ســـخت و پرمشقتی است. ایشان پاسخ داد "من با هر سختی می‌سازم. "

اعتماد به نفس و علاقه ایشـــان نظر مرا جلب کرد، زیرا از مدت‌ها قبل در انتظار یک نیروی جوان ســـخت‌کوش برای طرح بودم. ایشان با دلبســـتگی و دقت و پیگیری بسیار نسبت به اجرای طرح در کوه به کار مشغول شـــد . باید اذعان نمود که حضور ایشان کمک بسیار مؤثری به اجرای طرح کوه بود و با حضور پرتحرک، فعال و علاقمندی ایشان، کوه و پیرامون آن سامان یافت، گرچه به علت بالا رفتن و پایین آمدن دائمی از کوه، استخوان پای ایشان آسیب دید.

من همواره قدردان تلاش‌های ایشان هستم و توفیق بیشتری را در خدمت به مردم مشهد برای ایشان آرزومندم.

۲-۴.جستجوی معدن سنگ

چـــون طرح در اطراف کوه‌ها شـــکل می‌گرفت، برای اجرای طرح، ســـنگ طبیعی گرانیت مورد نیاز بود. تا چند سال اول طرح مشکل تهیه

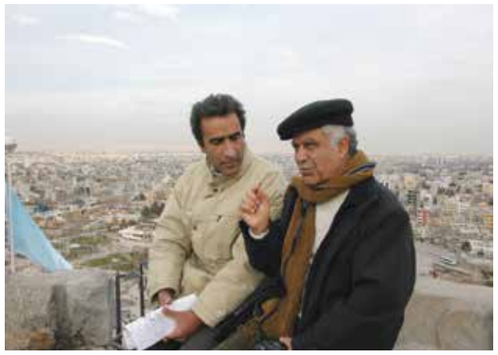

آقای مهندس انوشـــیروان شـــیبانی و من در هر بازدید ۱۵ روز یکبار درباره محدوده فعالیت و مشکلات آن تبادل نظر می‌کردیم.

سنگ طبیعی به علت مسائل اداری- مالی لاینحل باقی‌ماند. بالاخره بعد از چند سال از شـــروع طرح، با رفع موانع و تأمین بودجه محدود، امکان خرید سنگ طبیعی فراهم گشـــت. اغلب معادن سنگ مشهد در اختیار نهادهـــا بود و مدیران معادن، مبالغ بالایی برای تأمین ســـنگ مورد نیاز درخواســـت می‌نمودند (ابتدا توافق شـــده بود که سنگ مورد نیاز طرح از ضایعات معادن تأمین شود، ولی پس از شروع کار با افزایش مصرف سنگ قیمت‌ها به قدری بالا رفت که قابل اجراء نبود).

موضوع تأمین سنگ طبیعی به قیمت مناسب، مسئله اصلی اجرای طرح کوهسنگی بود. در جستجوی راه حل، موضوع نیاز به سنگ طبیعی گرانیت را با همه سنگتراشـــان مشهدی حاضر در کارگاه مطرح و از آنان کمک خواستم. یکی از سنگ‌تراشان سالمند به نام آقای برفرازی اعـــلام نمـــود:

"من در زمان ســـاخت آرامگاه نادرشـــاه، مســـئول برداشت سنگ از کوهســـنگی بوده‌ام و اکنون برای جبران تخریب‌های کوه آماده‌ام در دره‌های مشهد جســـتجو و معدنی پیدا کنم که بتوان با هزینه کم از آن برداشت نمود". بالاخره با تلاش و جستجوی بسیار، معدنی را در یک دره در ۳۰ کیلومتری مشهد (دره رباط خاکستری) که حجم زیادی سنگ آزاد (رها شـــده در بستر) داشت، پیدا نمود. از آن تاریخ مشکل سنگ گرانیت طبیعی حل شـــد و با کمک اهالی محل با قیمت مناســـب، سنگ مورد نیاز طرح بدون تخریب، برداشـــت و به کارگاه حمل شد. در واقع رویکرد طبیعت‌گرایانه در طرح، باعث شـــد ضمن اجرای بستر طرح هماهنگ با طبیعت، طرح به ترمیم کوه نیز بپردازد.

۳- عوامل مؤثر بر طراحی و طرح

در مدت طولانی طراحی این طرح (در دفتر و در ســـایت)، عوامل متعددی بر طرح مؤثر بوده‌اند که ذکر برخی از آن‌ها به عنوان تجربه‌های خاص طرح مفید خواهد بود.

ذکـــر این عوامل با هدف انتقاد از مدیران و مســـئولان زحمت‌کش یک شهر نیست، زیرا آنان نیز در اجرای هر طرحی با دهها مشـــکل مواجه اند، بلکه هدف ذکر روند تصمیم‌گیری، اجراء و مشکلات این مسیر است شاید با اشاره به این نکات مدیران، مسئولین و طراحان در سراسر کشور در رفع اینگونه عوامل مسئله ساز کوشش و دقت بیشتری مبذول دارند.

۳-۱. بلاتکلیفی زمین طرح

در نقشه‌ای که در بخش سابقه طرح ارائه شده است، نشان می‌دهد کـــه بخش‌های متعددی از اراضی طرح در اختیار متصرفین (خصوصی- دولتی) قرار داشت. جالب این بود که ادارات مزبور برای قسمتی از اراضی عمومی سند گرفته بودند و قسمتی را هم تصرف عدوانی نموده بودند ولی تخلیه نمی‌نمودند و به همین دلیل تخلیه به تدریج، قطعه به قطعه و طی چند سال انجام گردید. (هنوز بعد از ۱۸ سال قسمتی تخلیه نشده است).

در حالی که اراضی مجتمع‌هایی مشـــابه کوهسنگی به خصوص از نظر عملکرد می‌بایست، به هم پیوسته باشد و طبعا بهتر است تأسیسات زیربنایی آن نیز به هم پیوسته طراحی شود و لذا باید تکلیف اراضی روشن شده باشد، این‌گونه بلاتکلیفی‌ها و سرگردانی‌ها موجب اتلاف وقت و از

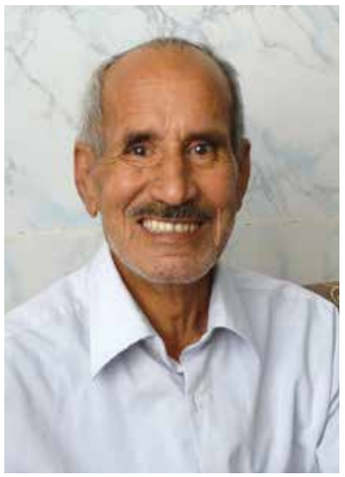

آقای برفرازی ســـنگ‌کار- که بدون کمک ایشـــان در پیدا کردن معدن آزاد سنگ گرانیت امکان اجرای کوهسنگی با سنگ طبیعی وجود نداشت.

هم گسیختگی فکر طراح می‌گردند، زیرا زمان بندی اجراء پروژه مشکل و به طور قطعی نمی‌توان مشخص نمود، هر مجموعه تثبیت نشده چگونه باید با مجموعه تثبیت نشده دیگر پیوند بخورد.

۳-۲. تغییر و تقلیل سطح طرح

در قبـــل از انقلاب، در طرح جامع مصوب شـــهر مشـــهد، اراضی کوهسنگی به عنوان پارک عمومی وسیع‌تر در نظر گرفته شده و تصویب شـــده بود، ولی پس از انقلاب اسلامی، زمین شهری بخشی از اراضی را به اشـــخاص واگذار نمود و آن‌ها با بضاعـــت مالی اندک خود واحدهای مســـکونی با کیفیت پایین احداث کرده بودند. در طـــرح اولیه که مورد تصویب قرار گرفته بود بخشـــی از این اراضی می‌بایست خریداری و به طرح ملحق شـــود، ولی شهرداری به علت کمبود بودجه نمی‌توانست به قیمت روز، زمین را خریداری کند و سازمان‌های ذیربط و مسئول نیز زمین معوض در اختیار شهرداری قرار ندادند.

بـــه علت بروز این مشـــکل و تطویل زمان در نهایت پس از بازدید استاندار و شهردار از منطقه، برای جلوگیری از تأخیر در اجرای طرح، ابلاغ نمودند که بخش‌هایی از طرح اولیه و مصوب را از طرح خارج نماییم که در نتیجه در بدنه شمالی و شرقی طرح که پارکینگ‌ها و فضاهای خدماتی پیش‌بینی شده بود و به خصوص در ضلع شمالی که پارکینگ‌ها در ارتفاع پایین‌تر در نظر گرفته شـــده بود (در شرق کانال زیرزمینی موجود) اجباراً طرح تعویض و پارکینگ به داخل ســـایت فضای سبز منتقل و در نتیجه منظر پارکینگ در دید قرار گرفت و طبعاً ارتباط‌های داخلی طرح مجدداً دستخوش تغییر شد.

۳-۳. فقدان نقشه‌های چون‌ساخت (تأسیسات زیربنایی)

شـــرکت‌های آب و برق مشـــهد در طی چند دهه گذشته، به تدریج تأسیساتی در مقیاس شـــهر مشهد را در زیر اراضی کوهسنگی قرار داده بودند که متأسفانه فاقد نقشه چون ساخت (As Built) بود و خود آنها نیز از مســـیر دقیق آن بی‌اطلاع بودند. نامشخص بودن مسیر این تأسیسات همواره مانعی در طراحی و اجراء بود. وجود این تأسیســـات زیرزمینی، در اجراء موجب بروز مشکلات متعددی در هنگام اجراء شد و چون تأسیسات غیرقابل انتقال بود، اجباراً طرح‌ها ضمن اجراء تغییر داده شد و باعث تغییر در طرح‌های اجرایی گردید.

۳-۴. فقدان نقشه‌های دقیق توپوگرافی و وضع موجود

یکـــی از مهم‌ترین ابزار کار در تهیـــه طرح‌های مقدماتی و اجرایی به خصوص در محدوده‌های پرشـــیب و کوه‌های موجود، نقشـــه دقیق توپوگرافی و وضع موجود، به مقیاس مورد نیاز و حتی به مقیاس ۱:۵۰۰ تا ۱:۱۰۰ اســـت که در طرح کوهســـنگی، این نقشـــه‌ها که می‌بایست توســـط مهندســـان مشـــاور ذیصـــلاح تهیه گـــردد، توســـط فرد حقیقـــی تهیـــه شده بود و از دقـــت لازم بـــرای این منظور برخوردار نبود و به علت بروز مشـــکلات در پرداخت حق‌الزحمه فرد مزبور، مشکلاتی در کیفیـــت، دقت و تحویل نقشـــه‌ها به وجود آمـــد و در طول طراحی نیز کمـــبود اطلاعات این نقشـــه‌ها یکی از مشکلات انطباق طرح به خصوص در لبه کوه و در کوه بود.

۳-۵. عدم ابلاغ طراحی همزمان سایت و ساختمان‌ها

همانگونه که قبلاً توضیح داده شـــد، ابلاغ طراحـــی ساختمان‌ها دیرتر و پس از شـــروع به کار اجـــرای ســـایت و بـــه تدریج صورت گرفت. تغییـــرات پیش‌گفته در سایت و غیرهمـــزمانی طراحی سایت و ســـاختمان‌ها و ایجاد ساختمان جدید (موزه خراسان)، جملگی موجب تغییـــرات در سایت و در نقشـــه‌های اجرایی در ضمن اجراء و تطویل زمـــان گردیـــد.

نقشه کوهسنگی شامل اراضی تصرف شده توسط سازمان‌ها، ادارات، بخش خصوصی، مردم آلونک‌نشین و تأسیسات شهری مغایر با طبیعت

۳-۶. تغییرات اجباری نقشه‌ها

نقشه‌های اجرایی بر اثر تغییرات ناشی از تقلیل اراضی یاد شده فوق و هم‌چنین تغییرات اجباری ناشـــی از جانمایی اجباری کاربری‌های ابلاغ شده دچار تغییرات متعددی گردید. از جمله موزه بزرگ خراسان در نقطه کنونی و با این حجم پیش‌بینی نشـــده بود. احداث موزه خراسان از طرف میراث فرهنگی تصویب شـــده بود ولی زمینی برای آن تخصیص نیافته بود و میراث فرهنگی نیز بودجه‌ای برای خرید زمین در اختیار نداشـــت. طبق اظهارنظر آقای مهندس دانش‌دوست، که در آن هنگام مجری طرح موزه بزرگ خراســـان بودند، "اگر در کوهسنگی، زمین به موزه اختصاص داده نشود، این موزه ساخته نخواهد شد". پس از مذاکرات مسئولین میراث با شـــهردار وقت، قرار شد که موزه در اراضی شمالی، در مجاورت میدان جمهوری (تلویزیون) احداث شـــود، ولی اعلام یکـــی از نهادها مبنی بر مالکیت اراضی مزبور، مشکل به وجود آورد. آقای مهندس دانش‌دوست بـــه تهران آمدند و اعلام نمودند که میراث بودجه‌ای برای خرید زمین در مجاورت میدان جمهوری ندارد و "اگر با ساخت موزه در مجاورت کوه که از نظر مالکیت بلااشکال است موافقت نشود، امکان دیگری برای ایجاد موزه وجود نخواهد داشـــت" و ســـاخت موزه از دستورکار خارج می‌شود. باید تصمیم‌گیری می‌شـــد که یا موزه در کنار کوه ساخته شود و یا اصولاً ساخته نشود و این تصمیم مشکلی بود. در نهایت آقای مهندس امیری‌پور شهردار، برای واگذاری زمین موزه در محل کنونی موافقت و صورتجلسه مربوطه به این مشـــاور ابلاغ شد. به علت حجم این ساختمان و مصارف انرژی آن، نقشـــه‌های اجرایی و تأسیســـات تهیه شده برای بستر در این منطقه دچار تغییر گردید و تعویض شـــد و حتی یک مجموعه سرویس بهداشـــتی پارک نیز طبق نظر طراح موزه قرار شد تخریب گردد و هزینه آن توسط میراث پرداخت شود.

پس از تحویل زمین از طرف شهرداری مشکلات دیگری در ادامه کار اجرایی نیز به وجود آمد که ذکر آن لازم است.

الف- علیرغم تعجیل بســـیار اولیه و توافق در صورتجلسه تحویل زمین، به مدت چند ســـال اجرای این طرح از طرف میراث متوقف شد و پس از پیگیری‌های متعدد، شهرداری تصمیم گرفت که در محل موزه که به صورت مخروبه رها شده بود، طرح مجموعه بازی کودکان را اجراء کند. پس از طراحی و اجرای قسمتی از مجموعه بازی، سازمان میراث فرهنگی مجدداً اعلام نمود که تصمیم بر اجرای طرح دارد، باردیگر توافق گردید، صورتجلسه شـــد و زمین تحویل گردید (سال ۱۳۸۴). ولی مجدداً برای مدتی اجرای کار به تعویق افتاد زیرا با تغییر ریاست میراث، رئیس جدید (آقای مهندس مرعشـــی) اعلام نمودند که از اجرای موزه در این محل منصرف شده و قرار است موزه در باغی ۲۰ هکتاری در نقطه‌ای دیگر در مشهد اجراء شود. (سال ۱۳۸۴)

بعد از چند ماه، با تغییر آقای مهندس مرعشـــی، و اســـتقرار رئیس جدید، میراث فرهنگی بار دیگر به همین زمین برگشت و زمین را مجدداً در اختیار گرفت. (۱۳۸۴/۲/۱) و از آن پس کار ســـاخت موزه به آهستگی آغاز شد که هنوز در مرحله سفت‌کاری است.

ب- حجم مـــوزه: باید یادآوری نمود که ســـاختمان موزه از طریق مسابقه انتخاب شد مسابقه طراحی توسط میراث فرهنگی برگزار گردید و برنده آن مشترکاً دو مهندس مشاور شارمند و مهندس مشاور ابردشت انتخاب شدند. شهرداری و طراح طرح کوهسنگی در این اقدام مشارکت نداشـــتند. طرح برنده که وزین و قابل احترام اســـت دارای حجم نسبتاً بزرگی است که اگر در مجاورت میدان جمهوری قرار می‌گرفت در شرایط بهتری نسبت به فضای مجتمع و هم‌چنین نسبت به جایگاه کنونی که در مجاورت کوه است واقع می‌شد. در مورد رابطه این دو اثر و فضای سبز در فصول قبل توضیحاتی ارائه شده است.

۳-۷. تصمیم‌های غیرمنتظره

در حالـــی که طرح‌هـــای مصوب روی کوه نیـــز در حال اجراء و اتمام بود و طبق طرح، بر روی بلندترین ســـطح کوه غربی ایده ساخت نقشـــه منطقه مشهد بر روی زمین با اســـتفاده از عناصر طبیعی نیز در حـــال اتمام بود، یک روز بدون اطلاع و هماهنگی قبلی، پیکر شـــریف هشت شهید دفاع مقدس را بر فراز کوه غربی دفن کردند. در صورتیکه قبـــلاً با اینجانب مذاکرات متعددی در ایـــن زمینه صورت گرفته بود و قرار بود این پیکرها در باغ آرامگاه در شـــمال کوه شـــرقی که فضای کافی برای هر گونه مراســـم و امکان احداث بنایی مناسب برای تجمع

تغییر اجباری موزه بزرگ خراسان از محل پیشنهادی به مجاور کوه

و خدمات‌رســانی به مراجعین داشت و از ارتباط مستقیم با شهر و شبکه خیابان‌های مهم شــهری برخوردار بود دفن شــوند. دفن این عزیزان به این ترتیب، منطقه مرکزی کوه غربی را دچار تغییرات عمده نمود و طبعاً برای حفظ احترام، شأن و جایگاه آنان ناچار تغییرات اجرایی عمده‌ای در ایده‌های طرح و در طرح‌های اجرایی و فضاسازی‌های در دست انجام، به عمل آمد و اجباراً برخی فضاهای در نظر گرفته شده حذف یا کوچک شد.

اراضی خریداری شــده در حدفاصل باغ آرامگاه و بلوار ذکریا، محل در نظر گرفته شده برای دفن شهدا (با هاشور مشخص‌شده است) که متأسفانه مورد استفاده قرار نگرفت.

۳-۸. عدم آزادسازی زمین در زمان‌های لازم

شهرداری خود را مالک اراضی طرح مصوب می‌دانست. ولی پس از شــروع اجرای طرح، اراضی طرح در نقاط مختلف مورد ادعای سازمان‌ها و نهادهای مختلفی از جمله آســتان‌قدس، اداره کشاورزی، سازمان آب، سازمان برق، شرکت لوله‌ســازی و نیروهای انتظامی قرار گرفت. برخی از این دعاوی با پرداخت پول توســط شهرداری حل و فصل گردید، ولی در مورد برخی هنوز بعد از ســال‌ها در حال چانه‌زنی هستند. از جمله در قسمت‌های مرکزی و در جنوب هنوز اراضی در تصرف آب و برق است. در همین زمینه، عدم آزادســازی اراضی باغ آرامگاه (در شــرق) و زمین بازی آموزش و پرورش، انبارهای اداره برق، کارخانه لوله‌ســازی در مرکز طرح را می‌توان نام برد. جالب‌تر این‌که بعد از سیزده سال، اخیراً سازمان آب تصمیم گرفت در وسط این مجتمع یک منبع آب بسیار بزرگ جدید احداث نماید و در این زمینه از تمام امکانات و فشــار مدیریتی اســتان اســتفاده نمود که در صورت اجرای این طرح بخش مرکزی کوهسنگی غیرقابل استفاده برای مردم می‌گردید. لازم به یادآوری است که در حدود ۱۵ سال پیش در همین مورد جلسات متعددی برگزار و پیشنهاد شده بود که اگر منبع جدیدی مورد نیاز است، در اراضی جنوب، بزرگراه کمربندی به وجود آورند که در این زمینه از طرف ســازمان آب اقدامی نشــده بود. عدم آزادسازی اراضی در زمان‌های لازم یکی از موارد بلاتکلیفی اراضی بود و اجباراً نمی‌شــد با قاطعیت در مورد این اراضی تصمیم گرفت و در طراحی استفاده نمود.

۳-۹. درخواست‌های متعدد برای واگذاری زمین

در حالی که مجری طرح، با تلاش زیاد ســعی در آزادسازی اراضی داشتند، معاونت‌ها و ســازمان‌های شهرداری پی‌درپی درخواست تحویل زمین می‌نمودند تا در کوهســنگی فعالیتی را مســتقر نمایند که این امر موجب تغییر در نقشه‌های اجرایی و یا طرح‌های در دست اجراء گردید. از جمله می‌توان به موارد زیر به عنوان نمونه اشاره نمود:

- زمین برای آموزش رانندگی به کودکان
- زمین برای جمع‌آوری زباله به روش مکانیزه
- زمین برای ایستگاه تقلیل فشار گاز
- زمیــن بــرای ترمینال اتوبوس‌رانــی (که اجباراً قســمتی از محوطه پارکینگ‌ها در جنوب شرق کوهسنگی واگذار شد.)
- زمین برای پاســگاه انتظامی (که بالاخره در بخشی از زمین در جنوب شرق کوهسنگی جانمایی شد) و تحویل گردید.
- زمین برای واگذاری جهت خدمات فرهنگی به بخش خصوصی
- زمین برای احداث مجموعه‌های آموزشی
- زمین برای احداث میدان میوه و تره‌بار
- زمین برای احداث آتش‌نشانی

۴- مشکلات خاص طراح

علاوه بر مواردی که به عنوان مشــکلات طرح مطرح گردید، طراح و (مدیر طرح) خود با مشــکلات ویژه‌ای مواجه بوده اســت که اشاره به مواردی از آن به عنوان نمونه خالی از لطف نمی‌باشد.

۴-۱. توضیح و توجیه دائمی برای شهرداران، معاونین، مدیران، مجریان و ...

یادآوری شــد که طراح در مدت طولانی (تاکنون ۱۸ سال) در حال طراحی و نظارت بوده است.

اگر به لیست شــهرداران، معاونین شهرداری، مجریان، و اشخاص تأثیرگذار بر طرح مراجعه شود، بیش از ۴۰ نفر به نحوی بر طرح تأثیرگذار بوده‌اند طبعاً شهرداران بالاترین تأثیر را داشته‌اند.

طبق روال معمول هر مقام جدید علاقمند به اطلاع از طرح و انطباق آن با نظریات و سیاست‌های خویش است. بنابراین شهرداران و مدیران، مجریان متعددی که به نحوی با این طرح در رابطه بودند از طرح بازدید و یا پس از بازدید، علاقمند به شنیدن توضیحات طراح بودند.

مسئولین مؤثر و مرتبط با طرح از ابتدا تا سال ۱۳۹۰

ردیف	۱ معاون فنی استاندار	۲ شهردار	۳ معاون عمرانی	۴ معاون خدمات شهری	۵ مجریان طرح	۶ مدیران بهره‌برداری	۷ مدیران سازمان پارک‌ها	۸ مدیر مشارکت‌های کلان	۹ شهردار منطقه ۸
۱	مهندس اکبرزاده[۱]	مهندس امیری‌پور	مهندس اکبرزاده	حقی	مرحوم مهندس آرمان	مهندس‌خوارشادی[۳]	مهندس زرین	–	–
۲	–	قمصریان	مهندس توتونچی	عربی	مهندس توتونچی	صلواتی زاده	مهندس زرین	–	–
۳	–	مهندس وکیلی	مهندس شیرمحمدی	جوانشیر	مهندس نیکپور	هدایتی	مهندس توکلی	–	–
۴	–	مهندس نوروزی	مهندس نقدی‌پور	دکتر طباطبایی	مهندس جلالی	پژوهنده	مهندس توکلی	مهندس فراهی مهندس حسین پور	–
۵	مهندس پژمان [۲]	مهندس بنی‌هاشم	مهندس نخعی [۵]	مهندس شیبانی	مهندس سیاف	مهندس مکی [۳]	مهندس سلامی	خانم صغری مدنیان	–
۶	–	مهندس پژمان	مهندس گشایشی	مهندس کاظمی	مهندس احتشامفر مهندس ناظران مهندس اسدی	مهندس قربانزاده[۳] مهندس فلاح مهندس کاشانی	–	مهندس دهقانی مهندس اکبری	مهندس بزرگوار [۴] مهندس طاهری پور[۳] مهندس شادالوئی مهندس خادم پیر

[۱] در ابتدای اجرای این طرح هنوز شورای شهر مشهد تشکیل نشده بود و شهردار مشهد زیر نظر استاندار و یا عملا زیر نظر معاون عمرانی استاندار فعالیت می‌نمود.

[۲] آقای مهندس پژمان بعداً به عنوان شهردارمشهد انتخاب گردیدند و تا زمان چاپ کتاب نیز در این سمت بودند. لازم می دانم از زحمات ایشان در سمت شهردار برای تأمین اعتبار طرح و حمایت از این طرح قدردانی نمایم.

[۳] این مدیران دارای تجربه در اداره فضای سبز بودند.

[۴] طبق تصمیم‌های شهرداری مشهد، طرح‌های واقع در هر منطقه به شهرداری منطقه واگذار گردیده (از جمله کوهسنگی به شهرداری منطقه ۸) ولی در پایان سال ۸۸ کوهسنگی مجدداً زیر نظر معاونت عمرانی شهرداری مشهد قرار گرفت.

[۵] حضور آقای مهندس نخعی در سمت معاون عمرانی شهرداری مشهد و علاقه‌شان به این طرح و تلاش ایشان برای تأمین اعتبار، رفع مشکلات اداری و پشتیبانی از اجراء طرح موجب سرعت گرفتن انجام کارها گردید که موجب امتنان است.

۴-۲. ایده‌های مختلف

در هر طرح لازم است با دقت تمام به ایده‌های مطرح شده از طرف مدیران جدید که حتی ممکن است برخلاف نظر طراح باشد، توجه شود، ولی در عین حال از ایده‌های طرح دفاع گردد.

می‌بایــست به انواع ســوالات متعــددی که توســط همراهان و کارشناسـان مدیران جدید مطـرح می‌گردید پاسخ داده شود ولی پاسـخ‌ها به ابزاری برای ناتـوان جلوه دادن بخش‌هایی از مدیـریت کارفـرما تبدیل نگــردد و یا به اختلافـات و رقابــت‌های داخلی دستگاه‌های اجـرایی منجـر نشود که در چنین صورتی بیش از همه به ضرر طـرح تمام خواهد شد.

۴-۳. توجیه عملکرد

معمولاً هر گروه مدیریــت جدید، به نوعــی نسبت به اقدامـات مدیــریت قبلــی منتقد یا بدبین اسـت، لذا توضیح مشــکلات طرح می‌بایست به نحوی ارائه شود که زحمات و تلاش‌های گروه‌های قبلی را نادیده نگیرد، که در برخی مواقع ممکن اســت مورد پســند مدیران جدید نباشـد.

جدول فوق نشــان‌دهنده این واقعیت اســت که در این طرح، طراح و مهندس مشاور می‌بایست طرح را برای کارفرمایان، معاونان، مدیران و مجریــان متعدد توجیه نماید و طرح خود را با اهداف و سیاســت‌های مختلفی که دائماً تغییر می‌یافتنــد و در برخی موارد با یکدیگر متفاوت و حتی متضاد بودند، هماهنگ نماید، که کار بســیار دشواری است. زیرا اولاً باید به تمام ایده‌های مطرح شــده از طــرف آن‌ها توجه نمود، ثانیاً به ســلیقه‌های بســیار متفاوت اهمیت داد، درباره آن‌ها بحث نمود، از ایده‌های طرح دفاع کرد. در ســال‌های اخیر عــلاوه بر مدیران باید به سؤالات متعدد ســرمایه‌گذاران که خود را در زمینه معماری صاحب‌نظر می‌دانند، پاسخ داده شود و در عین حال دقت شود که تصمیم ناگهانی در مورد طرح نگیرند. جدول تنظیم شده تعداد اشخاصی که در رده نخست تصمیم‌گیری یا مشارکت و یا تأثیرگذار بر طرح بوده‌اند را نشان می‌دهد، اما نکته مثبتی که من بایــد از آن یاد کنم اعتماد بخش اعظم مدیران فوق به اینجانب بوده است.

بی‌تردید اگر اعتماد خاص نامبردگان به مشاور و به اینجانب نبود، در هر دوره تغییر مدیریت‌ها، مشکلات بسیار بیشتری بروز می‌کرد. در اینجا لازم می‌دانم مراتب قدردانی خود را نســبت به همکاری و اعتمادی که مدیران یاد شــده و مسئولان به اینجانب به عنوان مدیر طراحی مبذول داشــته‌اند ابراز نموده و برای همه آنان توفیق بیشتر در خدمت به مردم مشهد را آرزو کنم.

۴-۴ . مشکل مصالح

در طول مدت اجرای طرح وجود مصالح متنوع طرح (در بخش بافت شهری و بافت کوهستانی) یکی از مشکلات بود. قبولاندن موضوع کاربرد سنگ به کارفرما به عنوان ماندگارترین مصالح و در نتیجه اقتصادی‌ترین پوشش، پیدا کردن معدن مناسب با قیمت ارزان (که قبلاً درباره آن توضیح داده شد) یکی از مشکلات طی چند سال اول طراحی و اجرای طرح بود.

۴-۵. تغییرات

تغییرات شامل تغییرات و تقلیل سطح زمین، جابجایی اجباری کاربری‌ها به طور دائمی، طرح را از یک سو به دیگر سو می‌کشانید. طراح مجبور بود بین نظریات مدیران، بودجه محدود طرح، زمین شناور و بلاتکلیف، ایده‌های اصلی طرح را حفظ و در برخی موارد برای جلوگیری از توقف یا شکست طرح، از برخی ایده‌های خود صرف‌نظر کند.

۴-۶. اظهارنظر بدون مطالعه

یکی از اعضای شورای شهر که مدیریت یک مؤسسه قرض الحسنه را به عهده داشتند و در ساختمان راسته صنعتگران با شهرداری شریک شده بودند، طی سخنرانی در شورا، به کاربرد سنگ در کوهسنگی انتقاد شدید وارد نمودند و از اینکه در این پروژه سنگ به کار برده شده که گران است، اظهار نگرانی کردند. من مجبور شدم طی یک گزارش مستند که بعداً در روزنامه شهرآرا چاپ شد اثبات نمایم که کاربرد سنگ در کشور ما و به خصوص در شهر مشهد که بر بستری از سنگ خارا قرار دارد، اقتصادی‌تر از هر نوع پوشش دیگری است و برای اثبات موضوع، از سایر شهرهای مختلف کشورهای پیشرفته نظیر آلمان، سوئد و جهان سومی نظیر سوریه نمونه‌هایی در این گزارش ارائه شد.

۴-۷. بی‌مهری برخی سازمان‌ها و افراد

پس از دفن شهداء، در احترام به این عزیزان، تمام تلاش طراح برای تغییر فضای فراز کوه انجام می‌گرفت ولی در مقابل درخواست مسئولین که خواستار سالن اجتماعات، سرویس‌های بهداشتی عمومی و ... بر فراز کوه بودند، استدلال می‌شد که این کوه بهتر است به صورت طبیعی حفظ و از اجرای هر گونه ساختمان بر روی آن اجتناب شود. در غیر این صورت کوهی باقی نخواهد ماند. در این زمان تعدادی فتوکپی پخش شد که طراح را به بی‌اعتنایی به خواسته مسئولین و یا بی‌توجهی به نیازهای بازدیدکنندگان متهم می‌نمود که تعبیری غیرمنصفانه و پاسخ متناسبی به این تلاش‌ها نبود. پس از ماه‌ها بلاتکلیفی در بخش مرکزی و کوه، خوشبختانه با دعوت دو نفر از رؤسای دانشکده‌های معماری (آقایان دکتر حجت و دکتر ندیمی) و اظهارنظر آنان که کار انجام شده را ارزشمند ارزیابی نموده و اعلام نمودند که اقدام دیگری نباید انجام داد، تا حدودی از این گونه برخوردها کاسته شد.

۵- مشکلات در مراحل اجرائی

گرچه مشکلات متعددی در هنگام اجراء به وجود آمد که ذکر همه آن‌ها لازم نیست، ولی برای آشنایی مدیران و پژوهشگران به برخی اشاره می‌شود تا روشن شود که چه موانعی با چه تأثیری در اجرای پروژه‌های فضای سبز مقیاس شهری وجود دارد.

۵-۱. کمبود مزمن بودجه

پس از استعفای آقای مهندس امیری‌پور شهردار مشهد، که بنیانگذار و حامی طرح بودند، کمبود بودجه طرح همواره وجود داشته و حتی در برخی موارد این کمبود ماه‌ها تأخیر یا توقف در طرح را به وجود می‌آورد و این مشکلات مالی، در تأخیر و طولانی شدن اجرای بخش‌های مختلف طرح و تشدید مشکلات پیمانکاران تأثیر داشته است.

۵-۲. تغییرات مدیران، مجریان، تأثیرگذاران

در ردیف ۶ به تغییرات متعدد مدیران اشاره شد. تغییر هر یک از مدیران طبعاً موجب تغییر در برخی اهداف، سیاست‌ها و اولویت‌های شهرداری می‌گردد و بر برخی از آن نیز مؤثر بوده و خواهد بود و یکی از موجبات تطویل زمان و اجراء طرح است.

۵-۳. قرارداد پیمانکاران

طبق روال معمول و بنا به دستورالعمل‌های سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، کارفرما پیمانکاران را از طریق مناقصه (قیمت کمتر) انتخاب کرده بود. به این ترتیب برخی پیمانکاران فاقد تجربه، بدون توجه به دشواری‌های کار در اراضی کوهستانی و با دادن پیشنهاد قیمت‌های پایین انتخاب شده بودند و طبعاً نمی‌توانستند با همان قیمت‌ها کارکنند. این پیمانکاران از یک طرف با قیمت پایین خود مشکل داشتند و از طرفی به علت فقدان تجربه، کار را به طور فنی و دقیق اجراء نمی‌کردند، درنتیجه توقف‌های متعددی در طرح به وجود می آمد. برای مدت چند سال توقف کار و تفاوت قیمت ناشی از هزینه مصرف شده توسط پیمانکار با قیمت پایین قرارداد از یک طرف و کمبود تجربه و اجرای بد کار توسط

پیمانکاران و در نتیجه تخریب و دوباره‌سازی‌ها از طرف دیگر، موجب شد که هزینه اجرای کار برای پیمانکاران بالا رود، در نتیجه کارها متوقف و برخی پیمانکاران خلع ید شوند و طبق ضوابط، انتخاب پیمانکاران جدید نیز مدت‌ها به طول می‌انجامید. به عنوان مثال "ساختمان باشگاه جدید" از ابتدا تا پایان کار ۳ پیمانکار و ساختمان "مجموعه کودک و آینده" ۴ پیمانکار داشته است که هر پیمانکار جدید مشکلات فنی کار را به پیمانکار قبلی نسبت می‌داد. لازم به یادآوری است که در آن زمان نظارت کارگاهی نیز با مشاور بافت شهر نبود.

۵-۴. تعدد پیمانکاران

توصیه مشاور به کارفرما این بود که بهتر است یک یا دو پیمانکار که دارای تجربه و سابقه خوب باشند به کار دعوت شوند تا کنترل کیفیت کار امکان‌پذیر گردد. ولی کارفرما بر این نظر بود که پیمانکاران کوچک بیشتر به حرف گوش می‌دهند. لذا با شرایطی که گفته شد تعدادی پیمانکار دعوت شدند، اما در عمل این نظریه نتیجه خوبی نداد و همان‌گونه که ذکر گردید موجب خاتمه قرارداد و یا خلع ید از برخی پیمانکاران و در نهایت موجب تطویل زمان و افزایش هزینه گردید. تجربه نشان می‌دهد حضور پیمانکاران متعدد بدون حضور یک پیمانکار اصلی و هماهنگ‌کننده، موجب تداخل کارها و تخریب کارهای یکدیگر می‌شود و هر پیمانکار نقص کار خود را به فعالیت دیگران نسبت می‌دهد و حل و فصل دعاوی پیمانکاران و قضاوت بین آن‌ها آنقدر مسئله ایجاد می کند که طرح اصلی تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد.

۵-۵. نظارت ناکافی

در چند سال اول اجرای طرح، نظارت کارگاهی طرح توسط نظار شهرداری انجام می‌گردید. به علت تعدد پروژه‌های شهرداری و مشکلات استخدام نیروی جدید توسط شهرداری، این نظار مجبور بودند هم‌زمان، چند طرح در نقاط مختلف شهر را نظارت نمایند و طبعاً نمی‌توانستند در تمام مدت در کارگاه حضور داشته باشند. به همین دلیل کیفیت کار پیمانکاران، که کم‌تجربه هم بودند و عدم نظارت مستمر موجب مشکلات به خصوص در زمینه کیفیت کار می‌گردید.

بعد از چند سال و تجربیات حاصل از نظارت توسط شهرداری، در دو سه سال اخیر، از این مشاور خواسته شد که نظارت کارگاهی را به عهده بگیرد که این امر انجام شده، ولی مسائل قبلی موجود در طرح‌ها و مشکلات فنی، نظارت و تصمیم‌گیری‌ها را با مشکلاتی مواجه نمود.

مشکلات ضوابط استخدامی شهرداری برای پرداخت حقوق متناسب به مهندسان با تجربه از مشکلات دیگر در جذب نیرو بود.

۵-۶. ضوابط مشکل‌ساز برای طرح‌های خاص

یکی از ایده‌های طرح، امتداد طبیعت به داخل بافت شهری بود، یعنی این که آثار حضور طبیعت کوهسنگی تا حد امکان به شهر نفوذ نماید. برای این منظور می‌بایست از سنگ گرانیت طبیعی در بستر استفاده شود و تا خیابان‌های اطراف ادامه یابد، تا این ایده محقق شود، ولی در فهرست بهای سازمان برنامه، که مأخذ پرداخت به پیمانکاران است، چنین امکانی وجود نداشت. یعنی کارکرد سنگ گرانیت به صورت طبیعی پیش‌بینی نشده بود، در آن موقع شوراهای شهر تشکیل نشده بود و در مورد اینگونه طرح‌ها، معاونت‌های عمرانی استانداری‌ها تصمیم می‌گرفتند. به این ترتیب علیرغم تمایل شهرداری، از طرف مقامات عمرانی استانداری، مجوز اقدام خارج از ضوابط سازمان مدیریت و فهرست بها داده نشد و در نتیجه مشکلات اداری دست‌وپاگیری برای چند سال در طرح به وجود آمد و نحوه تأمین مصالح به خصوص مصالح سنگ طبیعی را تحت تأثیر قرار داد و موجب گردید که در بستر طرح، براساس امکانات فهرست بها، اجباراً به جای استفاده از سنگ گرانیت به صورت طبیعی، از سنگ پلاک لایپید استفاده شود.

۵-۷. بهره‌برداری همزمان با اجراء

یکی از مشکلات طرح، بهره‌برداری همزمان با اجراء بوده است. حضور مردم و کودکان در محوطه‌ای که عملیات ساختمانی سنگین، حمل سنگ، نصب سنگ‌های وزین صورت می‌گرفت، نیز موجب عدم ایمنی و تأخیر در اجرای طرح می‌گردد.

از جمله مشکلات دیگر، به نصب وسایل بازی متعدد در محوطه

یکی از مشکلات اجرای طرح حضور همزمان مردم استفاده‌کننده و بنایان، سنگتراشان و کارگران بود که از ایمنی هر دو طرف می‌کاست.

در حـال کار، قایق‌رانی در اسـتخر عمیق و غیره که توسـط مدیریت بهره‌برداری پارک انجام شده بود، می‌توان اشاره کرد که متعاقباً توضیح داده می‌شود.

۶- مشکلات ناشی از مشارکت

یکی دیگر از زمینه‌های ایجاد مشـکل اجرای طرح، شریک شدن شهرداری با سرمایه‌گذاران در بخشی از طرح بود که اصولاً نباید با شریک انجام شود. یکی از نمونه‌ها، مجموعه راسته صنعتگران و هنرمندان است. مجموعه راسـته صنعتگران و هنرمندان مجموعه‌ای اسـت که با هدف کمک به هنرمندان و صنعتگرانی که در توسـعه شـهر و تخریب مرکز شهر مشهد محل کار خود را از دست داده‌اند طراحی شده است. بنابراین مهم‌ترین اصل در ساخت آن غیرانتفاعی بودن آن بوده است.

در یکی از مقاطع اجرای کار، مدیریت شهرداری بدون توجه به این هدف و بدون توجه به توصیه‌های مشاور، قراردادی مبنی بر مشارکت در ساخت و سـپس فروش این مجموعه با یک مؤسسه قرض‌الحسنه که مدیر آن یکی از اعضای شورای شهر بود منعقد نمودند.

و این سـرآغاز مشکلات بود. مؤسسه‌ای که قرض‌الحسنه می‌دهد، بدون داشتن هیچ پشتوانه فنی و با استخدام چند کارگر و تکنسین افغانی کار را آغاز کرد و مؤسسه بدون توجه به هشدارهای فنی که در بازدیدهای اینجانب داده می‌شـد، کار را ادامه داد. در آن هنگام این مشـاور نظارت کارگاهی این سـاختمان را عهده‌دار نبود. حاصل اشـکالات در سازه، در کاربـرد مصالح و اجرای غیرفنی در همه اجزای طـرح، و متعاقباً ایجاد اختلاف‌نظر در نحوه فروش و یا اداره مجموعه و غیره طبعاً موجب توقف کار، اختلاف بین شـهرداری و مؤسسـه مزبور شد که از قبل قابل پیش بینی بود.

در این هنگام از این مشـاور خواسـته شـد که نظـارت آن را به عهده گیرد. در این ساختمان دوطبقه آنقدر مسئله وجود داشت که ماه‌ها جلسات متعددی برای حل و فصل آن بین مهندسین طراح، نظار، مدیران شهرداری و ... برگزار گردید. طبعاً این‌گونه اقدامات و مشارکت در نهایت به نفع شهرداری نیز تمام نمی‌شود.

۷- مشکلات عدم توجه به نظر مشاور

۷-۱. ورودی از بزرگراه

یـک مجتمع بزرگ بر پیرامون خود تأثیرگذار اسـت. از جمله این تأثیـرها، تأثیر بر ترافیک منطقه است. طبق دستورالعمل معاونت حمل و نقل، ورودی از بزرگراه کلانتـری از انشعاب بزرگـراه صورت می‌گیرد و پیشـنهاد مشاور این بود که این انشـعاب به صورت یک جاده موازی با بزرگراه عمل کند ولی مختص کوهسـنگی باشد. این پیشنهاد ملاک عمل قرار نگـرفت. اکنون انـواع وسایـل نقلیه از جمـله کامیـون های سنگین با سرعت مجاز اتوبـان از این جاده انشعابی استفاده می‌کنند (در صورتی که هیچ نیاز نیسـت) و جـاده‌ای را که باید حداکثر سرعـت آن ۴۰ کیلومتر و مختـص وسایل نقلیـه ورودی به کوهسنگی باشـد به یک جـاده ناایـمن به خصوص برای خروجی از کوهسنگی تبدیل کرده است (زیرا خـروجی کوهسنگـی و جاده انشعـابی در یک منطقـه وارد بزرگـراه می‌شوند.)

۷-۲ . ارتباط پیاده دو سوی بزرگراه

در اجراء و جانمایی بزرگراه قرار بود از یک مسیر آب زیر بزرگراه به عنوان مسیر عبور پیاده از زیر بزرگراه استفاده شود.

در حالی که توصیه مشاور تهیه طرح مناسب و دل باز، مفرح و همراه با دید کافی و در نتیجه تأمین امنیت برای پیاده بود. با تعجیل یک زیرگذر نامناسب و غیرایمن به اجراء در آمد.

۸- مشکلات ناشی از تصمیم مدیران بهره برداری

برخـی از مدیران بهره‌برداری فاقد تجربه در اداره پارک بزرگ و یا مجتمع مشابه بودند. آنان گرچه قبلاً مدیریت یک مجتمع عمومی یا یک پارک را تجربه ننموده بودند، اما مشاهده پیشرفت کارها آن‌ها را به شوق می‌آورد و تصور می‌نمودند اگر سلیقه خود را به کار اندازند بسیار ارزنده‌تر خواهد بود. یادآوری این تجربه برای عبرت‌آموزی از آن جهت مفید است که اینگونه مدیران شـهری فراموش می‌کنند که بودجه‌ای که در اختیار آنان اسـت متعلق به عموم مردم اسـت و آن‌ها حق ندارند این بودجه را

راسته صنعتگران و هنرمندان -به علت تغییر سیاست فرهنگی شهرداری و شراکت ساختمان با کوهسنگی، در حال اجراء ساختمان با بخش خصوصی مشکلات اجرایی زیادی به وجود آمد.

تنها با سـلیقه خود و بدون ضابطه و یا بدون استفاده از نیروی باتجربه و متخصص خرج کنند، زیرا ممکن است علاوه بر اتلاف منابع مالی متعلق به عموم، ضررهـای جبران‌ناپذیری به خارج از محدوده عمل خود بزنند برای نمونه به چند مورد آن اشاره می‌شود:

۸-۱ . آلودگی محیط زیست

یکی از موارد بسـیار منفی دسـتور یکی از مدیران بهره‌بردار، برای رنگ‌آمیزی دیوارهای استـخر بزرگ قدیمی بود، که ابداً منطقـی و لازم

رنگ زدن غیرلازم استخر قدیمی با رنگ شیمیایی (هزینه بیهوده و مخرب برای محیط زیست)

نبـود (این امر در طرح‌های دیگر نیز اتفاق افتاده است). علی‌رغم هشدارها و توصیه مشـاور برای توقف، این کار انجـام شـد، که نه تنها اتلاف منابع مالی محدود طرح بود، بلکه متأسـفانه با تخلیه و شستشوی استخر، این مواد شیمیایی از طریـق جوی‌هـای آبیاری خیابان کوهسنگی موجب آلودگی خـاک‌ها و مسیر تا داخل بافت شهری گردید.

برای جلوگیری از خطرات یک فضای عمومی، روشنایی در داخل آب نما در نظر گرفته نشـده و نورپردازی از خارج منظور گردیده ولی با دستور مدیران برای نصب پروژکتور در داخل آب از چنین روش‌های غیرفنی و ناایمن استفاده شده است.

۸-۲ . ایجاد شرایط ناایمن

برق ولتاژ بالا در داخل آب و آب‌نمای پارک‌های شهری تاکنون خطرات زیادی به وجود آورده است و برق ولتاژ کم هم گران تمام می‌شود.

برای جلوگیری از چنین وضعیتی نورپردازی فواره‌های استخر قدیمی ورودی در خارج از آب پیش‌بینی شده است. برخی مدیران بدون توجه به نکات فنی، دسـتور نورپردازی از داخل آب را داده و خود اجراء نموده‌اند و اجرای کار با شرایط غیرفنی انجام شده است که در نتیجه فضای عمومی به ناایمنی تهدید می‌گردد.

۸-۳ . طراحی توسط مدیران بهره‌بردار

تجربه من در طرح‌های متعدد نشان می‌دهد که در این‌گونه طرح‌ها و در مراحل پایانی مدیران اجرایی به شوق می‌آیند و برخی تلاش می‌نمایند که اثری از خود به جای بگذارند (و احتمالاً همه را نسـبت به توانایی و سلیقه خود شگفت‌زده نمایند).

اشـتیاق برخی مدیران برای ایجاد فضاهـای جدید همراه با فقدان تجربه در طراحی، منجر به کارهای غیرقابل قبولی می‌گردید. که می‌توان به موارد متعددی اشاره نمود از جمله:

۸-۴ . دخالت در طراحی

طراحی یکی از مدیران بر دروازه بتن سـفید بین دو باغ پذیرایی و فرهنگی با کیسه گونی، رنگ پلاستیک و پلاستوفوم که موجب تخریب بتن سـفید دروازه شد و اشعاری با پلاسـتوفوم و با چسب نصب نمود و پایه‌های بتنی دروازه را نیز از کیسـه گونی و رنگ پلاستیک بی‌نصیب نگذاشت و اساسـاً یک عنصر معماری را به صورت قابل انتقادی درآورد که حتی پس از برداشـتن محصول طراحی ایشان رنگ‌های سیاه قابل پاک شدن نبودند.

دروازه بتنی پوشیده شده با چسب، گونی، پلاستوفوم و رنگ

۸-۵ . برگزاری نمایشگاه با کیفیت نازل

برخـــی از مدیـــران بدون تأمین حداقل فضـــا و حداقل کیفیت در زیر چادرهای نصب شـــده بر روی لوله‌های داربســـت اقدام به برگزاری نمایشـــگاه از جمله نمایشگاه کتاب می‌نمودند. برگزاری نمایشگاه کتاب بـــدون کیفیت لازم، ارزش کتاب را در نظر کودکان بازدیدکننده تقلیل و اثر منفی بر آنان می‌گذارد.

نمایشـــگاه باید در فضای متناســـب با موضوع برگزار شود. گردآوری تعدادی کتاب در زیر چادر نامناسب نه تنها نمایشگاه کتاب نیست بلکه توهین به ارزش کتاب است.

۸-۶. برگزاری نمایشگاه‌های نازیبا و غیرایمن

یکی از مدیران بهره‌بردار، بدون توجه به لزوم وجود ایمنی کامل در یک فضای ســـبز عمومی، اقدام به برگزاری نمایشگاه حیوانات خطرناک (انواع مارها) برای کودکان نمود آن هم در زیر تعدادی پارچه رنگی، بدون رعایت ایمنی و بدون شرایط لازم برای یک نمایشگاه به خصوص برای کودکان که باید آموزنده باشد. اینگونه اقدامات که ناشی از فقدان دانش و یا تجربه متناسب مدیریت فضاهای سبز شهری است، نه تنها آموزش مثبت به همراه ندارد بلکه خود نوعی آموزش منفی است و سطح توقع و دانش کودکان را تقلیل می‌دهد و آنان را در معرض خطرهای واقعی قرار می‌دهد.

نمایش حیوانات خطرناک در زیر ســـطحی متشکل از چند تکه پارچه با عنوان آموزش رفتار حیوانات به کودکان!

۸-۷ . نصب انواع وسایل بازی

نصب انواع وســـایل بازی در مکان‌های نامناسب و ناایمن از قبیل آموزش رانندگی، بازی‌های کودکان و غیره در محیطی طراحی نشـــده. یکـــی از مدیران با عقد قرارداد با فردی اجـــازه داده بود که در داخل آب نمای کامل شـــده و آماده بهره برداری به آموزش رانندگی در مقابل پول بپردازد که به بستر سنگی آبنما صدمه وارد گردید.

بدون داشتن طرحی خاص و همزمان در بین فعالیت‌های حادثه‌ساز ساختمانی، بخشی از اراضی به فردی واگذار شـــد که با دریافت پـــول از مراجعین به آموزش راهنمایی و رانندگی به کودکان بپردازد.

۸-۸ . نصب مجسمه حیوانات بزرگ

تعاونی کارمندان شـــهرداری که برای جلب توجه ســـایر شهرداران کشور نسبت به اینگونه مجسمه‌ها و تبلیغ برای فروش آنها (دایناسوری با شعله در دهان و صدای مصنوعی)، اصرار به نصب آن در میدانـــی در کوهســـنگی داشت که توســـط تعاونی مربوط در محل‌های مختلف این مجتمع نصب گردید. در حالی که محل مناســـب اینگونه مجسمه‌ها در باغ طبیعی است.

مجسمه از جنس فایبرگلاس با فوران آتش از دهان و صدای ویژه دایناسور

۸-۹ . نصب تابلوهای عظیم تبلیغاتی

بـدون موافقت مشـــاور، تابلوهای تبلیغاتـــی عظیمی در بدنه و لبه پارک در مجاورت میدان جمهوری نصب شد (که قطعاً از نظر رانندگی در بزرگراه خطرناک اســـت) و تابلو تلویزیونی دیگری در داخل باغ فرهنگی نصب شـــد که صدای آن آرامش باغ را برمی‌آشفت و بعد از پیگیری‌های زیاد قرار شـــد که از محل خارج شود (خوشبختانه خارج شد) ولی در هر حال هزینه زیادی صرف نصب، تخریـــب و دوباره‌کاری و جمع آوری و حمل آن و در نهایت بازســـازی فضای سبز شد و در عمل به جای تبلیغ برای شهرداری موجب آزار مردم بازدیدکننده از فضای سبز و کوه در باغ فرهنگی گردید و احتمالاً نتیجه منفی تبلیغی داشت.

تابلوی عظیم تبلیغاتی در مجاور کوهسنگی و در حاشیه میدان جمهوری نصب شده است که از نظر ایمنی حرکت در بزرگراه نامناسب بوده و ورودی پیاده باغ فرهنگی را اشغال کرده است.

پایه تابلو تبلیغاتی مجاور بزرگراه، ورودی پیاده مجتمع کوهسنگی را اشغال نموده است.

تابلـــوی بزرگ تبلیغاتی تلویزیونی، بدون هماهنگی در فضای ســـبز باغ فرهنگی نصب گردید که با نامه‌نگاری‌های مختلف بالاخره جمع‌آوری شد.

۸-۱۰ . طراحی پیاده‌رو

یکـــی از مدیـــران بهره‌بردار تصمیم گرفت برای ســـهولت حرکت مردم راساً و با ســـلیقه خویش در وسط فضای سبز پیاده‌رو ایجاد نماید. محصول این تصمیم چند دایره فرش شـــده بود بـــدون توجه به اینکه مســـیر یک فضای سبز عمومی باید پیوسته و عرض آن متناسب با تعداد عبورکنندگان باشد.

۸-۱۱ .نصب گلدان‌های بتنی

بـــرای جلوگیـــری از ورود اتومبیل موانع بتنی با چراغ و بدون چراغ طراحی شـــده است ولی بدون اجرای آن، مدیریت راساً تصمیم گرفت از موانع بتنی خود ساخته یا پیش ساخته نازیبا و غیرکاربردی استفاده نماید.

۸-۱۲ . نصب نگهبانی و دکه

دکه‌هـــا و نگهبانی‌ها معمـــولاً اولین تماس و یا منظر یک مجتمع شهری اســـت. مدیران بهره‌برداری بدون توجه به طرح و بدون توجه به اهمیت آن، اجازه می‌دهند خود و یا هر کس با هر طرز فکر و بدون تجربه عملی در این کار مداخله کند.

دخالت مدیریت بهره‌برداری در طراحی- ســـلیقه شخصی مدیر چنین منظری را برای پیاده‌رو محل عبور انبوه جمعیت در مدخل مجتمع به وجود آورده است.

دخالت مدیریت بهره‌برداری- چنین گلدان‌های بتنی نامناسبی را برای ورودی مجتمع کوهسنگی به وجود آورده است که فقط محلی برای تخلیه آشغال شده است.

عدم اجرای طرح داده شده، با کاربرد سیستم مدیر بهره‌برداری، سوء استفاده مستأجر پارکینگ نتیجه‌ای مانند عکس فوق به بار آورد.

۸-۱۳ . رنگ آمیزی بدون ضابطه

رنـــگ آمیزی اثاثیـــه باغ‌ها با رنگ‌های متین، آرام و متناســـب با محیط تنظیم شده بود. برخی از مدیران بنا به سلیقه و رنگ مورد علاقه خود کار رنگ آمیزی را انجام دادند و طبعاً اغتشـــاش رنگ و نامناسب بودن با محیط بـــه وجود آمد همچنین در مواقعی بدون توجه به نکات فنـــی تعداد زیـــادی چراغ از جنس نامرغوب با راندمـــان کم خریـــداری و نصب گردید.

رنـــگ آمیزی اثاثیه (نیمکت، چراغ، ظرف زبالـــه و ...) در نقاط گوناگون با رنگ‌های مختلف و ناهماهنگ موجب آشفتگی منظر می‌شود.

به جای خط‌کشی مســـیرها و گذاردن موانع طبق طرح مدیریت بهره‌برداری در ایجاد مانع اتومبیل منجر به ایجاد این منظر در ورودی مجتمع گردید.

سیم‌کشـــی‌های غیرفنی و خودسرانه، نه تنها موجب صدمه‌زدن به شبکه برق گردیده، بلکه برای مردم نیز خطرآفرین است.

۸-۱۴ . سرپوشیده کردن محوطه آرامگاه شهیدان

یکی از اقدامـــات غیرقابل قبول، اصرار و تلاش برای سرپوشـــیده کردن محوطه آرامگاه شهیدان که برخلاف طرح بود. از جمله به ساخت سرپوشیده با نئوپان بر بالای آرامگاه شهدای گمنام بر فراز کوه می‌توان اشـــاره نمود (قبور در هوای آزاد طراحی شـــده بـــود) و به علت وضعیت ناهنجار، پوســـیدگی، منظر نازیبا و مصالح ناپایدار آن بالاخره با دســـتور شهردارجمع‌آوری گردید.

کاربرد سلائق در تزیین اطراف آرامگاه فضایی نامناسب به وجود آورد.

پوشش آرامگاه شهدا توسط فردی خیر با نئوپان (در هوای آزاد) که در اولین باران به شکل زننده‌ای تخریب و تکه پاره می‌شود.

نصب انواع نامناســـب پارچه‌ها، نصب محل روشن کردن شمع و نگهداری انواع وسایل غیرضروری آرامگاه را به فضایی با کیفیت پایین که در خور شهدا نیست تبدیل می‌کند.

دستور سیم‌کشی‌های چراغانی و روشنایی در محوطه و بوفه‌ها بدون ضوابـــط فنی که موجب صدمه به پست برق گردید.

۹- مشکلات ناشی از دخالت سرمایه‌گذاران

بعد از راه‌اندازی اولین بخش از مجتمع (باغ پذیرایی و باغ فرهنگی)، سیل تقاضا برای سرمایه‌گذاری به طرف مدیران بهره‌برداری و شهرداری سرازیر شد. یکی از گرفتاری‌های طراح و مشاور پاسخ‌گویی و هدایت این پیشنهادها و تلاش برای جلوگیری از تصمیم‌های مخرب توسط آنان بود.

متأسفانه چون هنوز سرمایه‌گذاری و حضور سرمایه‌گذار در طرح‌های شـــهری چون کوهسنگی روش‌مند نشـــده اســـت، هر یک از مدیران (بهره‌برداری، معاونت خدمات شـــهری، تشکیلات مشارکت‌های کلان) برای جلب سرمایه‌گذاران قرارداد منعقد کردند.

برخی از این قراردادها موجب تخریب فضا، بستر و حتی هویت طرح گردید، که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

۹-۱ . احداث مونوریل: بدون هماهنگی و موافقت مشـــاور برای نصب این تأسیسات قرارداد بسته شـــد و چند سال مرکز باغ فرهنگی و محور موزه خراسان در تصرف و تحت تأثیر این وسیله پرسروصدا بود و فضای سبز مرکز این باغ توسط ســـاختمان پیتزا فروشی (که خودسرانه ساخته شده بود) و پایه‌های مونوریل تخریب شد.

نصـــب مونوریل موجب تخریب فضای ســـبز پیرامونی آن گردیـــد و مرکز پارک را به محوطه‌ای برای این وسیله پرسر و صدا تبدیل نمود.

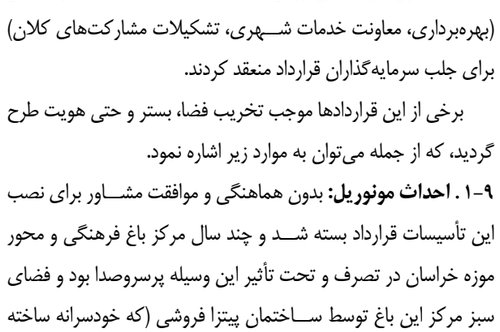

طرف قرارداد مونوریل، در وســـط فضای ســـبز احداث شـــده، بـــدون توجه به طرح هشدارهای مشاور، با پشـــتیبانی بخش عاقد قرارداد راساً با این کیفیت یک رستوران ایجاد و فضای سبز را تخریب نمود.

۹-۲. نصب پاراتاور: پاراتاور ســـتون بلندی اســـت که چند چتر از آن آویزان اســـت و چترها به سوی زمین باز می‌شـــود. علیرغم توصیه این مشاور، قراردادی بسته شد و در محل نامناسب و پرخطر که در اطراف آن کارگاه‌های ساختمانی قرار داشت، این وسیله کار گذاشته شده بود.

نکته اینکه طرف قرارداد به جای سود شراکت، شهرداری را محکوم به پرداخت جریمه نیز نمود.

علی‌رغم مخالفت مشاور نصب پاراتاور در میان خاک و مصالح ساختمانی در کارگاه در حال اجراء، مردم و بالاخص کودکان را به ویژه در هنگام شب در معرض خطر قرار داد.

۹-۳. قایق‌رانی در اســـتخر قدیمی: این مورد یکی از خطرناک‌ترین مســـائل ناشـــی از حضور ســـرمایه‌گذاران را بوجود آورد. توســـط یک سرمایه‌گذار و با موافقت شـــهرداری و علیرغم نظر مشاور، یک سیستم قایق‌رانی غیرمجهز در استخر قدیمی که دارای عمق چند متر است به کار انداخته شد، آن هم بدون رعایت ضوابط ایمنی. برحسب وظیفه نامه‌های متعددی حاکی از هشـــدار نوشته شـــد و فاجعه استخر پارک شهر تهران یادآوری و درخواست شد که این قایق‌ها جمع‌آوری شود اما نکته قابل ذکر این اســـت که به جای جمع‌آوری قایق‌ها، و برای ادامه حضور آن‌ها اول آب استخر را تخلیه نمودند که از ارتفاع آن بکاهند بعد از این که توضیح داده شد که نباید عمق استخر کم شود چون منبع ذخیره آب آبیاری کل مجتمع است، مجدداً بدون مشورت، کف استخر آهن‌کشی شد (که ارتفاع آن را کوتاه کنند) و سپس با پروفیل آهنی داخل آب را در عمق ۸۰ سانتی شبکه درســـت کردند و بدون توجه به یادآوری‌های انجام شده، آن را با توری پوشانیدند. طبیعی اســـت بعد از مدت کوتاهی به علت زنگ‌زدگی این شـــبکه از هم می‌پاشـــد و خود به محلی خطرناک تبدیل می‌شود. با پیگیری‌ها و یادآوری خطرات مربوطه شبکه‌های آهنی، آب استخر تخلیه و شـــبکه جمع‌آوری و بالاخره قایق‌ها را نیز جمع نمودند. یک تصمیم یا دستور غیراصولی و غیرکارشناسی نیز با هدف ایجاد درآمد برای شهرداری اتخاذ شـــده بود که نه تنها مرکز باغ پذیرایی را به محلی خطرناک برای بازدیدکنندگان و کودکان تبدیل نمود بلکه موجب آموزش منفی به صدها هزار بازدیدکننده شد.

۱۰- مشکلات حضور مستأجرین

علی‌رغم وجود طراحی اجرایی برای تبلیغات بوفه‌ها (اجراء نشـــد) و توصیه مشـــاور که واگذاری غرفه‌ها و بوفه‌ها به یک مجموعه حقوقی و یا حقیقی واگـــذار و از واگذاری هر واحد به طور مجزاء به اشخاص اجتناب شود. واگذاری برخی از غرفه‌ها و بوفه‌هـــا به افرادی که فاقد تجربه و یا فاقد ســـابقه اخلاقی- اجتماعی مناســـب بودند، موجب بروز مشکلاتی حتی در اداره باغ پذیرایی شـــد. یکی از مستأجرین بوفه‌ها راساً یک طبقه به صـــورت غیرفنی با آهن‌آلات و تیـــر و تخته به محوطه اضافه کرد و جان مـــردم را به خطر انداخت، برخـــی مواد ممنوعه را می‌فروخت و فضایی غیرقابل قبول به وجود آورده بود. متأسفانه قراردادهای غیرحقوقی منعقده با این افراد نه تنها موجب می‌شد که شـــهرداری در مقابل آن‌ها بی‌دفاع باشد، بلکه حتی ادعای دریافت خسارت مالی از شـــهرداری را داشتند (در حالی که به ساختمان‌ها خسارت زده بودند).

قایق‌رانی در استخر با عمق ۴ متر و بستر دارای لجن- علیرغم تذکرهای مکرر، در استخر بزرگ قایق‌رانی راه‌اندازی شـــد آن‌هم بدون ایجاد ایمنی محیـــط و بدون تدبیر برای ایمنی افراد و به خصوص خردسالان

تخریب و تغییرات نامناســـب در نمای بوفه‌ها با ســـلیقه (مستأجر)، مستأجر این بوفه نمای آن را تخریب و با گچ‌مالی روی سنگ‌نما، برای محصول خود با کیفیت بسیار نازلی تبلیغ نمود.

بوفه در دو طبقه- مســـتأجری که با روش اصولی انتخاب نشـــده بود، به سلیقه خود یک طبقه ناایمن به یکی از حیاط‌های پذیرایی اضافه نموده و جان مردم را در خطر قرار داده است.

مســـتأجر این بوفه برای رقابت و تبلیغ بیشتر، این مجموعه مرتفع و غیرفنی را احداث نمود که به ریشـــه فضای سبز آســـیب و از برق به صورت غیرفنی بهره‌برداری نمود و مردم را در معرض مخاطرات قرار داد.

برخی دیگر با اســـتفاده‌های غیرمجاز از برق، سیستم برق مجموعه را حتی در داخل پست های برق دچار اشکال نمودند. باید یادآوری نمود که اصولاً مســـتأجری که فاقد تعهد اخلاقی نسبت به مورد اجاره خود باشد، طبعاً دارای تعهد کمتری نسبت به رعایت اصولی نحوه استفاده از یک فضای عمومی خواهد بود.

اقدامـــات غیرفنی با عنـــوان اجرای تکنولوژی جدید، یک مؤسســـه مجری پانل های خورشـــیدی قراردادی با شهرداری منعقد نمـــود که حتی المقـــدور انرژی‌های خورشـــیدی و به کارگیری آن را در قسمت راسته صنعتگران نمایش دهد.

ایـــن مؤسســـه بدون رعایت نکات فنی سیســـتم خود را به دســـت اندازهای پشت بام جـــوش داد، لوله آب باران را به ســـتون‌های فلزی وصل نمود و در هر کجا هر رنگی دوست داشت به کار بـــرد معلـــوم است که نتیجـــه این آموزش چه خواهـــد شد؟

لوله آب باران سقف انرژی خورشیدی متأسفانه به ستون‌های ساختمان متصل شده است.

مؤسسه معرف انرژی خورشیدی هر قسمت از ساختمان را به تناسب دید تماشاچیان خود به رنگی درآورده است.

عدم آشنایی مدیران بهره‌برداری نسبت به ارزش منظر ورودی یک مجموعه عمومی موجب می‌گردد که چنین صحنه‌های مغشوشی در اصلی‌ترین دید مجتمع کوهسنگی به‌وجود آید.

۱۱- دستاوردهای اجرای طرح

قبل از اشاره به دستاوردهای طرح لازم است از همه شهرداران مشهد در اجـــراء این طرح بالاخص مهندس امیری‌پور که آغازگر طرح بودند و آقای مهندس پژمان که بیشترین تلاش را در آزادسازی اراضی از تصرف ادارات و متصرفین به عمل آوردند و محدوده‌ای منفی در شهر را به یک ارزش شهری تبدیل کردند، تشکر شود. دستاوردهای اجرای طرح در هر مقیاس در زمینه‌های مختلف قابل ارائه و بررسی است.

برای سهولت بیشتر دستاوردها در سه مقیاس به شرح زیر ارائه شده است:

۱. مقیاس کلان (در مقیاس شهر)
۲. مقیاس محلی (در مقیاس طرح یکصد هکتاری اراضی کوهسنگی)
۳. مقیاس اجرایی (نتایج و دستاوردها در ضمن اجرای طرح)

۱۱-۱. مقیاس کلان

- جلوگیری از تخریب روزافزون اراضی کوهسنگی: طرح موجب گردید که روند تخریب اراضی پایکوهی در منطقه متوقف گردد.

- احیای یک پدیـــده طبیعی در حال تخریب: اجرای طرح موجب شد که به تدریج پدیده طبیعی کوهسنگی احیاء گردد. احیای این کوه‌ها، الگویی ماندگار و ارزشمند برای احیای تدریجی طبیعت را مطرح می‌سازد، موضوع بســیار مهمی که اکنون هدف همه شهرداری‌ها در کشورهای پیشرفته است و در کشور ما نیز روزبه‌روز طرفداران بیشتری پیدا می‌کند.

- بازگرداندن یکی از ارزش‌های طبیعی و میراث شـــهر: در حالی که قســمتی از اراضی، توسط آلونک‌نشـــینان تصرف شده، قسمتی به تخلیه زباله اختصاص یافته و قسمتی به کاربری‌های مغایر با طبیعت از جمله: انبار کابل برق، انبار کالاهای اســقاط و کارخانه لوله‌سازی با مواد شیمیایی (در چند متری منابع آب مشهد) تخصیص یافته بود، با اجرای طرح، اینک فضایی منفی و پرمســئله و غیرایمن شهری به عنوان یکی از مهمترین مراکز تفریحی و گردشـــگری و طبیعی شهر، به دامن شهر مشهد بازمی‌گردد.

- ایجاد مجتمع گردشگری در مقیاس ملی: در صورت تکمیل، این طـــرح نه تنها به عنوان مجتمعی برای گذران اوقات فراغت در طبیعت برای شهروندان مشهدی عمل می‌کند، بلکه به گردشگران مقیاس ملی و بین‌المللی بازدیدکننده از مشهد نیز خدمات ارائه خواهد نمود.

کارخانه لوله‌سازی، کارگاه تولید بتن، پست برق در داخل اراضی کوهسنگی

وضعیت اولیه - محل تخلیه زباله و نخاله در نزدیکی استخر قدیمی

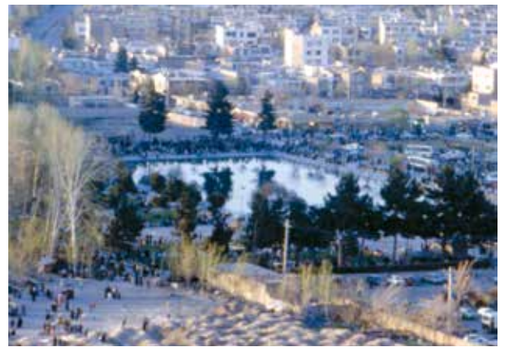

وضعیت موجود دریاچه

فضای شهری تجمع و برگزاری مسابقات ، تئاتر و غیره در محل زباله و نخاله‌های قبلی

۱۱-۲. مقیاس اجرایی

الف - تسهیل ارتباط بافت شهری با فضاهای طبیعی:

فضاهای داخلی کوهســـنگی به علت وجود مسیل و خطالقعرهای مملـــو از زباله، فضایی منفی و غیرقابل عبور به خصوص در شـــب بود. اکنون فضای ســـبز- باز شهری به وجود آمده، در تمام شب و روز مورد استفاده مردم قرار می‌گیرد و ارتباط مستقیم مردم جز در موارد اختلاف سطح‌های بین بافت شهری و محدوده و یا در مجاورت بزرگراه به علت رعایت مسائل ایمنی، نرده و یا مانعی بین بافت شهری و این مجموعه وجود ندارد و ساکنین پیرامون با سهولت می‌توانند از فضاهای به وجود آمده استفاده کنند.

ب - رعایت سلسله‌مراتب حضور از شهر تا طبیعت:

طراحی ایـــن مجموعه مبتنی بـــر رعایت سلســـله‌مراتب از بافت هندسی شـــهری تا بافت طبیعی کوه‌هاست. سلسله‌مراتبی از خیابان‌ها و گذرهای هندســـی امتداد محورهای شهری شروع و سپس به تدریج به معابری که به تناسب شیب، خطوط تراز و کوه‌ها و صخره‌ها با بستر طبیعی هماهنگ شده است، تبدیل می‌گردد.

این سلسله‌مراتب در طراحی سایر عناصر طرح از جمله بستر طرح، مصالح، ساختمان‌ها و اثاثیه شهری نیز مورد عمل قرار گرفته است.

نرده‌های حفاظ بین بزرگراه و کوهسنگی برای جلوگیری از تردد حادثه‌آفرین

بین بافت شهری و کوهسنگی حصار یا مانعی وجود ندارد.

پ – آموزش رفاقت با طبیعت:

نکتــه مهم دیگری در مورد کاربرد ســنگ که باید به آن اشــاره نمود، این اســت که در اجرای طرح تلاش شــده اســت که طبیعت و ویژگی‌های اجزای آن (کوه، صخره، ســنگ) مــورد احترام قرار گیرد و طرح حتی‌المقدور، حتی به یک قطعه ســنگ نیز صدمه وارد نسازد. این اصل مبتنی بر عدم تخریب کوه و اســتفاده از سنگ کوه در جایگاه طبیعی‌اش همواره ملاک عمل بوده است.

بی‌تردیــد می‌توان ادعا کرد که همه آن کســانی که در این طرح مشارکت جســته و روح طرح را دریافته‌اند، از مجریان طرح، مهندسان ناظر، تا بنایان و سنگتراشــان به دوســتداران و رفیقان طبیعت تبدیل شده‌اند.

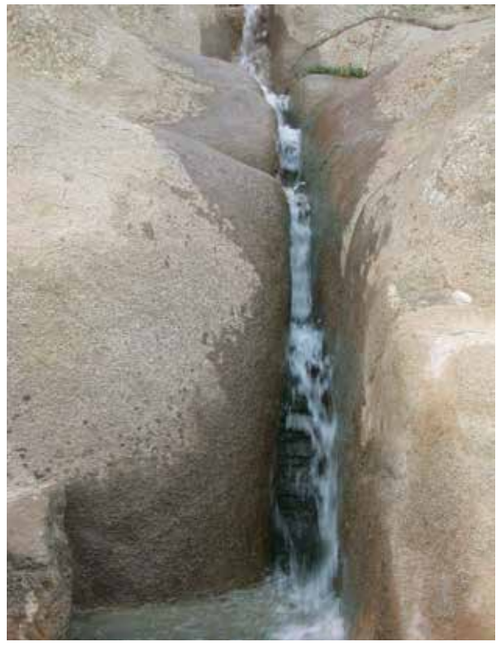

مسیرهای جویباری از لابه‌لای شکاف‌های طبیعی و موجود سنگ‌ها و بدون دستخوردگی و تخریب، طراحی و اجراء شده است.

سنگ‌های بزرگ در محل خود تثبیت و به عنوان مرکز طرح مورد استفاده قرار می‌گیرند.

هر فضا متناسب با کیفیت طبیعی طراحی و با دقت در هماهنگی با طبیعت به اجراء درآمده است.

تمام عناصر طبیعی به صورت اولیه حفظ گردیده است.

هر یک از اجزای کوه بدون دستخوردگی و یا تخریب در محل خود حفظ و مسیرهای عبور بدون تخریب طبیعت از مسیرهای طبیعی عبور داده شده است.

ت – آموزش مداوم نیروی انسانی:

در ضمــن اجــرای طــرح، تعــدادی از دانشــجویان و مهندســان جوان به کار دعوت شــدند و امر کمک در نظارت و تهیه و اجرای طرح را به عهده گرفتنــد. اکنون آنان در زمره مهندســان جوان ولی باتجربه‌ای هســتند که می‌توانند پروژه‌های بزرگ مشــابه را با دیدگاه دوســتدار طبیعت در سطح کشور اداره نمایند و به نوبه خود نیروهای جدیدی را آموزش دهند.

علاوه بر مهندســان، گروه‌های تکنسین، سنگ‌تراشــان و بنایان متعددی در این پروژه مورد آموزش قرار گرفته‌انــد که اکنون قادرند شــیوه‌های کاربرد ســنگ طبیعی در اشــکال مختلف بدون اتــلاف کوچکترین قطعات آن و کار در محیط طبیعی را با روش آموخته شــده در ایــن طرح و در رفاقت با طبیعت، در ســایر پروژه‌ها به کار بندند.

آموزش کارکرد سنگ پلاک در فضای باز و اتصالات جهت اجرای فنی

آموزش کار با انواع سنگ‌های طبیعی و نقش‌های فی‌البداهه در کف‌سازی‌ها

آموزش اجرای فنی نقش سنگی (دیوار ماهی‌ها و پرنده‌ها) برای انواع اختلاف سطوح تشکیل‌دهنده نقش‌های سنگی

ث - ارائه الگوهای کاربرد سنگ در یک مجموعه شهری:

علی‌رغم اینکه مشهد بر بستری از سنگ گرانیت قرار دارد، قبل از این طرح، کاربرد سنگ گرانیت به چند طرح از جمله آرامگاه نادرشاه افشار محدود بود.

اجرای این طرح، تجربه کاربرد سنگ، به خصوص سنگ گرانیت در اشکال مختلف را، تقویت نمود و به تدریج راه را برای کاربرد سنگ در مقیاس وسیع در سطح شهر فراهم کرد. با مشخص شدن ارزش‌های ساختمانی و اقتصادی بودن کاربرد سنگ طبیعی، اکنون طرح‌های متعددی با اینگونه کف‌سازی و جزئیات در شهر و منطقه شهری مشهد در حال اجراء است.

ج - ترمیم بدنه کوه

در دهه چهل برای احداث آرامگاه نادرشاه در مشهد، از این کوه سنگ برداشته شده و بدنه‌های کوه تخریب گردیده بود، اینک در ضمن اجرای طرح تلاش می‌شود که این تخریب‌ها و صدمه‌ها ترمیم و حتی‌المقدور به وضع طبیعی برگردانده شود.

کاربرد سنگ‌های پلاک با ضخامت کافی در نزدیکی بافت شهری که علاوه بر زیبایی دارای عمر طولانی‌تری خواهد بود. (در ساختمان باشگاه جدید)

کف‌سازی با سنگ‌های طبیعی در نقاط نزدیک به کوه

کف‌سازی، پله‌سازی، دیوارسازی با سنگ طبیعی گرانیت در کوه

کف‌سازی با سنگ مکعب‌شکل گرانیت که دارای عمری بسیار طولانی خواهد بود.

استفاده از تمام مصالح وارده به کارگاه در هر شکل و اندازه و حتی سنگ‌ریزه‌ها

نمونه محوطه‌های برداشت شده سنگ در گذشته

۱۲ - توصیه‌های مشاور

در بخش‌های گذشته و در توضیح مشکلات طرح تا حدودی یادآوری شد که در برابر هر اقدام نامناسب که ممکن بود تبعاتی داشته باشد، علی‌رغم دلگیری مسئولین، توصیه‌ها و هشدارهای لازم ارائه گردیده است، ولی علاوه بر موارد یاد شده، درباره برخی مشکلات دیگر نیز توصیه‌ها و یا راه‌حل‌هایی انجام شده است که ذکر آن لااقل برای اجرای طرح‌هایی در این مقیاس می‌تواند مفید باشد.

۱۲-۱. تشکیل هیئت امنا

برای جلوگیری از اعمال سلیقه مدیر یا مدیران در هر سمت و موقعیت، که باعث تغییر ساختار طرح، تخریب و دوباره کاری و تحمیل هزینه خواهد شد، به شهردار پیشنهاد شد که هیئت‌مدیره‌ای متشکل از صاحبنظران و مدیران شامل افراد زیر تشکیل و تصمیم‌های مختلف توسط این هیئت بررسی و به صورت مصوبات این هیئت (با اکثریت آراء) اجراء شود.

۱. از اساتید باتجربه دانشگاه در رشته معماری	۱ نفر
۲. از اساتید با تجربه دانشگاه در رشته معماری منظر	۱ نفر
۳. از اساتید باتجربه دانشگاه در رشته باغبانی	۱ نفر
۴. از اساتید باتجربه دانشگاه رشته جامعه‌شناسی	۱ نفر
۵. معاون خدمات شهری شهرداری	۱ نفر
۶. معاون مالی شهرداری	۱ نفر
۷. رئیس سازمان پارک‌ها	۱ نفر
۸. شهردار منطقه	۱ نفر
۹. مدیر بهره‌برداری مجتمع کوهسنگی	۱ نفر

۱۲-۲. استفاده از وکیل با تجربه

در تمام قراردادهای بین شهرداری با سرمایه‌گذار و یا با مستأجرین لازم است بخش حقوقی شهرداری و یا یک وکیل باتجربه مشارکت نمایند تا منافع شهرداری که منافع یک شهر است با دستور مطالعه نشده یک مقام، بازیچه دست سرمایه‌گذار یا مستأجر نگردد و بدون موافقت بخش حقوقی هیچ قراردادی نباید مبادله گردد.

۱۲-۳. عقد قرارداد مشارکت و یا واگذاری و غیره از یک کانال

منطقی است یکبار برای همیشه تصمیم‌گیری شود که هرگونه قرارداد واگذاری و ... از یک کانال و با مسئول مشخص و آن‌هم با حضور بخش حقوقی شهرداری انجام شود تا از اهمال‌کاری و بی‌توجهی نسبت به منافع عمومی جلوگیری گردد.

۱۲-۴. حداقل تخصص برای مدیریت بهره‌برداری

با توجه به نتایج منفی حضور مدیران بی‌تجربه در اداره مجتمع و تصمیم‌های غیراصولی و بعضاً مضر توسط آن‌ها، پیشنهاد شده است که مدیریت چنین مجموعه‌ای حداقل باید در یکی از رشته‌های معماری یا معماری منظر و یا باغبانی، تحصیلات دانشگاهی داشته و علاوه بر آن در زمینه نگهداری فضای عمومی مشابه تجربه داشته باشد.

۱۲-۵. نیروی متخصص و باتجربه در مدیریت نگهداری

مجتمع کوهسنگی متشکل از هفت فضای به هم پیوسته است، هر یک از فضاها پذیرای هزاران نفر در شبانه روز است. هر فضا (باغ) از یک سو دارای ابنیه مختلف، انواع موتورخانه‌ها، پست‌های برق و تأسیسات زیربنایی است و از سوی دیگر دارای تعداد بی‌شماری از درختان، درختچه‌ها و گل‌هاست که هر یک از تأسیسات یا گونه‌های گیاهی مانند شئ‌ای باارزش است. به عبارتی مجتمع کوهسنگی موزه‌ای است در هوای آزاد. بنابراین مدیریت نگهداری این مجتمع باید تخصصی انجام شود در غیر این صورت به طور دائم دچار مشکل و تخریب خواهد شد.

به همین دلیل این مشاور توصیه نموده بود که نگهداری تأسیسات الکتریکی و مکانیکی مجتمع به یک شرکت حقوقی دارای تجربه در مقابل یک قرارداد اصولی واگذار شود تا از هرگونه خسارت در تأسیسات جلوگیری شود. با استدلال صرفه‌جویی این توصیه عملی نگردید و طبعاً مشکلاتی بروز نمود. به عنوان نمونه در یکی از زمستان‌های اخیر مسئولیت ساختمان باشگاه جدید به یک افسر وظیفه سپرده شده بود و در اوج سرما، از مقامات بالا دستور داده شده بود که برای صرفه‌جویی در گاز، سیستم گرمایش خاموش شود و مسئول مزبور بدون توجه به عواقب امر، دستور مزبور را انجام داد. بر اثر این اقدام آب در لوله‌ها یخ زد و تأسیسات، معماری و آرایش داخلی بنا آسیب دید و طبعاً هزینه زیادی از بین رفت.

۱۲-۶. آموزش نگهبانان- باغبانان و ...

مجتمع کوهسنگی در هر سال مورد استفاده میلیون‌ها نفر قرار می‌گیرد، بنابراین نحوه رفتار نگهبانان با مردم یکی از زمینه‌های رضایت و یا عدم رضایت آنان از سفر به مشهد و قضاوت در مورد شهرداری و مردم مشهد است. لذا این رفتار باید حساب شده، صمیمانه و توأم با حداکثر احترام و عاری از خودنمایی و فخرفروشی نگهبانان باشد تا تأثیر مثبت بگذارد و در عین حال از سوء استفاده برخی افراد از فضای عمومی جلوگیری شود و به همین دلیل آموزش مداوم نگهبانان

اســـتخر کوچک زیر کوه- یک فضای ســـبز عمومی مقیاس شـــهری، محلی برای حضور خانواده‌ها از همه اقشار اجتماعی است و حفظ جایگاه آن برای حضور خانواده‌ها به عهده نگهبانان و راهنمایان اســـت. در غیر این صورت فضای عمومی تبدیل به فضای اظهار وجود و خود محوری‌های افراد می‌گردد و هر جاهلی به خود حق می‌دهد که با رفتارش کل فضای عمومی را خدشه‌دار سازد.

و باغبانان و توجیه آنان باید ملاک عمل قرار گیرد.

۱۲-۷. روش درست انتخاب پیمانکاران

تجربه این طرح نشـــان می‌دهد که یکی از مهم‌ترین مشـــکلات، حضور پیمانکارانی اســـت که در زمینه اجرای کار تجربه ندارند و فقط بـــرای گرفتن کار در هنگام مناقصه قیمـــت پایین اعلام می‌کنند و در نتیجـــه بی‌تجربگی، کار غیرقابل قبول و غیرفنـــی انجام می‌دهند. به علت قیمت پایین ضرر می‌کنند، به علت عدم توانایی مالی ورشکســـت می‌شوند (و بدین ترتیب نیروهای جوان مهندس کشور آسیب می‌بینند) و به علت مشـــکلات خلع‌ید کار را ماه‌ها و ســـال‌ها به عقب می‌اندازند و در نتیجـــه تمام ضررها را به کارفرما تحمیل می‌کنند. به همین دلیل توصیه شد که حتی‌الامکان یک پیمانکار باسابقه، خوشنام که کارهای مشابه انجام داده انتخاب گردد، و از تعدد پیمانکاران اجتناب گردد. حتی انتخاب پیمانکاران ابتدا براساس توانایی و ارزش فنی و سابقه کار مثبت و در درجه دوم براساس قیمت انتخاب شوند.

در مـــورد بخش‌هایی از کار از جمله کوه که امـــکان انجام آن از طریق فهرســـت بها وجود ندارد از شرکت عمران شهرداری یا شرکت باتجربه و مورد اعتماد دیگری اســـتفاده و از طریق قرارداد مدیریت کار (مدیریت پیمان) پیگیری و اجراء شود که این پیشنهاد بعد از چند سال مورد قبول قرار گرفت و در مورد ساخت و ساز روی کوه اجراء شد.

۱۲-۸. نظارت

مجتمعی نظیر کوهســـنگی تـــا حدودی پیچیده‌تـــر از هر مجتمع ســـاختمانی، اداری، مســـکونی، ورزشـــی و ... اســـت. زیـــرا علاوه بر ســـاختمان‌های مختلف و متفاوت و متعدد، دارای محوطه‌سازی بسیار متنوع از شـــهری تا کوهستانی اســـت و به علاوه از ده‌ها نمونه گونه گیاهی بومی و غیربومی در آن اســـتفاده شـــده است که هر یک ارزش ویژگـــی و نحوه برخورد خاص خود را دارا می‌باشـــند و به همین دلیل نظارت فضای سبز کاملاً با نظارت ساختمان متفاوت است.

بنابراین نظارت درســـت بر اجراء، آن‌هم توسط نظار با تجربه کافی و تحصیل‌کرده در رشته‌ای که نظارت می‌کنند بالاخص مهندس معمار برای نظارت ابنیه و ســـایت، یکی از مهم‌ترین روش‌های انجام اصولی کار و موجب صرفه‌جویی در آن است و حتی اگر هزینه نظارت کارگاهی فراتر از درصد معمول ســـایر پروژه‌های ســـاختمانی و راهسازی باشد، قابل قبول اســـت. با توجه به توضیح فوق مدیریت فنی شـــهرداری‌ها بایـــد توجـــه نمایند که نظارت یـــک پارک و یا فضای ســـبز مقیاس

شـــهری کاملاً با نظارت‌هـــای پل‌ها، جاده‌ها که معمـــولاً در آن‌ها از چند نوع مصالح مشـــخص و محدود استفاده می‌شود (و حتی با اجرای ساختمان شهرداری) متفاوت است. تنوع مصالح (ساختمانی، تأسیساتی، محوطه‌ســـازی، گونه‌های گیاهی) نیازمند دقت بیشـــتر و هماهنگی و اجرای صحیح همه افراد است و نظارت درست موجب طولانی‌تر شدن عمر ساختمان، تأسیسات و به خصوص بارور شدن فضای سبز محوطه می‌گردد.

نباید فراموش کنیم که دوره تحویل موقت یک ســـال اســـت و در این مدت عیب این گونه پروژه‌ها به خصوص در زمینه فضای سبز بروز نمی‌کند و برای مشخص شـــدن معایب فضای سبز بیش از یک سال زمان لازم است.

لازم به یادآوری است که اگر در نگهداری برخی گونه‌ها حتی یک یا دو روز تعلل و غفلت شـــود آســـیب می‌بینند و از بین می‌روند و تمام زحمات چندساله از بین می‌رود.

وجود تخصص‌های متناسب با هر مرحله کار لازمه نظارت اصولی اســـت و هرگونه صرفه‌جویی بی‌مورد در اســـتخدام نظار باتجربه و یا پیمانکار باتجربه، در نهایت موجب صرف مبالغ بیشتر، زمان طولانی‌تر، درگیری‌های حقوقی- مالی فراوان‌تر خواهد شـــد که سرانجام به ضرر بودجه‌های شهرداری است که از جیب مردم پرداخت می‌گردد.

یک تصویر از مجموعه آخرین مهندسان ناظر در طرح مجتمع کوهسنگی (از راست به چپ: آقایان مهندسین علی‌اصغر غلامی‌پایهان، محمدرضا بزنگانی، داریوش ابوالضیاء- سرناظر پروژه، مجتبی وحیدیان اردکانی، حمید غدیری‌راد، سعید کریمی‌اصل)

۸ برخی توضیحات تکمیلی

۸-۰ . ساختمان های با بام سبز:

برای پیوســتگی محدوده های ســبز غالب ساختمان ها در داخل زمین و یا با استفاده از اختلاف ســطح های موجود ساخته شده و در بام آنها فضای سبز پردیس تداوم یافته است.

سه نمونه از دستشویی های عمومی و تداوم فضای سبز پردیس بر بام آنها

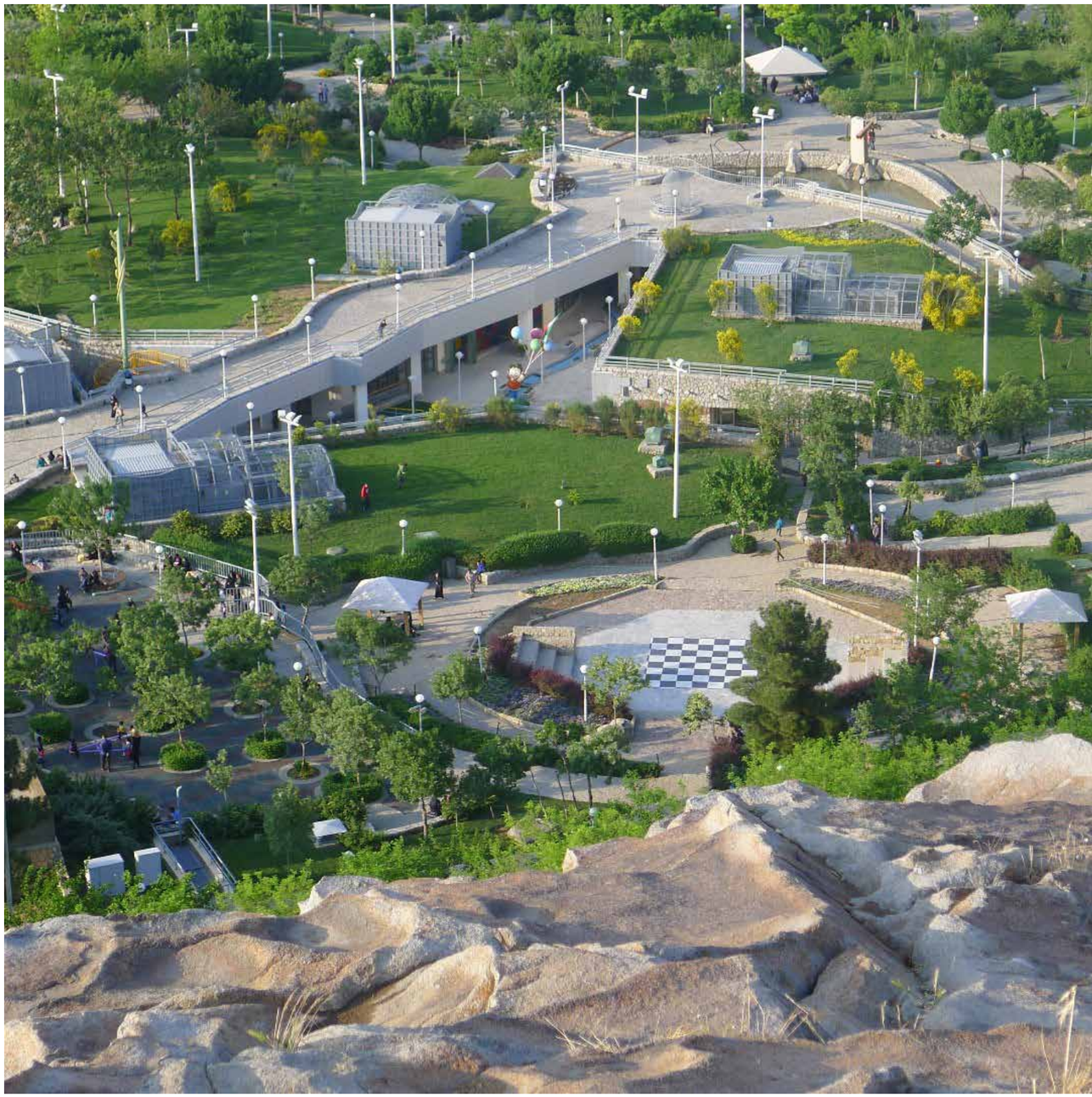

بنای مجموعه کودک و آینده در مجاورت کوه و بام های سبز آن

۸-۱ . مسیرها و وسایل ارتباطی باغ های پردیس کوهسنگی:

طبق طرح چند مسـیر متنوع به صورت دالان های سـبز و پرگل در کنار هم ولی با تنوع مسـیر و منظر به صورت حلقه ای پیرامون دو کوه را دربر می گیرد. مسـیرها عبارتند از مسیر پیاده، دوچرخه، درشکه و مسـیر قطار تفریحی داخلی مجموعه. همه مسیرها به اجراء در آمده ولی قطارها به علت فقدان بودجه هنوز نصب نگردیده است. قسمتی از این مسـیرها که در اراضی واگذار شده به موزه دفاع مقدس قرار دارند بلاتکلیف مانده است.

یکی از ایستگاه های استقرار درشکه ها

مسیر درشکه و مسیر قطار در سمت راست آن

مسیر درچرخه در میان دالانی از گل و گیاه

مسیر دوچرخه در مجاورت موزه خراسان

۸-۲ . طـــرح ارتقاء کیفیت و تســـهیل رابطه بافت شـــهری پیرامون با کوهسنگی:

۱. ساماندهی مسیل: یک مسیل که از جنوب به کوهسنگی وارد و ســـپس از شـــرق آن خارج می گردید[1]، مانع دسترسی آزاد و مناسب اهالی خیابان های رودکی، خلیلی و ... به کوهســـنگی می شـــد. در سال های گذشـــته بنا به پیشنهاد مشاور این مســـیل قبل از ورود به کوهسنگی تغییر مسیر داده شد و با مسیل موجود دیگری تلفیق گردید و مســـیل داخل محوطه کوهسنگی سرپوشیده شد و به عنوان مسیری برای تخلیه آب های سطحی داخل کوهسنگی استفاده گردید.

در خـــارج از محوطه کوهســـنگی و در مجاورت خانه های موجود ادامه یک شـــاخه از مسیل نیز سرپوشیده شد و گودال های مجاور آن نیز تنظیم و درختکاری گردید و حرکت مردم به ســـوی کوهسنگی از تسهیلات بیشتری برخوردار شد.

چون دسترســـی مردم در محدوده های خیابـــان خلیلی و رودکی که به علت حرکت مســـیرهای درشـــکه، دوچرخـــه و قطار در اطراف کوه در تقاطع با مســـیرهای مزبور قرار می گرفت، با مشکلاتی مواجه مـــی گردید از طریـــق طراحی و اجراء یک پل با شـــیب کم به همراه جویباری در وســـط آن، امکان ورود معلولین و سالمندان نیز به کوه از طریق این شیب راه فراهم گردید.

ضمناً از این مســـیر و ارتباط مجاور آن، اســـکیت بازان می توانند به محوطه کوهســـنگی وارد و از طریق مسیر پیش بینی شده به سمت مرکز اســـکیت که در گودال های محل ســـنگ برداری های گذشته معدن سنگ موجود طراحی شـــده، حرکت و در آنجا ورزش کنند و از رستوران پیش بینی شده و سایر تشکیلات مجاور آن استفاده نمایند.

۲. نشانه در انتهای خیابان رودکی: در انتهای خیابان رودکی و در کنار محوطه ای که پل شـــیب راه قرار دارد، یک نشانه برای یاد رودکی و بوی جوی مولیان در نظر گرفته شـــده که اجراء گردیده است و جویبار منشـــعب از مقبره شعرا و عارفان پس از طی مسیر پل شیب راه از زیر این نماد ادامه مســـیر داده و به بلوار خلیلی و از آن طریق به انتهای خیابان بهشـــتی می رسد. این جویبار و جویبار منشعب از خانه هنرمندان در این نقطه به هم می پیوندند.

۳. مجموعه بازی کـــودکان در مجاور بلـــوار خلیلی و باغ آرامگاه: این مجموعـــه در زمین های حاصـــل از تخلیه تعدادی خانه هـــای مجاور کوهســـنگی و قطعه زمین بایری کـــه در تقاطع بهشـــتی- خلیلی قرار دارد، مورد طراحی قرار گرفت تا به صورت باغ و

بازپیرایی خیابان رودکی

فضای بازی کودکان مورد استفاده محلات مجاور قرار گیرد. متاسفانه نیروی انتظامی برای قســـمتی از این زمین از اداره ثبت مالکیت گرفته بود و علیرغم دریافت زمین معوض از شـــهرداری (در مجاور بزرگراه و ســـاخت کلانتری جدید در آن)، این زمین را تخلیه ننمود و از هرگونه اقدام جلوگیری کرد. در نتیجه محل بازی کودکان و بنای بوفه دوچرخه ســـواران که در نزدیکی خانه هنرمندان در مجاور این زمین پیش بینی شده بود، نیز تاکنون اجرا نگردیده است.

تصویر زمین مورد نظر نیروی انتظامی

۱- مسیل روباز مزبور در داخل محوطه کوهسنگی دو شاخه شده بود که یکی به سمت جنوب شرقی و دیگری به شمال و شمال غربی حرکت می کند. هر دو مسیر فوق الذکر سرپوشیده شده و مورد استفاده برای هوای تخلیه آب های سطحی و تخلیه استخرهای موجود در داخل کوهسنگی قرار گرفت.

۸-۳. بناها و فضاهایی که طراحی شد ولی اجرا نگردید و یا نیمه تمام رها شد

یک مجموعه هنگامی حداکثر خدمات را ارائه خواهد داد که اجزاء پیش بینی شـــده در آن کامل شـــده باشـــند. برای اینکه علاقمندان به این مجموعه بتوانند برداشت کاملی از مجموعه داشته باشند و همچنین بدان علت که ممکن است شهرداری مشهد در آینده با تامین اعتبار بخواهد این پردیس شهری و مجموعه ۷ باغ آن را تکمیل نماید، فهرست این فضاها و یا بناها به شرح زیر یادآوری می شود:

باغ فرهنگی:

۱. سرپوشیده کردن سکوهای تئاتر هوای آزاد
۲. محل تعویض لبـــاس، چهره پردازی و انبـــار لازم برای محوطه تئاتر
۳. رستوران هنرمندان
۴. محل دریافت و تحویل دوچرخه و پاتوق دوچرخه سواران
۵. باغ کودک در مجاورت خیابان خلیلی

باغ سنگی:

۱. مجموعه پیست اسکیت کوهستان و رستوران مربوطه
۲. رستوران مجاور استخر کوچک زیر کوه
۳. بوفه محل صخره نوردی
۴. مجموعه حیوانات رها شده در طبیعت
۵. تکمیل مجموعه کودک در باغ طبیعی
۶. برداشتن نرده های نصب شده اخیر توسط سازمان آب و در صورت ضرورت وجود، انتقال آن به لبه پیاده راه های ساخته شده. (به توضیح موضوع در عکس صفحه بعد مراجعه شود)
۷. حذف نرده های جدید در قسمت شرقی منابع آب [1].

باغ طبیعی:

۱. مجموعه حرکات موزون فواره ها
۲. مجموعه جزیره و قفس پرندگان
۳. رستوران غذای دریایی

باغ تفریحی:

۱. مجموعه باغ تفریحی و مجموعه ساختمان سرپوشیده و متحرک چهارفصل مخصوص کودکان
۲. ورودی از بزرگراه کمربندی
۳. پارکینگ طبقاتی (زیرزمین)

باغ ورزشی:

۱. جمع آوری سوله ها
۲. تهیه طرح مناسب با منظر زیبا (به علت دید از کوه)

باغ آرامگاه:

۱. برداشت دیوارها
۲. برداشت ساختمان های موجود (غیر از مقبره)
۳. اجراء طرح داده شده برای این مجموعه (سالن و محوطه)

۱- همانگونه که یادآوری شد، به جای این نرده ها که مسیرهای ارتباط داخل کوهسنگی را بسته است، می توان نرده را در مجاورت دیواره کوتاه سنگی احداث شده در اطراف منابع آب نصب نمود تا راه های ارتباطی قطع نگردد.

۸-۴ . تصرف مجدد اراضی واگذار شده

پس از واگذاری اراضی باغ تفریحی برای احداث موزه دفاع مقدس، اراضی مرتبط با آن محدوده دچار بلاتکلیفی گردید و در این وضعیت شرکت آب منطقه ای احتمالاً با استدلال تامین ایمنی بیشتر، اراضی را که قبلاً برای تکمیل طرح پردیس کوهسنگی واگذار کرده بود و در آن اراضی مسیرهای اصلی عبور و ارتباط مردم پیش بینی شده بود، توسط نرده گذاری مسدود نمود و عملاً ارتباط شمال و جنوب بین دو کوه را غیرممکن ساخت. قبل از این اقدام با هماهنگی مسئولین وقت شرکت آب منطقه ای نرده های مناسبی با شکل مناسب و در محل خارج منابع در نظر گرفته و اجراء شده بود و حتی اگر برای ایمنی بیشتر نرده جدیدی لازم بود، می توانست به نحوی نصب شود که راه های عبور را قطع نکند.

نصب نرده های جدید که بخش بزرگی از پردیس کوهسنگی را جدا و تبدیل به منظر مخروبه ای نموده است.

در اطراف منابع آب نرده ایمنی با ارتفاع کامل و در میان باغچه ای از گل و گیاه اجرا شده بود، در بلاتکلیفی ناشی از واگذاری اراضی، شرکت مزبور بدون هماهنگی و با عنوان ایمنی بیشتر نرده جدیدی در محل نصب نمودند که راه های ارتباطی مردم از شمال به جنوب کوهسنگی و از شرق به غرب آن را قطع نمود. لازم به یادآوری است که حتی در صورت ضرورت قطعی این نرده جدید، می توانستند آن را در نزدیکی نرده قبلی نصب نمایند و منظر کوهسنگی را تخریب نکنند و راه عبور مردم و ارتباط داخل پردیس را قطع ننمایند. متاسفانه در این تغییرات طرح تابلوی مجموعه آهوان پناهجو که در مقیاس بزرگ طراحی و اجراء شده بود و به صورت زیبایی از کوه قابل رویت بود تخریب و رها گردیده است.

۸-۵ . کیفیت برخی نقاط اجراء شده پس از خاتمه کار مهندسین مشاور بافت شهر

در آخرین قسمت های اجرا در قسمت جنوب کوه شرقی برای تقلیل هزینه های نظارت عالی و کارگاهی توافق شد که کار این مشاور خاتمه یافته و یک مشاور محلی نظارت کارگاهی کارهای باقیمانده را طبق طرح و نظر اینجانب به پایان رساند. مهندس مشاور شهر زیبای خاوران توسط کارفرما انتخاب گردید و این مشاور محترم برخلاف رویه معمول هیچگونه تماس یا هماهنگی با مشاور بافت شهر به عمل نیاورد که دور از انتظار بوده است و در نتیجه در قسمت هایی، طرح متفاوت و یا مغایر با ایده های طراح اجراء گردید. از جمله:

مجموعه تپه های کوچک سبز و جویبارهای کودکانه در قسمت طبیعت کوهستان به صورت سنگی اجراء گردیده. کشتی کوچک چوبی استخر قایق سواری کودکان نصب نگردیده، در محل آشنایی کودکان با وسایل مکانیکی چند تاب و سرسره پلاستیکی نصب شده، محل آموزش رانندگی تکمیل نگردیده، راز سبز سامان نیافته، تپه ماهورها و سرسره ها در محل بازی اجرا نشده و تعدادی دیوار و ارتباط سنگی ایجاد شده، آلاچیق های چوبی در محل آشنایی با کتاب به صورت فلزی اجرا شده، بوفه های کودک و محل آب بازی کودکان اجرا نگردیده و ...

محل بازی کودکان در طبیعت به جای تپه ماهورهای کم ارتفاع پوشیده از چمن، دیوارهای سنگی و کف پلاستیکی و وسایل بازی پلاستیکی نصب شده است که صحیح نیست.

اصولاً کاربرد سنگ تا این اندازه در محل بازی کودکان آنهم در طبیعت مناسب نیست.

۸-۶ . ساخت و سازهای ناهنجار و نازیبای پیرامون

یکی از بدترین اتفاقات در پیرامون کوه سنگی تاثیر منفی ساختمان های برج مانندی است که نه تنها بر ورودی های اصلی کوهسنگی، از خیابان کوهسنگی تاثیر گذارده، بلکه منظر نازیبا و حجم غیرمنطقی این ساختمان ها تقریباً از تمام محوطه قابل رویت بوده و تاثیر منفی خود را بر منظر سرسبز و آرام پردیس کوهسنگی گذارده است. سودجویی صاحبان این اراضی و غفلت شهرداری مشهد و صدور اجازه ساخت برج آنهم با این حجم گسترده و در تمام سطح اراضی مربوطه تصمیمی غیرقابل قبول است که در نظر آیندگان قابل درک و قابل گذشت نخواهد بود.

منظر نامطبوع دو ساختمان زشت منظر بر استخر ۹۰ ساله قدیمی و باشگاه کوهسنگی مسلط شده است.

دو ساختمان بدمنظر غول پیکر بر منظر باغ فرهنگی مسلط شده است.

ساختمان های فوق الذکر حتی در بخش جنوب دریاچه جنوبی باغ طبیعی مسلط است.

سرمایه داران گرچه نام مهر ایرانیان برگزیده اند، ولی نشانی از مهر یا یک مجموعه مورد علاقه مردم مشهد و ایران ابراز نداشته اند. تاثیر منفی اقدام دو مالک زمین در دو سوی ورودی کوهسنگی ده ها سال بر این مجموعه سایه خواهد افکند. مسئولین شهرداری وقت باید از این تصمیم خود متاسف باشند.

جدول اطلاعات مربوط به عکس‌های موجود در کتاب

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ	صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ	صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
جلد	–	۱	–	۲۵	بالا	۱	۱۳۸۶	۳۶	بالا	۱	۱۳۸۶
۱۳	–	۱	۱۳۸۶	۲۵	وسط راست	۱	۱۳۸۶	۳۶	وسط	۱	۱۳۸۶
۱۴	بالا	۸	–	۲۵	وسط چپ	۱	۱۳۸۶	۳۶	پائین	۱	۱۳۸۴
۱۴	وسط بالا	۱*	–	۲۵	پائین راست	۱	۱۳۸۶	۳۷	بالا	۱	۱۳۸۸
۱۴	وسط پائین	۱	۱۳۸۶	۲۵	پائین چپ	۱	۱۳۸۶	۳۷	وسط	۸	–
۱۴	پائین	۱	۱۳۸۶	۲۶	–	۸	–	۳۷	پائین	۸	–
۱۵	بالا	۱	۱۳۸۴	۲۷	بالا	۱	۱۳۸۴	۳۸	بالا	۱	۱۳۸۶
۱۵	پائین	۱	۱۳۴۸	۲۷	وسط بالا	۱	۱۳۸۴	۳۸	وسط	۱	۱۳۸۶
۱۶	–	۱	–	۲۷	وسط پائین راست	۱	۱۳۸۴	۳۸	پائین	۱	۱۳۸۳
۱۷	بالا راست	۱	۱۳۸۶	۲۷	وسط پائین چپ	۱	۱۳۸۴	۳۹	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۷	بالا چپ	۱	۱۳۸۶	۲۷	پائین راست	۱	۱۳۸۴	۳۹	وسط	۱	۱۳۸۷
۱۷	وسط راست	۱	۱۳۸۶	۲۷	پائین چپ	۱	۱۳۸۴	۳۹	پائین	۱	۱۳۸۴
۱۷	وسط چپ	۱	۱۳۸۶	۲۸	–	۸	–	۴۰	بالا	۱	۱۳۸۶
۱۷	پائین	۱	۱۳۸۶	۲۹	بالا	۱	۱۳۸۴	۴۰	وسط	۱	۱۳۸۶
۱۸	–	۸	–	۲۹	وسط بالا راست	۱	۱۳۸۴	۴۰	پائین	۱	۱۳۸۷
۱۹	بالا راست	۱	۱۳۸۶	۲۹	وسط بالا چپ	۱	۱۳۸۴	۴۱	بالا	۱	۱۳۸۶
۱۹	بالا چپ	۱	۱۳۸۶	۲۹	وسط پائین راست	۱	۱۳۸۴	۴۱	وسط	۱	۱۳۸۶
۱۹	وسط راست	۱	۱۳۸۶	۲۹	وسط پائین چپ	۱	۱۳۸۴	۴۱	پائین	۱	۱۳۸۷
۱۹	وسط چپ	۱	۱۳۸۶	۲۹	پائین راست	۱	۱۳۸۴	۴۲	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۹	پائین راست	۱	۱۳۸۶	۲۹	پائین چپ	۱	۱۳۸۴	۴۲	وسط	۱	۱۳۸۶
۱۹	پائین چپ	۱	۱۳۸۶	۳۰	–	۸	–	۴۲	پائین	۱	۱۳۸۷
۲۰	–	۸	–	۳۱	بالا راست	۱	۱۳۸۴	۴۳	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۱	بالا	۱	۱۳۸۶	۳۱	بالا چپ	۱	۱۳۸۴	۴۳	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۱	وسط بالا	۱	۱۳۸۶	۳۱	وسط راست	۱	۱۳۸۴	۴۳	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۱	وسط پائین	۱	۱۳۸۶	۳۱	وسط چپ	۱	۱۳۸۴	۴۴	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۱	پائین راست	۱	۱۳۸۶	۳۱	پائین	۱	۱۳۸۴	۴۴	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۱	پائین چپ	۱	۱۳۸۶	۳۲	–	۸	–	۴۴	پائین	۱	۱۳۸۳
۲۲	–	۸	–	۳۳	بالا	۱	۱۳۸۸	۴۵	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۳	بالا راست	۱	۱۳۸۶	۳۳	وسط بالا	۱	۱۳۸۸	۴۵	وسط	۱	۱۳۸۶
۲۳	بالا چپ	۱	۱۳۸۶	۳۳	وسط پائین	۱	۱۳۸۸	۴۵	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۳	وسط بالا راست	۱	۱۳۸۶	۳۳	پائین راست	۱	۱۳۸۸	۴۶	بالا	۱	۱۳۸۷
۲۳	وسط بالا چپ	۱	۱۳۸۶	۳۳	پائین چپ	۱	۱۳۸۸	۴۶	وسط	۱	۱۳۸۶
۲۳	وسط پائین راست	۱	۱۳۸۶	۳۴	بالا	۱	۱۳۸۷	۴۶	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۳	وسط پائین چپ	۱	۱۳۸۶	۳۴	پائین	۱	۱۳۸۶	۴۷	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۳	پائین راست	۱	۱۳۸۶	۳۵	بالا	۱	۱۳۸۷	۴۷	وسط	۱	۱۳۸۳
۲۳	پائین چپ	۱	۱۳۸۶	۳۵	وسط	۱	۱۳۸۶	۴۷	پائین	۱	۱۳۸۴
۲۴	–	۸	–	۳۵	پائین	۱	۱۳۸۷	۴۸	بالا	۱	۱۳۸۶

[1]* Great Garden of Britania, Peter Coats, G.P. Putnam, New York, 1967

جدول اطلاعات مربوط به عکس‌های موجود در کتاب

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ	صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ	صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۴۸	وسط	۱	۱۳۸۵	۶۰	پائین	۱	۱۳۸۷	۷۴	پائین چپ	۱	۱۳۸۷
۴۸	پائین	۱	۱۳۸۵	۶۱	بالا	۱	۱۳۸۶	۷۵	بالا	۱	۱۳۸۸
۴۹	بالا	۱	۱۳۸۵	۶۱	وسط	۱	۱۳۸۸	۷۵	پائین راست	۱	۱۳۵۶
۴۹	وسط	۱	۱۳۸۵	۶۱	پائین	۱	۱۳۸۶	۷۵	پائین چپ	۱	۱۳۸۷
۴۹	پائین	۱	۱۳۸۷	۶۲	–	۱	۱۳۸۴	۷۶	بالا	۱	۱۳۸۷
۵۰	بالا	۱	۱۳۸۷	۶۳	–	۲*	–	۷۶	وسط	۱	۱۳۸۷
۵۰	وسط	۱	۱۳۸۶	۶۴	–	۱	۱۳۸۸	۷۶	پائین راست	۱	۱۳۸۳
۵۰	پائین	۱	۱۳۸۵	۶۶	بالا	۸	–	۷۶	پائین چپ	۱	۱۳۸۳
۵۱	بالا	۱	۱۳۸۷	۶۶	وسط	۳*	–	۷۷	بالا	۱	۱۳۸۳
۵۱	وسط	۱	۱۳۸۶	۶۶	پائین	۱	۱۳۸۷	۷۷	پائین	۱	۱۳۸۳
۵۱	پائین	۱	۱۳۸۶	۶۷	بالا	۱	۱۳۸۸	۷۸	بالا	۱	۱۳۸۳
۵۲	بالا	۱	۱۳۸۶	۶۷	وسط	۲	۱۳۸۸	۷۸	پائین	۱	۱۳۸۳
۵۲	وسط	۱	۱۳۸۶	۶۷	پائین	۱	۱۳۸۷	۷۹	–	۱	۱۳۸۳
۵۲	پائین	۱	۱۳۸۵	۶۸	بالا راست	۴*	–	۸۰	–	۱	۱۳۸۳
۵۳	بالا	۱	۱۳۸۶	۶۸	بالا چپ	۴*	–	۸۱	–	۴	۱۳۸۶
۵۳	وسط	۱	۱۳۸۶	۶۸	وسط راست	۱	۱۳۸۶	۸۲	–	۸	–
۵۳	پائین	۱	۱۳۸۴	۶۸	وسط چپ	۱	۱۳۸۶	۸۳	بالا	۱	–
۵۴	بالا	۱	۱۳۸۶	۶۸	پائین	۱	۱۳۸۶	۸۳	وسط	۱	۱۳۸۷
۵۴	وسط	۱	۱۳۸۲	۶۹	–	۱	۱۳۸۷	۸۳	پائین	۱	۱۳۸۷
۵۴	پائین	۱	۱۳۸۲	۷۰	بالا	۱	۱۳۷۴	۸۴	بالا راست	۴	۱۳۸۶
۵۵	بالا	۱	۱۳۸۶	۷۰	وسط بالا	۱	۱۳۷۴	۸۴	بالا چپ	۴	۱۳۸۶
۵۵	وسط	۱	۱۳۸۶	۷۰	وسط پائین	۵*	–	۸۴	پائین راست	۴	۱۳۸۶
۵۵	پائین	۱	۱۳۸۶	۷۰	پائین	۵*	–	۸۴	پائین چپ	۴	۱۳۸۶
۵۶	بالا	۱	۱۳۸۶	۷۱	بالا	۱	۱۳۸۸	۸۵	–	۸	–
۵۶	وسط	۱	۱۳۸۶	۷۱	وسط	۱	۱۳۸۳	۸۶	–	۸	–
۵۶	پائین	۱	۱۳۸۶	۷۱	پائین	۱	۱۳۸۸	۸۷	بالا	۱	۱۳۸۶
۵۷	بالا	۱	۱۳۸۷	۷۲	بالا	۱	۱۳۷۹	۸۷	وسط بالا راست	۱	۱۳۸۶
۵۷	وسط	۸	۱۳۸۶	۷۲	وسط بالا	۱	۱۳۸۳	۸۷	وسط بالا چپ	۱	۱۳۸۶
۵۷	پائین	۱	۱۳۸۵	۷۲	وسط پائین	۱	۱۳۷۹	۸۷	وسط پائین راست	۱	۱۳۸۶
۵۸	بالا	۲	۱۳۸۵	۷۲	پائین راست	۱	۱۳۸۶	۸۷	وسط پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۵۸	وسط	۱	۱۳۸۶	۷۲	پائین چپ	۱	۱۳۸۶	۸۷	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۵۸	پائین	۱	۱۳۸۶	۷۳	بالا	۱	۱۳۸۷	۸۷	پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۵۹	بالا	۱	۱۳۸۶	۷۳	پائین	۶*	–	۸۸	بالا	۱	۱۳۸۲
۵۹	وسط	۱	۱۳۸۷	۷۴	بالا	۱	۱۳۸۷	۸۸	پائین	۱	۱۳۸۲
۵۹	پائین	۱	۱۳۸۷	۷۴	وسط بالا	۱	۱۳۸۷	۸۹	–	۸	–
۶۰	بالا	۱	۱۳۸۷	۷۴	وسط پائین	۱	۱۳۸۳	۹۰	بالا راست	۱	۱۳۸۶
۶۰	وسط	۸	–	۷۴	پائین راست	۱	۱۳۸۷	۹۰	بالا چپ	۱	۱۳۸۶

[2]* نقاش: استاد ناصری‌پور
[3]* ایران کلده وشوش، مادام ژان دیولافوآ، ترجمه: علی‌محمد فره‌وشی انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۷
[4]* Architecture of the Indian subcontinent - Takeo Kamiya - Toto Shuppan ltd. - 1996
[5]* کتاب قنات قصبه گناباد- تألیف دکتر محمدحسین پاپلی یزدی و همکاران- ناشر شرکت سهامی آب منطقه خراسان -۱۳۷۹
[6]* Garden of Persia - Penelope Hobhouse- Gassell Illustrated - 2006

جدول اطلاعات مربوط به عکس‌های موجود در کتاب

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۹۰	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۹۰	پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۹۱	–	۸	–
۹۲	بالا راست	۱	۱۳۸۶
۹۲	بالا چپ	۴	۱۳۸۶
۹۲	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۹۲	پائین چپ	۴	۱۳۸۶
۹۳	بالا	۱	۱۳۸۷
۹۳	پائین	۱	۱۳۸۷
۹۴	بالا	۱	۱۳۸۶
۹۴	پائین	۱	۱۳۸۶
۹۵	–	۱	۱۳۸۷
۹۶	بالا	۱	۱۳۷۲
۹۶	وسط بالا	۱	۱۳۷۲
۹۶	وسط پائین	۱	۱۳۷۲
۹۶	پائین	۱	۱۳۷۲
۹۷	بالا	۱	۱۳۸۶
۹۷	وسط	۱	۱۳۸۷
۹۷	پائین	۱	۱۳۷۲
۹۸	بالا	۱	۱۳۸۷
۹۸	وسط بالا	۱	۱۳۸۴
۹۸	وسط پائین راست	۱	۱۳۸۷
۹۸	وسط پائین چپ	۱	۱۳۸۷
۹۸	پائین راست	۱	۱۳۸۴
۹۸	پائین چپ	۱	۱۳۸۴
۹۹	بالا	۱	۱۳۸۶
۹۹	وسط بالا	۱	۱۳۸۶
۹۹	وسط پائین	۱	۱۳۸۶
۹۹	پائین	۱	۱۳۸۶
۱۰۰	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۰۰	وسط بالا	۱	۱۳۸۷
۱۰۰	وسط پائین	۱	۱۳۸۵
۱۰۰	پائین	۱	۱۳۸۵
۱۰۰	راست	۱	۱۳۸۱
۱۰۰	چپ	۱	۱۳۸۶
۱۰۲	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۰۲	وسط بالا	۱	۱۳۸۸
۱۰۲	وسط چپ	۱	۱۳۸۷
۱۰۲	وسط راست	۱	۱۳۸۷
۱۰۲	پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۱۰۲	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۱۰۳	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۰۳	پائین	۱	۱۳۸۱
۱۰۵	–	۱	۱۳۸۷
۱۰۶	راست	۱	–
۱۰۶	چپ	۱	–
۱۰۷	–	۱	۱۳۸۶
۱۱۱	–	۱	۱۳۸۶
۱۱۲	–	۱	۱۳۸۸
۱۱۵	بالا راست	۱	۱۳۸۷
۱۱۵	بالا چپ	۱	۱۳۸۴
۱۱۵	پائین راست	۱	۱۳۹۰
۱۱۵	پائین چپ	۱	۱۳۸۷
۱۱۶	بالا راست	۱	۱۳۸۷
۱۱۶	بالا چپ	۱	۱۳۸۴
۱۱۶	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۱۱۶	پائین چپ	۱	۱۳۸۴
۱۱۷	بالا راست	۱	۱۳۸۶
۱۱۷	بالا چپ	۱	۱۳۸۴
۱۱۷	وسط راست	۱	۱۳۸۶
۱۱۷	وسط چپ	۴	۱۳۸۶
۱۱۷	پائین راست	۱	۱۳۸۴
۱۱۷	پائین چپ	۱	۱۳۸۱
۱۱۸	بالا راست	۱	۱۳۸۷
۱۱۸	بالا چپ	۸	–
۱۱۸	پائین راست	۱	۱۳۸۹
۱۱۸	پائین چپ	۱	۱۳۸۷
۱۱۹	بالا راست	۱	۱۳۸۴
۱۱۹	بالا چپ	۱	۱۳۸۶
۱۱۹	وسط	۱	۱۳۸۶
۱۱۹	پائین راست	۱	۱۳۸۴
۱۱۹	پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۱۲۰	بالا راست	۱	۱۳۸۶
۱۲۰	بالا چپ	۱	۱۳۸۶
۱۲۰	وسط راست	۱	۱۳۸۷
۱۲۰	وسط چپ	۱	۱۳۸۷
۱۲۰	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۱۲۰	پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۱۲۴	–	۱	۱۳۸۷
۱۲۵	–	۱	۱۳۸۱
۱۲۶	–	۱	۱۳۸۷
۱۲۷	–	۱	–
۱۲۸	–	۱	–
۱۳۲	–	۱	۱۳۸۶
۱۳۲	بالا	۱	۱۳۸۶
۱۳۲	پائین	۱	۱۳۸۸
۱۳۴	–	۱	۱۳۸۷
۱۳۵	–	۱	۱۳۸۴
۱۳۶	بالا	۱	۱۳۹۰
۱۳۶	وسط	۱	۱۳۸۷
۱۳۶	پائین	۱	۱۳۸۷
۱۴۲	بالا	۱	۱۳۸۴
۱۴۲	پائین	۱	۱۳۸۶
۱۴۳	راست	۱	۱۳۸۴
۱۴۳	بالا چپ	۱	۱۳۸۶
۱۴۳	پائین چپ	۱	۱۳۸۴
۱۴۴	بالا راست	۱	۱۳۸۶
۱۴۴	بالا چپ	۱	۱۳۸۶
۱۴۴	پائین	۱	۱۳۸۴
۱۴۵	بالا	۱	۱۳۸۱
۱۴۵	وسط	۱	۱۳۸۷
۱۴۵	پائین راست	۱	–
۱۴۵	پائین چپ	۱	۱۳۸۹
۱۴۶	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۴۶	وسط راست	۱	۱۳۸۴
۱۴۶	وسط چپ	۱	۱۳۸۶
۱۴۶	پائین	۱	۱۳۸۶
۱۴۷	–	۱	۱۳۸۴
۱۴۹	بالا	۱	۱۳۸۶
۱۴۹	پائین	۱	۱۳۸۶
۱۵۲	بالا راست	۱	۱۳۸۶
۱۵۲	بالا چپ	۱	۱۳۸۴
۱۵۲	وسط راست	۱	۱۳۸۷
۱۵۲	وسط چپ	۱	۱۳۸۷

جدول اطلاعات مربوط به عکس‌های موجود در کتاب

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۱۵۲	وسط چپ	۱	۱۳۸۷
۱۵۲	پائین	۱	۱۳۸۷
۱۵۳	بالا	۱	۱۳۸۸
۱۵۳	وسط	۱	۱۳۷۲
۱۵۳	پائین	۱	۱۳۸۷
۱۵۴	بالا	۱	۱۳۷۲
۱۵۴	وسط	۳	۱۳۸۷
۱۵۴	پائین	۸	–
۱۵۵	بالا راست	۱	۱۳۷۸
۱۵۵	بالا چپ	۲	۱۳۸۳
۱۵۵	وسط	۸	–
۱۵۶	راست	۱	۱۳۷۳
۱۵۶	چپ	۱	۱۳۸۹
۱۵۷	بالا	۱	۱۳۸۶
۱۵۷	وسط	۱	۱۳۸۶
۱۵۷	پائین	۱	۱۳۷۲
۱۵۸	بالا	–	–
۱۵۸	وسط	۱	۱۳۷۳
۱۵۸	پائین	۱	۱۳۷۲
۱۵۹	بالا	۱	۱۳۷۲
۱۵۹	وسط بالا	۱	۱۳۷۲
۱۵۹	وسط پائین	۱	۱۳۷۲
۱۵۹	پائین راست	۱	۱۳۷۲
۱۵۹	پائین چپ	۱	۱۳۷۲
۱۶۵	–	۱	۱۳۸۶
۱۶۷	بالا	۷*	–
۱۶۷	وسط بالا	۱	۱۳۸۵
۱۶۷	وسط پائین	۱	۱۳۸۴
۱۶۷	پائین	۱	۱۳۸۵
۱۶۹	–	۱	۱۳۷۲
۱۷۲	بالا	۱	۱۳۷۳
۱۷۲	وسط راست	۱	۱۳۷۲
۱۷۲	وسط چپ	۱	۱۳۷۲
۱۷۲	پائین	۱	۱۳۸۷
۱۷۳	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۷۳	وسط راست	۱	۱۳۷۲
۱۷۳	وسط چپ	۱	۱۳۷۲
۱۷۳	پائین	۱	۱۳۷۳
۱۷۳	بالا	۱	۱۳۷۳
۱۷۳	پائین	۱	۱۳۷۳
۱۷۳	بالا	۱	۱۳۸۷
۱۷۳	پائین	۱	۱۳۸۷

جدول اطلاعات مربوط به عکس‌های موجود در کتاب

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۲۰۴	پائین راست	۲	۱۳۸۸
۲۰۴	پائین چپ	۲	۱۳۸۸
۲۰۵	بالا	۱	۱۳۸۸
۲۰۵	پائین	۱	۱۳۸۸
۲۰۶	بالا راست	۱	۱۳۸۸
۲۰۶	بالا چپ	۱	۱۳۸۸
۲۰۶	پائین	۱	۱۳۸۹
۲۰۷	بالا	۱	۱۳۸۸
۲۰۷	وسط	۱	۱۳۸۸
۲۰۷	پائین	۱	۱۳۸۸
۲۰۸	وسط	۱	۱۳۸۸
۲۰۸	پائین	۱	۱۳۸۸
۲۰۹	بالا	۱	۱۳۸۸
۲۰۹	وسط	۲	۱۳۸۸
۲۰۹	پائین	۲	۱۳۸۷
۲۱۰	بالا	۲	۱۳۸۸
۲۱۰	پائین راست	۲	۱۳۸۸
۲۱۰	پائین چپ	۲	۱۳۸۸
۲۱۱	بالا راست	۲	۱۳۸۸
۲۱۱	بالا چپ	۲	۱۳۸۸
۲۱۱	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۱۱	پائین راست	۱	۱۳۸۸
۲۱۱	پائین چپ	۱	۱۳۸۸
۲۱۲	پائین راست	۲	۱۳۸۷
۲۱۲	پائین چپ	۲	۱۳۸۷
۲۱۳	بالا	۲	۱۳۸۷
۲۱۳	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۱۳	پائین	۱	۱۳۸۷
۲۱۵	–	۱	۱۳۸۶
۲۱۶	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۱۶	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۱۷	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۱۷	وسط بالا	۱	۱۳۸۶
۲۱۷	وسط پائین	۱	۱۳۸۶
۲۱۷	پائین	۱	۱۳۸۸
۲۱۸	بالا	۸*	–
۲۱۸	وسط	۲	۱۳۷۴

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۲۱۹	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۱۹	وسط	۱	۱۳۸۶
۲۱۹	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۲۰	بالا راست	۱	۱۳۸۸
۲۲۰	بالا چپ	۱	۱۳۸۸
۲۲۰	وسط راست	۱	۱۳۸۸
۲۲۰	وسط چپ	۱	۱۳۸۸
۲۲۰	پائین راست	۱	۱۳۸۸
۲۲۰	پائین چپ	۱	۱۳۷۳
۲۲۲	بالا	۵	–
۲۲۲	پائین	۱	۱۳۸۸
۲۲۳	بالا	۵	–
۲۲۳	وسط بالا	۵	–
۲۲۳	وسط پائین	۱	۱۳۸۸
۲۲۳	پائین	۱	۱۳۸۸
۲۲۴	بالا	۵	۱۳۸۶
۲۲۴	وسط	۵	۱۳۸۶
۲۲۴	پائین	۵	۱۳۸۶
۲۲۵	بالا	۱	۱۳۸۷
۲۲۵	وسط بالا راست	۱	۱۳۸۶
۲۲۵	وسط بالا چپ	۱	۱۳۸۷
۲۲۵	وسط پائین	۱	۱۳۸۷
۲۲۵	پائین راست	۱	۱۳۸۷
۲۲۵	پائین چپ ۱	۱	۱۳۸۷
۲۲۵	پائین چپ ۲	۱	۱۳۸۷
۲۲۶	بالا	۱	۱۳۸۷
۲۲۶	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۲۶	پائین	۱	۱۳۸۷
۲۳۲	–	۱	۱۳۷۲
۲۳۵	بالا	۲	–
۲۳۵	پائین	۲	۱۳۸۶
۲۳۶	بالا راست	۱	۱۳۸۱
۲۳۶	بالا چپ	۱	۱۳۸۱
۲۳۶	وسط	۲	۱۳۸۱
۲۳۶	پائین راست	۱	۱۳۸۱
۲۳۶	پائین چپ	۱	۱۳۸۱
۲۳۷	بالا راست	۱	۱۳۸۱

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۲۳۷	بالا چپ	۱	۱۳۸۱
۲۳۷	وسط راست	۱	۱۳۸۱
۲۳۷	وسط چپ	۱	۱۳۸۱
۲۳۷	پائین راست	۱	۱۳۸۱
۲۳۷	پائین چپ	۱	۱۳۸۱
۲۳۸	بالا راست	۱	۱۳۷۲
۲۳۸	بالا چپ	۱	۱۳۸۱
۲۳۸	پائین راست	۱	۱۳۷۲
۲۳۸	پائین چپ	۱	۱۳۸۱
۲۳۹	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۳۹	وسط	۱	۱۳۸۸
۲۳۹	پائین راست	۱	۱۳۸۲
۲۳۹	پائین چپ	۱	۱۳۸۲
۲۴۴	بالا	۱	۱۳۸۹
۲۴۴	وسط	۱	۱۳۸۲
۲۴۴	پائین راست	۱	۱۳۸۲
۲۴۴	پائین چپ	۱	۱۳۸۴
۲۴۶	بالا راست	۶	۱۳۸۵
۲۴۶	بالا چپ	۶	۱۳۸۵
۲۴۶	وسط بالا راست	۶	۱۳۸۵
۲۴۶	وسط بالا چپ	۶	۱۳۸۵
۲۴۶	وسط پائین راست	۶	۱۳۸۵
۲۴۶	وسط پائین چپ	۶	۱۳۸۵
۲۴۶	پائین راست	۶	۱۳۸۵
۲۴۶	پائین چپ	۶	۱۳۸۵
۲۴۷	بالا راست	۱	۱۳۸۱
۲۴۷	بالا چپ	۱	۱۳۸۱
۲۴۷	وسط	۱	۱۳۸۱
۲۴۷	پائین	۵	–
۲۴۸	–	۱	۱۳۸۱
۲۴۹	–	۱	–
۲۵۰	بالا	۱	۱۳۸۷
۲۵۰	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۵۱	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۵۱	وسط راست	۳	۱۳۸۷
۲۵۱	وسط چپ	۳	۱۳۸۷
۲۵۱	پائین	۹*	–

[۸]* عکس ماکت از مرحوم دکتر محمدامین میرفندرسکی (طراح موزه)
[۹]* طرح چادر سفید پیشبینی شده برای استراحت و آرامش بازدیدکنندگان از مزار در کوهسنگی که این طرح تصوری است .

جدول اطلاعات مربوط به عکس‌های موجود در کتاب

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۲۵۲	–	۱	۱۳۸۷
۲۵۳	–	۱	۱۳۸۷
۲۵۳	وسط	۱	۱۳۷۲
۲۵۴	–	۱	۱۳۸۷
۲۵۵	–	۱	۱۳۸۷
۲۵۶	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۵۶	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۵۷	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۵۷	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۵۸	–	۱	۱۳۸۶
۲۵۹	–	۱	۱۳۸۷
۲۶۲	بالا راست	۱	۱۳۸۷
۲۶۲	بالا چپ	۱	۱۳۸۶
۲۶۲	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۲۶۲	پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۲۶۱	بالا راست	۱	۱۳۸۱
۲۶۱	بالا چپ	۱	۱۳۸۱
۲۶۱	پائین راست	۱	۱۳۸۱
۲۶۱	پائین چپ	۱	۱۳۸۱
۲۶۲	بالا	۱	۱۳۸۷
۲۶۲	پائین	۱	۱۳۸۷
۲۶۳	بالا راست	۱	۱۳۸۵
۲۶۳	بالا چپ	۱	۱۳۸۵
۲۶۳	پائین	۱	۱۳۸۵
۲۶۴	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۶۴	پائین	۱	۱۳۸۶
۲۶۵	–	۱	۱۳۸۶
۲۶۶	–	۱	۱۳۸۶
۲۶۷	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۶۷	پائین	۱	۱۳۸۷
۲۶۸	بالا	۲	۱۳۸۶
۲۶۸	وسط بالا	۲	۱۳۸۶
۲۶۸	وسط پائین	۱	۱۳۸۲
۲۶۸	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۲۶۸	چپ	۱	۱۳۸۶
۲۶۹	بالا	۱	۱۳۸۶
۲۶۹	پائین	۱	۱۳۸۶

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۲۸۴	–	۱	۱۳۷۲
۲۸۵	–	۱	۱۳۸۶
۲۸۹	–	۱	۱۳۷۳
۲۹۰	بالا	۱	۱۳۸۷
۲۹۰	وسط	۱	۱۳۸۷
۲۹۰	پائین	۱	۱۳۸۷
۲۹۹	–	۱	۱۳۷۲
۳۰۱	بالا	۸	–
۳۰۱	وسط	۸	–
۳۰۱	پائین	۸	–
۳۰۳	بالا راست	۶	۱۳۸۵
۳۰۳	بالا چپ	۶	۱۳۸۵
۳۰۳	وسط راست	۶	۱۳۸۵
۳۰۳	وسط چپ	۶	۱۳۸۵
۳۰۳	پائین راست	۶	۱۳۸۵
۳۰۳	پائین چپ	۶	۱۳۸۵
۳۰۸	–	۱	۱۳۷۳
۳۰۹	–	۱	۱۳۷۳
۳۱۱	وسط	۷	۱۳۸۲
۳۱۱	پائین	۱	۱۳۷۶
۳۱۳	بالا	۱	۱۳۷۲
۳۱۳	پائین	۱	۱۳۷۲
۳۱۴	–	۱	۱۳۷۲
۳۱۵	–	–	–
۳۱۹	–	۲	۱۳۸۶
۳۱۸	بالا	۲	۱۳۸۶
۳۱۸	پائین	۱	۱۳۸۶
۳۱۹	بالا	۲	۱۳۸۵
۳۱۹	پائین	۱	۱۳۸۵
۳۲۰	بالا	۲	۱۳۸۶
۳۲۰	پائین	۱	۱۳۸۶
۳۲۱	بالا	۲	۱۳۸۶
۳۲۱	پائین	۲	۱۳۸۶
۳۲۲	بالا	۲	۱۳۸۴
۳۲۲	پائین	۱	۱۳۸۵
۳۲۳	بالا	۱	۱۳۸۶
۳۲۳	پائین	۱	۱۳۸۶

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۳۲۴	بالا	۲	۱۳۸۶
۳۲۴	پائین	۱	۱۳۸۵
۳۲۵	بالا	۲	۱۳۸۴
۳۲۵	پائین	۲	۱۳۸۴
۳۲۶	بالا	۱	۱۳۸۵
۳۲۶	پائین	۱	۱۳۸۵
۳۲۷	بالا	۲	۱۳۸۶
۳۲۷	پائین	۱	۱۳۸۵
۳۲۸	بالا	۱	۱۳۸۵
۳۲۸	پائین	۱	۱۳۸۵
۳۲۹	بالا	۱	۱۳۸۵
۳۲۹	پائین	۲	۱۳۸۶
۳۳۴	بالا	۱	۱۳۷۲
۳۳۴	وسط	۱	۱۳۷۲
۳۳۴	پائین	۱	۱۳۷۲
۳۳۶	بالا	–	۱۳۷۴
۳۳۶	پائین راست	–	۱۳۷۴
۳۳۶	پائین چپ	۲	۱۳۸۴
۳۳۷	–	۲	۱۳۸۹
۳۴۳	–	۱	۱۳۸۲
۳۴۴	–	۱	۱۳۸۵
۳۴۵	بالا	۲	۱۳۸۲
۳۴۵	پائین راست	۲	۱۳۸۷
۳۴۵	پائین چپ	۲	۱۳۸۱
۳۴۶	بالا راست	۱	۱۳۸۵
۳۴۶	بالا چپ	۲	۱۳۸۵
۳۴۶	پائین راست	۲	۱۳۸۶
۳۴۶	پائین چپ	۱	۱۳۸۴
۳۴۷	بالا	۲	۱۳۸۱
۳۴۷	راست	۲	۱۳۸۲
۳۴۷	وسط بالا چپ	۱	۱۳۸۵
۳۴۷	وسط	۱	۱۳۸۱
۳۴۷	وسط پائین	۲	۱۳۸۱
۳۴۷	پائین	۱	۱۳۸۱
۳۴۸	بالا راست	۲	۱۳۸۵
۳۴۸	بالا چپ	۱	۱۳۸۵
۳۴۸	وسط راست	۱	۱۳۸۱

جدول اطلاعات مربوط به عکس‌های موجود در کتاب

صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ	صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ	صفحه	موقعیت	عکاس	تاریخ
۳۴۸	وسط چپ	۲	۱۳۸۵	۳۵۱	پائین	۲	۱۳۸۱	۳۵۵	بالا	۲	۱۳۸۵
۳۴۸	پائین راست	۱	۱۳۸۷	۳۵۲	بالا	۱	۱۳۷۲	۳۵۵	وسط	۲	۱۳۸۱
۳۴۸	پائین چپ	۱	۱۳۸۱	۳۵۲	وسط بالا	۱	۱۳۷۲	۳۵۵	پائین	۲	۱۳۸۱
۳۴۹	بالا	۱	۱۳۸۵	۳۵۲	وسط پائین	۱	۱۳۷۲	۳۵۶	بالا	۲	۱۳۸۵
۳۴۹	وسط	۱	۱۳۸۵	۳۵۲	پائین	۵	–	۳۵۶	وسط بالا راست	۱	۱۳۸۲
۳۴۹	پائین	۱	۱۳۸۵	۳۵۳	بالا	۲	۱۳۸۲	۳۵۶	وسط بالا چپ	۲	۱۳۸۶
۳۵۰	بالا	۱	–	۳۵۳	پائین	۲	۱۳۸۲	۳۵۶	وسط پائین	۲	۱۳۸۳
۳۵۰	وسط	۱	–	۳۵۴	بالا	۱	۱۳۸۱	۳۵۶	پائین راست	۱	۱۳۸۶
۳۵۰	پائین راست	۱	–	۳۵۴	وسط راست	۱	۱۳۸۱	۳۵۶	پائین چپ	۱	۱۳۸۶
۳۵۰	پائین چپ	۱	–	۳۵۴	وسط چپ	۱	۱۳۸۱	۳۵۸	–	۱	۱۳۸۷
۳۵۱	بالا	۲	۱۳۸۵	۳۵۴	پائین راست	۱	۱۳۸۲	۳۵۹	–	۱	۱۳۸۷
۳۵۱	وسط	۲	۱۳۸۵	۳۵۴	پائین چپ	۱	۱۳۸۲				

اسامی عکاسان							
۱	غلامرضا پاسبان حضرت	۲	داریوش ابوالضیاء	۳	فرزان برادران	۴	آیدا ابوالاحرار
۵	معاونت فرهنگی شهرداری مشهد	۶	رومینا کاظمی	۷	مسعود طوسی	۸	اینترنت

* طراحی کلیه ایده کروکی‌ها توسط مهندس غلامرضا پاسبان حضرت انجام شده است.

جدول اطلاعات مربوط به نقشه‌های موجود در کتاب

صفحه	محل طرح	نام طرح	مدیر طراحی	طراح معماری	طراح منظر	سال
۱۲۲	بندرعباس	پردیس نخل ناخدا	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۶۶
۱۲۳	تهران	باغ یادبود	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۷۴
۱۲۴	تهران	پردیس شهری آزادگان	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۷۵
۱۲۵	تهران	باغ مرکز آموزشی شرکت نفت	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت +ابوالقاسم حداد کاوه	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۸۱
۱۲۸	مشهد	مجتمع کوهسنگی	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء + رومینا کاظمی	۱۳۷۲
۱۲۹	اهواز	پردیس گردشگری شیرین شهر	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فتانه فتاحی	۱۳۸۳
۱۳۰	بم	پردیس ۲۲ بهمن	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	مهرو ابرکار	۱۳۸۳
۱۳۲	تهران	باغ جمشیدیه	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + محمد برقعی + روح اله نیک خصال	رحمانی	۱۳۵۵
۱۳۳	تهران	باغ فردوسی	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۸۲
۱۳۴	اصفهان	باغ چشمه پاچنار	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۸۲
۱۴۲	قزوین	پردیس باراجین	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۸۱
۱۴۳	مشهد	پردیس وکیل آباد	غلامرضا پاسبان حضرت	غلامرضا پاسبان حضرت + گروه معماری	فرهاد ابوالضیاء + رومینا کاظمی	۱۳۷۵
۱۵۱	مشهد	طرح راهبردی جنوب کوهسنگی	غلامرضا پاسبان حضرت	گروه کارشناسان	فرهاد ابوالضیاء	۱۳۷۲
۱۵۶	مشهد	تقاطع غیر همسطح کوهسنگی	غلامرضا پاسبان حضرت	فریدون دژدار	–	۱۳۷۳
۱۶۶	مشهد	ماکت طرح کوهسنگی	غلامرضا پاسبان حضرت	محمدرضا صفار زاده	–	۱۳۷۴
۱۶۸	مشهد	تأسیسات کوهسنگی	غلامرضا پاسبان حضرت	–	–	۱۳۷۳

مبانی و مآخذ

صفحه	شماره	توضیح
۱۴	۱	Botanical Garden فضایی است که در آن گیاهان با نام گیاه شناسی شان مشخص شده اند. در این مجموعه ممکن است مجموعه هایی خاص از گیاهان نقاط مختلف دنیا وجود داشته باشد.
	۲	Schonbrunner Schloss Park وین، اتریش – مساحت ۱/۲ کیلومترمربع به شیوه باغ دارای میدان ها، خیابان های مستقیم، در مرکز دارای فواره Obelisk است. در سال ۱۷۷۹ برای بازدید عموم آزاد شد.
	۳	Peterhof پیترهوف سنت پترزبورگ – روسیه در سال ۱۷۲۴ مورد بهره برداری قرار گرفت. پیتر هوف مجموعه قصر و پارک بزرگ در قرن هیجده و نوزده میلادی و اقامتگاه تابستانی برای امپراطوران روسیه بوده است . این مکان نمایانگر نزدیک به دو قرن سلیقه اشرافی اروپایی است که به بهترین نحو اجرا شده است و همانند دایره المعارفی از طراحی پارک در عصر امپراتوری میباشد. شاید جالب ترین بخش این مجتمع پارک آن و مجموعه فوارههای متنوع آن در ترکیب با مجسمه های زیباست. زیباترین منظره پارک اشراف آن به خلیج فنلاند در امتداد محور پارک است.
	۴	Palace of Versaill کاخ ورسای ورسای (نزدیک پاریس)، فرانسه – مساحت کل باغ ورسای ۸۰۰ هکتار، مساحت کاخ ورسای ۶۷۰۰۰ متر مربع – به شیوه باغهای کلاسیک فرانسوی – در سال ۱۶۶۱ لویی چهاردهم، فرمان طراحی و اجرای باغ ورسای را به Andre'Le Nore داد.
	۵	OxfordShire آکسفوردشایر واقع در جنوب شرق انگلیس مساحت ۲۶۰۵ کیلومتر مربع - جمعیت: ۶۳۹۷۰۰ آکسفوردشایر دارای پنج دولتی محلی است و تمرکز اصلی جمعیت در شهر آکسفور میباشد.
	۶	Oxford آکسفورد یکی از شهرهای آکسفوردشایر واقع در جنوب شرق انگلیس مساحت ۴۵/۵۹ کیلومتر مربع - جمعیت: ۱۵۳۹۰۰ یکی از مهمترین شهرهای دانشگاهی انگلستان
	۷	Blelaheim Palace کاخ بلنهایم وود استاک، آکسفوردشایر، انگلیس – ۱۷۲۴–۱۷۰۵ به شیوه پارک انگلیسی، دارای ستون پیروزی در مرکز این باغ، رود Glyme از وسط این باغ عبور می‌کند. دارای MAZE این مکان ترکیبی است از اقامتگاه، مقبره و بنای یادبود ملی نیز میباشد.
	۸	Stowe House (Stowe Landscape Garden) استو، بوکینگ همشایر، انگلیس قرن ۱۶– خانه ییلاقی – الگو باغ سازی به شیوه پارک ، دارای دو ورودی اصلی و یک میدان مرکزی است – از بهترین نمونه های Landscape Garden به شیوه انگلیسی میباشد.
	۹	Rousham House Garden روشام، آکسفوردشایر، انگلیس معمار: ویلیام کانت – قرن ۱۷ از نمونه های اولیه باغ های انگلیسی، باغ توسط خانواده Cottrel-Dormer. – این مکان به روی عموم باز است و دانشجویان معماری برای بازدید کار Kent به اینجا سفر می کنند. مراسم عروسی نیز در اینجا صورت می گیرد – توسط William Kent و دارای معبدگاه هایی طراحی شده توسط Kent است.
	۱۰	Haseley Court جنوب آکسفوردشایر – خانه ییلاقی
۱۲	۱	Peace Garden پارک صلح بیرمنگهام، انگلیس – ۱۹۹۵ واقع در محل کلیسای سنت توماس که در زمان جنگ جهانی دوم توسط دشمن بمباران شده بود. شامل بنای یادبود برای پرسنل بریتانیایی است که بواسطه آزمایشات هستهای در اقیانوس کشته و یا زخمی شده بودند.
	۲	Sibelius Park پارک سیبلیوس هلسینکی، فنلاند – ۱۹۶۷ بنای یادبود برای آهنگساز ژان سیبلیوس – متشکل از بیش از ۶۰۰ لوله فولادی توخالی است که با هم در یک الگو موج مانند جوش داده شده‌اند.

صفحه	شماره	توضیح
۱۵	۳	Park Guell پارک گوئل بارسلونا، کاتالونیا، اسپانیا – ۱۹۱۴–۱۹۰۰ معمار: آنتونی گائودی – جزء آثار ملی یونسکو به ثبت رسیده است.
	۴	Frogunar Park پارک فراگونار فراگونار، اسلو، نروژ – نیمه قرن ۱۸ – مساحت ۳۲۰ هکتار در سال ۱۹۰۴ برای بازدید عموم آزاد شد. محل پیک نیک، آفتاب گرفتن و شنا کردن و برگزاری فستیوال‌های موسیقی و فیلم
	۵	پارک بعثت جنوب تهران– مجاور ترمینال جنوب و بزرگراه بعثت مساحت۵۳ هکتار – در سال ۱۳۵۲ مورد بهره برداری قرار گرفت . دارای قطار سراسری، دو دریاچه پرورش ماهی، تجهیزات رفاهی و بهداشتی دیگر است.
	۶	پارک ملت در شمال تهران– مجاور خیابان ولیعصر مساحت ۳۴ هکتار –احداث آن از سال ۱۳۴۵ آغاز شد . دارای زمین اسکیت، پنج زمین بازی کودکان، دریاچه، محوطه حیات وحش و ... می‌باشد.
	۷	پارک لاله در مرکز تهران – مجاور بلوار کشاورز – مساحت ۵۵ هکتار در سال ۱۳۴۵ به درخواست فرح پهلوی از پادشاه بنیان شد.
	۸	پارک ملت مشهد در شمال غرب مشهد مجاور جاده وکیل آباد – ۱۳۴۳ - مساحت ۷۲ هکتار
	۹	Royal Botanic Garden ادینبورو، انگلیس در سال ۱۶۷۰ افتتاح شد. دارای بیش از ۱۵۰۰۰ گونه گیاهی است دومین باغ گیاه‌شناسی قدیمی بعد از آکسفورد در بریتانیاست.
	۱۰	Hyde Park هاید پارک لندن، انگلیس– مساحت ۱۴۲ هکتار یکی از بزرگترین پارکهای سلطنتی در مرکز لندن است.
	۱۱	Battersea Park پارک باترسی باترسی، لندن، انگلیس – در ۱۸۵۸ افتتاح شد مساحت ۸۳ هکتار
	۱۲	Crookesmor Park پارک کروکسمور شفیلد، جنوب یورکشایر، انگلیس
	۱۳	Leazes Park پارک لیزس نیوکسل، انگلیس – در ۱۸۷۳ افتتاح شد
	۱۴	Citroen Park پارک سیتروئن پاریس، فرانسه – در ۱۹۹۲ افتتاح شد - مساحت ۱۴ هکتار
	۱۵	Bercy Park پارک برسی پاریس، فرانسه – در ۱۹۹۷ افتتاح شد - مساحت ۱۴ هکتار
	۱۶	La Villette Park پارک لاویلت پاریس، فرانسه – در ۱۹۸۷ افتتاح شد
	۱۷	Jardin del Turia پارک توریا والنسیا، اسپانیا – مساحت ۱۱۰ هکتار
۱۶	۱	به صفحه ۱۲ شماره ۱ مراجعه شود
۱۸	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۰ مراجعه شود
	۲	Henry VIII هنری هشتم پادشاه انگلیس – از سال ۱۵۰۹ تا زمان مرگش در ۱۵۴۷ پادشاه انگلستان بود.
۱۹	۱	Kenzington Palace کاخ کنزینگتون لندن، انگلیس این مکان از قرن ۱۷ اقامتگاه خانواده سلطنتی بریتانیا بوده است
۲۰	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	Sir James Pennethrone سر جیمز پنترون (۱۸۷۱–۱۸۰۱)وی از طراحان و معماران برجسته قرن ۱۹ انگلیس بود.
۲۲	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۲ مراجعه شود
۲۴	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۳ مراجعه شود.
۲۶	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۴ مراجعه شود.

مبانی و مآخذ

صفحه	شماره	توضیح
۲۷	۱	ژیل کلمنت Gilles Clement در ۱۹۴۳ در فرانسه متولد شد . وی باغبان، طراح باغ، گیاه شناس، حشره‌شناس و نویسنده فرانسوی است . در سال ۱۹۹۸ وی موفق به دریافت جایزه France's National Landscape گشت.
۲۸	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۵ مراجعه شود
	۲	برنارد هوت Bernard Huet معمار فرانسوی ، ۲۰۰۱- ۱۹۳۲
۳۰	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۶ مراجعه شود.
۳۲	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۷ مراجعه شود.
۳۴	۱	West Prince Street Park- Edinburgh- England
۳۵	۱	منهتن، نیویورک، آمریکا – قرن۱۹ Bryant Park مساحت ۳۹۰۰۰ مترمربع از معروفترین پارکهای نیویورک و جزئی ازکتابخانه مرکزی نیویورک درون پارک است .
	۲	River Thames- London
	۳	مساحت: ۴۱.۳ Km تحت نظر Central Park Conservancy Central Park- New York – U.S.A دارای باغ وحش، اجرای کنسرت‌های موسیقی و تئاتر، محل نمایش کارهای هنری، اسب سواری، قایق‌رانی، صخره‌نوردی، پاتیناژ در سال ۱۸۵۷ بر روی عموم باز شد معمار: Frederick Law Olmsted, Calvert Vaux
۳۶	۱	باغ موزه یورک York Museum Garden یورک، انگلیس – در ۱۸۳۵ افتتاح شد – مساحت ۴ هکتار
	۲	پارک وستون Weston Park این پارک یکی از سه پارک مجموعه پارک کروکسمور است. به صفحه ۱۳ شماره ۱۲ مراجعه شود.
	۳	باغ موزه تاریخ طبیعی Grande Galerie De L'Evolotion پاریس، فرانسه – در سال ۲۰۱۰ افتتاح شد
۳۷	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۷ مراجعه شود.
۳۸	۱	Saint Petersburg- Russia
	۲	Frankfurt Linear Park
۳۹	۱	بستن، آمریکا – محل برگزاری کنسرت موسیقی ، از فضای چمن برای پیک نیک و ورزش نیز استفاده می‌شود. Edward A. Halch Memorial shell "Hatch shell"
	۲	به صفحه ۲۳ شماره ۳ مراجعه شود.
	۳	پارک تویلری Jardin Des Tuileries پاریس، فرانسه
۴۰	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۳۴ شماره ۲ مراجعه شود.
	۳	میدان - پارک دوپن Dupont Circle واقع در شمال شرق واشنگتن، آمریکا
۴۱	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۲۳ شماره ۳ مراجعه شود.
۴۲	۱	به صفحه ۲۳ شماره ۳ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
۴۳	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۰ مراجعه شود
	۲	به صفحه ۲۳ شماره ۳ مراجعه شود
	۳	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود
۴۴	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۲۳ شماره ۳ مراجعه شود
	۳	دوسلدورف، آلمان Dusseldorf North Rhine
۴۵	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۰ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۲ مراجعه شود.
۴۶	۱	به صفحه ۲۳ شماره ۳ مراجعه شود.
	۲	Brighton- Seafront-England پارک ساحلی برایتون

صفحه	شماره	توضیح
۴۷	۱	به صفحه ۳۳ شماره ۲ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۳۶ شماره ۲ مراجعه شود.
	۳	پارک تریتسیس Tritsis Park اتن – یونان پارک شهری
۴۸	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	Oxford University Park اکسفورد، انگلیس - مساحت ۳۰ هکتار - واقع در اراضی شرقی رودخانه چرول
۴۹	۱	Oxford- Seafront-England
	۲	به صفحه ۳۳ شماره ۳ مراجعه شود.
۵۰	۱	به صفحه ۳۳ شماره ۳ مراجعه شود.
	۲	Morecambe Park- Seafront - England مورکامب – پارک ساحلی مورکامب - انگلیس - -
	۳	Saint Ann's Well Park Brighton & Hove, east Sussex, England
۵۱	۱	به صفحه ۳۳ شماره ۳ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
۵۲	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	پارک آهوان Deer Park اکسفورد، انگلیس
۵۳	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	باغ لوگزامبورگ Jardin du Luxamburg پاریس، فرانسه – در قرن ۱۷ افتتاح شد – مساحت ۲۲/۵ هکتار دومین پارک عمومی بزرگ در پاریس است
۵۵	۱	به صفحه ۵۱ شماره ۲ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
۵۶	۱	ادینبورو – تپه کالتون Calton Hill
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۰ مراجعه شود.
۵۷	۱	Central Park, Washington D.C. – U.S.A باغ یادبود Vietnam Veterans Memorial واشنگتن دی.سی، آمریکا- در ۱۹۸۲ افتتاح شد. بنای یادبود ملی در شهر واشنگتن دی.سی برای گرامی داشت اعضای نیروهای مسلح آمریکایی که در جنگ ویتنام جنگیده و کشته شده بودند.
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۰ مراجعه شود
	۳	به صفحه ۴۸ شماره ۲ مراجعه شود
۵۸	۱	به صفحه ۴۸ شماره ۳ مراجعه شود
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
۵۹	۱	دهلی نو، هند Five sense Park مساحت ۲۰ هکتار - در ۲۰۰۳ افتتاح شد – فضایی عمومی برای تفریح و گذراندن اوقات فراغت و همچنین بیداری حساسیتهای انسان نسبت به محیط زیست اطراف اوست.
	۲	کالیفرنیا، آمریکا Stanislaus University
	۳	به صفحه ۳۳ شماره ۳ مراجعه شود.
۶۰	۱	به صفحه ۳۳ شماره ۳ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۳۳ شماره ۱ مراجعه شود
۶۱	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۱ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۳ مراجعه شود
	۳	به صفحه ۱۳ شماره ۱۰ مراجعه شود.
۶۲	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۴ مراجعه شود.
۶۴	۱	پژوهشی در شناخت باغ‌های ایران- تألیف: علیرضا آریان‌پور- ناشر فرهنگسرا- چاپ اول ۱۳۶۵
	۲	علی اکبر دهخدا (دخو) ۱۳۳۴-۱۲۵۷ ادیب، لغت شناس، سیاستمدار و شاعر دهخداست
۶۵	۱	گزنفون Xenophon ۴۳۰-۳۴۵ ق.م. – فیلسوف و مورخ یونانی

مبانی و مآخذ

صفحه	شماره	توضیح
۶۵	۲	فارسنامه ابن بلخی کتابی است پیرامون تاریخ و جغرافیای پارس که در دهه نخست قرن ششم هجری قمری نوشته شده است. نام نویسنده کتاب مشخص نیست.
	۳	تاریخ بیهقی – نوشته ابوالفضل بیهقی – قرن ۵ ه.
۶۶	۱	ویل دورانت William James Durant تاریخ تمدن ویل دورانت
۶۷	۱	کتاب محاسن اصفهان – مفضل بن حسین مافروخی اصفهانی
۶۸	۱	محمد ابراهیم باستانی پاریزی متولد ۱۳۰۴ – استاد تاریخ دانشگاه تهران و یکی از تاریخدانان برجسته و شاعر و موسیقی‌پژوه ایرانی است.
۷۰	۱	کتاب قنات قصبه گناباد- تألیف دکتر محمدحسین پاپلی یزدی و همکاران- ناشر شرکت سهامی آب منطقه خراسان ۱۳۷۹
۷۱	۱	استاد مهندس عباسعلی منیعی متولد ۱۲۹۸- استاد دانشگاه و از بنیانگذاران باغبانی جدید ایران
۷۳	۱	محورهای اصلی و تقسیم بستر برای حرکت آب و آبیاری
۸۲	۱	باغ ملی، چهارطبقه، پادگان، دارایی، ساختمان شیر و خورشید سرخ (هلال احمر)، مجموعه‌ایست که به خیابان امام (پهلوی سابق) هویت می‌بخشید.
۹۶	۱	۱۳ فروردین روز طبیعت
۱۱۲	۱	باغ الحمرا اسپانیا Alhambra Garden گراناداء اندالوسیا، اسپانیا – قرن ۱۴
۱۱۵	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۵ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۳۳ شماره ۳ مراجعه شود.
۱۱۶	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۵ مراجعه شود.
۱۱۷	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۵ مراجعه شود.
	۲	به صفحه ۱۳ شماره ۱۴ مراجعه شود.
	۳	به کتاب طراحی در طبیعت تالیف غلامرضا پاسبان حضرت، انتشارات پرهام- ۱۳۸۸ مراجعه شود.
۱۱۸	۱	موزه هنرهای معاصر تهران، کارفرما دفتر مخصوص فرح (شهبانو سابق)، طراحی مهندس کامران دیبا و مهندس نادر اردلان، پیمانکار شرکت رس- مهندس پورفتحی، افتتاح ۱۳۵۶
	۲	موزه لوئیزیانا – کپنهاگ، دانمارک Louisiana Museum
	۳	موزه بزرگ خراسان- طراح: دکتر محمدامین – مرحوم استاد میرفندرسکی- مشاور ابردشت
	۴	سفارت فنلاند در واشنگتن این سفارت خانه در یک فضای سبز جنگلی قرار دارد . ویژگی‌های طرح ساختمان که آن را به ساختمان و سفارتخانه‌ای شفاف تبدیل نموده است، طبقه هم کف ساختمان شیشه ای و مورد بازدید کلیه مردم قرار می‌گیرد. در سال ۲۰۱۰ این سفارتخانه به عنوان اولین سفارتخانه سبز در آمریکا شناخته شد.
۱۱۹	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۱۵ مراجعه شود.
	۲	به صفحه۱۳ شماره ۱۴ مراجعه شود.
	۳	ساختمان‌هایی که توسط ادارات دیگری غیر از مدیریت پارک یا عنوان فرهنگی ساخته شده و مرکز پارک را تحت تأثیر احجام سنگین خود قرار داده است و استقرار و سیمای آنها، با این حجم به هیچوجه با عملکرد پارک منطبق نیست و به عنوان یک نمونه غیرقابل قبول باید مورد توجه مدیران پارک‌ها قرار گرفته و از ایجاد ابنیه مشابه در مراکز پارک با این کیفیت جلوگیری نمایند.
۱۲۰	۱	به صفحه ۲۳ شماره ۱ مراجعه شود
۱۲۲	۱	کارفرما: شهرداری بندرعباس مدیر طراحی: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور طرح: بافت شهر – تهیه طرح مرحله اول – سال: ۱۳۶۶
۱۲۳	۱	کارفرما: آستانه مقبره امام مدیر طراحی: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور طرح: بافت شهر – تهیه طرح مرحله دوم – سال: ۱۳۷۴
۱۲۴	۱	کارفرما: معاونت عمرانی شهرداری تهران مدیر طراحی: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور طرح: بافت شهر – تهیه طرح مرحله اول و دوم – سال: ۱۳۶۹
۱۲۵	۱	کارفرما: شرکت ملی نفت ایران مدیر طراحی مرحله اول: غلامرضا پاسبان حضرت

صفحه	شماره	توضیح
		مدیر تهیه طرح اجرایی: ابوالقاسم حدادکاوه مشاور طرح: بافت شهر – تهیه طرح مرحله اول و دوم نظارت، سال: ۱۳۸۲
۱۲۷	۱	کارفرما: سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران مدیر طراحی: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور طرح: بافت شهر – مرحله اول و دوم – سال: ۱۳۸۱
۱۲۸	۱	کارفرما: شهرداری مشهد مدیر طراحی: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور طرح: بافت شهر – تهیه طرح مرحله اول و دوم و نظارت – از سال ۱۳۷۲ تاکنون
۱۲۹	۱	کارفرما: شهر جدید شیرین‌شهر خوزستان مدیر طراحی: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور طرح: بافت شهر – طرح مرحله اول و دوم – سال: ۱۳۸۳
۱۳۰	۱	کارفرما: شهرداری یم مدیر طراحی: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور: بافت شهر – تهیه طرح مرحله اول و دوم – سال: ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۴
	۲	مهندس فرداد خواجه نصیر طراح مجموعه باغ هنر یم که توسط استاد محمدرضا شجریان برنامه ریزی و مدیریت میشود، می باشد.
	۳	مهندس بهار مشیری طراح مجموعه باغ هنر یم که توسط استاد محمدرضا شجریان برنامه ریزی و مدیریت میشود، می باشد.
۱۳۲	۱	توضیح به صفحه ۱۱۵ شماره ۳ مراجعه شود
۱۳۳	۱	توضیح به صفحه ۱۱۵ شماره ۳ مراجعه شود
۱۳۴	۱	کارفرما: شهرداری اصفهان تهیه طرح مرحله اول و دوم و نظارت در ابتدا – سال ۱۳۸۰
۱۴۲	۱	کارفرما: شهرداری قزوین تهیه طرح راهبردی – سال : ۱۳۸۲
۱۴۳	۱	کارفرما: شهرداری مشهد تهیه طرح مرحله اول و دوم و نظارت
۱۴۴	۱	به توضیح صفحه ۱۱۵ شماره ۳ مراجعه شود.
۱۴۵	۱	به توضیح صفحه ۱۱۵ شماره ۳ مراجعه شود.
۱۴۶	۱	کارفرما: استانداری گلستان مدیر طرح: غلامرضا پاسبان حضرت مشاور طرح: بافت شهر – تهیه طرح راهبردی – سال: ۱۳۸۱
۱۴۹	۱	مهدی اخوان ثالث (م. امید)- شاعر – ۱۳۰۷، ۱۳۶۹
۱۵۰	۱	آقای مهندس امیری‌پور قبلاً معاونت وزارت مسکن و شهرسازی را به عهده داشتند و چون در آن هنگام شوراهای شهر تشکیل نشده بود شهرداران معمولاً از طرف استانداردها انتخاب می‌شدند.
۱۵۱	۱	کاسه پرتوی؛ منظور فضای کاسه مانندی است به مساحت حدود ۱۰۰ هکتار که در شمال وکیل آباد قرار گرفته و روده- دره طرقبه وکیل آباد از میان آن میگذرد و در بستر کال چهل بازه ادامه میابد
۱۵۲	۱	کال (مسیر رود- دره فصلی)
	۲	جاده وکیل‌آباد مسیری است که میدان تقی آباد در جنوب غرب مشهد را به وکیل‌آباد (باغی قدیمی است و توسط حاج حسین ملک وقف شهرداری مشهد شده است را متفصل می کند. این جاده با جوی آب جاری و درختان توت کهنسال یکی از مسیرهای خاطره آنگیز نسل ما برای استفاده از دوچرخه از شهر تا وکیل‌آباد و سایر ییلاق های مشهد نظیر طرقبه و شاندیز بوده است.
۱۵۳	۱	به صفحه ۱۳ شماره ۸ مراجعه شود.
	۲	میدان پارک ملت- از میادین شاخص و به یادماندنی شهر مشهد بود که اینک نشانی از آن باقی نیست و تبدیل به دایره ای ترافیکی و متراکم شده است.
	۳	باغ ملک آباد مشهد باغی است قدیمی بر بستری از سنگ گرانیت و در طرفین ادامه رود- دره طرقبه فعلاً به مساحت حدود ۷۰ هکتار که بخش‌هایی از آن توسط نیروهای انتظامی متنزع شده است . بازپیرایی و ساماندهی باغ توسط مشاور بافت شهر در حال انجام است.
	۴	پردیس دانشگاه مشهد به مساحت حدود دهها هکتار در کنار جاده وکیل آباد و در مقابل پارک ملت قرار دارد و مجموعه پارک ملت، پردیس دانشگاه و باغ ملک آباد پوشش سطح وسیع و چند صد هکتاری را به وجود آورده است.

درباره نویسنده کتاب:

غلامرضا پاسبان حضرت در سال ۱۳۲۳در مشهد متولد شد و در سال ۱۳۵۱ از دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران در رشته معماری، با درجه ممتاز فارغ‌التحصیل گردید.

فعالیت معماری وی از دوران دانشجویی و از سال ۱۳۴۶با همکاری با دفتر آقای مهندس حسین امانت آغاز و با طراحی خانه‌های مسکونی در شهرک دریا کنار، همکاری در طراحی سایت میدان آزادی و برخی از دانشکده‌های دانشگاه صنعتی شریف تهران ادامه یافت.

در سال ۱۳۵۱ همراه با دو نفر از همکارانش مهندسان مشاور «آپ» را تأسیس نمود که تا سال ۱۳۵۸ فعالیت داشت و طراحی ویلا و آپارتمان‌های متعدد، هتل، بانک ملی شعبه خشایار و باغ جمشیدیه تهران را انجام داد. از آن سال با گروه بزرگ‌تری از همکاران اقدام به تأسیس مهندسان مشاور بافت شهر نمود و دو دهه به عنوان مدیر عامل و مدیر طراحی در آن فعالیت داشت. اینک نیز مدیریت مطالعات و طراحی این مهندسان مشاور را به عهده دارد. یکی از دستاوردهای این دوره از فعالیت حرفه‌ای ایشان، تدوین و ارائه رویکرد «طراحی شهری- محیطی» بوده است.

طرح‌های توسعه شهری با رویکرد توسعه‌گرا بیشتر بر کمیت و کالبد توجه و تأکید دارند در حالیکه رویکرد طراحی شهری- محیطی بیشتر بر شناخت ارزش‌های طبیعی پشتیبان و تأثیرگذار بر شهر و یا تأثیرپذیر از شهر از جمله رود- دره‌ها، چشمه‌ها، تپه‌ها، اراضی پایکوهی، سواحل و.... و چگونگی بهره‌برداری پایدار از این ارزش‌ها و ایجاد یک رابطه متعادل بین انسان، شهر و طبیعت تأکید و پیگیری دارد.

درسال‌های مذکور نویسنده کتاب مدیریت مطالعات و طراحی پروژه‌ها و طرح‌های متعدد و متنوعی را برعهده داشته است. از جمله مطالعات و طراحی شهرهای جدید نظیر شهرجدید بعثت و مجتمع‌های مسکونی، ساختمان‌های فرهنگی و آموزشی، مجتمع‌های فراغتی مثل پردیس کوهسنگی مشهد، باغ‌های عمومی از جمله باغ جمشیدیه و فردوسی تهران، معماری منظر شهری مثل بدنه بزرگراه چمران و بزرگراه مدرس تهران، طراحی شهری- محیطی دره‌های طرقبه- شاندیز (جنوب مشهد)، دره گنجنامه همدان، کوه صفه اصفهان، طراحی شهری، تفصیلی و آماده‌سازی مناطق آسیب دیده از جنگ و زلزله زده از جمله در خراسان و خوزستان.

از بین طرح‌های یاد شده، طرح مجتمع‌های فراغتی به علت ایجاد محیط مساعد تعامل شهروندان، باغ‌های عمومی به علت فراهم آوردن تعامل شهروندان در محیط طبیعی و طراحی شهری- محیطی به علت رویکرد حفاظت، احیاء و بهره‌برداری پایدار انسان از محیط‌های شهری- طبیعی مورد توجه، تأکید و پیگیری بیشتر وی می‌باشد.

از این طراح در سال ۱۳۸۸ کتاب "طراحی در طبیعت" درباره سابقه و چگونگی طراحی و اجرای باغ فردوسی و باغ جمشیدیه تهران منتشر شده است.

این کتاب در سال ۱۳۹۱ به عنوان کتاب سال برگزیده شد.